

IZBRISANO IZ TEKSTA:

KAKO SE SEKSUALNOST
KORISTI DA BI SE NAPALO
ORGANIZOVANJE ŽENA

IZBRISANO IZ TEKSTA

Izveštaj napisala Sintija Rotšild

Originalno izdanje IGLHRC i CWGL
Prevedeno uz saglasnost izdavača

Prevod:
Adriana Zaharijević

Izdaje:
Rekonstrukcija Ženski fond
Beograd, Vlajkovićeve 15

Urednica:
Slavica Stojanović

Dizajn i grafička obrada:
Nikola Stevanović

Štampa:
Lavalu, Beograd

Tiraž: 700

2007

ISBN 978-86-910101-0-2

S A D R Ź A J

PREGOVOR IZDANJU ZA 2005. GODINU	1
UVOD	3
I	
„KAKO MOŽE BITI IMENA ZA ONO ŠTO NE POSTOJI?“	19
» Meta: žensko organizovanje, ženska tela	20
» Seksualna prava	27
» Osnovno o progonima: internacionalizacija netolerancije	32
» Učinci: interiorizovanje straha	41
II	
ŽENE PRAVE KOLAČE: DISKREDITOVANJE LIDERKI	51
III	
„TEŠKO ĆEMO S TIM OTIĆI KUĆI“	65
» Strah od seksualnosti u međunarodnoj sferi	65
» Peking: kad se desnica lati ljudskih prava	66
» Strah od roda, strah od seksualnosti, strah od pravde	76
» „Ma jesu li oni slepi?“ Novije priče o progonima na temelju seksualnosti unutar Ujedinjenih Nacija	83
IV	
USTANI, ODGOVORI: UTICAJ NA LOKALNO ORGANIZOVANJE	95
» Kostarika: „Stvarno smo verovalе da smo slobodne“	96
» Kostarika: dodatak za 2005. godinu	100
» Indija: „Zbog čega to treba prikazivati?“	104
» Indija: dodatak za 2005. godinu	111
» Poljska: „Neočekivano neželjeno dejstvo demokratije“	114
» Poljska: dodatak za 2005. godinu	122
» Namibija: „Što smo otvorenije, to više podrške javnosti dobijamo“	125
» Namibija: dodatak za 2005. godinu	132
V	
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	135
» Međunarodno pravo i napadi na žensku seksualnost	135
» Preporuke međunarodnoj zajednici, državama i civilnom društvu	139
ZAHVALNOST	145

P R E D G O V O R

Knjiga *Izbrisano iz teksta: kako se seksualnost koristi da bi se napalo organizovanje žena* prvi put je objavljena 2000. godine. Predstavljena je javnosti u Njujorku, tokom poslednje noći skupa *Peking +5*, petogodišnjeg pregleda postignuća od Četvrte svetske konferencije o ženama u organizaciji Ujedinjenih nacija (Peking, 1995). Od kako je objavljen, ovaj su izveštaj koristile žene širom sveta u komunalnom i akademskom okruženju, kao oruđe za razumevanje i raspravu o jednoj očito univerzalnoj dinamici, zajedničkoj najvećem broju žena koje smelo izlaze u javnost sa svojim političkim vizijama: reč je o omalovažavanju i potiskivanju njihovih identiteta i političkih perspektiva napadima koji se zasnivaju na seksualnosti. U ovom trenutku, zalaganje žena postalo je snažnije i sve je veći broj regionalnih i globalnih mreža posvećenih ženskim ljudskim pravima, socijalnoj pravdi i rodnoj ravnopravnosti. Uprkos tome, međutim, globalna politička klima i 2005. godine pred žene postavlja jednak broj prepreka i novih mogućnosti.

Jedna od brana koja se nameće sposobnosti žena da u potpunosti koriste svoja ljudska prava jeste fenomen „progona lezbejki“ i „progona na temelju seksualnosti“.* Takvi progoni su sredstvo kojim se ne diskredituju samo pojedinke i grupe sa kojima one rade, nego i njihove političke vizije i ciljevi. Braniteljke ženskih ljudskih prava, kao i mnogi drugi, izložene su posebnom riziku od toga da postanu mete progona, na šta u brojnim instancama ne utiče samo priroda posla koji obavljaju, nego i način na koji se shvataju njihove ličnosti.

Činjenica da se ovo bitno ne menja, nagnala nas je da revidiramo i ponovo objavimo knjigu *Izbrisano iz teksta*. Skup *Peking +10* (desetogodišnji kritički pregled dostignuća *Pekinske deklaracije* i *Platforme za akciju* koju je izdala Komisija UN-a o Statusu žena) pružila je Međunarodnoj komisiji za gej i lezbejska ljudska prava i Centru za globalno liderstvo žena značajnu priliku da ažurira ovo istraživanje, kako bi se još produbila rasprava započeta na forumu *Peking +5* pre pet godina. Na ovom mestu smo

ponovo iznele priče o različitim oblicima progona na temelju seksualnosti, posebno obrađujući iskaze žena čije političko organizovanje nema neposredne veze sa seksualnošću. Ukazale smo na to da se progona na temelju seksualnosti pribegava svaki put kada dolazi do zataškavanja političkog i ličnog izraza žena, jer se njihovi programi i identiteti proglašavaju „previše opasnim“ za državu, ideologiju ili tradiciju.

Najveći deo originalnog teksta ostao je neizmenjen. Gde je to bilo moguće, revidirali smo važna mesta s dodacima lokalnih studija slučaja za Kostariku, Indiju, Poljsku i Namibiju. Ovom tekstu dodali smo tri nova poglavlja: prvo uzima u razmatranje kako sadašnja politička klima utiče na progone na temelju seksualnosti i kako ih iznosi na videlo, nudeći nove opise iskustava braniteljki ženskih ljudskih prava koje su bar delom usredsređene na pitanja seksualnosti. Ovo poglavlje, pored ostalog, razmatra aktuelni rat protiv terorizma, probleme sa finansiranjem projekata, i pitanja autocenzure iz straha od progona. Drugi odeljak preispituje iskustva progona žena na javnim, liderskim pozicijama – bilo da je reč o političkim funkcijama ili o pozicijama u nevladinom sektoru – kada domen njihovih interesovanja nije eksplicitno povezan sa seksualnošću. Ovde nastojimo da pokažemo da se progona na temelju seksualnosti koristi kao taktika diskreditovanja žena koje se uopšte i ne moraju baviti ženskom seksualnošću *per se*. Treći novi odeljak preispituje oblike progona na temelju seksualnosti koji su se odigrali tokom forumâ na skupu *Peking +5* u organizaciji Ujedinjenih nacija i posle njega, uz opise čitavog niza načina diskreditovanja.

Cilj ovog izveštaja je da proširi priče žena o progonima lezbejki i progonima na temelju seksualnosti, da bi se pokazao obim remetilačkih ili protivničkih taktika i njihove sličnosti u različitim regijama, kulturama i pokretima. Verujemo da se ti iskazi moraju preneti dalje i da se metode kojima se omalovažava politička aktivnost žena moraju izneti na videlo. Ove priče prepričavamo da bismo istakli žensko iskustvo i da bismo odali priznanje hrabrom otporu progonima, koji se odigrava širom sveta.

■ Sintagma u izvorniku je „lesbian-baiting“ i „sexuality-baiting.“ Kasnije u tekstu se izraz baiting vezuje i za druge imenice, kao u primerima „NGO-baiting“ ili „state-baiting.“ Iako reč *bait* znači mamac, zamka i slično, ona se ovde prevodi kao „progon“, upućujući na frazu „red-baiting“. „Red-baiting“ označava napade i/ili progone koje su vršili komunisti, prema Websterovom rečniku engleskog jezika. Poput fraze „red-manace“ (crvena napast), koja će u društvenom miljeu konzervativne Amerike šezdesetih godina XX veka dobiti pandan u sintagmi „lavender-manace“ (lezbejska napast), i izraz „red-baiting“ nadilazi svoj prvobitni i hladnoratovski kontekst, iako zadržava njegovu negativnu konotaciju. Utoliko će se „baiting“ dalje u tekstu prevoditi kao *progon*, „lesbian-baiting“ kao *progon lezbejki*, „sexuality-baiting“ kao *progon na temelju seksualnosti* itd. Posebno se zahvaljujem Nadi Duhaček koja mi je ukazala na ovu i neke druge prevodilačke mogućnosti korišćene u ovom prevodu. (*Prim. prev.*)

U V O D

Originalna verzija ovog izveštaja predstavljena je tokom priprema za skup *Peking +5*, na petogodišnjicu Četvrte svetske konferencije o ženama u organizaciji Ujedinjenih nacija, održane u Pekingu 1995. godine. Pokretanje projekta *Izbrisano iz teksta: kako se seksualnost koristi da bi se napalo organizovanje žena* odigralo se u prostoriji kratotaj ženama koje su bile napete i iscrpljene nakon dve sedmice dugih sastanaka, teškog lobiranja, spornih rasprava i zaustavljenih pregovora. Pokazalo se da su na skupu *Peking +5* pitanja seksualnih i reproduktivnih prava, uostalom kao i u samom Pekingu 1995. godine, podsticala sporove i raspirivala gnev delegacija koje su predstavljale konzervativne vlade i predstavnika ekstremističkih nevladinih organizacija.

Iako je sesijama Ujedinjenih nacija prisustvovao veliki broj feministkinja i aktivistkinja koje se bore za seksualna prava, ni broj njihovih protivnika nije bio manji. Aktivistkinje za ženska ljudska prava vatreno su se zalagale za pravo na jednako nasleđivanje, slobodu od nasilja na rodnoj osnovi, pristup kvalitetnoj i dostupnoj zdravstvenoj nezi, službama i podršci oko HIV/AIDS-a, i usvajanje zakona koji zabranjuju nejednak tretman žena. Grupe za seksualna i reproduktivna prava i zdravlje lobirale su za edukaciju o seksualnosti i za obezbeđivanje službi zdravstvene nege, koje će biti zasnovane na iskustvu žena o sopstvenom telu i seksualnosti. Iako u tom trenutku nije postojala (niti sada postoji) samo jedna definicija seksualnih prava oko koje bi se svi slagali, njihovo zalaganje počivalo je na nekoliko zajedničkih principa: na pravu svakog ljudskog bića da slobodno i u potpunosti doživljava svoju seksualnost, ukoliko za to postoji saglasnost izabranog partnera, te na shvatanju seksualnosti kao sfere koja obuhvata seksualnu orijentaciju, rodni identitet, seksualno i rodno izražavanje, želju, zadovoljstvo i seksualne prakse (u prvom poglavlju ove knjige detaljnije se govori o seksualnosti i pravima).

I premda su na skupu *Peking +5* prava na autonomiju tela i na kontrolu vlastite seksualnosti bila od temeljnog značaja za sva pitanja seksualnih prava, ona su jednako poslužila i konzervativnoj opoziciji u čijem je cilju odbrana institucija tradicionalne muške moći.

Stavovi protiv seksualnih prava uz poviku su iznošeni na većanjima država članica, kao i na nevladinim „sporednim“ programima, a njihovi zastupnici bile su verske ličnosti

koje su u poslednjem trenutku dovedene iz različitih delova Severne Amerike s izravnim ciljem da prisustvuju upravo onim sesijama na kojima će se razmatrati seksualnost. Mnogim borcima za seksualna prava činilo se da se rasprava u sali razbuktavala svaki put kada bi se spomenula seksualna orijentacija ili abortus, pošto su ženska seksualna i reproduktivna prava, a ponekad i ženska ljudska prava uopšte uzev, bila napadana baš kao i pet godina ranije, kada su pisane *Pekinška deklaracija* i *Platforma za akciju* (PFA).

Žene i muškarci koji su prisustvovali pokretanju ovog projekta, proveli su gotovo dve sedmice slušajući ružne komentare o vlastitim životima – i to ne na ulici ili u novinama – već na susretima u organizaciji Ujedinjenih nacija, koji su dopirali od vladinih zvaničnika ili savetnika od poverenja, te dovezenih kaluđera i sveštenika koji su im čitali delove iz biblija, poslaganih po rubovima prostorija u kojima su se odigravale rasprave o seksualnosti. Međutim, na promociji knjige *Izbrisano iz teksta*, feministkinje iz svih delova sveta otvorile su prostor za razgovor o neprijateljskim iskustvima koja su doživele zbog svog seksualnog identiteta ili političkog organizovanja. Svedočanstava koja su se ovde mogla čuti, mnoga sabrana u ovom izdanju, izmamila su i poneku suzu. Prisutnima je još jednom stavljeno do znanja da progoni lezbejki i progoni na temelju seksualnosti ne poznaju nacionalne granice. Štaviše, pokazano je da su taktike korišćene u različitim regijama protiv aktivistkinja, delile jezive sličnosti: one su odveć često zasnovane na tvrdnjama o odnosu žena prema rodu, porodici, reproduktivnom statusu i seksualnosti.

Prisutni su takođe zapazili da je struktura dokumentovanih priča u knjizi *Izbrisano iz teksta* uspešno zahvatila doživljaje žena dok su kod kuće u poslu, ali i – i to vrlo neposredno – da priče imaju tako snažan odjek zato što odslikavaju dvonedeljna iskustva mnogih koje su se našle među zidinama zdanja Ujedinjenih nacija. Brojne žene koje su prisustvovalе ovoj sesiji i same su bile proganjane, klevetane, njihova uverenja i političke veštine dovođene su u pitanje, i pripisivana im je nemoralnost, neprirrodnost, neosetljivost i nebriga za nedaće drugih žena širom sveta.

Pa ipak, iako su se ovde sve slagale da borba nije okončana, osećaj koji je vladao prostorijom nije bio osećaj poraza. Raspoloženje prisutnih pre bi se moglo opisati kao mešavina umora i razdraganosti. Na skupu *Peking +5*, žene su branile pekinšku *Platformu za akciju*, obrušavajući se na organizovane desničarske pokušaje da se vrati na staro i da se ograniče raniji naponi vlasti da se unaprede ženska ljudska prava u domenu seksualnosti i reproduktivnih izbora. I, kao što se često događa kada se žene okupe i govore o svojim iskustvima o seksualnosti, i ovoga su puta na energiju u prostoriji uticala zajednička iskustva, nova saznanja i podaci, i osećaj da se iz priča o uspešnom otporu mogu sakupiti nova zrna mudrosti.

Tokom ovog procesa, jedna lezbejska radna grupa koju su podržavali brojni saveznici iz drugih pokreta, ponudila je jedan zvaničniji program o seksualnosti i ljudskim pravima, i tome je prisustvovao do sada najveći broj državnih delegacija otkako se organizuju zasedanja o ženama pri Ujedinjenim nacijama. Ma koliko da u sebi nosi opasnosti, ta je vidljivost za neke predstavljala veliki izazov. Iako niko nije mogao da predvidi budućnost i katastrofalne političke promene koje će uslediti naredne godine, seksualna prava su ovim putem još jednom bila „upisana“ u feminističku istoriju Ujedinjenih nacija.

Kao što je bio slučaj i 2000. godine, progoni lezbejki i progoni na temelju seksualnosti i dalje su delotvorne i često korišćene taktike kojima se ruši ugled ženskog aktivizma i podriiva njegov učinak. Izveštaj o braniocima i braniteljicama ljudskih prava Specijalne predstavnice Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija za 2001. godinu, ističe da su grupe za ženska ljudska prava i grupe aktivne na polju seksualnosti, osobito ukoliko su usredsređene na seksualnu orijentaciju i reproduktivna prava, izložene posebnom riziku da

postanu mete progona. „Te su grupe često podložnije predrasudama, marginalizaciji i javnom odbacivanju, čemu ih ne izlaže samo država, nego i drugi društveni akteri.”¹

Na to se moramo zapitati: *Gde leži pretnja? I kakav je potencijal?* Ta dva pitanja o zalaganju za seksualna prava nadahnjuju ovu knjigu. Ona su i dalje prikladna i pravovremena, kao i 2000. godine, kada je knjiga ugledala svetlo dana. Pitanje pretnje koju u sebi nose progoni na temelju seksualnosti nije retoričko, što se feminističkim zajednicama i zajednicama koje se zalažu za seksualna prava stavlja do znanja na brutalne i slikovite načine. Krajem septembra 2004. godine, Fanién Edí (Fannyann Eddy), osnivačica i direktorka Lezbejske i gej asocijacije Sijera Leonea, prve grupe ove vrste u toj zemlji, mučki je ubijena u svom uredu, postavši meta najmanje jedne osobe koja ju je davila do smrti.

Iako možda nikada nećemo saznati motive koji stoje iza njenog ubistva, dve činjenice svakako ostaju tačne: Fanién Edí je bila hrabra lezbejska aktivistkinja koju je javnost poznavala, i ona je zbog svog aktivizma iskusila javni progon, upravo zato što je bila lezbejka. Nedugo pre svoje smrti, s neskrivenim ponosom i duhovitošću ona će ispričati sledeću priču o situaciji proganjanja, koju je doživela tokom jedne tako obične posete banci, u poslu u kojem najčešće nema mesta nadziranju ili pretnji:

Kada smo se registrovali, otišla sam da otvorim račun u banci za našu organizaciju. Čitavo osoblje u banci izašlo je da me vidi, te sam morala da pozovem menadžera da bih bila sigurna da ću biti uslužena. Kasnije, kada sam otišla da izvršim jednu transakciju, davala sam samo broj računa, ali mi je blagajnik vrlo glasno rekao, tako da i sve druge mušterije mogu da čuju, da moram da kažem ime organizacije na koju se račun vodi. Na to nisam pristala, insistirajući na tome da izvršim transakciju pozivajući se samo na broj računa.²

Većina pretnji upućenih braniocima ljudskih prava manifestuje se nekako istančanije, ali su uvek utkane u tkivo svakodnevice, te tako i neke najbezazlenije aktivnosti mogu postati riskantne i potencijalno ponižavajuće. Progoni na temelju seksualnosti, iako često ciljaju samo tome da zastraše, mogu dovesti do toga da pojedinke postanu prepoznatljivije u javnosti, čime je njihova fizička sigurnost namerno ili slučajno izložena još većem riziku. Ovde smo suočeni sa žalosnom ironijom: žene su jednim delom suočene s progonom i protivljenjem njihovom političkom aktivizmu da bi se vratilo na staro, do čega je došlo upravo zbog pređašnjeg uspeha. Deset godina posle Pekinške konferencije, moguće je dokazati da je politika ženskih ljudskih prava i posebno seksualnih prava u svim regijama sveta imala uspeha, iako se istovremeno registruje do sada najžešće protivljenje reformama koje su osetljive na rodna pitanja, ali i pojedinkama koje na tome rade.

Neposredno po svršetku skupa *Peking +5*, dogodile su se dve politički značajne stvari koji će imati dramatičan uticaj na klimu koja stiže do *Pekinga +10*. Prvo, rezultati predsedničkih izbora u Sjedinjenim Američkim Državama 2000. godine otkrili su kolika je politička moć religiozne desnice u ovoj zemlji, te kakve su ključne implikacije te činjenice na globalnom planu. Drugo, napadi 11. septembra 2001. godine uvećali su postojeće strahove, što je prouzrokovalo veću meru nadzora. Teško je tačno ocrtati kako se geopolitički teren izmenio od kako se ovo dogodilo, ali je očito da se fluidne linije

-
1. Izveštaj Specijalne predstavnice Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o braniteljima i braniocima ljudskih prava, Komisija o ljudskim pravima, januar 2001, E/CN.4/2001/94, paragraf 89(g).
 2. Fanién Edí, na osnovu onoga što je rekla na sastanku afričkih LGBT aktivista 2004. godine, i prema rečima čitulje koju su napisali i slali gej muškarci i lezbejke Zimbabvea u oktobru 2004. godine.

razlikovanja među kulturama, regijama i ideologijama danas povlače prema nekom kapricu u sve zamršenijem plesu savezništva i razlika među državama. Ali o činjenici da su seksualnost i iskustvo žena tu u središtu pažnje, da predstavljaju podtekst i podlogu ovih zbivanja, i dalje se, međutim, ne govori.

Ženski interesi odista se odveć često koriste protiv njih samih. Zlostavljanje žena predstavlja se, na primer, kao opravdanje za rat upotrebom manipulativnih i selektivnih opisa ženskih ljudskih prava. Strahovi od toga da će žene postati „pozapadnjene“, izazvali su silovite reakcije na pravne reforme (iako nikakva slična povika ne prati muškarce koji se oblače po zapadnjačkoj modi). Najzad, države koje obezbeđuju sredstva i one koje ih primaju vrše uzajamni pritisak, pod parolom da ženama „ide bolje“ kada su na snazi izvesni politički programi ili kada se smanji ili ukine strani dug.³

Od skupa *Peking +5* i napada 2001. godine, postignuto je puno toga, ali su se pojavile i nove prepreke u oblasti seksualnih prava i u samoj svakodnevici žena u svim regijama sveta:

- Prema dostupnim podacima, mnoge žene u Avganistanu, „oslobođene“ pokrova burki koji je bio obavezan tokom Talibanskog režima, očito su i dalje nevoljne da se otkriju u strahu od nasilja i podsmeha. Neke mlađe žene koje su pokušale da uteknu prinudnim brakovima, završile su u zatvoru.⁴

- U trenutku kada Turska pregovara o pristupu Evropskoj uniji, feministkinje organizovano rade na dekriminalizaciji preljube i eliminisanju zakonâ o sodomiji, zahtevajući reviziju turskog krivičnog zakonika. Iako su imale uspeha u prvom slučaju (preljuba više nije krivično delo), kod drugog su njihovi pokušaji propali – zakon o sodomiji još uvek postoji, iako su mere koje se koriste protiv seksualnih manjina slabije.⁵

- Neke zemlje, uključujući Španiju i Urugvaj, su sada popustljivije prema liberalizaciji ograničenja za abortus, ili taj problem predstavljaju kao nevažan, dok su druge (kao što je Poljska, što opisujemo u dodatku izvornoj studiji slučaja) razvile još strožije norme.⁶

- Lezbejkama i gej muškarcima dozvoljeno je da stupaju u brak s istopolnim partnerima i partnerkama u pojedinim zemljama, kao što su Kanada, Holandija i Belgija, dok se istovremeno (u brojnim državama SAD) formiraju inicijative protiv gej brakova u formi referenduma. Čak su i Ujedinjene nacije počele da omogućuju povlastice za istopolno partnerstvo pod izvesnim ograničenim uslovima.⁷

- Afričke žene uspele su da osiguraju usvajanje *Opcionog protokola* koji se fokusira

3. Države koje dobijaju strane donacije ponekad tvrde da stari dugovi staju na put delotvornoj primeni adekvatne rodne reforme.

4. Haseena Sulaiman i Lailuma Saded, „Forced Marriage Ban Possible“, <http://www.peacewomen.org/news/Afghanistan/Dec03/ban.html>. Videti i Amnesty International, „No one listens to us and no one treats us as human beings: Justice denied to women“, oktobar 2003, <http://www.web.amnesty.org/library/index/engasa110232003>.

5. Ženska ljudska prava u novom turskom Krivičnom zakoniku, Women for Women's Human Rights – New Ways, <http://www.wwhr.org/id-911>.

6. Iako je 2004. godine urugvajski Senat sprečio izglasavanje ukaza koji je trebalo da legalizuje prekid trudnoće, odobrena je nova norma kojom se zahteva savetovanje pre i posle izvršenog abortusa; od španske vlade se takođe očekuje da tokom 2005. godine učini potrebne napore oko liberalizacije ograničenja za abortus, dok se od brazilske vlade takođe očekuje da tokom 2005. godine razmatra dekriminalizaciju abortusa.

7. U novembru 2004. godine, južnoafrički Vrhovni apelacioni sud izriče da je Dekret o braku diskriminatoran zato što tumači brak kao sjedinjenje „muškarca i žene“, preporučujući promenu definicije braka u sjedinjenje „dve osobe.“ „South African Court Legalises Gay Marriage“; AFROL News, 1. decembar, 2004; <http://www.afrol.com/articles/14900>. U januaru 2004. godine, Ujedinjene nacije se sporazumevaju oko priznavanja gej brakova i građanskih brakova svog osoblja u skladu sa zakonima zemalja njihovog porekla, kada ti zakoni dopuštaju brak i registrovanu zajednicu. „Domestic Partnership and Same Sex Marriage“, UNSpecial #627, mart 2004, http://www.unspecial.org/UNS627/UNS627_T06.html

na ženska ljudska prava kao dodatak *Afričkoj povelji o ljudskim pravima i pravima naroda*, s referencama na seksualno i reproduktivno zdravlje. To, međutim, koegzistira sa brojnim krivičnim gonjenjima neudatih i trudnih žena u Nigeriji pod tužbom da su počinile preljubu. U nekim slučajevima, konzervativni šerijatski sudovi osudili su te žene na smrt kamenovanjem.⁸

U DRUGIM POLITIČKIM SFERAMA:

- Godine 2003, Vatikan objavljuje glosar termina koji se tiču roda, od kojih nas mnogi vraćaju nekoliko vekova unazad.⁹

- Godine 2003, Brazil smelo najavljuje rezoluciju o seksualnoj orijentaciji Komisiji Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima, da bi potom, 2004. godine, odustao od rasprave kad Organizacija islamske konferencije (OIC) preti otkazivanjem konferencije arapskih i latino-američkih lidera, kao i nekim drugim oblicima ugrožavanja trgovinskih odnosa sa sponzorom.¹⁰

Jedan od ironičnijih obrta u stvaranju revizionističke istorije, stavlja nam do znanja da je srednje slovo u imenu Džordža Buša (George W. Bush), „W“, izborna retorika 2004. godine dovela u vezu sa ženama („Women“) – što je dosta neobično, ukoliko se ima u vidu da je američka administracija nastojala da uskrati ženska reproduktivna prava i pristup informacijama i zdravstvenim službama širom sveta.¹¹

Sve je više priča o tome da je seksualno zlostavljanje dečaka koje sprovode crkveni zvaničnici, doseglo razmere epidemije, zbog čega su crkve u SAD i brojnim drugim zamljama izgubile novčanu pomoć, podršku i sledbenike.¹²

HIV pandemija nastavlja da besni, iznoseći na videlo stepen smrtnosti i bolesti u Aziji i na karipskim ostrvima, kao i širom afričkog kontinenta, iako se zalaganja za zdravstvena prava, uključujući u to pristup tretmanu i službama, samo uvećava.¹³

U poslednjih pet godina, analitička kretanja na polju seksualnih i reproduktivnih

8. Presuda kamenovanja do smrti nije sprovedena u delo ni u jednom od ovih slučajeva. Videti, na primer, „Nigeria: Amina Lawal – Summary of an Appeal“, *Women Living Under the Muslim Laws*, 13. septembar 2002, <http://www.wluml.org/english/newsfulltxt.shtml?cmd%5B157%5D=x-157-3150>.

9. Godine 2003, Vatikan objavljuje svoj „Lexicon on Ambiguous and Colloquial Terms About Family Life and Ethical Questions“, glosar od 900 stranica sa više od 70 termina koji upućuju na rod, reprodukciju i porodicu. Prema jednom kritičaru, njegove interpretacije, artikulisane samo da bi se „umanjila potencijalna zbrka“, uključuju shvatanja da je homoseksualnost ukorenjena u „nerešenom psihološkom konfliktu“ i da u „zemljama koje dopuštaju gej brakove žive ljudi sa 'duboko rastrojenim duhom'“. Ovaj dokument je zamišljen kao pomoćno sredstvo za vlade i „vernike.“ Videti <http://www.theage.com.au/articles/2003/04/01/1048962756031.html?oneclick=true> i http://www.geocities.com/scfl_2000/enews2003/20030425.htm. Videti stranicu 76 o Vatikanu, rodnoj terminologiji i Međunarodnom krivičnom sudu.

10. „Anatomy of a Backlash: In the International Sphere: Human Rights Watch“, januar 2005, <http://www.hrw.org/wr2k5/anatomy/3.htm>; Adrian Brune, „Brazil Human Rights Resolution on LGBT Community Withdrawn“, *Washington Blade*, 15. april 2004, http://www.sfcenter.org/news1.php?id_article=82.

11. „Bush's Other War: the Assault on Women's Sexual and Reproductive Rights“, činjenično stanje, International Women's Health Coalition, www.bushsotherwar.org.

12. „Abuse in the Catholic Church“, *Boston Globe*, www.boston.com/globe/spotlight/abuse.

13. Za novije statistike o HIV/AIDS pandemiji, videti izveštaje UNAIDS-a na www.unaids.org. Videti i časopis „Health and Human Rights: An International Journal“, koji objavljuje Univerzitet Harvard i Centar za zdravlje i ljudska prava Fransoa Ksavijer Bano.

prava uticala su i na jezik i na praksu aktivizma. Jedna od istaknutih promena u diskursu o ženskim seksualnim pravima uočava se u sve značajnijim naporima boraca za seksualna prava da se od borbe protiv nasilja pomeri ka modelu „pozitivnih“ seksualnih prava, kakvo je pravo da se stremi užitku i da se, primera radi, izražavaju fluidni rodni identiteti.

Pojedine aktivistkinje ukazuju na to da prava na slobodu od nasilja, prinude i diskriminacije na temelju seksualnosti, po sebi nisu dovoljna, zbog čega se čitavim nizom projekata radi na aktivizmu usredsređenom na oslobađajuće ili pozitivne zahteve upućene državi, kojima se od nje traži da omogući uslove za uživanje svih seksualnih prava. Među pomenutim projektima valja spomenuti inicijativu za seksualna prava Latino-američkog komiteta za odbranu ženskih prava (CLADEM), treninge o seksualnosti u organizaciji Žena za ženska ljudska prava u Turskoj, na Srednjem Istoku i u Severnoj Africi, zavod za seksualnost i ljudska prava pod pokroviteljstvom grupe Prikupljanje izvora za osnaženje u delovanju (CREA) u Indiji, borbu protiv cenzure tajvanske Asocijacije za rodna/seksualna prava, i programe za osnaženje devojaka Međunarodnog centra za seksualna prava i reproduktivno zdravlje u Nigeriji.

Pored toga, sve veća pažnja se poklanja odgovornosti nedržavnih aktera za kršenje ljudskih prava koja se tiču seksualnosti.¹⁴ U mnogim instancama, nisu državni činioци ti koji vrše potencijalno brutalne i nasilne zloupotrebe, već članovi zajednica i porodica. Odveć veliki broj takvih napada ostaje neispitan i nekažnjen. Odgovornost je svake države da obezbedi podsticajno okruženje za žene i za sve ljude u kojem će uživati u svojim pravima. „Pravno pozitivna“ klima sprečila bi i kaznila diskriminaciju, osigurala da se počiniocima kršenja prava sudi brzo i nepokolebljivo, kao i da pravda bude zadovoljena pravičnim presudama. Bez tih uslova, progona na temelju seksualnosti će najverovatnije i dalje prolaziti nekažnjivo.

POLITIČKI PEJZAŽ OD 2000. GODINE

Od 2000. godine, nije bilo geopolitičkih faktora koji su više uticali na domen seksualnih prava i progona na temelju seksualnosti od kombinovanih učinaka rata protiv terorizma, porasta i jačanja fundamentalističkih pokreta na globalnom Severu i Jugu, pada globalne ekonomije i ograničenja novčane pomoći *grassroot* i nevladinim organizacijama i aktivističkim grupama. Nadalje, ustanovljeno je sadejstvo sve ozbiljnijih militarističkih reakcija na očekivane pretnje i fundamentalističkih pokreta kako na severnom, tako i na južnom delu planete.¹⁵

Progona se sprovode sve dovitljivije, pošto državni i nedržavni akteri napadaju nevladine organizacije i pojedinačne aktiviste u javnim kampanjama. Ti se napadi ponekad obrušavaju na žilu kucavicu organizacija, čime se zagušuje protok sredstava koji aktivistički rad održavaju u životu i organizovanje čine sigurnim. Te forme socio-ekonomske stvarnosti rade u tandemu, a njih podupire i činjenica da žene menjaju svoje aktivnosti ili prikrivaju svoje vizije iz straha od progona.

14. Videti “Respect, Protect, Fulfill: Women’s Human Rights, State Responsibility for Abuses by Non-State Actors”, Amnesty International. Termin “nedržavni akteri” u načelu označava činioce koji nisu povezani sa vladom ili državnim agencijama bilo koje vrste. U nedržavne aktere mogu se, na primer, ubrajati članovi porodice ili zajednice, korporacije, zdravstveni radnici i predstavnici medija. Razlike između državnih i nedržavnih aktera mogu biti mutne, kada su, recimo, zdravstveni radnici zaposleni u državnim bolnicama, ili kada država kontroliše medije.

15. Neki aktivisti smatraju da su se nakon 2000. godine razvili konzervativni, ekstremistički pokreti, koji su od tada postali veoma utvrđeni, a njihova moć i revnost nigde nije toliko velika kao u SAD.

Braniteljke ženskih ljudskih prava širom sveta suočavaju se sa ukidanjem novčane pomoći u doba koje mnogi doživljavaju kao period ekonomskog kraha. Usavršeni oblici nadzora, koji se sprovode bilo otvorenim nadgledanjem, bilo infiltriranjem u grupe, na videlo iznose paranoju i utemeljene strahove od raznih državnih činilaca. One grupe čiji su programi označeni kao pretnja državi, javnom poretku, zajednici ili porodici, suočavaju se sa ekonomskom i političkom prinudom i kontrolom koju sprovodi država, uključujući i obustavu novčanih sredstava, zamrzavanje bankovnih računa i poricanje prava na registrovanje statusa. Uz strahove od finansijskog kraha, postoji i mogućnost da ćete upasti u sve širu mrežu grupa i pojedinaca koji su označeni kao teroristi ili simpatizeri terorista. Progoni uopšte ne moraju biti javni, jer novi propisi i institucionalne prakse, povezane sa antiterorizmom, grupama mogu gotovo automatski oduzeti sva sredstva, izložiti njihove članove riziku da budu otkriveni u javnosti, uz pretnju koordinatorima grupa kaznama ili pritvorom.

Feminističke aktivistkinje u mnogim zemljama suočene su s drakonskim reakcijama, pošto se njihov rad opisuje kao pretnja – zemlji, zajednici ili porodici. Vlade se zalažu za to da su stroge mere kažnjavanja neophodne da bi se vodio sveprisutni „rat protiv terorizma.“ Pa ipak, mnogi aktivisti ukazuju na to da pojedine propisane institucionalne politike i prakse sa tim ratom nemaju nikakve veze, i da su zapravo sastavni deo konzervativnih programa koje su mnoge zemlje nastojale da promovišu i pre septembra 2001. godine.

Svetska organizacija protiv torture (OMCT) dokumentovala je fenomen NVO-progona u svom godišnjem izveštaju za 2003. godinu, gde se pokazuje da su nevladine organizacije i pojedinačni branioci i braniteljke ljudskih prava izloženi riziku etiketiranja kao teroristi ili simpatizeri terorista, čak i kada njihov rad nema nikakvih dodirnih tačaka sa pitanjima terorizma.¹⁶ Specijalna predstavnica za branioce i braniteljke ljudskih prava posvetila je polovinu svog izveštaja Generalnoj skupštini za 2003. godinu, pretnjama upućenim braniocima i braniteljicama ljudskih prava pod bezbednosnim zakonodavstvom.¹⁷ Ona ukazuje na to da su „[i]nformacije o HIV/AIDS-u, izveštaji o navodnim zloupotrebama ljudskih prava koje sprovode članovi vladajuće političke stranke, ili iskazi kritični prema uticaju ljudskih prava na institucionalne politike i prakse koje vode sigurnosti vlade, prema stavu državnih vrhova, informacije čije bi objavljivanje predstavljalo pretnju nacionalnoj bezbednosti.“¹⁸ U ovom scenariju koji daje puno prostora progonima, čak se i informacija o pravilnoj upotrebi prezervativa može etiketirati kao čin koji ugrožava politički poredak.

I dok poslednjih pet godina otkriva nebrojene složenosti i nijanse naše geopolitičke stvarnosti, jedna istina u vezi sa iskustvom žena ostaje: državni i nedržavni akteri u ženskom političkom aktivizmu na polju rodne ravnopravnosti i dalje vide pretnju koja zahteva regulisanje – tela, oblačenja, govora, partnerâ, izbora kako da se oblikuje porodica, odluke o roditeljstvu i načina na koji se to sprovodi, i, naravno, političkog izražavanja.

16. „Human Rights Defenders in a Security First Environment“, OMCT/International Federation for Human Rights, str. 158.

17. Branioci i braniteljke ljudskih prava su ljudi koji, vođeni načelima univerzalnosti i nedeljivosti ljudskih prava, brane civilna, politička, ekonomska, društvena i kulturna prava svih ljudi. Videti International Service for Human Rights, [http://www.ishr.ch/about%20ISHR/HRDO/HRDO%20Secretariat/About HRDO.htm](http://www.ishr.ch/about%20ISHR/HRDO/HRDO%20Secretariat/About%20HRDO.htm); i *Deklaraciju o pravima i dužnostima pojedinaca, grupa i društvenih organa u cilju promovisanja i zaštite univerzalno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda Ujedinjenih nacija, A/RES/53/144.*

18. Izveštaj Specijalne predstavnice Generalnog sekretara za branioce i braniteljke ljudskih prava, septembar 2003, A/58/380, paragraf 18.

PRAVNI I FINANSIJSKI IZAZOVI

Među pogubnijim aspektima kampanja kojima se sprovode progone, kako je već primećeno, nalaze se mehanizmi kojima se osporava pravni identitet organizacije i kočje njene finansijske operacije. Kada politička klima zataškava političku participaciju i izražavanje, ženska prava su uvek među prvima na udaru propisa i potiskivanja aktivnosti.

Ženske grupe u Uzbekistanu su se tokom postsovjetskog perioda upuštale u živu kritiku vlasti u svojoj zemlji. Međutim, početkom 2004. godine to im postaje uskraćeno pod maskom antiterorističkih aktivnosti, kako je uzbekistanska vlada, koja podržava rat SAD/UK protiv Iraka, izdala Ukaz #56, O merama za delotvorno planiranje finansiranja za tehničku i humanitarnu pomoć i grantove od međunarodnih i stranih vlada. Prema ovom ukazu, koji se uglavnom smatra pokušajem predsednika Islama Karimova (Islam Karimov) da kontroliše glasove koji su kritični prema njegovoj vlasti, međunarodni grantovi, namenjeni nevladinim organizacijama, moraju se kanalisati preko uzbekistanske Nacionalne banke, ili Asaka banke, i mogu se izdati samo s dopuštenjem komiteta centralne banke ili Kabineta ministara.

Ti komiteti, čiji su predstavnici članovi vlade (posebno sistema sudstva), dužni su da utvrde da li se projekt neke organizacije razlikuje od vladinog ili ona radi isto što i vlada. U suštini, aktive i grantovi nevladinih grupa mogu biti zamrznuti ukoliko ne mogu da pruže valjane razloge vladi o korisnosti određenog projekta. Novčana pomoć će se, pak, teško dodeliti grupama za koje se zna da su kritične prema vladi, što ženske organizacije izlaže posebnom riziku.

U maju 2004. godine, donet je još jedan ukaz koji je znatno proširio moć državnog Ženskog komiteta Republike Uzbekistan. Od svih ženskih grupa tada se zahtevalo da se ponovo registruju pri vladi, što su one mogle da učine samo po preporuci Ženskog komiteta. Ženski komitet može da utiče na izbor direktora organizacije ili da ga nametne, i može da odbije da ponovo registruje grupu, ako njeni članovi ulažu protest prema izabranoj osobi. Članice ženskih organizacija iznele su svoju zabrinutost oko toga da bi glasnijim protivnicama vlasti i njihovim programima za ženska prava naprosto moglo da bude uskraćeno pravo da se ponovo registruju zbog čega bi na kraju morale da prestanu sa radom.¹⁹

Nisu, naravno, svi represivni činovi na nevladine aktivnosti povezani sa ratom protiv terorizma; mnoge vlade su istrajno nastojale da ograniče aktivnosti onih grupa čiji su programi neprikladni ili nezakoniti prema procenama osoba na vlasti. Bilo da to čine posredstvom antiterorističkog zakonodavstva i institucionalnih praksi i politika, bilo preusmeravanjem ili kočenjem ekonomskih sredstava, vlade mogu sprovesti progone ugrožavanjem pravnog i finansijskog statusa grupa. Jedan od rezultata takvih kampanja je oticanje ljudskih i finansijskih resursa, dok grupe nastoje da se odbrane od napada. Organizacije su često izložene posebnom riziku kada je njihovo delovanje uklješteno između politički konzervativne klime i lošeg ekonomskog perioda u kojem se nalazi konkretna zemlja.

Negativne političke i finansijske posledice često se javljaju udvojene, kao što je, primera radi, slučaj sa nevladinim organizacijama u Zimbabveu. Borba za pravo na slobodu okupljanja i udruživanja nije ništa novo za tamošnje nevladine organizacije. Grupa Gejevi i lezbejke Zimbabvea (GALZ) meta je policijskog i vladinog napada od svog nastanka 1990. godine.²⁰ Poslednjih godina, od kako je predsednik Robert Mugabe (Robert Mugabe) počeo

19. Women's World: Organization for Rights, Literature and Development, <http://www.world.org/programs/newItem.asp?eventID=53>, 26. juli 2004.

20. Videti stranicu 34 za više detalja o GALZ-u.

da preusmerava pažnju sa nevladinog sektora ka sve brojnijem domaćem opozicionom pokretu koji traži njegovo svrgavanje s dužnosti, pretnje GALZ-u su se proredile. Posle talasa hapšenja NVO aktivista, zamrzavanja računâ u banci, kontroverzi oko zemljišnih poseda i iznemogle ekonomije, Mugabe ponovo okreće svoj strateški bes prema GALZ-u, koji se sada bori s tim kako da uravnoteži kritičko organizovanje i edukaciju, sa svešću o snazi napada i rizika koje donosi veća vidljivost po bezbednost pojedinaca i po finansijsku sigurnost grupe. Da bi se umaklo neprijateljskoj vlasti čija je namera da zastraši članove grupe i da potencijalno nagna GALZ na prestanak s radom, organizacija je u različitim trenucima odlučivala da manje insistira na vidljivosti da bi privlačila manje pažnje. Shodno tome, kapacitet za rad, i to za legalan rad ove organizacije, zakočen je atmosferom u kojoj država podstiče progone.

U drugim okolnostima, vladine agencije pokušavale su da utiču na poruke i zalaganje organizacija koje se bore za seksualna i reproduktivna prava i za olakšice u zdravstvenim službama. Ukoliko bi se delatnosti grupa pripisivalo širenje „nemoralnih“ poruka ili informacija koje imaju pozitivan odnos prema seksu, grupe bi se našle na meti, bilo promovisanjem programa koji favorizuju stavove protiv seksualnih prava, bilo otvorenijim protivljenjem državnog vrha. U Sjedinjenim Američkim Državama, Služba državnih prihoda, državna agencija zadužena za prikupljanje poreza od pojedinaca i korporacija, od Bušove administracije dobija uputstva da proveri finansijske izveštaje izvesnog broja nevladinih organizacija koje se bave seksualnim i reproduktivnim zdravljem. Druge državne agencije preduzimaju slične provere „sumnjivih“ organizacija. Zastupnici omladine, grupa sa sedištem u SAD u čijem su fokusu seksualno i reproduktivno zdravlje i prava mladih ljudi, imala je kritičan stav prema naučno nedokazanim programima o apstinenciji pre braka koje promoviše američka administracija, zbog čega je tri puta u jednoj godini prošla kroz finansijske provere po nalogu Ministarstva zdravlja. A pošto su se upustili u kritiku programa za HIV/AIDS koje je donela Bušova administracija, uskraćena im je i novčana pomoć.²¹ Centri za kontrolu bolesti ispitivali su projekt STOP AIDS iz San Franciska tri godine uzastopno po nalogu konzervativnih članova Kongresa, pošto je organizacija dovedena u vezu sa protestom protiv bivšeg američkog ministra zdravlja na Međunarodnoj konferenciji posvećenoj AIDS-u 2002. godine, gde je i on hvalio prednosti programa apstinencije.²² Tokom prethodne godine, Služba državnih prihoda je proveravala i STOP AIDS.

Međunarodne agencije takođe nisu imune na intervencije, pošto je nekolicina postala meta politički konzervativnih i desničarskih programa. Jedan od istaknutijih primera za to jeste odluka američke administracije da se suprotstavi dotacijama koje je odobrio Kongres za 2002. godinu i da obustavi isplatu od oko 34 miliona dolara namenjenih Populacionom fondu Ujedinjenih nacija (UNFPA), zbog lažnih navoda o tobožnjoj podršci Fonda prinudnom prekidu trudnoće u Kini. Činjenica da ispitivanje Ministarstva unutrašnjih poslova, sprovedeno po nalogu američke administracije nije našlo nikakva svedočanstva za potporu ovom iskazu, te da je zapravo preporučilo predaju novca, imalo je malo uticaja spram sve revnosnije politike protiv abortusa. Američka administracija takođe je odbila da pruži novčanu pomoć Konzorcijumu za reproduktivno zdravlje izbeglica, koji otvara službe za prevenciju HIV-a i seksualno i reproduktivno zdravlje žena u izbeglištu i konfliktnim

21. „Continuing Attacks on Nonprofit Speech: Death by a Thousand Cuts II“, *OMB Watch*, Office of Management and Budget (USA), 2004, <http://www.ombwatch.org/article/articleview/2490>.

22. Helga Glen, „Centers for Disease Control and Prevention Defunds STOP AIDS Project“, <http://www.castroonline.com/spectrum/0604/StopAIDS.html>, September 2004.

situacijama, zbog podrške abortusu koju je pružala jedna – i jedina evropska – organizacija, Međunarodna organizacija Meri Stoups, čije je sedište u Velikoj Britaniji.²³

U oba slučaja, domaći i međunarodni bes zbog pokušaja vlade SAD da ograniči rad nekih od najpouzdanijih organizacija za zdravlje žena, razbuktao se širom sveta. Pokrenuta je feministička kampanja kojom je trebalo obezbediti *grassroot* finansiranje za UNFPA, da bi se nadomestio manjak nastao usled Bušovog odricanja novčane pomoći: kampanja „34 miliona prijatelja UNFPA“ nastoji da prikupi pojedinačne donacije, koje ponekad ne premašuju sumu od jednog dolara, da bi se nadomestila praznina nastala povlačenjem državnih finansija i da bi pitanja vezana za kampanju izašla u javnost. Do danas je prikupljeno 2,2 miliona dolara od malih priloga.²⁴ Umesto da se distancira od institucionalne prakse i programa Međunarodne organizacije Meri Stoups, Konzorcijum za reproduktivno zdravlje izbeglica donosi odluku da naprosto odbije dalje finansiranje američke Agencije za međunarodni razvoj u znak međunarodne solidarnosti i otpora.

UNFPA i Konzorcijum za reproduktivno zdravlje izbeglica nude informacije i službe koje nekome mogu spasiti život, i obe su bile primorane da prihvate značajno smanjenje budžeta zbog vladajućeg stava prema abortusu. Jednako je, međutim, snažna činjenica da je svaka od ovih organizacija morala da obezbedi sredstva za rušenje mitova koji su i doveli do obustave novca, kao i za obznanu kontroverznih odluka i obezbeđivanje međunarodne podrške.

FUNDAMENTALIZMI

Tokom poslednje dve decenije, brojne religije, etnički i politički ekstremistički pokreti mogli su da se pozivaju na političku legitimnost zbog velikog broja članova i pobornika, i zbog svoje sve bolje finansijske situacije. Relativni porast „fundamentalizama“ u svetu imao je direktan i očigledan uticaj na aktivizam povezan sa ženskom seksualnošću, te je veoma često doprinosaio diskreditovanju pojedinaca i organizacija. Obnovljeni desničarski pokret na globalnom Severu, podržan savezničkim vladama u Australiji, Danskoj i Sjedinjenim Američkim Državama, doveo je do toga da se branioci seksualnih i reproduktivnih prava stave u sve odbrambenije pozicije. Organizacije se nalaze u apsurdnoj poziciji, jer najviše vremena provode u odbrani onih najosnovnijih principa svojih programa, zbog čega nisu u stanju da poklone pažnju artikulisanju i širenju sopstvenih programa za dalju emancipaciju.

Iako pojedine feministkinje tvrde da je u dugoročnoj perspektivi globalne politike i društvenih uslova obnovljena moć hrišćanskog fundamentalističkog pokreta „poslednji uzdah dinosaurus na samrti“, mnoge druge su prinuđene da se usredsrede na neposredne pretnje koje dolaze od dobro obezbeđenih i strateški delotvornih grupa.²⁵ U Latinskoj Americi, hrišćanskoj desnici veliku podršku pruža političko učešće ekstremističkih sekti kakva je Opus Dei. U Nigeriji i Brazilu, primera radi, hrišćanski i trojični evangelistički pokret

23. Druge članice Konzorcijuma uključuju Američki komitet za izbeglice, CARE, Kolumbija Univerzitet-Centar Heilbrun za stanovništvo i porodično zdravlje, Međunarodni komitet spasa (IRC), JSI Institut za istraživanje i trening i Ženska komisija za žene i decu izbeglice.

24. Videti www.34millionfriends.org za dodatne informacije.

25. Severnoameričke desničarske ekstremističke organizacije i dalje su vrlo aktivne i dobijaju značajnu finansijsku pomoć zbog uspešnog pritiska na javnost.

postaju sve popularniji. Uz to, Sveta stolica je odnedavno ponovo pojačala svoj permanentni posmatrački status u Ujedinjenim nacijama, gde je Vatikan i dalje jedini verski entitet koji funkcioniše kao država, zbog čega može prilično da utiče na pregovore među vladama, osobito na temu seksualnosti i reprodukcije.

Rast ekstremne desnice u Evropi i drugim regijama posebno je značajan u trenutku kada se ženska prava na političko i fizičko izražavanje, okupljanje i pristup javnoj sferi napadaju mnogovrsnim sredstvima, uključujući upotrebu politički manipuliranih argumenata o „kulturnoj osetljivosti.“²⁶ Ti se argumenti napajaju ženskim pravima i samim ženama, jer se mnogi mogu svesti na kodove oblačenja ili pokrivanja, iako su često u vezi sa dubljim političkim odnosima među državama. Konzervativne muslimanske vlasti i pokreti od Zapada zahtevaju poštovanje tradicije, kao da o toj tradiciji postoji nekakva monolitna istina, dok evropske države istovremeno nastoje da pomire sekularno zakonodavstvo i kulturnu toleranciju.

Pokrivanje glava ili stavljanje zara ovde je od posebnog značaja. Marijame Heli-Lukas, jedna od osnivačica mreže za međunarodnu solidarnost Žene koje žive pod muslimanskim zakonima (WLUML), primećuje da je žensko donošenje odluka, kao i izbori pojedinki, sabijeno između dva kraja, zbog čega su njihova prava često stešnjena.²⁷ Kasandra Balčin (Cassandra Balchin), takođe predstavnik WLUML-a, slaže se sa Marijame Heli-Lukas oko toga da „sa obe strane postoji prinuda, zbog čega se na kraju ženama poriče mogućnost izbora.“²⁸ Heli-Lukas tvrdi da su čak i feministkinje i organizacije za podršku ljudskim pravima podeljene u raspravama o kulturnoj osetljivosti i ženskom „pravu na pokrivanje glave“, opisujući uvreženo shvatanje napetosti između kulturne osetljivosti i „odbrane tradicije“ kao u biti pogrešno. Marijame Heli-Lukas ukazuje na to da „čak i jezik koji se koristi da opiše te rasprave prikriva politički kontekst, i vrlo površno razmatra njihove detalje. Ta politička retorika je pogrešna – na delu je sudar fašizma i antifašizma, a ne sudar kultura.“ Posledice te napetosti nisu zanemarljive. Jer, dok se to odigrava pred našim očima, „postaje sve teže stvoriti prostor za sekularno organizovanje.“²⁹

Stešnjeni prostor za sekularni aktivizam u fundamentalističkom islamskom kontekstu doprinosi stvaranju okruženja u kojem se zastupnice ženskih ljudskih prava i dalje bore protiv političkih manipulacija jedne uglavnom zamišljene „tradicije“, postajući zbog toga mete progona. Anisa Heli (Anissa Helie) iz WLUML-a govori o dvoseklim oštricama s kojima se članice mreže suočavaju, budući da ih njihovi protivnici proglašavaju ili „ateistkinjama“ ili „prevelikim vernicama“. Žene koje zahtevaju veće mogućnosti političkog izražavanja i zalažu se za širi opseg prava za sve žene, često se suočavaju sa progonima, osobito na temelju svojih identiteta, sučeljene s iskazima koji su tako sročeni da podriju njihovu reputaciju ili delotvornost njihovog političkog rada. Žene koje nemaju zaštitu supruga i porodice, ili ih ne krasi izvestan društveno-ekonomski status, bivaju izložene kritici.³⁰ Za njih se kaže da nisu dobre muslimanke, ili da nisu valjane žene. Nazivaju se stranim

26. IGLHRC intervju sa Marijame Heli-Lukas (Marieme Helie-Lucas), avgust 2004; više o rastu fundamentalističkih i desničarskih pokreta u Evropi, videti BBC News, „Right Wing takes Centre Stage“, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/1974700.stm>.

27. IGLHRC intervju sa Marijame Heli-Lukas, avgust 2004.

28. IGLHRC intervju sa Kasandrom Balčin, avgust 2004.

29. IGLHRC intervju sa Marijame Heli-Lukas, avgust 2004.

30. IGLHRC intervju sa Anisom Heli, avgust 2004.

agentkinjama Zapada ili se optužuju da uzimaju strani novac.³¹ Kasandra Balčin ukazuje na to da ove tvrdnje „idu u paketu“ i da ih je ponekad nemoguće razdvojiti. Marijame Heli-Lukas, sa svoje strane, tvrdi:

Kritičari [rada WLUML-a] u njemu vide izdaju religije, nacije i revolucije. Nama se, kao pojedinkama, pripisuje antirevolucionarnost i blasfemičnost. Pošto se na žene koje su „pozapadnjene“ ne gleda kao na „prave“ žene, najveća stigma pada na žene koje „žude za muškarcima“, što, bez sumnje, predstavlja poseban problem ženama koje se manje ili više otvoreno organizuju oko pitanja seksualnosti.³²

AUTOREFLEKSIJA I AUTOCENZURA

Diskreditujuće posledice progonâ nadilaze konkretne pojedince i pojedinke koji su im na meti, i dokazano imaju uticaja na sam aktivizam. Kasandra Balčin, recimo, kaže da je cilj optužbi da se potisne i zataška zalaganje za pitanja seksualnosti i roda i obrazovanje na tu temu: „Nebrojene su situacije u kojima su aktivistkinje donele svesnu odluku da ne spominju seksualnost, prepoznajući opasnost koju bi im to moglo doneti.“³³

Autocenzura nije neuobičajena. Strah od odmazde utiče na to kako organizacije biraju projekte i kako postavljaju svoje prioritete, kao i na to kako odmeravaju svoje ciljeve i vizije u odnosu na političku realnost i rizike. Pa ipak, čak i u napetoj političkoj ili društvenoj klimi, grupe se odlučuju na to da seksualna prava postave u središte svojih zalaganja. Azijsko-pacifički forum žena o zakonu i razvoju (APWLD), nevladina organizacija posvećena ženskim ljudskim pravima sa sedištem na Tajlandu, nedavno je odlučila da uvede članice svoje mreže u aktivni razgovor o ojačavanju aktivizma za seksualna prava. O tome se sada raspravlja tokom strateških i ne uvek formalnih razgovora o potencijalnom uticaju govora o seksualnim pravima – pa i samog njegovog imenovanja.³⁴

Meri Džejn Ril, bivša koordinatorka APWLD-a, nabroja kakve su sve brige koje zaokupljaju članice povodom seksualnih prava:

Mnogi misle da se aktivnosti koje se bave seksualnim pravima tiču samo seksualne orijentacije, plašeći se da će seksualna prava prestići po važnosti „druga pitanja“ na kojima grupa radi. Postoji, dakle, strah da će drugi problemi izgubiti prioritet, što prikriva činjenicu da se seksualnost već nalazi u središtu našeg rada. Rad na seksualnim pravima unosi podele u grupi, zbog čega mnoge kažu: „Hajde da stavimo seksualna prava *ad acta*...“³⁵

Konkretni progoni takođe imaju značajnog uticaja na članice grupe, koje nisu spremne da uđu u razgovor o seksualnim pravima, pošto „unapred očekuju da će ih desnica, nacionalistički pokreti, pa čak i sam pokret za ženska ljudska prava vratiti na staro. Zato već sada raspravljamo o tome šta treba da uradimo.“

31. IGLHRC intervju sa Marijame Heli-Lukas, Anisom Heli, Kasandrom Balčin, avgust 2004; IGLHRC intervju sa Zainom Anvar (Zainah Anwar), Sestre u islamu, oktobar 2004.

32. IGLHRC intervju sa Marijame Heli-Lukas, avgust 2004.

33. Kasandra Balčin, e-mail IGLHRC-u, 6. septembar 2004.

34. IGLHRC intervju sa Meri Džejn Ril (Mary Jane Real), avgust 2004.

35. Ibid.

Premda se mnoga pitanja kojima se APWLD u ovom trenutku bavi, dotiču seksualnih prava, uključujući borbu za priznanje i kompenzaciju „ženama za utehu“, seksualni rad i trafikovanje, njihov rad se u javnosti percipira kao rad koji se bavi nasiljem, a ne seksualnošću. Borba protiv nasilja shvata se kao nešto što daje veći kredibilitet njihovoj edukaciji i inicijativama. U tim instancama, kao i u mnogim drugim koje se tiče organizovanja žena širom sveta, „nasilje nad ženama“ – pitanje od velikog značaja samo po sebi – u sebe često uključuje inicijative povezane sa seksualnošću, ali ih neretko i prikriva. I premda to može da otvori prostor za izvesnu vrstu rada, ono takođe služi maskiranju stvarnih aspekata seksualnosti koja su sadržana u tim pitanjima.

Želja i politika često se podvajaju i mimoilaze. Bernedet Mutjen (Bernedette Muthien), aktivistkinja iz Južne Afrike, tvrdi: „Razočarava što se ljudi bore sa sopstvenom [istopolnom] željom, ali je istina da bi njihovi životi bili izloženi riziku, ako bi bili otvoreniji. Teško je razmrsiti istopolnu želju koju neke žene osećaju – ali je potiskuju, da bi potom izražavale homofobiju zbog političkog pritiska okoline.“³⁶ U Južnoj Africi, gde je seksualna orijentacija zaštićena federalnim ustavom, žene koje osećaju istopolnu želju i organizovano se bave seksualnim pravima, „ne žele ili ne mogu da se ‘razmeću’ svojim seksualnim iskustvima, što njihove heteroseksualne sestre mogu.“

Proganjanje, prema opisu Bernedet Mutjen, ima podmukao uticaj na naša unutrašnja iskustva. Šarlota Banč (Charlotte Bunch), osnivačica i direktorka Centra za globalno liderstvo žena, sa sedištem u SAD, tvrdi nešto slično:

Ti su strahovi toliko ukorenjeni da, čak i kada je klima pogodnija za rad na seksualnim pravima, ostaje osećaj da će vas osuđivati, da će to škoditi organizaciji, da će vas lično proganjati. A taj osećaj je interiorizovan i teško ga je ukloniti. Takvi strahovi mogu dovesti do toga da se preduzimaju manje rizični poduhvati i da se ne govori o sopstvenim ubeđenjima u ime „donošenja strateških odluka“. Često se oseća potreba da se prikrije rad na seksualnim pravima, jer se negde duboko oseća da bi to moglo kompromitovati sve ostalo što se radi u vašoj organizaciji.³⁷

U mnogim instancama, aktivistkinje, dakako, imaju dobre razloge za oprezno predstavljanje u javnosti, te autocenzura postaje logičan odgovor na strah od progona ili na stvarne progone. Kasandra Balčin iz WLUML-a smatra da je veoma važno uzeti u obzir važnost ćutanja, nijanse u načinu na koji se donose odluke o prekidu rasprava na određene teme, i načine na koje se može istrgnuti uloga koju imaju legitimni strahovi u ponekad bolnom strateškom donošenju odluka o potencijalnom riziku za budući rad ili ljude koji su u njega uključeni.³⁸ Balčin govori o jednom skorijem događaju kada je pri pravljenju programa za treninge svesno ćutanje iskorišćeno da bi se izbeglo proganjanje na temelju seksualnosti. Ovaj primer pokazuje da se rodno osveščene aktivistkinje, od kojih se neke zapravo zalažu za seksualna prava, odlučuju da u svojim projektima perspektivu seksualnih prava učine manje vidljivom, ponovo iz straha od potencijalno dugoročno negativnih posledica i ličnog ili institucionalnog rizika.

Kasandra Balčin je nedavno organizovala trening o ljudskim pravima u muslimanskim kontekstima koji je sponzorisao Institut za istraživanje islama iz Holandije. Okupljeni su učesnici radikalnih, progresivnih i konzervativnih orijentacija. Prisutni, koji su dolazili prvenstveno iz muslimanskih zemalja (uključujući Tanzaniju, Jemen, Indoneziju, Filipine,

36. IGLHRC intervju sa Bernedet Mutjen, avgust 2004.

37. IGLHRC intervju sa Šarlotom Banč, avgust 2004.

38. IGLHRC intervju sa Kasandrom Balčin, avgust 2004.

Tajland i Maleziju), podstaknuti su da istraže načine upotrebe progresivnih tumačenja ljudskih prava u cilju menjanja postojećeg društvenog stanja u svojim zemljama. Balčin primećuje da su ženski odgovori tokom rasprave bili ličniji, pošto su žene identifikovale aspekte progona koje su iskusile ili očekivale, uključujući i strah od seksualnog zlostavljanja ili konkretne primere zlostavljanja. Žene su isticale i zabrinutost zbog toga što ljudi dovode u pitanje njihovu legitimnost ili donose sudove o tome kako one nisu „dobre žene“. Muški odgovori su na početku ređe bili lični, ali su na kraju i oni govorili o svojoj brizi da se na njih ne gleda kao na dobre muslimane, dobre muškarce i valjane predstavnike svojih zemalja. Kasandra Balčin tvrdi da su pitanja identiteta, muškosti i homoseksualnosti bila implicitno prisutna u nekim njihovim odgovorima, čak i kada se nisu posebno isticala.

Facilitatorima je bilo jasno da bi mogli dublje da uđu u ličnije aspekte ove rasprave, što se posebno odnosilo na pitanja seksualnosti, ali su se odlučili da se u to ne upuste. U stvari su organizatori unapred odlučili da zvanično ne spominju homoseksualnost, nego da o tome govore neformalno u ličnim susretima sa učesnicima. „Svi smo znali da je to važna tema, ali smo se zabrinuli da će ona baciti u zasenak sve drugo što je trening trebalo da obuhvati, te da će se posle homoseksualnost smatrati središnjom tačkom treninga. Da se to dogodilo, a mi nismo mogli biti sigurni da će svi učesnici poštovati načelo poverljivosti, prisutnima se ne bi mogla jemčiti bezbednost.“³⁹

Učinci proganjanja mogu imati, a često i imaju dugoročne posledice po ličnost. Vahida Nainar (Vahida Nainar), članica Ženske inicijative za rodnu pravdu, govori o iskustvu progona koje je pretrpela sredinom devedesetih godina u Indiji, kada je bila uključena u proces reforme normi bračnog ugovora, koji bi ženama omogućio pravo na razvod. Nainar je jedna od šest aktivistkinja koje su tražile učešće u radu Odbora za muslimanski lični zakon (MPLB) u cilju izmene opšteg bračnog ugovora u Mumbaiju. Jedna žena iz muslimanske zajednice poslala je tada pismo MPLB-u kojim se dovodilo u pitanje pravo tih šest aktivistkinja da rade na reformama, jer je njihov ugled upitan, što se pravdalo detaljima iz njihovih života. Autorka pisma bila je poznata bar nekolicini tih žena, što je napadu davalo lični ton. Navodi iz pisma MPLB-u iznosili su detalje o tome da ove žene spavaju sa hindusima, ili da nisu udate, te da ne ispunjavaju dužnost muslimanki.

Vahida Nainar zapaža da je ispitivanje kroz koje je prošla, kao i naknadne optužbe, imalo dalekosežnog uticaja na nju: „Pomisao da se to moglo dogoditi i šta je moglo učiniti našem radu, sasvim nas je izbezumljivala. Počele smo da cenzurišemo same sebe, jer smo osećale da je nad nama izvršeno nasilje. Mene i dalje prati osećaj da nemam kredibilitet da radim na ovom pitanju. Okrenula sam se nekim drugim stvarima u životu, ali je ovo veoma uticalo na to kako shvatam svoj aktivizam. Upotreba seksualnosti je moćno oružje protiv doživljaja sopstvenog kredibiliteta i aktivizma.“⁴⁰

DOKUMENTACIJA

Čak se i oni aktivisti i istraživači koji nam pružaju podršku bore s tim kako da govore i pišu o raznovrsnim oblicima zlostavljanja na osnovu seksualnosti. Kako se upoznaju s iskustvima progona lezbejki i progona na temelju seksualnosti, ljudi su sve više u stanju da prepoznaju ovaj fenomen. Međutim, osobe koje su preživele progone, istraživači i istraživačice

39. Ibid.

40. IGLHRC intervju sa Vahidom Nainar, februar 2005.

još uvek nisu konzistentno razmatrali kako seksualnost utiče na diskreditovanje i podrivanje ženskih političkih programa. Iako su grupe za ljudska prava i raznovrsni zvaničnici Ujedinjenih nacija počeli da dokumentuju situacije u kojima se branioci i braniteljke ljudskih prava izlažu klevetama, retki su oni koji uspevaju da odaberu i dokumentuju informacije o ulozi koju seksualnost ima u ovim iskustvima. Neki čak često ističu da istraživački proces – u Ujedinjenim nacijama i izvan njih – mora biti pojačan, da bi se ti podaci izneli na videlo.

Od početka mandata, Specijalna izveštačica UN-a o braniocima i braniteljka ljudskih prava izveštavala je o nasilju i pretnjama aktivistima i aktivistkinjama koji se bore za ljudska prava povezana sa seksualnošću. Ona je iznosila i tvrdnje o tome da su vlasti dovodile u pitanje reputaciju i veštine branilaca, da bi se podrila verodostojnost iskaza aktivista i aktivistkinja. U izveštaju Generalnoj skupštini za 2003. godinu, ona tvrdi da je od 235 upita koje su iz njenog ureda poslate vladama u vezi sa opštim pitanjima o braniocima i braniteljka ljudskih prava, samo sa 103 adrese stigao odgovor.⁴¹ Od tog broja, pak, gotovo trećina odgovora dovodila je u pitanje kredibilitet žrtve. Ona dalje primećuje da su neki odgovori „nastojali da podriju kredibilitet (branilaca), navodeći da su oni uključeni u kriminalne aktivnosti ili u nasilne ili politički motivisane delatnosti.”⁴²

Prema tome, iako se izvesne forme progona i diskreditovanja u javnosti otvoreno priznaju, njih je i dalje teško izneti na videlo, kako zbog njihovog sadržaja, tako i zbog procesa istraživanja i prikupljanja podataka. Ben Majekodunmi (Ben Majekodunmi), pomoćnik Specijalne referentkinje, ukazuje na to da je teško uočiti nijanse u odgovorima vlada, ali i u sadržini žalbi koje upućuju branioci. „Procesi posredstvom kojih žalbe dospevaju do ‘specijalnih procedura’ UN-a, ili, u ovom slučaju, do nezavisnih stručnjaka, ne pokrivaju dovoljno detalja koji bi mogli koristiti pri ustanovljavanju trendova u praksi progona, ili progona na temelju seksualnosti.” U stvari, veoma je mali broj slučajeva u kojima se ispituje situacija u kojoj se nalaze žene. Pregled baze podataka za 2003. godinu otkriva da je među pojedinačnim slučajevima moguće ustanoviti samo 11% slučajeva u kojima je bilo reči o ženama.⁴³ Prikupljanje podataka, u ovom slučaju, može prikriti relevantne aspekte identiteta žrtava i preživelih, kao i obrasce koji se mogu uočiti u njihovim različitim iskustvima.

I premda su progoni i diskreditovanje taktika koja se sve češće prepoznaje kad god dolazi do zataškavanja rada i glasova aktivista i aktivistkinja, mali broj organizacija koje se bave dokumentovanjem i izveštavanjem o ljudskim pravima uistinu ulazi u trag fenomenu progona lezbejki i progona na temelju seksualnosti, i malo njih izveštava o njima. Shodno tome, jedno unekoliko univerzalno iskustvo postaje nevidljivo za mnoge koji se upuštaju u dijalog o ljudskim pravima. Nojlin Blekvel (Noeline Blackwell), predstavnik irske grupe Frontlajn koja se bavi braniocima i braniteljka ljudskih prava, govori o ključnom pitanju da li same žene zapravo izveštavaju o poruzi ili progonima koje doživljavaju.

Pošto to negde duboko očekuju, kada se zbilja i dogodi, one ga i ne primećuju kao nešto čudnovato. Reč je o nečemu što se ne registruje kao značajan problem, pošto je provokacija na temelju seksualnosti toliko duboko ukorenjena, tako stara, da deluje

41. Specijalni mehanizmi UN-a, poput Specijalnog izveštača/ce ili Specijalnog predstavnika/ce, jesu nezavisni stručnjaci i stručnjakinje od kojih se zahteva da ispituju stanje ljudskih prava na određene teme ili u određenim zemljama. Tokom istraživanja, ovi stručnjaci i stručnjakinje često traže pisane odgovore od vlada na pitanja koja postavljaju o tužbama, uslovima ili posebnim slučajevima.

42. E/CN.4/2004/94 Report of the Special Rapporteur on human rights defenders, January 15, 2004, Paragraf 91.

43. IGLHRC intervju sa Benom Majekodunmijem, pomoćnikom Specijalne izveštačice Generalnog sekretara za braniocima i braniteljke ljudskih prava, oktobar 2004. U 43% od ukupnog broja slučajeva u bazi podataka subjekti su muškog pola. Rod žrtve nije identifikovan u drugim slučajevima.

normalno. To je mudar način i delotvorno sredstvo za zlostavljanje ljudi, tako da ga one neće – ili osećaju da ne mogu – prijaviti, pošto bi mogle biti posramljene ili bi čak mogle brinuti da bi prijava za klevetu mogla da podrži navode protiv njih, postavši deo zvanične istorije slučaja.⁴⁴

Keri Hauard (Kerrie Howard) iz Amnesti Internešnela potvrđuje koliko je teško odabrati informacije o progonu na temelju seksualnosti i izveštavati o njima. Čak i kad se samo upotrebi izraz „lezbejka“ ili „lezba“, braniteljka ljudskih prava s razlogom može strahovati da je optužbama dala legitimnost. Moć optužbi inherentna progonu lezbejki dovodi do toga da mete progona odbijaju da imenuju svoje iskustvo, baš zato što mnoge ne žele da priznaju da su etiketirane kao lezbejke. Ali moć ovog termina počiva i na činjenici da:

Čak i ljudi koji dokumentuju i izveštavaju o zloupotrebama u cilju zaštite ili odštete osoba koje su prošle kroz progone, ne žele da ih imenuju, pošto se brinu da će tako samo podstaći diskreditovanje. Ako je braniteljka nazvana lezbejkom i to nam stavi do znanja, saosećajni izvestilac bi mogao da odustane od izveštavanja o ovom slučaju, pošto bi mogao da pretpostavi kako će neko pročitati navode u bilo kom našem dokumentu, i reći 'pa možda i jeste lezbejka' – čime se suptilnija forma diskreditovanja samo nastavlja, te bi ta osoba mogla postati podložna otvorenijim oblicima reperkusija. Postoji bojazan da će i samo ponavljanje optužbe nastaviti da nanosi štetu žrtvi progona.⁴⁵

Istraživači i osobe koje dokumentuju zloupotrebe iskreno bi mogle da se trude da zaštite nekoga ko je preživeo progone, odlučujući da ne ponavljaju korišćene termine ili prikrivajući činjenicu da se progon na temelju seksualnosti dogodio, no ta je odluka mač sa dve oštrice. Prvo, izostanak detalja u krajnjoj instanci služi da sakrije činjenicu i trendove povezane sa progonima na temelju seksualnosti i ženskim iskustvom. Drugo, ukoliko se optužbama ne pripisuje verodostojnost odbijanjem da se optužbe ponove, njima se na taj način daje nova moć kojoj se mora suprotstaviti. Sklanjajući ovo iskustvo u senku umesto na površinu, branioci i osobe koje dokumentuju zloupotrebe ograničavaju prostor da se kaže „ovo iskustvo sam ja doživela“, ili „ovo je fenomen koji nadilazi konkretne kulture i regije.“ Time se takođe ograničava sposobnost osoba koje su preživele progone da u budućnosti kažu, „nazvana sam lezbejkom i, premda je to trebalo da me uvredi, meni to nije smetalo.“

Kako se napadi na organizacije koje se zalažu za pitanja seksualnosti nastavljaju i umnožavaju, od imperativnog je značaja da organizacije i branioci ljudskih prava počnu da promovišu i štite prava pojedinaca i grupa čija seksualnost i rod prekoračuju društvene i kulturne norme odgovarajuće ženskosti, muškosti i heteroseksualnosti. Grupe za ljudska prava i tela Ujedinjenih nacija koja prikupljaju informacije o iskustvima ljudi koji su bili žrtve nasilja i diskriminacije, moraju izaći na kraj sa isturenim pitanjima o načinu prikupljanja podataka i izveštavanja o progonima na temelju seksualnosti: kako da iznesu na videlo relevantne informacije i da izveštavaju o detaljima, a da istovremeno obezbede sigurnost osobama koje pričaju svoju priču, i to tako da je ispričaju do kraja? Kako da predstave priče o progonu na temelju seksualnosti, a da ne ponavljaju i ne ojačavaju diskreditovanje? Aktivisti, istraživači i branioci u kolektivnom duhu moraju naći načina da imenuju činjenicu i opseg progona lezbejki i progona na temelju seksualnosti, te da pojačaju analizu uloge koju seksualnost često ima u takvim napadima.

44. IGLHRC intervju sa Nojlin Blekvel, avgust 2004.

45. IGLHRC intervju sa Keri Hauard, Amnesty International – International Secretariat, avgust 2004.

„ K A K O M O Ž E B I T I
I M E N Â Z A O N O Š T O
N E P O S T O J I ? “

Moramo razumeti šta znači biti heteroseksualan a šta
homoseksualan, te da naše seksualnosti utiču na to
da li ćemo živeti ili umreti.⁴⁶

Korisno je razmotriti reakcije na progone lezbejki. Progone moramo
shvatiti kao „standardno oružje“ upotrebjeno protiv žena. Moramo
pokazati zašto je ovo važno za svaku ženu u pokretu, zašto naprosto ne
možemo da kažemo, „OK: hajde da smanjimo gubitke.“⁴⁷

46. IGLHRC intervju sa Bisi Adeleje-Fajemi (Bisi Adeleye-Fayemi), direktorkom Akina Mama wa Afrika, februar 2000.

47. IGLHRC intervju sa Lin Fridman (Lynn Freedman), direktorkom Centra za promovisanje zakona i politike, Njujork, januar 2000.

META: ŽENSKO ORGANIZOVANJE, ŽENSKA TELA

Prvo, tri priče

Godine 1995, aktivistkinje za ženska prava vraćaju se u Keniju sa Četvrte svetske UN konferencije o ženama u Peking, sa novim strategijama i u novom duhu solidarnosti. Keniju krasi duga povest živog feminističkog organizovanja, te je na konferenciji prisustvovao veliki broj žena koje su predstavljale NVO i vladu. Mnoge su godinama govorile o pitanjima seksualnosti – ne samo o reproduktivnim pravima, nego i o telesnom integritetu i alternativnim vrstama odnosa – u svom lokalnom radu. Razmatranje tih pitanja na međunarodnoj ravni neke je oduševilo; kod drugih je stvorilo „spoljašnji osećaj pritiska“, pošto je nudilo formulacije koje se možda ne mogu primeniti u lokalnim uslovima.⁴⁸ One su po povratku, međutim, otkrile da su stereotipi o dešavanjima u Peking već potpuno natkrilili njihov rad.

Pitanja seksualnih prava i seksualne orijentacije bila su među prvima na listi kontroverznih tačaka kojima se bavilo u Peking. Njihova istaknutost privukla je senzacionalnu pažnju. Kenijski mediji su se, čak i tokom konferencije, fokusirali na prisutne lezbejke, posebno objavljujući informacije o maršu za lezbejska prava održanom u blizini mesta gde se odigravala konferencija. Članci su poimence identifikovali žene koje su u Peking došle iz Kenije, ukazujući na to da je reč o lezbejkama, u čemu su neke videle gotovo neskrivenu pretnju. (Ta pretnja nije bila jalova. Član 162 kenijskog krivičnog zakonika, mera opstala iz perioda britanskog kolonijalizma, kažnjava „telesno poznanje... protivno prirodnom poretku“ kaznom od pet do četrnaest godina zatvora).

Provokacije se nastavljaju. Konferencija se još nije ni približila kraju, kada je predsednik Kenije, Danijel Arap Moi (Dainel arap Moi), postavio pitanje šta kenijske žene rade na tom skupu lezbejki gigantskih razmera. Novinski članak, naslovljen „Moi kaže Ne 'neafričkim' gresima“ iznosi da „vlada odbacuje nemoralnu kulturu homoseksualnosti i lezbejstva o kojoj se govorilo tokom Pekinške konferencije o ženama.“ „Mi, Kenijci, odbacili smo odluke donosene u Peking“, navodi se Moijeve izjava. „Reči kao lezbejstvo i homoseksualnost, ne postoje u afričkim jezicima.“⁴⁹

Posle tog imenovanja neimenljivog – probnim upisivanjem lezbejki u tekst, samo da bi ih potom iz njega opet izbrisao – Moi je na neko vreme ostavio ovaj slučaj. Međutim, već 1997. godine, jedna nova kontroverza oko lezbejstva sasvim će obuzeti kenijsku štampu. Tri žene su javno optužene da vode „lezbejski kružok“ u srednjim školama Kenije, a štampa ih naziva „lezbejskim sindikatom“. Sve tri žene su radile pri Programu životne sredine u Ujedinjenim nacijama; jedna od njih je bila Kenijka, označena kao bivša supruga izvesnog ministra. Drugim dvema se u člancima pridavala etiketa „Evropljanki“. Jasno je isticana veza između perverzije i Ujedinjenih nacija, kojim haraju lezbejke. Prema članku, naslovljenom „UN veza u lezbejskom kružoku“, tri žene su optužene za „besplatne isporuke teških droga [ženskoj] srednjoškolskoj deci, da bi ih namamile u sindikat“.⁵⁰

Ogroman broj senzacionalističkih naslova zasuo je dnevnu štampu. „Zaustaviti ovu seksualnu kugu!“, zahtevao je jedan od njih, primećujući da je jedan zvaničnik Ministarstva obrazovanja pozvao na „akciju protiv glavne 'kume' lezbejskog sindikata“. Drugi naslovi

48. IGLHRC intervju sa anonimnom kenijskom aktivistkinjom, mart 2000.

49. „Moi says no to 'unAfrican' sins“, *The Nation* (Kenya), 24. septembar 1995, str. 28.

50. „UN Link in Lesbian Sex Ring“, *East African Standard* (Kenya), 20. mart 1997.

kazuju: „Bivša žena ministra dotura učenicama drogu, da bi ‘volele’ starije žene: učenice u lezbejskoj zamci“,⁵¹ „Džejn (16), priča o drogama i orgijama“ i „Reagujte na ovaj seksualni skandal.“ Članak upućuje na „šokirane Kenijce“ i „bizarne homoseksualne ludorije“, kao i na „činjenicu“ da je jedan oblasni policijac „potvrdio da praksa [lezbejstva] zaista neverovatnom brzinom pušta korene u mnogim školama.“⁵²

Na kraju je upravnik kenijskog Odseka za istraživanje kriminala dao izjavu za štampu po kojoj su „anonimna pisma kružila uredima UN-a“, optužujući jednu od tri zaposlene žene da je „upletena u lezbejstvo, korišćenje droga i druge nemoralne radnje... prećeno joj je smrću anonimnim telefonskim pozivima.“⁵³ U izjavi je takođe navedeno da policija nije pronašla nikakve dokaze koji bi opravdali navode, te da devojčica, za koju je rečeno da je isprva navela optužbe protiv sindikata, poriče ovu priču.

Ova kampanja možda predstavlja pokušaj da se naruši ugled Moijevih rivala; a svakako je ponudila i pogodnu priliku da se napadnu Ujedinjene nacije i njihovi programi. (Štampa obaveštava o tome da je nekoliko zaposlenih u UN-u bilo primorano da napusti zemlju.) Ovime je takođe postavljen obrazac za naredne kampanje: kasnije iste godine, crkve su pozivale na demonstracije protiv najavljenog seksualnog obrazovanja u državnim školama, a jedan biskup je upozoravao na to da će kurikulum za ovaj predmet biti „uvod u legalizaciju abortusa, homoseksualnosti i lezbejstva.“⁵⁴ Jedno je, međutim, bilo sigurno. Iako je rasprava počela oko lezbejske seksualnosti, ona se od početka odvijala u svetlu senzacije, zločina i mračnog humora. Lezbejke su žigosane kao oruđe u rukama stranaca i opasnost po decu. Neposredni učinak progona bio je „zatvaranje svih prostora u kojima se odvijalo organizovanje lezbejki.“⁵⁵

Početak 1998. godine, štampa koju kontroliše vladajuća partija Tunisa počinje sa dugim napadom na jednu nezavisnu žensku organizaciju. Niz članaka i karikatura pojavljuje se 25. februara u dnevnom listu *Al Hadath*, i njima se javno izvrgava ruglu Association Tunisienne Des Femmes Democraties (Tunižanska asocijacija demokratkinja ili ATFD) i njene članice.⁵⁶ Fotografije šest istaknutih tunižanskih feministkinja pojavljuju se u novima, uz pitanje: „Zašto ove žene nisu udate?“ Karikatura prikazuje dva muškarca u razgovoru o Tunižankama – „starim demokratkinjama“ – koje njih dvojica dovode u vezu sa američkim lezbejkama: „Čuo sam da se žene u Americi udaju jedna za drugu, a sada i u našoj zemlji postoji asocijacija koja podržava tu ideju.“⁵⁷

ATFD je u ovim člancima odmah prepoznala napad vlade, čiji je cilj povezivanje organizacije s vrednostima i identitetima koje većina javnih moćnika ne toleriše. Vladu Tunisa krasí istorija optuživanja istaknutih žena za lezbejstvo ili prostituciju.⁵⁸ Postoje podaci

51. Članak navodi sledeće reči učenica (koje su, prema podacima Odseka za istraživanje zločina, kasnije poricale da su iznele optužbe): „Mi, devojke, naterane smo na seksualne odnose među sobom, dok su neke starije Evropljanke i Afrikanke gledale. Bilo je ružno!.“ „UN Link in Lesbian Sex Ring“, *East African Standard*, 16. mart 1997.

52. „Act on this sex scandal“, *East African Standard*, 17. mart 1997.

53. Press Release, Director, Criminal Investigation Department, 20. mart 1997.

54. Rev. John Njue, glavešina kenijske episkopalne konferencije, reči navedene u „Victory for Sex Education Opponents“, *All Africa Press Service*, 6. oktobar 1997.

55. IGLHRC intervju sa anonimnom kenijskom aktivistkinjom, mart 2000.

56. ATFD broji oko 200 članica u Tunisu. IGLHRC intervju Kamala Fizazija (Kamal Fizazi) sa Nadjom Hakimi (Nadia Hakimi), administrativnom direktorkom, ATFD, 23. mart 2000.

57. *Al Hadath*, 25. februar 1998; prevod Kamal Fizazi.

58. IGLHRC intervju Kamala Fizazija sa Nadjom Hakimi, administrativnom direktorkom, ATFD, 23. mart 2000.

da su ove optužbe išle tako daleko da su se izrađivale fotografije žena koje su ih prikazivale u provokativnim situacijama; a policija ih je potom pokazivala njihovoj deci ili ih je slala u štampu.⁵⁹ Ovo se ne odražava samo na ugled žena, već one mogu završiti i pred sudom. Tunižanski krivični zakoni koji, naime, kriminalizuje istopolne intimne odnose, primenjuju se i na žene.⁶⁰

Reagujući na to, odbor ATFD-a doneo je deklaraciju koja je poslata *Al Hadath*-u, ali i svim organizacijama članicama mreže. ATFD se nadao da će privući pažnju na napade i da će time podstaći saučesništvo i saveze među ženama, drugim ugroženim predstavnicima civilnog društva i tunižanske javnosti.

Deklaracijom se iskazivalo da ATFD, kao mreža arapskih feministkinja u nevladinim organizacijama, traži demokratsko društvo zasnovano na razdvajanju religije i države, te da je to uslov za ostvarenje ravnopravnosti muškaraca i žena. Deklaracija je takođe pozivala medije da se upuste u odgovorno izveštavanje. Branila je neotuđivo pravo na slobodno okupljanje i formiranje međunarodnih, nacionalnih i regionalnih saveza. Suprotstavila se reakcionarnim i patrijarhalnim diskursima kojima se žene isključuju iz javnog prostora. Insistirala je na tome da žene moraju biti u stanju da se izražavaju slobodno, da bi mogle da uživaju u ravnopravnosti i efikasnom građanskom statusu u jednom demokratskom društvu.

Deklaracija se nigde nije neposredno dotakla optužbi za lezbejstvo, ali je potvrdila da prava žena moraju počivati na poštovanju izražavanja, razlike, pluralnosti i ličnog integriteta žena, da bi žene mogle da učestvuju u autonomnim aktivnostima i udruženjima u društvu.⁶¹ Preko pojmova razlike i pluralnosti ATFD je mogao aludirati na seksualnost, iako je to učinjeno prikriveno.

Deklaracija ATFD-a nije prenesena u tunižanskoj štampi, čak ni onda kada je odbor organizacije podneo zvaničnu prijavu protiv novina. Prvobitni odgovor na deklaraciju zapravo je bio novi niz napada.⁶² „Kampanja uvredama” koju je pokrenuo *Al Hadath* se nastavlja: 11. marta, u članku naslovljenom „Intelektualni oportunitizam ovih raskalašnih žena”, žene iz ATFD-a optužene su da mrze muškarce, da žele da stvore društvo žena za žene „i sve što uz to ide kada su odnosi u pitanju”, podrivajući religiju, kulturu i društvene vrednosti u državi Tunis. Uvredljive karikature pojavile su se i uz ovaj članak, od kojih je jedna aludirala na pravo žena na razvod: „Moja kći se udavala pet puta da bi pronašla muža koji će je razumeti!”⁶³ Nedelju dana kasnije pojavio se još jedan članak sa klevetama upućenim ATFD-u.

Medijska pažnja išla je ruku pod ruku sa zvaničnim nadzorom. ATFD tvrdi da su se policijska uznemiravanja i nadgledanje njihovog ureda, kao i konkretnih članica, pojačala tokom medijskih napada i posle njih. Nezavisnost ATFD od države – oličena u

59. IGLHRC intervju Kamala Fizazija sa Bet Lampron (Beth Lampron), zvaničnicom za ljudska prava, Ambasada SAD u Tunisu, 22. mart 2000.

60. Iako francuski tekst zakonika implicira da je samo muška homoseksualnost kažnjiva, arapski tekst – jedini koji ima snagu zakona – eksplicitno imenuje i žensku i mušku seksualnost. IGLHRC intervju Kamala Fizazija sa Boučrom Belhadž Hamidom (Bouchra Belhadj Hammida), predsednicom ATFD-a, 23. mart 2000.

61. Deklaracija ATFD-a, 4 mart 1998.

62. „Lettre d'Information“, AFTD, datum nepoznat.

63. *Al Hadath*, 11. mart 1998; ATFD je ovu optužbu protumačio kao nešto što je u direktnoj vezi sa strahom od lezbejske seksualnosti.

odbijanju da rade prema tunižanskom programu „državnog feminizma“ – čini njihove organizovane aktivnosti podložnim optužbama za izopačenost i sveprisutnoj pretnji od policijskih akcija.⁶⁴

Konačno, u martu 2000. godine održana je 44. sesija Komisije Ujedinjenih nacija o statusu žena u Njujorku, SAD. Pristustvovalo je na stotine žena, uključujući i jednu manju grupu otvorenih lezbejki, uz brojne predstavnike konzervativnih i antifeminističkih organizacija, među kojima su jednako bili zastupljeni i muškarci i žene. Oko pet posle podne 10. marta, u holu gde se održavala konferencija šest ili sedam mladića okružilo je Lizu Klark (Lisa Clarke), aktivistkinju za ljudska prava iz jednog NVO-a iz SAD. Prema Lizi Klark, „Rekli su mi da 'žele da se mole za dostojanstvo moje duše'." Na to je ona upitala zašto. Odgovorili su da sam ovde da bih promovisala ubijanje beba. Rekla sam, „Zapravo ne, ovde sam da bih štitila život.“ Klark se priseća da je ova razmena rečima trajala, dok su muškarci stajali u krugu oko nje. „Rekli su da su tu da bi zaštitili dostojanstvo ljudskih bića.“ Klark je potvrdila da je i sama tu iz istog razloga, navodeći reči iz *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima* – „da bih podržala ideju da su ljudska bića rođena slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ovde sam zbog toga, zbog ženskih prava... Oni su potom opet rekli, 'A mi smo ovde da bismo sprečili ubijanje beba'." Liza Klark je ponudila još jedno objašnjenje, pre no što je probila krug koji ju je okruživao: „Predlažem vam da pogledate dokumente pre nego što počnete da lobirate kod delagata; neznanje vas neće odvesti daleko...“⁶⁵

Liza Klark veruje da je bila meta zastrašivanja, čudnovato uparenog sa spasenjem, zbog svoje veze sa grupom za ljudska prava i članicama grupe za koje se zna da podržavaju seksualna i lezbejska prava kao deo programa za ljudska prava. „Mislim da ih je to što sam mlađa i što sam tada bila sama, sigurno navelo da pomisle da mogu da me preplaše ili da mi promene mišljenje.“ O tom iskustvu kaže:

U tom trenutku sam se osećala bolesno. Razbolela sam se odmah posle toga. To me je na nekoliko dana omelo u radu. Tada sam se osećala poraženo. Osetila sam se „preorganizovanom“ – bila je to mešavina uticaja čitavog okruženja, rada na dokumentu, spojena sa svime što se u tom času dešavalo sa desnicom, a onda i sa ovim napadom na mene. Sada, u retrospektivi, to, međutim, doživljavam kao odraz snage žena. Činjenica da su predstavnici desnice morali da dođu ovamo i da učine ovo da bi povratili snagu koju su izgubili, dokaz je našeg napretka. Sada na to gledam ovako – nije reč o načinu da nas parališu, niti se radi o našem porazu. Ovde je reč o našem uspehu.

To su te tri priče. Dolaze iz tri dela sveta. Podrazumevaju radikalno drugačije stupnjeve opasnosti. Dva slučaja opisuju direktnu i tek neznatno prikrivenu pretnju ženskim političkim slobodama, od kojih jedna uključuje i istragu; treća opisuje jedno pomalo nadrealno sučeljavanje, o kakvom svedoče mnoge aktivistkinje. Pa ipak, sve tri priče imaju

64. Žene povezane sa ATFD-om i dalje proživljavaju pretnje i zlostavljanje u savremenoj tunižanskoj klimi koja je vrlo neprijateljska prema braniocima ljudskih prava. Ljudska prava prvo, organizacija za ljudska prava čije je sedište u SAD, u februaru 2004. godine zapaža da su e-mail veze sa ATFD-om, kao i sa Tunižanskom ligom za ljudska prava, pokidane (www.human-rightsfirst.org/middle_east/tunisia/Tunisia_NGSE_21604.pdf). Marta 2001. godine, Amnesty internešnel prijavljuje napade na Kadidžu Šerif (Khadija Cherif) iz ATFD-a od snaga obezbeđenja za koje se tvrdi da sprovode vladinu kampanju potiskivanja i zastrašivanja predstavnika civilnog društva koji se zalažu za ljudska i ženska prava (AI Index MDE 30/008/2001, 16 March, 2001).

65. IGLHRC intervju sa Lizom Klark, programskom asistentkinjom, Centar za globalno žensko liderstvo, april 2000.

zajedničku temu. U svakom od ovih slučajeva, žene su bile žigosane, ugrožene i zastrašivane – izgubile su moć da se kreću, bilo doslovno u određenom prostoru, bilo u široj društveno-političkoj sferi – pošto su navodno govorile o seksualnosti. Ovde se odigralo nešto više od pukog etiketiranja. Učinak je suprotstavljanje slobodi, trenutno ili dugoročno, i lišavanje osnovnog prava na organizovanje i izražavanje. Pa čak i imena koja su korišćena imaju izvesnu težinu – i to ne samo zato što (kao u Keniji i Tunisu) često zloslutno podsećaju na pojmove iz krivičnog zakonika.

Ove priče svedoče o protivljenju do kojeg dolazi kada žene zahtevaju prava i kontrolu nad sopstvenom seksualnošću.

Kada to čine, žene se neposredno suočavaju sa državom. Država ima prikriveni interes da iziskuje i ispoljava moć nad ženskom seksualnošću. Sredstva kojim se to postiže su raznovrsna, a branioci i braniteljke ljudskih prava su dokumentovali čitav niz primera. U Turskoj, država primorava žene na lekarski pregled kojim se dokazuje njihovo devičanstvo – što predstavlja nametljivo ispitivanje njihove „vrline”.⁶⁶ U Sjedinjenim Američkim Državama, seksualne radnice često zlostavlja ili napada policija.⁶⁷ U Iranu, žene bivaju osuđene na smrt ili vešane zato što navodno vrše „činove koji nisu u skladu sa čestitošću”.⁶⁸ Ovo su samo neki primeri čitavog arsenala sredstava kojima vlade pretvaraju žensko telo u legitimni objekt moći.

Ženska seksualnost se kontroliše u svim društvima i kulturama širom sveta. Međutim, država je samo jedan od aktera koji se upušta u tu vrstu kontrole. U mnogim društvima, uticaji države osećaju se prilično kasno. Tvrdnje o kontroli nad ženskim telom mogu se čuti – u bilo kom društvu – sa raznovrsnih mesta i iz različitih ustanova. Religije mogu iznuditi propise koji nesrazmerno mnogo ograničavaju ženske slobode. Mediji mogu iskoristiti svoju moć da diktiraju kako poželjne tako i sramotne prizore i ponašanje za žene. (Mediji u mnogim zemljama profitiraju od prodaje seksualnosti: utoliko više imaju interes da iznose preferirane predstave.) Najzad, porodica, mreže srodnika i odnosi u takozvanoj „privatnoj” sferi pre svih nude sliku ženskih uloga, određujući gde prestaje sloboda i počinje prinuda. Svi ti činoci mogu zapravo raditi u tandemu s državom, ili mogu biti njen deo pri održavanju sistema kontrole.

Rezultat je širok opseg pravila i kazni. U nekim kulturama, žene mogu biti kamenovane do smrti zbog toga što su imale seksualne odnose izvan braka, što postoji kao pravna mera; dok u mnogim kulturama muškarci bivaju nagrađeni za isto ponašanje. Država može zahtevati neželjene lekarske preglede u različitim uslovima; muževi i partneri mogu tražiti „suvi seks” od žena sa kojima stupaju u odnose – bilo da se na njega pristaje ili ne.⁶⁹ Žene su često žrtve sistematskog silovanja i prinudne trudnoće u ratno doba; one su,

66. IGLHRC intervju sa dr Nalan Sahin Hodoglugil, Medicinski fakultet, Hacettepe univerzitet, Turska, mart 2000. Videti Human Rights Watch, „A Matter of Power: State Control of Women’s Virginitly in Turkey”, jun 1994.

67. Jeremy Hay, „Police Abuse of Prostitutes in San Francisco”, *Gauntlet*, vol. 1, no. 7, 1994; Carol Leigh, „In Defense of Prostitution: Prostitutes Debate Their ‘Choices’ of Profession”, *Gauntlet*, vol. 1, no. 7, 1994.

68. Amnesty Internešenel i druge organizacije dokumentovale su javno vešanje Atefe Radžabi (Atefah Rajabi) u avgustu 2004. godine, koja je na ovaj način optužena; tu se takođe primećuje da Radžabi ima šesnaest godina i da je bila mentalno obolela kako u vreme počinjenog zločina, tako i tokom suđenja. Videti <http://web.amnesty.org/wire/October2004/Iran>.

69. Tokom „suvog seksa”, žene isušuju vaginu – supstancama kao što su deterđent, so, pamuk, pocepani papir, ili zemlja pomešana sa urinom babuna – da bi pojačale trenje tokom seksualnog odnosa. Prema Medijskim informacijama o HIV/AIDS-u Južnoafričke službe za širenje informacija o AIDS-u (br. 2), „suvi seks može iziritirati ili poderati zidove vagine, što povećava rizik od raznovrsnih infekcija i povećava mogućnosti prenosa HIV-a.” Videti i Mark Schoofs, „AIDS: the Agony of Africa”, deo 5, *Village Voice* (USA), 1-7. decembar 1999.

međutim, mete istih praksi u svojim zajednicama i porodicama u doba „mira“. Žene su bile zatvarane u psihijatrijske ustanove ili su primoravane na lekarske preglede, kada bi država, lekari ili verski poglavari njihovu seksualnu želju proglasili „izopačenom“ ili „nemoralnom“, ili kada bi pokazivale „previše“ ili „premalom“ zanimanja za seksualne odnose. Ženska tela su sečena, bušena, prošivana i na druge načine sakaćena u ime kulture; njihova su tela menjana, a njihova prirodna stanja shvatana su kao nedovoljno prirodna da bi se podstakla muška želja i da bi se zadovoljile kulturne norme.

U mnogim zajednicama, žene imaju premalo moći da kažu „ne“ neželjenom seksu, ili da kažu „da“ onom koji žele. U mnogim zajednicama, žene imaju odveć malo moći da odrede kada, sa kim i koliko često će imati seksualne odnose. Mogu biti zlostavljane, ukoliko svojim muškim partnerima predlože upotrebu kondoma da bi se sprečila neželjena trudnoća ili prenošenje HIV-a. A ukoliko se odluče na seksualne odnose sa drugom ženom – ili se zaljube u ženu – često postaju žrtve nasilja.

Da seksualnost čini žene ranjivima, te da su žene koje ne žive heteroseksualnim životima posebno ranjive, očigledna je činjenica. Međutim, za artikulaciju ove činjenice još uvek je potrebno mnogo hrabrosti. Bivša Specijalna izveštačica UN-a za nasilje nad ženama, Radika Kumarasvami (Radhika Coomaraswamy), primećuje da zajednice

... „nadziru“ ponašanje svojih članica. Žena za koju se smatra da se ponaša neprikladno u seksualnom smislu prema standardima zajednice, podložna je kažnjavanju... U najvećem broju zajednica, upuštanje u seksualne aktivnosti za žene se mahom ograničava na bračne odnose sa muškarcem iz iste zajednice. Žene koje biraju opcije koje zajednica ne podržava, bilo da imaju seksualne odnose sa muškarcem u vanbračnoj vezi, bilo da imaju vezu koja izlazi izvan etničke, verske ili klasne zajednice, bilo da žive svoju seksualnost van normi heteroseksualnosti, često su podložne nasilju i ponižavanju... Žene koje nisu „zaštićene“ brakom sa muškarcem, predstavljaju ranjive članice zajednice, koje su često marginalizovane društvenim praksama svoje zajednice, zbog čega postaju žrtve društvenog progona i poruge.⁷⁰

Takvi napadi i poruga jamačno se moraju razumeti kao kršenja ljudskih prava. No, borba da im se nadene takvo ime bila je duga i svakako nije bila laka. Jedan od ozbiljnijih problema bila je kliska i složena veza koju smo već ustanovili – veza države i mnogobrojnih drugih igrača u ovoj igri kontrolisanja ženskih tela. „Ljudska prava“ predstavljaju moćan instrument koji se već tradicionalno koristi prvenstveno da bi se suzbile zloupotrebe na nivou država. No kada se govori o narušavanju ženskih prava, često se pokazuje da je teško ustanoviti gde leži odgovornost: direktna uloga države u sprovođenju neravnopravnosti ili kodifikovanju zlostavljanja mora se meriti prema moćnom, iako teže merljivom uticaju religije, kulture ili ideologije, velikom snagom koju ima štampa, i sveprisutnošću takozvanog „privatnog“ nasilja, među drugim faktorima.

Žene su se, dakle, udružile sa drugima (uključujući tu zastupnike i zastupnice ekonomskih prava i sve aktiviste koji se bore protiv „odreda smrti“ ili „društvenog čišćenja“) u činu širenja okvira ljudskih prava u odnosu na dužnosti država. Vlade ne samo da moraju da se uzdrže od zloupotrebe moći. One moraju aktivno da teže stvaranju društava u kojima ravnopravnost i raznovrsnost imaju stvarno značenje, uklanjanjem svih prepreka – bile one „javne“ ili „privatne“ – koje sprečavaju ljude da u potpunosti uživaju u svojim slobodama.

70. Izveštaj Specijalne izveštačice za nasilje nad ženama, o njegovim uzrocima i konsekvencama, Komisija za ljudska prava, E/CN.4/1997/47, 12. februar 1997.

Zastupnice ženskih ljudskih prava su tokom poslednje decenije postavile snažne temelje za suprotstavljanje praksama koje napadaju ženska tela i žensku seksualnost. Instrumenti ljudskih prava Ujedinjenih nacija, poput *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima* (UDHR), *Međunarodnog sporazuma o građanskim i političkim pravima* (ICCPR), *Međunarodnog sporazuma o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima* (ICESCR), *Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama* (CEDAW), *Međuameričke konvencije o sprečavanju, kažnjavanju i iskorenjivanju nasilja nad ženama* i *Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda*, posebno preko *Afričkog protokola o ženskim pravima*, postali su važno oruđe za definisanje najosnovnijih dužnosti pojedinačnih država u promovisanju ljudskih prava ženâ. U korenu tog temelja je feministički aktivizam koji se prostire u različitim regionima i tiče se raznih tema: širom sveta, žene su potvrdile da poseduju osnovna društvena, ekonomska, kulturna, građanska i politička prava, da bi se borile protiv nasilja i da bi promovisale mir, razvoj, ravnopravnost, pravičnost i političku participaciju. U srži ovog rada bila je, bez sumnje, svest o tome da su ljudska prava žena i svih ljudi univerzalna, nedeljiva i u međusobnoj zavisnosti.

U srcu ovog rada bila je i svest o tome da prava podrazumevaju – zahtevaju – postojanje konkretnih tela. Za svaku slobodu koju ljudska bića uživaju, od suštinske je važnosti pravo na telesni integritet: sloboda da se živi u svom telu i da se ono kontroliše, te da se zahteva da telesno iskustvo bude imuno na uputstva države i drugih institucija. Bez takvog shvatanja u njihovom središtu, ljudska prava postaju svojina duhova, a ne opipljivo stanje u kojem žive ljudska bića.

Načela ljudskih prava pružaju globalni standard za ophođenje prema svakom pojedinačnom ljudskom biću. Među najosnovnije elemente ubraja se sloboda od diskriminacije, prava na dostojanstvo i ravnopravnost, uključujući slobodu od nasilja i represije, dostojanstvo autonomije nad sopstvenim životom, i jednak tretman pred zakonima i državnim praksama. Ti principi pretpostavljaju da ljudi ulažu legitiman interes u sopstvena tela. Razmatranje i razumevanje ženskih ljudskih prava u sebe stoga uključuje tvrdnju da žene imaju legitiman interes za svoja sopstvena tela – koji prethodi interesu države, religije i porodice i nadmoćniji je od njega. Ovo je prost iskaz, nedvosmislen u okvirima pitanja ljudskih prava, koji je opet neverovatno kontroverzan. Reč je o nužno univerzalnom zahtevu: ako ima ikakvo značenje, on mora važiti za sve ljude. Pa ipak, njegova primena u slučaju žena podstiče srdžbu i bes. Tako je delom zbog toga što siguran život u svom telu podrazumeva pravo na užitak u njemu. Shvatanje seksualne autonomije prirodno izrasta iz sfere telesnog integriteta, jer podrazumeva mogućnost ispoljavanja slobode da se traži zadovoljstvo, ukoliko postoji pristanak druge strane, maštovitost i želja. A kako je ženska seksualnost predmet osobito akutne strepnje (lične, moralne i političke) i kontrole, ideja „seksualnih prava“ postala je posebno bremenita.

Ovaj izveštaj pokazuje kako je zalaganje za „seksualna prava“ za mnoge aktiviste i aktivistkinje i organizacije postalo opasno. On ilustruje kako se različite sile koje složno rade na istom cilju da regulišu žensku seksualnost, u tolikim društvima opiru svakom pokušaju da se ta kontrola dovede u pitanje. On iznosi na videlo preovlađujuću taktiku kojom se ovi pokušaji vraćaju nazad ka organizacijama: žene se žigošu i seksualizuju kao „izopačene“, svaki put kada se organizuju kao žene. Optužene su za perverziju svaki put kada iznesu ženska pitanja u javnu sferu. Mogu ih nazivati nemoralnima, svaki put kada u svom radu i organizovanju stavljaju seksualnost u prvi plan. Ovaj izveštaj pokazuje neke od načina na koje su feministkinje na to do sada reagovala.

Prvo je, međutim, neophodno razmotriti pitanja koja na videlo iznose tu uznemirenost i stimulišu taj bes. Šta su „seksualna prava“: „specijalni“ korpus prava ili konzistentni izdanak – štaviše, temelj – za postojeća, priznata i zaštićena prava?⁷¹

SEKSUALNA PRAVA

Otvoreni govor o pravu žene da se upusti u raznovrsna zadovoljstva, u mnogim zemljama i zajednicama još uvek funkcioniše kao poziv da vam se zatvori organizacija, da vam članstvo iznesu na zao glas, kao poziv na verbalno i fizičko nasilje, pa čak i na smrt. Spirala otpora još je, kao i uvek, zapreka moći; a ta dinamika moći se reprodukuje u dušama svih nas, koliko god da je radikalna naša vizija. Ako se u tom političkom kontekstu započne s pričom o seksualnim pravima, čak i samo eksperimentalno, to je već veliki korak.⁷²

Kontrola nad reprodukcijom i seksualnošću je suštinski element ljudskog dostojanstva. Ona stoga ima vrednost po sebi, a ne samo instrumentalnu vrednost. Iako je kontrola nad reprodukcijom i seksualnošću svakako suštinski preduslov za korišćenje drugih prava i ispunjavanje ostalih osnovnih potreba žena, ona je takođe vredan cilj sama za sebe, a ne samo sredstvo za druge ciljeve.⁷³

Ako je obezbeđenje vrhunskog kvaliteta života temeljeno pravo, onda nijedna žena ili devojčica ne treba da bude primorana na to da pravi kompromise sa svojim seksualnim pravima da bi mogla da koristi druga prava kao članica zajednice ili kao građanka neke države. Aktivistkinje koje se bore za ženska ljudska prava moraju na međunarodnom nivou pružati moćne argumente u korist seksualnih prava uz pomoć postojećih instrumenata ljudskih prava. Ako ta borba treba da dâ legitimitet jednak drugim inicijativama za... prava žena, onda to zahteva eksplicitnu artikulaciju seksualnih prava, a ne njihovo maskiranje drugačijim jezikom ili njihovo podređivanje nekim drugim uslovima.⁷⁴

-
71. Od objavljivanja ove knjige 2000. godine, zalaganje za seksualna prava i njihova analiza sve se više sprovodi, kako u civilnom društvu, tako i u sektorima Ujedinjenih nacija. Sve veći broj organizacija i mreža u središtu svog rada ima seksualna prava, a različita tela u UN-u, uključujući Specijalne referente, sve više prihvataju i koriste termin „seksualna prava“ u svom izveštavanju. Za dodatne izvore, videti „Annotated Bibliography: Sexuality and Human Rights“ S. Fried/International Women’s Health Coalition, 2002, www.iwhc.org/resources/sexrtbiblio.cfm, kao i doradenu verziju ovog dokumenta i druge reference, poput „Not Your Average Sex Story: Critical Issues in Recent Reporting on Human Rights and Sexuality“, C. Rotschild, u *Health and Human Rights: An International Journal*, vol. 7, #2, 2004.
72. Rosalind P. Petchesky, „Sexual Rights: Inventing a Concept, Mapping an International Practice“ u Richard Parker, Regina Maria Brabosa i Peter Aggleton, ur. *Framing the Sexual Subject: The Politics of Gender, Sexuality, and Power* (Berkeley, 2000), str. 98.
73. Lynn Freedman, „Censorship and Manipulation of Public Health Information: An Issue of Human Rights and Women’s Health“ u *The Right to Know: Human Rights and Access to Reproductive Health Information* (University of Pennsylvania, 1995).
74. Yasmin Tambiah, „Sexuality and Human Rights“, u Margaret A Shuler, ur., *From Basic Needs to Basic Rights: Women’s Claim to Human Rights* (Women, Law, and Development International, 1995), str. 387.

Ljudska prava žena podrazumevaju pravo na kontrolu i slobodno i odgovorno odlučivanje o svemu što se tiče njihove seksualnosti, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, oslobođeno prinude, diskriminacije i nasilja. Jednaki odnosi između žena i muškaraca koji se tiče seksualnih odnosa i reprodukcije, uključujući puno poštovanje integriteta ličnosti, zahteva uzajamno poštovanje, pristanak i zajedničku odgovornost za seksualno ponašanje i njegove posledice.⁷⁵

Ideja seksualnih prava oduvek je bila deo borbe za ženska prava, iako se o njoj govorilo na različite načine i u različitim kontekstima. Načini mišljenja o ženskoj seksualnosti menjali su se decenijama pod uticajem razmene ženskih iskustava širom sveta. „Seksualna prava“ kao diskurs i kao osnova političkog aktivizma stoga ima svoje korene u širokoj raznovrsnosti lokalnih uslova i potreba. U gotovo svim zemljama, aktivistkinje su iznele pitanja seksualnosti – bilo reproduktivnih sloboda, prava u i izvan braka, bilo lezbejske seksualnosti i lezbejskih prava – u svojim političkim programima.⁷⁶

Međutim, diskurs seksualnih prava kakav danas poznajemo, tek u poslednjoj deceniji stiče značajnu vidljivost i podršku na međunarodnom planu. Dve svetske konferencije Ujedinjenih nacija – Međunarodna konferencija o stanovništvu i razvoju u Kairu 1994. godine i Pekinška četvrta svetska konferencija o ženama 1995. godine (i njihovi petogodišnji pregledi 1999. i 2000. godine) – bile su osobito važne u razvoju ove debate. Jedan od razloga za to bio je i publicitet koji su skupovi imali: pozicije koje su tamo iznesene imale su odjeka i donele rezultata u svim delovima sveta. Druželjubivost i intelektualna razmena koju je proizvelo neposredno prisustvo hiljade aktivistkinja, takođe su stimulisali zajedništvo i raspravu.

Same konferencije su gradile na višedecenijskom iskustvu međunarodnog ženskog organizovanja, kao i na ranijim Svetskim konferencijama o ženama, to jest onoj u Meksiko Sitiiju 1975. godine, Kopenhagenu 1980. godine i Najrobiju 1985. godine. A lezbejke su od početka bile važan deo ovih rasprava. Kako su to primetile Šarlota Banč iz Centra za globalno žensko liderstvo, i meksička lezbejska aktivistkinja Klaudija Inohosa (Claudia Hinojosa), međunarodni skupovi – međunarodno feminističko organizovanje – „stavili su fokus na žene širom sveta i proširili javni prostor u kojem feminističke grupe mogu raditi, i omogućili sponzorisanе događaje na kojima su žene sticale međunarodne kontakte i praktično političko znanje... [Ž]enski pokreti u gotovo svakoj regiji bili su u strahu o lezbejstvu, ali je feminizam omogućio i ideološki i organizacioni kontekst u kojem lezbejke mogu postati vidljivije i u kojem se mogu boriti protiv homofobije.“⁷⁷

Pored svih drugih stvari, opšti impuls za govor o „seksualnim pravima“ može se svesti na potrebu da se javno iznese da seksualnost – i posebno žensku seksualnost – kontrolišu države i ostali činioци.⁷⁸

Iako se nijanse definicije seksualnosti i seksualnih prava razlikuju, pojam seksualnih prava najvećim delom stiče značenje i značaj iz novijih zalaganja u oblasti „roda“. Ženske

75. UN Fourth World Conference on Women, *Beijing Platform for Action*, Paragraph 96.

76. Videti, pored ostalog, Rachel Rosenbloom, ur., *Unspoken Rules: Sexual Orientation and Women's Human Rights* (IGLHRC, 1995); i Sunila Abeysekera, „Activism for Sexual and Reproductive Rights: Progress and Challenges“ u *Health and Human Rights: An International Quarterly Journal*, vol. 2, no. 3, 1997.

77. Charlotte Bunch i Claudia Hinojosa, „Lesbian Travel the Roads of Feminism Globally“, u John D'Emilio, William B. Turner i Urvashi Vaid, ur., *Creating Change: Public Policy, Civil Rights and Sexuality* (New York, 2000).

78. Videti Susana T. Fried i Ilana Landsberg-Lewis, „Sexual Rights: From Concept to Strategy“ u *Women and International Human Rights Law*, vol. 3.

borbe za ljudska prava mogu se direktno povezati sa ženskim borbama za prava na svoju seksualnost; štaviše, neki smatraju da je ženska ljudska prava nemoguće u celosti ostvariti bez ustanovljenja ženske autonomije u donošenju odluka o sopstvenim telima i seksualnosti.⁷⁹

U centru zalaganja za ženska ljudska prava je reprodukcija, s obzirom na učestalost kojom su žene prisiljene na reproduktivne uloge i kojom im se poriče kontrola nad reprodukcijom. Međutim, seksualna prava jednim delom služe tome da pokažu da se pitanja seksualnosti ne mogu ograničiti samo na pitanja reproduktivne slobode. Kontrola nad reprodukcijom (i prinudna reprodukcija) dugo je služila kao oblik kontrole seksualnosti. No, slobodno uživanje u seksualnosti podrazumeva, pored drugih stvari, da se seksualnost ne iscrpljuje u reproduktivnom ponašanju.

Seksualna prava nas otuda pozivaju da priznamo raznolike načine na koje društva kontrolišu tela i njihova ponašanja – kako ona prihvaćena, tako i ona koja se nazivaju „izopačenim“. Neki primeri regulacije seksualnosti već su dati. Lista time nije, međutim, iscrpljena. „Zakoni o sodomiji“ koji inkriminišu sporazumno homoseksualno ponašanje – koji se obično ne odnose samo na muškarce – predstavljaju drugu grupu primera; tu spada i prisilni lekarski i psihijatrijski „tretman“ lezbejki i gej muškaraca, spaljivanje mlade, onemogućenje pristupa kontracepciji i abortusu, prisilna sterilizacija i institucionalne politike koje nude osiguranje i druge olakšice kao nagradu za veću ili manju plodnost. Seksualna prava omogućuju da se na ovo gleda kao na povezane strategije kontrole tela.

Seksualna prava često se tumače kao „negativna“ prava, kao ograničenja državne moći, povezana sa pravima ljudi da budu oslobođeni nasilja, prinude i diskriminacije. Neki aktivisti i aktivistkinje, međutim, žele da opišu okvir seksualnih prava tako da on u sebe uključi i pozitivne zahteve, kao što je pravo na veće seksualne slobode ili pravo na seksualno izražavanje i zadovoljstvo.⁸⁰

Izgleda da delotvorna borba protiv tih međusobno povezanih strategija kontrole zahteva i pozitivan i negativan izraz – „pravo na“ pored „prava protiv“, supstantivnu slobodu koju valja prigrliti, a ne samo privatnost koju treba braniti. Principi seksualnih prava mogu se stoga zasnovati, ukoliko postuliramo da svako ljudsko biće ima pravo na slobodni i potpuni doživljaj svoje seksualnosti samostalno ili uz pristanak drugih odraslih osoba – gde se „seksualnost“ ne definiše kao neki statični identitet, već kao domen iskustva koji potencijalno obuhvata seksualnu orijentaciju, rodni identitet i seksualni identitet, želju, zadovoljstvo i seksualne prakse.

Sve ove komponente zajedno čine osnovni deo ličnosti. One su osnovne, moglo bi se reći, jer se svi koji se zalažu za ljudska prava slažu oko toga da savest i uverenje predstavljaju temeljne i neprikosnovene kategorije sopstva: iako su potencijalno popustljivi

79. IGLHRC intervju sa Šarlotom Banč, Centar za globalno žensko liderstvo, april 2000.

80. Videti Alice M. Miller, „Sexual but not Reproductive: Exploring the Junction and Disjunction of Sexual and Reproductive Rights“, *Health and Human Rights: An International Quarterly Journal*, vol. 4, no. 2, 2000. Prema Elis Miler, „Borba da se uz negativne dužnosti pronadu i neke pozitivne, slična je borbi koja se vodi u drugim oblastima rada na ljudskim pravima; no ona je ovde posebno važna za žene u svetlu seksualnosti, upravo stoga što je ženska seksualnost tokom istorije definisana kao 'nedostatak'." IGLHRC intervju sa Elis Miler, maj 2000. Videti i Rhonda Copelon i Rosalind Petchesky, „Toward an Independent Approach to Reproductive and Sexual Rights as Human Rights: Reflections on the ICPD and Beyond“, u Margaret A. Schuler, ur., *From Basic Needs to Basic Rights: Women's Claim to Human Rights* (Women, Law, and Development International, 1995).

pod pritiskom ubeđivanja ili sile, oni ipak predstavljaju središnji aspekt ličnosti, vrednu srž identiteta i ličnosti koju niko ne bi trebalo da menja ili da prikriva.⁸¹

Zdravlje, osnaženje, prava i odgovornost (HERA), međunarodna grupa aktivistkinja koji se bore za žensko zdravlje, zalaže se za to da se „rodna ravnopravnost... ne može dostići bez seksualnih prava i *vice versa*. Poštovanje seksualnih prava kao ljudskih prava pruža osnovu za eliminaciju nasilja nad ženama, kojim se krše, narušavaju ili poništavaju temeljne slobode devojčica i žena, izložene riziku od genitalnog sakaćenja, seksualnog zlostavljanja, silovanja, prostitucije, nasilja u kući i seksualnog ropstva.”⁸² HERA dalje, međutim, tvrdi da seksualna prava u sebi nose i više od rodne ravnopravnosti. Prema definiciji HERA-e, „Seksualna prava su temeljni element ljudskih prava. Ona u sebi sadrže pravo na slobodu i autonomiju pri odgovornom iskazivanju sopstvene seksualnosti. Ona podrazumevaju pravo na doživljaj užitka svoje seksualnosti, koje je dovoljno po sebi, a istovremeno predstavlja i temeljni pokretač za komunikaciju i ljubav među ljudima.”⁸³

Grupa HERA sugerije da seksualna prava u sebe uključuju sledeće:

- Pravo na sreću, snove i fantazije
- Pravo na istraživanje sopstvene seksualnosti bez straha, stida, krivice, pogrešnih verovanja i drugih prepreka slobodnom izražavanju sopstvenih želja
- Pravo na življenje sopstvene seksualnosti bez straha od nasilja, diskriminacije i prinude, unutar odnosa zasnovanih na ravnopravnosti, poštovanju i pravdi
- Pravo na izbor sopstvenih seksualnih partnera bez diskriminacije
- Pravo na puno poštovanje telesnog integriteta
- Pravo na odluku da li će se upuštati u seksualne aktivnosti ili ne, uključujući pravo na sporazuman seksualni odnos i stupanje u bračne odnose uz pun i slobodan pristanak obe osobe
- Pravo na slobodu i autonomiju pri izražavanju svoje seksualne orijentacije
- Pravo na izražavanje seksualnosti nezavisno od reprodukcije
- Pravo na seksualno zdravlje, koje zahteva pristup čitavom opsegu informacija o seksualnosti i seksualnom zdravlju, obrazovanju i poverljivim službama najvišeg mogućeg kvaliteta
- Pravo na insistiranje na sigurnom seksualnom odnosu i njegovom praktikovanju kao obliku zaštite od neželjene trudnoće i seksualno prenosivih bolesti, u koje spada HIV/AIDS

81. Videti Sonia Correa i Rosalind Petchesky, „Reproductive and Sexual Rights: A Feminist Perspective“, u Gita Sen, Adrienne Germain i Lincoln Chen, ur., *Population Policies Reconsidered: Health, Empowerment and Rights* (Harvard Series on Population and International Health, 1994); Ayesha Imam, „The Muslim Religious Right (Fundamentalists) and Sexuality“, WLUML, *Dossier 17*, September 1997; Cindy Patton, *Sex and Germs* (Boston, 1985); Jacqueline Pitanguy, „From Mexico to Beijing: A New Paradigm“, *Health and Human Rights: An International Quarterly Journal*, vol. 1, no. 4, 1995; Carole Vance, *Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality* (London, 1984); i Jeffrey Weeks, *Sexuality* (London, 1986).

82. Health, Empowerment, Rights and Accountability (HERA), „Sexual Rights“ u *Women’s Sexual and Reproductive Rights and Health: Action Sheets* (New York: HERA, 1999).

83. Ibid.

Svetska zdravstvena organizacija (WHO) razvila je 2002. godine brojne radne definicije koje se odnose na seksualnost i seksualno zdravlje. Među tim definicijama nalazi se i sledeća o seksualnim pravima: seksualna prava obuhvataju ljudska prava koja su već priznata nacionalnim zakonima, međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i drugim dokumentima donetim na osnovu konsenzusa. Ona uključuju pravo svih osoba da bez prinude, diskriminacije i nasilja uživaju:

- Najviši dostižni standard seksualnog zdravlja, u šta spada pristup službama podrške za seksualno i reproduktivno zdravlje
- Da traže, primaju i šire informacije u vezi sa seksualnošću
- Edukaciju o seksualnosti
- Poštovanje telesnog integriteta
- Izbor partnera
- Odluku da li će biti seksualno aktivni, ili ne
- Seksualne odnose zasnovane na pristanku obe strane
- Brak zasnovan na pristanku obe strane
- Odluku da li će i kada imati decu
- Vode zadovoljavajući, siguran seksualni život koji im donosi užitak

WHO zapaža da „odgovorno sprovođenje ljudskih prava u delo zahteva da sve osobe poštuju prava drugih.“⁸⁴

Ove liste su samo dva pokušaja da se artikuliše potencijalno bogatstvo „seksualnih prava.“ Sve navedene tačke mogu se izvesti iz *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima*, osnovnog dokumenta koji leži u osnovi modernog sistema zaštite prava.

Član 25. *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima* – koji garantuje „pravo na standard života koji omogućuje zdravlje i blagostanje“ – može se tumačiti kao da u sebi podrazumeva seksualno zdravlje; pravo na obrazovanje „usmereno ka punom razvitku ljudske ličnosti“, zaštićeno članom 26, uključuje pravo na informacije o seksualnosti, sigurnom seksu i seksualnom zdravlju. „Pravo na slobodu mišljenja i izražavanja“, što obuhvata „pravo da se ne bude uznemiravan zbog svog mišljenja, kao i pravo da se traže, primaju i šire obaveštenja i ideje bilo kojim sredstvima i bez obzira na granice“, stipulirano Članom 19, štiti pravo na izražavanje seksualnosti i seksualne orijentacije. Član 16. – koji štiti pravo „da se sklopi brak i osnuje porodica“ i naglašava „slobodan i potpun pristanak“ u porodičnom životu, kao i zaštitu kojoj porodici duguju „društvo i država“ – može i treba da se čita kao uzdanica protiv svih oblika prinude u porodičnom životu, uključujući prinudnu trudnoću, brak i prisilnu heteroseksualnost.⁸⁵ Zaštita od diskriminacije je u središtu ljudskih

84. Videti World Health Organization, http://www.who.int/reproductive-health/gender/sexual_health.html#4

85. Videti Leslie Minot, *Conceiving Parenthood: Parenting and the Rights of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People and Their Children* (IGLHRC, 2000).

■ Navodi iz *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima* preuzeti su, s neznatnim izmenama, iz Dušan Mrdenović, ur., „Opšta deklaracija o pravima čoveka“ (1948) u *Temelji moderne demokratije*, Nova knjiga, Beograd, 1989. (Prim. prev.)

prava; pravo na izbor partnera bez diskriminacije koja bi odatle mogla da usledi, i pravo na ravnopravnost, poštovanje i pravdu, afirmisano je Članom 7. *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima*, kojim se tvrdi da su „svi pred zakonom jednaki...Svi imaju pravo na jednaku zaštitu protiv bilo kakve diskriminacije kojom se krši ova Deklaracija i protiv svakog podsticaja na ovakvu diskriminaciju.”

Zaštita od mučenja i potvrde prava na „život, slobodu i sigurnost ličnosti“ (Čl. 3. i 4.) obuhvataju i pravo na poštovanje telesnog integriteta. A prava na sreću, želju i na istraživanje sopstvene seksualnosti koje će biti oslobođeno stida i straha konstitutivni su za obećanje dato Članom 28, da „svako ima pravo na društveni i međunarodni poredak u kojem prava i slobode objavljeni u ovoj Deklaraciji mogu biti potpuno ostvareni.” Ona se mogu razumeti i kao prirodni elementi suštinske ideje dostojanstva, koja nije samo u skladu s načelima Deklaracije, već je sadržana i u njenom uvodnom proglašenju, gde se kaže da su „sva ljudska bića rođena slobodna i jednaka u pravima i dostojanstvu.”*

Jezik seksualnih prava bi ponekad mogao zvučati novo. Ali, njegovi pojmovni temelji nisu novi. Oni izrastaju iz razumljivog i zajedničkog okvira ljudskih prava koja su univerzalna i nedeljiva. Međutim, ona taj okvir nastoje da primene na telo, njegove često potisnute i zanemarene potrebe i brige. Čineći to, ona teže da tim oblicima zaštite daju još univerzalnije značenje, zasnovano na fizičkim životima koji su uslov naše ljudskosti.

OSNOVNO O PROGONIMA: INTERNACIONALIZACIJA NETOLERANCIJE

Aktivistkinje koje se bore za ženska prava započele su da upisuju seksualnost i telo u programe ljudskih prava: interpretirajući sporazume i proširujući zaštite tako da obuhvate i priznaju ova pitanja. Reakcija oponentata bila je još silovitiji pokušaj da se seksualnost ispiše, da se izbele uvredljive reči i da se utišaju pobunjeni glasovi.

Paradoks leži u tome što se sama seksualnost koristi kao oruđe za prekidanje rasprava o seksualnosti. Žene koje govore o seksualnosti napadnute su i žigosane upravo zbog svoje seksualnosti. Seksualnost je zbog toga istovremeno uvek zabranjena tema i senzacionalna i sveprisutna opasnost.

Opšta je retorička taktika da se bilo kakva rasprava o „rodu“, feminizmu ili „seksualnim pravima“ preusmeri na govor o „izopačenim“ seksualnostima, ili da se uzima kao govor koji promovise „homoseksualnost“. To je dugo bilo neizbežno u svim napadima na feministkinje. Poslednjih godina ova taktika ponovo dobija na snazi, pošto eksploatiše strahove od sve vidljivijih gej i lezbejskih organizacija širom sveta. Učinci su dvostruki: ti napadi svode definiciju „roda“ i opseg seksualnosti na jedno jedino pitanje u čitavom spektru pitanja; i eksploatišu stigmiju koja prati homoseksualnost, dajući joj dodatnu snagu.

Seksualnost utoliko postaje oruđe i oružje koje koristi čitav niz aktera, da bi se sprovedila kontrola nad telesnim integritetom žena, ali i da bi se stalo na put ženskoj političkoj participaciji, mobilnosti i slobodi udruživanja i izražavanja – pravima koja međunarodni zakon prepoznaje kao ljudska prava.

„Progona lezbejki“ i „progona na temelju seksualnosti“, termini korišćeni u ovom izveštaju, jesu prakse strateške upotrebe ideja ili predrasuda o ženskoj seksualnosti da bi se zastrašilo, ponizilo, posramilo ili zataškalo izražavanje žena. Ovaj izveštaj će pokazati kako se to koristi da bi se obeshrabilo organizovanje žena oko pitanja seksualnosti – koja se ovde odnose kako na prihvaćene, tako i na marginalne ili ranjive seksualnosti – a često i da bi se ženama odrekla kontrola i nezavisnost u drugim sferama.

Te taktike stavljaju žene pred neugodnu dilemu. Feminističke aktivistkinje moraju da menjaju „negativnu“ sliku koja ih prati ili bar da reaguju na nju, ali istovremeno moraju i da odbace negativnost same te predstave. Na njima zapravo nije toliko da odgovore na optužbe, koliko da im oduzimu snagu. Kako da se pojedinke ili ženske organizacije odbrane, ne poričući ime koje im se pripisuje, čime bi potencijalno mogle da uvažavaju optužbu koja se s imenom dovodi u vezu, nego da se izravno suprotstave samoj svrsi etiketiranja? Uzmimo da se nekim ženama koje, na primer, rade za organizaciju koja se bavi reproduktivnim pravima, a identifikuju se kao heteroseksualne, nadene naziv „radikalne militantne lezbejke“; kako da one u toj neprijateljskoj sredini budu dovoljno jake da odgovore: „Pa šta i ako jesmo?“

Modusi i učinci progona prilično variraju. Uprkos tome, moguće je izdvojiti nekoliko opštih tema.

Države mogu direktno kriminalizovati lezbejsku i gej seksualnost, pa čak i osnovnu slobodu izražavanja i udruživanja. U izvesnim okolnostima, države koje kriminalizuju seksualnost ili organizovanje povezano sa homoseksualnošću povlače diskriminatorne zakone u slučaju organizacija za lezbejska i gej ljudska prava. Takav je slučaj bio u Rumuniji, gde je vlada unela izmene u federalni krivični zakon 2002. godine, da bi uklonile mere koje su kažnjavale istopolno seksualno ponašanje zatvorom. Da li je taj opoziv zbilja motivisalo antidiskriminatorno osećanje ili interes države da se pristupi Evropskoj uniji, ne može se sa sigurnošću reći.⁸⁶

Za države bi moglo biti sve pogodnije da se pozivaju na homoseksualnost i da je osude u političkom kontekstu: da bi se pobudio strah, da bi se učvrstila podrška ili da bi se skrenula pažnja sa ekonomske krize ili političkih kontroverzi. Koristeći se progonima na temelju seksualnosti kao „kamuflačom“, države mogu odvratiti ili preduprediti kritiku predstavnika civilnog društva; one se takođe mogu pozicionirati kao „glas naroda“ projektujući nacionalni (heteroseksualni) identitet. Kenijska aktivistkinja sugerisala nam je da su se progoni gej muškaraca i lezbejki predsednika Moiija odigrali u trenutku kada je kenijski politički i ekonomski sistem zapao u veliku krizu. U vreme njegovih post-pekinških komentara 1995. godine, Moi je bio pod pritiskom zajmodavaca i država koje su davale pomoć Keniji da oformi višestranački sistem u zemlji. Građani Kenije su bili sve ujedinjeni oko pitanja procesa ustavne reforme, a Moi je bio suočen sa sve snažnijim protivljenjem uplitanju države u promovisanje plemenskog nasilja.⁸⁷

U takvim okolnostima, demonizovanje neprijatelja služi tome da se njemu pripiše prividna krivica za simptome društvene implozije, ali i da se stvori solidarnost među razjedinjenim grupama, koje se mogu ujediniti pod državnom zastavom u opoziciji prema moralno gnusnom neprijatelju. Novija istorija Zimbabvea pruža nam obilna svedočanstva o tome. Predsednik, Robert Mugabe, više puta je verbalno napao lezbejke i gej muškarce. O njegovim komentarima da su gej ljudi „gori od pasa i svinja“ i da „nemaju nikakva prava“ puno se izveštavalo 1995. godine, a potvrđivali su ih i brojni slični ispadi.

86. O informacijama o Rumuniji i njenoj istoriji kriminalizacije homoseksualnosti, videti Human Rights Watch i IGLHRC, *Public Scandals: Sexual Orientation and Criminal Law in Romania*, 1998. U svetlu državnih pokušaja da se reguliše seksualnost, strahovi od homoseksualnosti takođe mogu uticati na to kako se prava na izražavanje i udruživanje poštuju u sudskim sistemima. Vrhovni sud Mađarske je 1994. godine odbio da odobri registrovanje organizacije za gej i lezbejska prava, „Szivarvany Tarsulas a Megelek Jogaiert“ (Asocijacija Duga za gej prava), navodeći kako to u sebi nosi opasnost po „javni moral“ zato što je, pored ostalog, asocijacija odbila da ograniči članstvo na osobe iznad 18 godina starosti.

87. IGLHRC intervju sa anonimnom kenijskom aktivistkinjom, mart 2000.

Februara 2005. godine, dva meseca pre parlamentarnih izbora u Zimbabveu, NVO se ponovo nalaze u opasnosti od zlostavljanja i zatvaranja kojima pretila federalna vlada. Usvajanje novog Ukaza o nevladinim organizacijama u zimbabveanskom parlamentu označava novu disciplinsku meru za organizacije civilnog društva i, kada bude implementiran, verovatno će dovesti do zatvaranja raznovrsnih grupa za ljudska prava. Gej muškarcima i lezbejkama Zimbabvea (GALZ, lokalna aktivistička grupa) ukazuju na to da će ovaj zakon veoma otežati nadzor nad kršenjem ljudskih prava, uključujući i prava povezana sa seksualnošću, i da će prilično ograničiti njihovu i sposobnost drugih grupa da primaju novčanu podršku iz inostranstva, koja je često od vitalnog značaja. To je najnoviji pokušaj Mugabeove administracije da saseče sve veći opozicioni pokret koji nastoji da promovise kulturu demokratije i reformi.⁸⁸

Marta 2000. godine, primera radi, Mugabe je poistovetio seksualnu različitost sa propadanjem nacije. Suočen sa padom valute, optužbama za korupciju, ogromnim porazom u procesu revizije ustava, napetošću i nasiljem oko zemljišne reforme i pritiscima oko predstojećih izbora, predsednik je upotrebio gej muškarce i lezbejke kao žrtvene jarce, nazivajući ih oruđem u rukama stranih neprijatelja.⁸⁹ Na britansku zabrinutost oko zaštite prava u Zimbabveu, Mugabe je odgovorio: „Britanska vlada hoće da promovise homoseksualnost.“ Na to je pozvao naciju da brani sebe i svoj rodni identitet: „Mi, kao poglavice, treba da se borimo protiv takvih zapadnih praksi i da poštujemo našu kulturu.“ „Britanski homoseksualci su gori od pasa i svinja zato što ne prave razliku između muškog i ženskog.“⁹⁰ Protivnici režima tako su se suočili sa dvostrukom stigmom: kao seksualni izopačenici i kao agenti korumpirajuće bivše kolonijalne sile.

Mugabeovi komentari su se retko odnosili samo na žene. Pa ipak, oni su doprineli stvaranju klime nepoverenja i straha prema lezbejkama i drugim ženama koje se zalažu za političko razmatranje seksualnosti. Prema jednoj članici GALZ-a, organizovanje lezbejki postalo je teže usled homofobije koju su poduprli napadi predsednika. Do nedavno, mali je broj ženskih organizacija koje su bile voljne da javno rade sa GALZ-om i njihovim lezbejskim programom.⁹¹

Bisi Adeleje-Fajemi iz Afričkog ženskog fonda za razvoj sugerise da vođe država mogu osećati stalnu potrebu da se brane od pretnji sa svojih desnih bokova. Politicari sa margine, „laki na obaraču“, na kraju mogu potegnuti za nacionalnim programima, glasno braneći homofobične i antifeminističke pozicije, koje potom navode etablirane zvaničnike da prate njihovu priču. „Doživljavaju se kao da su moćni i važni. Izabrani zvaničnici povlađuju [konzervativnoj] klijenteli i njihovim posebnim interesima, govoreći ono što misle da ovi žele da čuju.“ Politicari koriste demokratiju kao izgovor da se prepuste netoleranciji, primećuje Adeleje-Fajemi: „Oni mogu reći ‘ovo nije naše mišljenje, ali to ljudi hoće’.“⁹²

Neke oblike napetosti koje može doneti demokratizacija u odnosu na zaštitu prava, razmotrićemo kasnije u ovom izveštaju. *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima* u svojoj

88. „Zimbabwe approves NGO Act despite protests“, Africa Online, December 10, 2004, <http://www.afrol.com/articles/14967>, i <http://allafrica.com/stories/200408230530.html>

89. Tsitsi Tiripano, članica GALZ-a, prezentacija u Njujorku, mart 2000. Videti i Tee Ngugi, „The Fall and Fall of Robert Mugabe“, *The Namibian*, 2. mart 2000

90. R. W. Johnson i Tom Walker, „Mugabe Makes New 'Gay Britain' Attack“, *London Sunday Times*, March 19, 2000.

91. Postoje, međutim, informacije da su lezbejke iz GALZ-a od nedavno uspele da izgrade saveze sa velikim brojem ženskih organizacija u Zimbabveu: Tsitsi Tiripano, članica GALZ-a, prezentacija u Vašingtonu, mart 2000.

92. IGLHRC intervju sa Bisi Adeleje-Fajemi, direktorkom Akina Mama wa Afrika, februar 2000.

Preambuli afirmiše da će „svaki pojedinac i svaki organ društva... težiti da učenjem i vaspitanjem doprinesu poštovanju ovih prava i sloboda i da bi postepenim nacionalnim i međunarodnim merama bilo obezbeđeno njihovo opšte i stvarno priznanje.“ Njom se takođe tvrdi da „Svako ima pravo na društveni i međunarodni poredak u kojem prava i slobode objavljeni u ovoj Deklaraciji mogu biti potpuno ostvareni“ (Član 28). Prava se upisuju u sporazume koje potpisuju države, da narodski sentiment nikada sasvim ne osujeti te pokušaje.

Međutim, sâmo postuliranje međunarodnog poretka u kojem univerzalna i obavezujuća obećanja imaju prednost u odnosu na partikularnost i suverenost, potencijalno bi moglo da se suprotstavi silama nacionalizma. S one strane neposrednih političkih interesa država i njihovih lidera, moćna ideologija nacionalizma opstaje na progonima na temelju seksualnosti: „izopačene“ seksualnosti se ne javljaju samo kao opasnost iznutra, već i kao invazije iz preteće spoljašnjosti.

Takva retorika se može javiti u mnogim vidovima. Uznemirenost zbog opadanja priiraštaja, primera radi, može voditi osudama homoseksualnosti kao „opasnosti za naciju“, u ime prinudnog pronatalizma. U Letoniji – gde se poziva na strahove od laganog izumiranja nacije da bi se ograničile reproduktivne slobode – NVO „Za letonsko društvo bez homoseksualnosti“ krajem 1999. godine organizuje konferenciju „Seksualno zdravlje u letonskom društvu na pragu trećeg milenijuma“. Poziv za konferenciju sadržavao je zabrinutost usled „besramnog uplitanja dece u takve antisocijalne aktivnosti i seksualne devijacije... To podstiče razvoj problema kakvi su širenje AIDS-a, opadanje nataliteta itd.“⁹³ Istaknuti letonski političari sebi dopuštaju ono što jedan lokalni aktivista naziva „bešnjem protiv homoseksualnosti“,⁹⁴ uz pretnje da će se stanovništvo još smanjivati.

Jedan član rumunskog Parlamenta rekao je IGLHRC-u da „će homoseksualnost Rumunima postati toliko atraktivna ako se legalizuje, da će prestati da se množe.“ Pronatalistički stav Čaušeskuove diktature vodio je apsolutnoj zabrani abortusa i kontracepcije koja je trajala četvrt veka, što je neizmerno doprinelo nepopularnosti komunističkog režima u ovoj zemlji. Snage poput rumunske pravoslavne crkve, koje se prečutno protive reproduktivnim i seksualnim slobodama žena, i dalje se snebivaju da direktno napadnu abortus; umesto toga, kritikuju homoseksualnost.⁹⁵

No, alternativne seksualnosti se takođe pretvaraju u nešto strano, u nešto što je uvek proizvod neke druge kulture, nikada svoje sopstvene. Kao takve, one ugrožavaju nacionalnu nezavisnost kao i nacionalni identitet. Desničarske grupe su na Pekinškoj konferenciji delile letke kojim su pozivale delegatkinje iz nerazvijenih delova sveta da ne „predaju svoju suverenost“ silama koje se vode „uskim ideološkim programima koji uključuju prekid trudnoće na zahtev i podiranje roditeljskih prava.“ Drugi letak (za koji je odgovorna grupa iz Virdžinije, SAD) nudio je istim delegatkinjama „nepobitno svedočanstvo o tome da su institucionalne politike i prakse koje promovišu severne zemlje destruktivne.“ To

93. „Anti-Homosexual Organization Founded in Latvia“, iskaz Jurisa Lavrikovsa (Juris Lavrikovs), predsednika letonskog Informacionog centra o homoseksualnosti, 14. decembar 1999.

94. IGLHRC intervju sa anonimnom letonskom aktivistkinjom za ženska prava, mart 2000.

95. Intervju Skota Langa (Scott Lang), IGLHRC, sa Emilom Teodorom Popeskuom (Emil Teodor Popescu), predsednikom Sudskog komiteta predstavničkog doma pri rumunskom parlamentu, jun 1997. Takva paranoja dakako bar delom počiva na pretpostavci da lezbejke i gej muškarci nemaju ili ne žele da imaju decu, ili da su nepodobni roditelji. Videti takođe Antonia Creteanu i Adrian Coman, „Homosexuality in the Written Media in Romania“, u *Minorities in the Media*, Center for Independent Journalism, Romania, 1998; a za stav rumunske pravoslavne crkve, Human Rights Watch i IGLHRC, *Public Scandals: Sexual Orientation and Criminal Law in Romania*, 1998, str. 33-34.

svedočanstvo nudi netačne informacije o stopi razvoda i transmisiji seksualno prenosivih bolesti; letak kaže „Zašto bi ijedna zemlja želela da zameni sopstvenu kulturu stranom kulturom koja beleži ovakav krah?“⁹⁶

Takva briga za lokalnu praksu i starosedelačke kulture opravdano bi mogla da pobudi sumnju, kada dolazi od organizacija koje agresivno podržavaju kulturno specifične hrišćanske programe, a sedište im je na severo-zapadnoj hemisferi. Njom, međutim, odzvanjaju brojne nacionalističke teme. Činjenica da zalaganje za seksualna prava mnogi dovode u vezu sa nekoliko međunarodnih konferencija, doprinelo je shvatanju da je to zalaganje „internacionalističko“, te da je deo globalne zavere. Iskaz predsednika Kenije da smo „mi, Kenijci, odbacili rezolucije donesene u Peking, jer nećemo ostaviti ono što nam je Bog dao“, pokazuje jednu stranu te identifikacije. Njeni praktični učinci ilustrovani su rečima kenijskog imigracionog službenika o proterivanju australijskog građanina optuženog za homoseksualnost: „Nećemo dozvoliti tim ljudima da dođu i da uče naš narod rđavim manirima.“⁹⁷

Nacionalizam brani idealni identitet države. Pa ipak, njegovi najmoćniji predstavnici često nisu direktno povezani sa vladom ili politikom. Mediji mogu igrati ključnu ulogu u podeli seksualnog ponašanja na nacionalno prihvaćeno i kolektivno gnusno.

Bivša Jugoslavija nudi primere za ovu međuigru. U junu 1998. godine, Milan Ivkošić, hrvatski pisac i desničarski učenjak, posvetio je uvodnik u *Večernjem listu*, nacionalnim novinama, feminističkim organizacijama, poimence ističući dve žene koje su radile za feminističke nevladine organizacije.⁹⁸ Ivkošić je prethodne večeri učestvovao u televizijskom panelu sa Radom Borić i Vesnom Kesić, koje su predstavljale Centar za žene žrtve rata i Budi aktivna, Budi emancipirana (B.a.B.e.).

U svom tekstu Ivkošić tvrdi da su komentari Rade Borić u televizijskoj emisiji „otvoreno branili poziciju velikosrpskog fašističkog agresora“, što dokazuju iskazi da je „nasilje s ratišta doneto kući, u formi nasilja nad ženama.“⁹⁹ Ivkošić takođe tvrdi da je „više od 80% aktivistica iz ženskih i drugih marginalnih udruga podrijetlom Srпкиnje, a ostale su manje-više Hrvatice iz jugoudbaških, jugomilicijskih političko-obiteljskih miljea.“

Politička sumnjivost ovih žena takođe je, međutim, lična – njihova politička opredeljenja povezana su sa njihovim seksualnim životom, njihova nepouzdanost ima korene u njihovom odbijanju da se reprodukuju. One se drže kosmopolitske „jugo“-ideologije, umesto da prepoznaju svoju dužnost prema etničkoj državi:

Te žene koje se toliko deru u obranu ženskih prava u obitelji, u svojim privatnim životima predstavljaju model koji se direktno suprotstavlja idealu i poželjnoj hrvatskoj obitelji (to jest, udate su ali nemaju djecu ili su baba-djevojke, itd.). Iako se bore za ženska prava na reproduktivne izbore i rađanje u načelu, neke od njih čak uopće i nisu u vezi sa muškarcima, pošto su lezbijke (protiv kojih nemam što prigovoriti, sve dok njihovo lezbijstvo ne postane militantna ideologija).

96. Letak navodno potiče iz „American Life League, Inc.“, čije je sedište u Stafordu, država Virdžinija.

97. „Kenya says it expels Australian homosexual“, Reuters, 2. novembar 1994.

98. IGLHRC intervju sa Vesnom Kesić, BABE, januar 2000.

99. Milan Ivkošić, „Rodoljubna zanovijetanja“, *Večernji list*, 14. jun 1998.

Premda se suprotstavljaju zakonima prirode, htjele bi nametnuti zakone u Saboru. Bez potpore koju dobijaju izvana (u formi... novca i nagrada od internacionalnih udruga), one su potpuno nebitne... I mada je navodno riječ o ženskim organizacijama, one su u stvari prije svega jugo-političke organizacije.

Vesna Kesić iz organizacije B.a.B.e. tvrdi da je Ivkošićev napad bio motivisan strahom od slobodne ženske seksualnosti koja nadilazi nacionalne i kulturne granice: no, konkretni oblik koji je zadobio odražava antizapadnu opsesiju slobodnim tržištem hrvatske desnice.¹⁰⁰

Jedna aktivistkinja za ljudska prava sugerira da mešanje seksizma, homofobije i nacionalizma u Ivkošićevom ispadu predstavlja „agresivni način da se podrije rad žena zbog kulturnog konteksta. Ovde to znači nešto posebno, naročito s obzirom na populacionu politiku.“¹⁰¹

B.a.B.e. i Centar za žene žrtve rata podnele su dve tužbe protiv Ivkošića, i obe su još uvek nerazrešene. Prva je privatna, građanska parnica koja se vodi kao „nanošenje emotivne povrede“. Druga traži sudsko gonjenje, jer se Ivkošić tereti za diskriminaciju žena, zasnovanu na njegovom korišćenju govora mržnje protiv organizacija i protiv imenovanih lica.

Druga parnica je, primećuje Vesna Kesić, osobito složena, zbog toga što podnositeljke tužbe ne žele (nazivajući navode klevetama) više da demonizuju lezbejke, starije, neudate ili žene koje nemaju dece, ili Srbe. Nadaju se da će presudu iskoristiti da bi osudile Ivkošića za podsticanje mržnje, ne želeći da nehotice usvoje njegov princip ponižavanja.^{102, 103}

U drugim zemljama, međutim, aktivistima i aktivistkinjama može nedostajati čak i pravna podrška. Kada je u leto 1998. godine dvadesetčetvorogodišnji muškarac iz Zambije otvoreno govorio o svojoj homoseksualnosti u nacionalnim novinama, ovaj je događaj zavredeo neverovatnu medijsku pažnju. U ovom ličnom gestu gotovo su svi kolumnisti, posebno prodržavnih novina, videli pretnju Zapada zambijskom identitetu. Jedan od autora doveo je ovaj slučaj u direktnu vezu sa feminističkim aktivizmom:

Aktivistkinje za reproduktivna prava govore nam da niko ne može da diktira šta žena sme da čini sa svojim telom ili seksualnim životom, čak i sa nerođenim detetom u utrobi. No, da li je dobrovoljni seksualni odnos dvoje odraslih ljudi zaista samo njihova stvar? Da li je danas seksualni odnos dvoje ili više odraslih ljudi još uvek privatna stvar?... Ljudi trezveno moraju prihvatiti činjenicu da ono što radimo u privatnosti svojih spavaćih soba danas utiče na mnoge druge. Najgore od svega je to što to utiče na nacionalnu kasu. Prihvatanje gej kulture samo će nepotrebno uvećati cenu zdravstvene nege u ovoj zemlji koja je već dovoljno pogođena AIDS-om, pothranjenošću i malarijom.¹⁰⁴

100. IGLHRC intervju sa Vesnom Kesić, B.a.B.e., januar 2000.

101. IGLHRC intervju sa Madlen Ris (Madeleine Rees), Ured Visokog komesara za ljudska prava u Bosni, februar 2000. Nastojeći da marginalizuje žene koje nisu u partnerskom odnosu, hrvatska vlada je bez uspeha pokušala da stavi na snagu programe koji gradiraju ekonomsku pomoć „porodicama“ u odnosu na to koliko dece imaju. Po tom planu, mnogorodne porodice bi primale značajnu državnu pomoć. Slične institucionalne prakse su odlikovale pronatalističku diktaturu Nikolaia Čaušeskua u Rumuniji: videti Gail Kligman, *The Politics of Duplicity: Controlling Reproduction in Ceausescu's Romania* (Berkeley, 1999).

102. IGLHRC intervju sa Vesnom Kesić, B.a.B.e., januar 2000.

103. Do sada nije doneta nikakva odluka u ovim parnicama, za šta je bar delom zaslužno odlaganje saslušanja, kao i činjenica da se Ivkošić ne pojavljuje na sudu u zakazano vreme. E-mail komunikacija sa Sanjom Sarnavkom, B.a.B.e., 8. januar 2005.

104. Joe Chilaza, „The High Cost of Homosexuality“, *Times of Zambia*, utorak, 20. oktobar 1998.

Činjenica da je lokalna organizacija za ljudska prava tražila novčanu pomoć norveške vlade za gej i lezbejski projekt, izazvala je osobit bes – zambijskog ministarstva spoljnih poslova i štampe. „Da li je nekih 30 srebrenjaka od donatora ono za šta prodaju kulturne vrednosti Zambije? Da li je, Skandinavci?“, pitao je jedan kolumnista.¹⁰⁵ (U jednoj od nenamernih ironija kulturne razmene, iste novine koje su tako silovito štatile autentične lokalne vrednosti, samo dve sedmice ranije prenose dugi članak koji je u potpunosti preuzet iz spisa jednog „ex-gej“ pokreta, čije je sedište u SAD).¹⁰⁶ Autorka ženske kolumne potanko piše o ovome:

Praktikovanje ove nenormalne seksualne prakse jamačno nije specifično samo za Zambiju. Ono je veoma rašireno, posebno u Evropi i mnogim drugim delovima sveta.

U naprednim društvima u kojima su ljudi stekli toliko da nemaju mnogo šta da rade u životu, okreću se takvim neprirodnim praksama kao razbibrizi.

U prvom svetu, ljudi su toliko postigli u životu. Imaju tri obroka dnevno, sve voće i pića, i sve su im dragocenosti na raspolaganju. Kako neki od njih više ne moraju mnogo da rade, oni traže hobije, a neki, nažalost, završe u homoseksualnosti.

Ali u zemljama trećeg sveta, posebno u podsaharskoj Africi, mi imamo toliko posla da sebi ne možemo da priuštimo ni da mislimo o homoseksualnosti. Toliko je toga protiv nas. Energija koja se koristi u neproduktivnim pustolovinama, poput formiranja gej asocijacija, može se upotrebiti za neke smislenije projekte kakvi su projekti za smanjenje siromaštva.^{107, 108}

Pitanja pokrenuta ovim napadima – o vezi razvoja i lokalne kontrole, bogatstva i kulturnih privilegija, nacionalnih programa i internacionalnih zahteva – značajna su pitanja. Ovde je, međutim, bitno da se seksualnost pojavljuje kao polje na kojem se ona iznose i kroz koje se razumevaju. Nije reč o tome da se seksualna prava naprosto suprotstavljaju pravu na razvoj – kao da bi se moglo realistično govoriti o tome kako (minimalni) resursi, utrošeni na odbranu prvih, mogu oduzeti od drugih. Pre će biti da se pitanja seksualnosti prvo artikulišu i shvataju iz nacionalne i regionalne perspektive. Pojava seksualnosti koja se ne uklapa u postojeće modele daje podstreka čitavom nizu drugih briga i nemira; i tako se seksualnost brzo pretvara u arenu u kojoj se hvata u koštac s tim pitanjima. Ona u tom procesu prestaje da bude obično ljudsko iskustvo i počinje da se shvata kao iskvareni luksuz. A bitna pitanja politike, ekonomije i geografije gube na svojoj koherentnosti, kada se sabiju u domen ličnih seksualnih izbora jedne osobe.

105. Gilbert Manda, „Gay Movement Sheer Nonsense“, *Times of Zambia*, četvrtak, 17. septembar 1998.

106. Vanessa Furlong, „Homosexuality: Christian Counseling is the Answer“, *Times of Zambia*, četvrtak, 3. septembar 1998.

107. Pauline Banda, „Gender Focus: Homosexuality Not New But Can Be Stopped Here“, *Zambia Daily Mail*, 17. septembar 1998.

108. Novembra 2004. godine, prvi sekretar i pravni savetnik holandske ambasade u Kampali u Ugandi, predložio je državnoj Komisiji za ljudska prava otvoreni razgovor o seksualnosti i seksualnoj orijentaciji; međutim, članovi vlade su ga ismejali, nazivajući njegov predlog „nedoličnim“ i insistirajući da Ugandani „imaju neodložne probleme o kojima treba da raspravljaju.“ <http://www.ighrc.org/php/sectio.php?id=5&detail=540>

Posledice po osnovne slobode mogu biti poražavajuće. Tek stasaloj organizaciji gej muškaraca i lezbejki u Zambiji formalno je oduzeto pravo na registraciju. Političari su pretili članovima organizacije zatvorom. Jedna lezbejska aktivistkinja, koju su poslodavci otpustili s posla i roditelji izbacili iz kuće, kada je štampa javno pisala o njenoj seksualnosti, našla se u privremenom skloništu za napuštenu decu.¹⁰⁹

Najzad, religije, moćne i često nadnacionalne institucije, pružaju podršku lokalnim predrasudama u ime transcendentnih moralnih vrednosti. I to često čine u savezu sa državom. Učinci toga mogu biti mnogostruki i mnogi će biti razmatrani u ovom izveštaju. Ono čemu bi, međutim, trebalo posvetiti posebnu pažnju jeste dvosmisleni status mnogih verskih tela: iako na jednom nivou funkcionišu slično nevladinim organizacijama u civilnom društvu, ona koriste svoju ogromnu pokretačku moć (a često i svoj zvanični ili poluzvanični status u državi) da bi uvećala svoj uticaj, kakav nijedan NVO nikada ne može imati. Osoben status Svete stolice – koja (jedinstveno za verska tela) polaže pravo na posmatrački status u Ujedinjenim nacijama, što joj otvara mogućnost da se ponaša kao virtuelni partner država članica – jedna je od instanci ove dvosmislenosti projektovane na međunarodnu ravan.^{110, 111}

Na lokalnom nivou primera takođe nipošto ne nedostaje. Verska tela su, primera radi, vodila kampanje zbog prisustva drugih „rivalskih“ NVO-ova, u koje spadaju feminističke organizacije. Jedna aktivistkinja primećuje da vlade, kako često „ne žele da ulaze u spor sa Crkvom“, mogu nastojati da ograniče učešće određenih žena ili određenih organizacija u delegacijama, na skupovima ili raspravama.¹¹² Snažne veze koje Crkva ima sa državnim strukturama Kostarike, na primer, mogu okončati ograničenjem učešća ženskih organizacija – i lezbejki – u delegacijama Ujedinjenih nacija.¹¹³

Slično tome, u Kolumbiji, gde katolička crkva ima jake veze sa vladajućom strukturom, jedna aktivistkinja za reproduktivna i seksualna prava smatra da je crkva uticala na pružanje ili uskraćivanje državnih ugovora organizacijama koje promovišu programe vezane za zdravlje širom zemlje. Ona sugerise da su zdravlje adolescenata i reproduktivno zdravlje žena dve oblasti kojima se posvećuje posebna pažnja pri dodeli državnih olakšica, pošto su obe povezane sa pitanjima seksualnosti.¹¹⁴

Konzervativno katoličanstvo nema samo dobre resurse, nego je i dobro umreženo. Da bi se delotvorno suprotstavljali ženskim pravima na brojnim međunarodnim skupovima,

109 Pravna registracija ili državno priznanje je u mnogim zemljama neophodno da bi NVO-ovi mogli da rade. Za kritički stav o tome kako takvi zahtevi mogu stati na put ili ometeti razvoj civilnog društva, videti *The Neglected Right: Freedom of Association in International Human Rights Law*, Lawyers Committee for Human Rights, decembar 1997. Informacije o Zambiji iz intervjua Skota Longa, IGLHRC, sa Herbertom Njendvom (Herbert Nyendwa), notarom, Lusaka, Zambija, novembar 1998; i sa anonimnom zambijskom lezbejskom aktivistkinjom, novembar 1998.

110 Katolici za slobodan izbor (Catholics for a Free Choice), organizacija katolika koji podržavaju reproduktivna i ženska prava, nedavno je od UN-a zahtevala ponovno razmatranje statusa Svete stolice.

111 U julu 2004. godine, Generalna skupština UN-a usvojila je bez glasanja rezoluciju koja pojačava posmatrački status Svete stolice proširenjem "istih prava i privilegija kao i ostalim Posmatračima, da bi se omogućilo konstruktivnije učešće Svete stolice u aktivnostima Skupštine, bez posrednika." Videti izjavu za štampu UN-a za 1. jul 2004. na www.un.org/news/press/docs/2004/ga10245.doc.htm o rezoluciji A/58/L.64.

112 IGLHRC intervju sa Lidijom Alpizar (Lydia Alpizar), aktivistkinjom za prava žena i omladine, mart 2000.

113 IGLHRC intervju sa Aldom Fasio (Alda Facio), kostarikanskom aktivistkinjom za ženska prava, i Lidijom Alpizar, mart 2000. Alpizar navodi članak naslovljen „Delegacion tica sin ONG's“ (Kostarikanska delegacija bez NVO-a) u kostarikanskim novinama *La Prensa Libre*, 25. avgust 1995.

114 IGLHRC intervju sa anonimnom kolumbijskom aktivistkinjom za reproduktivna i seksualna prava, mart 2000.

katolici su, pored ostalog, izgradili saveze sa konzervativnim islamskim državama. U tome im pomaže mreža bogatih istomišljenika u desničarskim nevladinim organizacijama. Dva primera pružice ideju o njihovoj snazi.

Internacionala Izlazak je NVO sa sedištem u SAD koji promoviše pseudonaučne metode pretvaranja gej muškaraca i lezbejki u heteroseksualne osobe; njihov rad počiva na (opovrgnutoj) pretpostavci da se homoseksualnost može „tretirati“ i prevazići. Misionarska poruka ovog NVO-a stekla je globalne razmere. Prema njihovom *Update* iz novembra 1996. godine, vođe Izlaska imale su misiju u Južnoj Americi te godine, „da bi podstakli mlade ex-gej sveštenike u tom delu sveta i da bi podučili crkvu kako da se bolje uhvati u koštac sa pitanjima homoseksualnosti.“¹¹⁵ U decembru iste godine, članovi grupe organizovali su posetu Hong Kongu, gde su „predstavili poruku nade i promene za homoseksualce.“¹¹⁶ Jedan misionar Izlaska tvrdi da su u Južnoj Africi „mogućnosti kabineta... veoma uvećane“ po poseti toj zemlji.¹¹⁷

Kako je već primećeno, zambijske novine su 1998. godine reciklirale propagandu Izlaska, pokazujući kako se homoseksualci mogu „izlečiti.“ Godine 2005, na veb stranici ove organizacije stoji iskaz da ona „nastoji da ustanovi bar jedan ex-gej kabinet u svakoj zemlji Latinske Amerike u kojoj se govori španski“, navodeći kao svoja dostignuća za 2004. godinu dobro posećene regionalne konferencije u Meksiku i Brazilu, i novo sveštenstvo u Nigeriji, nazvan GAYAID.

Fokus na porodicu (FOF) je hrišćansko-desničarska, militantna antigej NVO sa sedištem u SAD, koja se može pohvaliti jakim političkim vezama sa Republikancima. Tokom 2001. i 2002. godine, FOF je bila zvanični savetnik Američke delegacije pri Ujedinjenim nacijama tokom skupa Generalne skupštine posvećenog deci. U 2003. godini, FOF-u i FOF-Kanada dodeljen je ECOSOC status pri Ujedinjenim nacijama, što im omogućuje da prisustvuju i učestvuju u raznim UN skupovima. U svom finansijskom izveštaju za 2003. godinu, FOF SAD prijavljuje sumu od 128 miliona dolara prihoda.¹¹⁸

Prema veb stranici ove organizacije, njihov domet „sada obuhvata više od 90 zemalja“; nastoje da „kultivišu dugoročne veze sa našim međunarodnim kabinetskim partnerima i da pomognu koliko mogu.“ U Kostariki, „Enfoque a la Familia“ nalazi svoju publiku preko 43 radio stanice; FOF video na španskom koristi se u podučavanju učenika u više od 4500 državnih škola. Ovaj projekt, tvrdi se na sajtu, izvodi se na zahtev „Prve dame nacije“. FOF izveštava da su se do oktobra 2004. godine komentari vođe Džejmsa Dobsona (James Dobson) u trajanju od 90 sekundi, i polusatni radijski programi mogli čuti na 5009 stanica u 164 zemlje i na 25 jezika. Po njihovim procenama, publika je na globalnom nivou dosegla 220 miliona slušalaca u preko 150 zemalja. Veb stranica takođe obaveštava da se program prenosi preko 4000 objekata i da sada imaju 18 podružnica. Komentari koje emituje ova organizacija mogu se čuti u supermarketima u Maleziji,

115. „Exodus Team Takes Good News to South America“, Exodus International Update, novembar 1996, str. 3.

116. „Exodus Team Invades Hong Kong: Message of homosexual redemption presented to media and top Christian leaders during eight-day tour“, Exodus International Update, februar 1997, str. 1.

117. „Ex-Gay Ministry Soars in South Africa“, Exodus International Update, novembar 1996, str. 3. Za više informacija o desnici u SAD i njenim resursima, videti Jean Hardisty, *Mobilizing Resentment: Conservative Resurgence from the John Birch Society to the Promise Keepers* (Boston, 1999).

118. Videti Guidestar za informacije o FOF-ovom finansijskom statusu: www.guidestar.org/controller/searchresults.gs?action_gsreport=1&npld=564955

njihove knjige se distribuiraju u knjižarama na Filipinima, a nastavni programi zasnovani na FOF-ovim modelima „osmišljeni su da obuče 500 australijskih facilitatora koji će snabdeti 15 000 roditelja u sledeće tri godine.“¹¹⁹

Ove mreže govore o alarmantnom trendu poslednjih desetak godina: o internacionalizaciji netolerancije. Desničarske hrišćanske organizacije globalnog Severa naučile su kako da prikriju moralni imperijalizam kao pomoć slabijima. One izražavaju svoj misionarski otpor prema različitosti kao saosećajno razumevanje ugroženih kultura. Izdaju se za pomagače zemljama u razvoju u njihovom nastojanju da očuvaju suverenost suočene sa dvostrukom opasnošću „sodomije“ i ljudskih prava. Njihov jezik prikriva nepomućene kolonijalne ambicije, dok promovišu uske i specifične programe čiji su koreni u njihovoj vlastitoj verskoj tradiciji. Te mreže predstavljaju lako dostupna i zastrašujuće dobro finansirana lica mržnje.

UČINCI: INTERIORIZOVANJE STRAHA

Ovi primeri pokazuju da učinci progona na kapacitete žena da se organizuju, udružuju i izraze svoja mišljenja mogu biti veoma oštri. U nekim slučajevima, organizacijama koje svoje interese poistovećuju sa pitanjima seksualnosti ili su optužene da štite lezbejke, može biti oduzeto pravo na postojanje, ili ih toliko mogu zlostavljati da one na kraju propadnu.

Neprijateljski stav je u nekim slučajevima primorao lezbejske organizacije da promene lokaciju ili da se doslovno povuku u senku, da bi se zaštitila tajnost i fizička sigurnost članica. Na primer, meksička lezbejska grupa El Closet de Sor Juana bila je prinuđena da preseli prostorije zbog lokalnih incidenata, jer su im automobili bili oštećeni ili krađeni, dok su posećivale sastanke grupe.¹²⁰ Lezbejska grupa Las Entendidas iz Kostarike bila je primorana da održava sastanke u privatnim domovima umesto na nekim javnim mestima, zbog javnog napada na njih tokom planiranja lezbejskog okupljanja 1990. godine.

U maju 1999. godine u Pakistanu, pokrajinska vlada Pendžaba opozvala je registraciju 1941 NVO-ova, zatvarajući tako gotovo trećinu organizacija u pokrajini. Prema Hjuman Rajts Voču (HRW), zvaničnici su „okrivili organizacije za ženska prava kao liferante nemorala.“¹²¹ Organizacija Žene koje žive pod muslimanskim zakonima tada izjavljuje: „Iako je opravdanje za reviziju bilo oduzimanje dozvole za rad 'lažnim' NVO, taj je napad posebno uticao na neke vrlo aktivne organizacije, i to osobito na one koje rade na ženskim pravima ili na ljudskim pravima.“¹²²

Pendžabski ministar za socijalna pitanja objavljuje da bi vlada „za primer kaznila sve koji su uključeni u antidržavne i nelegalne aktivnosti.“ Vlada, izriče on, „neće dozvoliti da se NVO bave politikom.“ On tada posebno izdvaja Shirkat Gah, ženski NVO, i pakistansku Komisiju za ljudska prava. Kada je reč o prvoj, on se pita: „Da li se brane ljudska prava, tako što se mladim devojkama pruža šansa da provedu noć sa svojim dragim?“¹²³ On ih

119. „Worldwide Focus“, *Family.Org: A Website of Focus on the Family*, <http://www.family.org>. Godine 2000, kada je ova knjiga prvi put objavljena, FOF je tvrdio da se Dobsonova emisija mogla čuti u više od 50 država.

120. IGLHRC intervju sa Glorijom Kareagom Peres (Gloria Careaga Perez), El Closet de Sor Juana, mart 2000.

121. *Human Rights Watch Report*, 1999, str. 210 i str. 438.

122. Women Living Under Muslim Laws (WLUML), „Government Attack on Human Rights/Women Rights NGOs“, 6. jun 1999.

123. „NGOs guilty of promoting immorality, claims Binyamin“, *The News* (Pakistan), 15. maj 1999.

optužuje da „okreću kćeri protiv svojih roditelja“ i stvaraju „preljubničku kulturu“. Ministar izjavljuje, „Verujete mi, ti su ljudi odgovorni za moralnu degradaciju društva.“¹²⁴

Suptilnije ograde mogu generisati jednako drakonska isključenja. Jedna aktivistkinja se priseća kako je nigerijski vojni režim nedavno sproveo strogo nadziranje rodno ponašanja, koje je neprilagođenim ženama gotovo sasvim onemogućilo da pristupe državnim zvaničnicima, a još manje da se upuštaju u lobiranje. Pod Abačinim (Abacha) režimom, žene nisu mogle da uđu u urede državnih zvaničnika, ako nisu bile „prikladno odevene“. Iako to nije bio pravi zakon, radilo se o *de facto* institucionalnoj politici, i ta se politika uvažavala: „Ako je razlog za ulazak u državne urede spasavanje života, onda ćete nešto učiniti sa svojim izgledom da biste sprovele svoje političke programe.“¹²⁵ Prema Bisi-Adeleje Fajemi iz Afričkog ženskog fonda za razvoj, takve institucionalne politike i prakse su ozakonjivale heteroseksualnost i tradicionalne rodne norme.¹²⁶

U drugim slučajevima može se uticati na novčana sredstva koja su ključna za razvoj civilnog društva. Grad San Antonio u državi Teksas 1997. godine je presekao sva gradska sredstva za umetnost za Esperancu, Centar za mir i pravdu, komunalni centar koji blisko saraduje sa lezbejkama, gej muškarcima, biseksualnim i transrodnim osobama, ali se bavi i drugim pitanjima socijalne pravde. Gradonačelnik priznaje da je Esperanca izdvojena zato što „ta grupa paradira onim što radi – to je arogantna i agresivna organizacija.“¹²⁷

Lezbejska aktivistkinja, Barbara Palmer (Barbara Palmer) iz Australije, izveštava da su izbori 1996. godine koje je dobila konzervativna vlada s platformom o „porodičnim vrednostima“, takođe vodili „potpunom presušivanju novčane podrške za sve ženske organizacije u trajanju od osamnaest meseci“, uz izuzetak većih, *mainstream*, državi bliskih grupa, kakav je Nacionalni savet žena.¹²⁸ Nova vlada je novčano pomagala samo *mainstream* organizacije, jer „one pokrivaju sve interese manjinskih grupa“, uključujući i lezbejke, migrantkinje i žene sa hendikepom.¹²⁹ Od grupa koje su etiketirane kao organizacije koje se bave samo „jednim pitanjem“, očekivalo se da se uklope u šire grupe.

Koalicija lezbejki aktivistkinja (COAL), lezbejska grupa formirana 1993. godine, izgubila je federalnu novčanu pomoć zbog toga što se očekivalo da njeni interesi, budući da je reč o maloj organizaciji koja se bavi samo „jednim pitanjem“, budu podvedeni po tuđ kišobran. Ajlin Pitavej, članica COAL-a, sugeriše da su grupe koje nisu predstavljale „prave žene“ bile posebno zahvaćene tim vladinim potezom.

U drugim slučajevima, progoni obeshrabruju grupe kojima dominiraju gej muškarci ili neke druge progresivne organizacije od toga da se bave pitanjima ženske seksualnosti. Te se grupe mogu distancirati od lezbejskog organizovanja, jer u savezu sa ugroženim identitetima vide rizik, a ne snagu. Progoni mogu odvojiti ženski pokret od drugih progresivnih pokreta. No, oni takođe mogu napraviti podele i u samom ženskom pokretu.

U slučaju Esperance, zlostavljanje centra počinje religiozna desnica, uključujući grupe koje se bore protiv abortusa – ali se njima revnosno priključuju i neki gej muškarci. „Ovo je pobjeda koju mora da nam je pružio sam Svevišnji“, izjavljuje jedan fundamentalista, kada je

124. WLUML, „Government Attack on Human Rights/Women Rights NGOs“, 6. jun 1999, navod iz članka u *The News* (Pakistan), 25. maj 1999.

125. IGLHRC intervju sa Doroti Akenova (Dorothy Aken'Ova), ranije u Ženskoj zdravstvenoj organizaciji Nigerije, mart 2000.

126. IGLHRC intervju sa Bisi Adeleje-Fajemi, ranije u Akina Mama wa Afrika, mart 2000.

127. „San Antonio Reduces Aid to the Arts by 15 Percent“, *The New York Times*, 13. septembar 1997.

128. IGLHRC intervju sa Barbarom Palmer, Koalicija lezbejki aktivistkinja, mart 2000.

129. IGLHRC intervju sa Ajlin Pitavej (Eileen Pittaway), Koalicija lezbejki aktivistkinja, mart 2000.

Centar izgubio sredstva: „Ja volim homoseksualce“, dodaje on, „ali apsolutno mrzim zao, zlokoban stil života koji je karakterističan za te zavodnike dece.“ Grupa konzervativnih gej muškarca paradoksalno staje na stranu svojih dojučerašnjih neprijatelja, delom zbog toga što je Centar sponzorisao umetnički rad usredsređen na žensku seksualnost. Ovde se, prema tome, radije pribeglo verskom ekstremizmu nego ljutitom feminizmu. Gej novine su kritikovale „agresivni aktivizam“ Centra; a jedan gej aktivista izjavljuje: „Prešli su granice dozvoljenog.“¹³⁰

Ajlin Pitavej iz COAL-a tvrdi da su „neki od najvećih problema sa kojima smo se suočili bili progoni koji su dolazili iz većih *mainstream* ženskih organizacija.“ To je bilo najočiglednije u vreme priprema za Pekinšku konferenciju. „Čule smo da su neke žene u tim većim organizacijama želele da nam se prekine novčana pomoć. To smo shvatile kao želju da one predstavljaju Australijanke. Jer, kad si lezbejka, na tebe se ne gleda kao na normalnu ženu, kao na osobu koja je u stanju da predstavlja interese drugih žena ili da se zalaže na temelju njihovih iskustava.“ Barbara Palmer kaže: „Lezbejke se ne smatraju delom ljudske vrste.“

Odnosi između feministkinja i lezbejki, kao i ženskih pokreta i lezbejskih pokreta, ne mogu se lako generalizovati. Oni počivaju na istorijama koje su specifične za određene kulture i regije. Žene sa različitim pozadinama grade i ograničavaju političke saveze u odnosu na specifične istorijske trenutke i političke klime. One se mogu udružiti u borbi protiv povezanih oblika represije, ili se mogu podeliti u organizovanju zasnovanom na nacionalističkoj ili nekoj drugoj osnovi. No, to udruživanje ili razdvajanje je uvek u vezi sa širim aspektima društvene klime. Stvaranje ili kidanje saveza ne može se dogoditi u vakuumu; žene strateški reaguju, ponekad i sa strahom, na nebrojene načine na koje država i privatni akteri rabe ideje o seksualnosti i rodu.

Neke ženske organizacije iznašle su ujedno neprikrivene i prevejane načine da se distanciraju od lezbejki ili od žena koje se zalažu za programe seksualnih prava. „Postale smo sramota za ženski pokret, zato što se izjašnjavamo kao lezbejke“, piše jedna indijska lezbejka. „I baš kao što su ženska pitanja nekada bila sekundarna u odnosu na pitanja klase, feministkinje nam danas govore da lezbejska pitanja moraju ostati sekundarna u odnosu na druge stvari kojima se bavi ženski pokret.“¹³¹

Rumunske aktivistkinje za ženska prava ponekad mešaju strah od lezbejstva sa nacionalističkim resentimanom: predstavljajući zapadne feministkinje kao lezbejke, one ih pozicioniraju kao nešto strano rumunskom prostoru i normi. Mona Nikoara (Mona Nicoara) sugeriše da neke ženske grupe pokušavaju da se udalje od potencijalnih zapadnih saveznica zbog ove sumnjive veze sa lezbejkama. „Plaše se da ih ne dovedu u vezu sa zapadnim feministkinjama zbog njihovog odnosa prema lezbejstvu; to je jednim delom takođe razlog zbog čega odbacuje naziv ‘feministkinja’.“ Pri organizovanju konferencija, izveštava Nikoara, aktivistkinje za ženska prava „dva puta promisle da li će pozvati i kako će opravdati prisustvo zapadnih feministkinja kao ‘stranih stručnjakinja’, zbog te veze sa lezbejstvom.“¹³²

Iako bi se moglo reći da u Meksiku već dugo postoji napetost između lezbejskog i feminističkog pokreta, vidljivost lezbejki i postojanje lezbejskog pokreta ipak delimično zavisi od feminističkog izazova upućenog „arbitrarnom sistemu rodnih uloga“ u državi.¹³³ Klaudija

130. Dianne Monroe, „The Art of Defunding“, *San Antonio Current*, 6-12. novembar 1997.

131. Naseem, „Reflections of an Indian Lesbian“, u Aswini Sukthankar, ur., *Facing the Mirror: Lesbian Writing from India* (New York, 1999).

132. IGLHRC intervju sa Monom Nikoarom, aktivistkinjom za ljudska prava, april 2000.

133. Claudia Hinojosa, „Expanding the Social Justice Agenda in Mexico: A Lesbian Feminist Perspective“, neobjavljeni tekst pripremljen za skup Asocijacije latinoameričkih studija, Čikago, Illinois, SAD, septembar 1998.

Inohosa, meksička aktivistkinja, sugerira da je taj izazov rodnim ulogama takođe omogućio lezbejskim aktivistkinjama da preispitaju „strah heteroseksualnih feministkinja kada god bi se pristupalo raspravi o lezbejstvu.“ Ona tvrdi da se „doprinos lezbejki sastoji i u tome što su navele [heteroseksualne] feministkinje da uđu u raspravu o [prinudnoj] heteroseksualizaciji društva kao o krajnjem obliku kontrole života i tela žena.“

Pojava lezbejskog feminizma izazvala je raznovrsne zanimljive reakcije u feminističkim grupama koje su težile sticanju hegemonih društvenih pozicija. U to spadaju i inicijalni pokušaji da se stvori neka distanca prema lezbejskim organizacijama da bi se izbeglo žigosanje, ali i suptilniji pristupi koji su opisivali lezbejski feminizam kao mesto konstrukcije erotske strasti kojim, stoga, dominira iracionalnost. Otuda su lezbejske feministkinje često tretirane kao „ilegalni stranci“ na feminističkoj teritoriji, gde im je bio dostupan rad kojim bi se stvorio feministički pokret koji ih neće odbacivati, ukoliko ne očekuju da se „njihova“ pitanja izbace u prvi plan. Mnoge feministkinje su osećale potrebu da dokažu svetu kako nisu lezbejke.

Lezbejke su na to odgovarale tražeći saveznike na drugim mestima. Inohosa objašnjava da je kasnih sedamdesetih i početkom osamdesetih godina XX veka lezbejski pokret prigrlio neke od principa socijalne pravde, koje je promovisala meksička „nova levica“. Uz to, neke su lezbejke razvile savezništvo sa gej aktivistima i organizacijama, jer su one bile, bar ponekad, otvorene za borbu protiv rodnih normi. Iako nisu bili lišeni spora, ovi odnosi su pružali utočište u doba kada je feministički pokret bio vrlo negostoljubiv.¹³⁴

Glorija Kareaga Peres, meksička feministkinja koja je saradivala i sa feminističkim i sa lezbejskim grupama, navodi neke slične nelagodne odnose između ova dva modusa organizovanja. Ona kaže da se lezbejkama u feminističkim organizacijama ponekad govori da je rad na lezbejskim pitanjima „odveć rizičan“ za *mainstream*. Kareaga to objašnjenje shvata kao skriveni znak homofobije. Ženski NVO pružaju „labavu podršku“ radu lezbejki, kaže ona, međutim, kako te tenzije ostaju nepriznate i neizgovorene, „teško je tumačiti njihov položaj.“¹³⁵

Lezbejski politički programi mogu se ublažavati, da bi postali prihvatljiviji „široj“ publici. Da bi se zadobila podrška drugih grupa u feminističkom pokretu, lezbejke i aktivistkinje za seksualna prava mogu forsirati kompromisne pozicije koje seksualnost čine sve manje i manje vidljivom. Feministkinja koja je radila i u Meksiku i u Kostariki primećuje da u tom procesu pregovora, „gubite deo svog sopstvenog feminističkog programa, gubite neke od svojih ciljeva. Važno je vratiti tu perspektivu.“¹³⁶

To iščezavanje – povlačenje ličnih potreba i političkih zahteva koje se prikriva pod senkom nevidljivosti i žrtvovanja – iznuđuje duboki lični i politički danak. Jedna Letonka koja se zalaže za ženska prava, članica odbora NVO-a za seksualna i reproduktivna prava, govori o frustriranosti radom u svojoj organizaciji.¹³⁷ Ona tvrdi da, iako ovlašćenja organizacije – pa i njeno ime – upućuju na to da grupa radi na seksualnom zdravlju, mnoge žene u grupi žele da isključe rad sa lezbejkama ili rad na pitanjima seksualne orijentacije. Bojazan od upuštanja u razgovor o pitanjima lezbejskog zdravlja retko se otvoreno ispoljava, kaže naša sagovornica, ali postoje neki ponekad jedva primetni znaci nelagode. Katkad, međutim, ta nevoljnost postaje vrlo očigledna.

134. Ibid.

135. IGLHRC intervju sa Glorijom Kareagom Peres, januar 2000.

136. IGLHRC intervju sa Lidijom Alpisar, mart 2000.

137. IGLHRC intervju sa anonimnom letonskom aktivistkinjom za ženska prava, mart 2000.

Na sastanku sa predstavnicima sopstvene organizacije i drugih grupa, na kojem je trebalo raspravljati o predloženom letonskom zakonu o reproduktivnim pravima i abortusu, ova aktivistkinja je ukazala na to da su u nacrtu zakona izostavljena neka pitanja seksualnih prava. Pošto je preporučila uključivanje teksta o seksualnosti prema modelu teksta iz povelje Međunarodne federacije za planiranje roditeljstva, drugi članovi organizacije su joj rekli da ne bi trebalo da se „zalaže za lezbejska prava.“ Optužena je da „pokušava da uništi porodicu.“ „Osećala sam se kao da sam veoma radikalna, i kao da govorim samo u svoju korist.“

Ona tvrdi da je najgori aspekt ovog napada bilo obeshrabrujuće snebivanje njene organizacije. Predsednica njene organizacije „nije pružila nikakvu podršku“, nastojeći da se distancira od komentara ove aktivistkinje. Sagovornica takođe tvrdi da su čak i na sesijama na kojima su planirane strategije, lezbejska pitanja bila odbačena uz upozorenje da „ovo nije najbolje vreme da se o tome priča.“ Organizacija, odmah je opomenuta, mora „biti veoma pažljiva“ oko svoje buduće taktike i strategije. „Koriste mnoge taktike da izostave lezbejke iz rasprave.“ Ona se oseća kao da nema saveznice u svojoj organizaciji.

Ova aktivistkinja razmišlja o napuštanju grupe zbog frustriranosti koju oseća, ali se ipak odlučuje da ostane zbog kredibiliteta svog rada; ona bi pre nastavila da radi u ovoj organizaciji nego što bi pokušala da osnuje sopstvenu. Nju više ne pozivaju na najvažnije sastanke grupe, i pretpostavlja da je smatraju „previše kontroverznom“.

Takav oblik frustracije prevazilazi organizaciona pitanja. Radi se o manifestaciji sile koja primorava lezbejke da ostanu u samoskrivanju. Ozlede koje nevidljivost stvara su duboke. Interiorizovanje stida i straha kod nekih žena može tragično okončati samoubistvom. Iako se samoubistva lezbejki ne mogu nužno dovesti u direktnu vezu sa određenim incidentima sramoćenja ili pogrda, ona se ipak događaju u društvenoj klimi koja obiluje neprijateljstvom i mržnjom prema ženskoj seksualnosti. O obrascu lezbejskih samoubistava izveštava se u Indiji i Kini, pored drugih zemalja. Ponekad se ta samoubistva izvode sporazumno između dve partnerke koje se dogovore da sebi oduzmu život iz straha od razdvajanja ili zbog pritiska da se prilagode heteroseksualnim normama. Dve lezbejke iz Kine su tako sredinom devedesetih pokušale da izvrše samoubistvo, ubrizgavanjem dezinfekcionog sredstva u venu. Kineske novine su o ovome izveštavale opisujući žene kao „obolele od homoseksualnosti“. „Nisu želele da se udaju i više nisu mogle da trpe ogroman pritisak koji je na njih vršilo društvo.“¹³⁸

SAKHI, indijska ženska organizacija, izveštava o sporazumnim samoubistvima „ženskih parova“. SAKHI zapaža da se o tim smrtima obično ne izveštava kao o samoubistvima lezbejki, kao i da se terapija odvratanja i velike doze medikamenata koje utiču na snažne promene raspoloženja primenjuju da bi se suzbila i tretirala „depresija svojstvena izolaciji kroz koju često prolaze lezbejke.“¹³⁹

U istraživanju koje je 1999. godine sprovela kostarikanska lezbejska grupa CIPAC, 11% intervjuisanih lezbejki u San Hozeu reklo je da su bar jednom pokušale da izvrše samoubistvo. Od tog broja, njih 60% više puta je pokušalo samoubistvo. Na jednom širem uzorku koji je obuhvatao i lezbejke i gej muškarce, njih 42% poznavalo je nekoga ko je pokušao da izvrši samoubistvo. Njih 30% tvrdi da samoubistvo vide kao hrabar čin.¹⁴⁰

138. Navedeno u „Facing Strong Societal Pressure, Few Chinese Gays Come Out“, *Deutsche Presse-Agentur*, 21. februar 1995.

139. SAKHI memo upućen IGLHRC-u, bez datuma.

140. *La Depresion, Causa Principal de Suicidos en la Poblacion Costarricense*, studija Centro de Investigación y Promoción para América Central de Derechos Humanos (CIPAC/DDHH), januar 2000; zasnovano na podacima prikupljenim krajem 1999. godine.

Reakcije na nevidljivost se razlikuju – kao i stupnjevi prijemčivosti za pritisak, stid i strah. To može stajati u vezi sa klasnim statusom: žene koje zauzimaju više socio-ekonomske položaje mogu imati status koji nadilazi njihov seksualni identitet, što za druge žene ne važi. Jedna lezbejka iz Kostarike sugerira da „će vam oprostiti, ako pripadate višoj klasi.“¹⁴¹ Bogatije žene mogu biti izložene manjem riziku, ukoliko se identifikuju kao lezbejke ili ako reaguju na napade.

Ista žena tvrdi da nevidljivost ženske seksualnosti, zajedno sa interiorizovanim osećajem podjarmljenosti koji imaju mnoge lezbejke, daje drugačiji smisao shvatanju da je „seksualnost privatna stvar i da se tiče samo onoga s kim spavaš.“ Te sile potiskivanja često znače da „ne možeš da budeš sasvim ti u svom političkom radu ili u svom ličnom životu. Mi interiorizujemo ‘opasnost’ koju predstavljamo za druge ljude, rizik do kojeg mogu dovesti naša prijateljstva ili zajednički politički rad. Izvinjavamo se zbog toga ko smo.“

Takva privatnost je, međutim, neodrživa. Strah od lezbejstva i od ženske seksualnosti utiče na sposobnost žena da iskažu sopstvene potrebe i prava na svakom nivou. Prema Amnesty Internešnelu, u studiji o pristrasnim suđenjima u Sjedinjenim Američkim Državama ispitivani porotnici biraju „pretpostavku o seksualnoj orijentaciji... kao ličnu odliku koja sa sobom nosi najviše predrasuda o branjeniku među porotnicima.“¹⁴² Imputacija lezbejskog identiteta predstavlja delotvornu taktiku kojom tužitelji osiguravaju utamničenje žena. Dokazni materijal u nekolicini slučajeva sugerira da će lezbejka osuđena za kapitalni zločin u SAD lakše biti osuđena na smrt od heteroseksualne žene, kako pokazuje jedan istraživač.¹⁴³ Takvi slučajevi otkrivaju homofobiju u svom najtvrdem obliku: predrasuda postaje direktna opasnost za lične slobode i za preživljavanje.

Lezbejski identitet se takođe može upotrebiti i protiv izrazito bespomoćnih žena u zatvorima. Žene koje se žale na uslove, koje se opiru zlostavljanju nadzornika ili zahtevaju svoja prava, mogu zbog toga biti proglašene lezbejkama. Žene koje jesu lezbejke ili se na njih tako gleda, mogu biti izložene fizičkom ili seksualnom zlostavljanju – koje sprovode zatvorski nadzornici, ili druge zatvorenice i zatvorenici uz znanje i odobravanje nadzornika. I ovde, dakle, moć imena sa sobom nosi brutalnost i fizičko nasilje.¹⁴⁴

Sredinom devedesetih godina, Robin Lukas (Robin Lucas) je sprovedena u Federalnu popravnu ustanovu u Kaliforniji, SAD. Neko vreme je bila smeštena u muškoj jedinici, gde je uvek bila na oku zatvorenika i čuvara, čak i u kupanioci ili u toaletu. Njene žalbe na ove srozavajuće uslove bile su odbačene, delimično zato što je bila lezbejka. Zatvorski službenik, tvrdi ona, ismevao ju je zbog njene seksualnosti, uz reči: „Možda mi možemo da ti promenimo stav.“ U izjavi pod zakletvom, Lukas je imenovala čuvara koji je prodao šifru za ulazak u njenu ćeliju zatvorenicima. Naime, u septembru 1995. godine, tri zatvorenika provaljuju u ćeliju, stavljaju joj lisice na ruke i siluju je. Uprava joj tada odbija zahtev za prebacivanjem, a zatvorenici nastavljaju da joj prete novim napadima, ako ne prestane da se žali.¹⁴⁵

141. IGLHRC intervju sa anonimnom kostarikanskom lezbejkom, decembar 1999.

142. Amnesty International, „Multiplying Jeopardy in US Custody: Discrimination Based on Gender, Race and Sexual Orientation“, 1999, navod iz „Juror Outlook Survey“, *National Law Journal*, 2. novembar 1998.

143. Victor L. Streib, „Death Penalty for Lesbians“, *National Journal of Sexual Orientation Law*, Vol. 1, No. 1.

144. IGLHRC intervju sa Reganom Ralfom (Regan Ralph) i Vidni Braun (Widney Brown), Odsek za ljudska prava, Human Rights Watch, mart 2000.

145. Videti Amnesty International, „Multiplying Jeopardy in US Custody: Discrimination Based on Gender, Race and Sexual Orientation“, 1999.

Prijavljeni su i drugi slučajevi. Lezbejka zatvorenica u Kolumbiji, Marta Alvarez (Marta Alvarez), izložena je kaznenim merama – među kojima je tamnovanje u muškoj jedinici – zbog žalbi na uslove i molbi kojima se zahtevaju njena prava, uključujući i pravo supružničke posete njene partnerke.¹⁴⁶

Marijanu Cetiner (Mariana Cetiner), zatvorenicu lezbejku u Rumuniji (optuženu zato što je pitala ženu da vodi ljubav sa njom, što je po rumunskom zakonu zločin) fizički i seksualno su zlostavljali nadzornici tokom dve godine pritvora. Doktorica zaposlena u kaznenom zavodu rekla je istraživačima iz organizacija za ljudskih prava: „Ne branim čuvaru, ali, vidite, ona je teška osoba, perverzna, potpuno nenormalna.“¹⁴⁷ Prema Hjuman Rajts Voču, zatvorenica u Popravnom centru Dvajt u Ilinojsu u Sjedinjenim Američkim Državama, bila je primorana da izvede oralni seks na službeniku koji ju je napao, po njenom mišljenju, jer se identifikovala kao lezbejka...

Nekoliko službenika je njenu seksualnost očito shvatilo kao izazov; bombardovali su je seksualnim aluzijama i raznoraznim ponudama. Jedan službenik... joj je rekao, „Dođavola, tebi treba neki dobar muškarac. Voleo bih da sam to ja.“ ...[Jedne noći, kada je] išla od mesta gde joj je određen rad ka klinici, [službenik] je zaustavio automobil i naredio joj da uđe unutra. Rekao joj je da će je prijaviti za pokušaj bega, ako ga bude odbila. Čim se našla u autu... otkopčao je pantalone, uhvatio je za vrat i naterao na oralni seks.¹⁴⁸

Kada je zatvorenica optužila čuvara za nedolično seksualno ponašanje, zatvorsko rukovodstvo reagovalo je tako što su je stavili na psihotropne droge.

Progoni mogu imati razorne posledice po sposobnost žena da brane ili zahtevaju svoja prava i u drugim situacijama i u drugim autoritarnim ustanovama. Homoseksualnim osobama je zabranjeno služenje vojske u SAD. Ta politika utiče na sve žene u vojsci. Jedan izveštaj američke vojske za internu upotrebu, izriče: „Vojnikinje koje odbijaju seksualne ponude vojnika mogu biti optužene da su lezbejke i nad njima se može voditi istraga zbog homoseksualnog ponašanja... Žene optužene za lezbejstvo veruju da i puki navodi o tome, nepopravljivo štete njihovim karijerama i reputaciji.“¹⁴⁹

146. Kolumbija dopušta supružničke posete heteroseksualnih partnera zatvorenika, bilo da su zaista supružnici ili ne. Prema iskazu, koji su zatražili IGLHRC i advokatkinja Marte Alvarez, Marta Tamajo (Marta Tamayo), stoji: „Dan pošto je podnela zahtev da joj se odobri poseta njene ljubavnice, direktor zatvora Pereira – gde je tada bila pritvorena – zatražio je njen premeštaj u Okružni zatvor Anserma, a dan pošto je Vrhovni sud doneo presudu, ona je prebačena. Kasnije je prebačena iz Ženskog zatvora u Bogoti zbog svoje javne odbrane ljudskih prava i prava homoseksualnih zatvorenika.“ 21. oktobra 1999. godine, pošto je njena peticija za okončanje diskriminacije pri odobravanju poseta na temelju seksualne orijentacije dospela i do Interameričke komisije za ljudska prava, Alvarez je premeštena iz Ženskog zatvora Bukaramanga u Okružni zatvor El Sokoro, udaljeni, mešoviti zatvor u stanju raspadanja, bez telefona i čiste vode za piće. Videti IGLHRC Action Alert, „Lesbian Inmate Subjected to Punitive Sanctions and Inhuman Treatment, in Response to Claiming her Rights.“ Minimalni zahtevi Ujedinjenih nacija u tretmanu zatvorenika (UN GAR 663 C[XXIV], 31. jul, 1957) insisitiraju na razdvajanju muškaraca i žena (paragraf 8) i jemče pravo na molbe i njihovo zadovoljenje (paragraf 35, 36). Nakon više godina parničenja, u novembru 2002. godine, lokalni kolumbijski sudija dodelio je pravo na posetu Marti Alvarez. Videti <http://www.globalgayz.com/columbia-news.html>.

147. Intervju Skota Langa i Bogdana Voicua (Bogdan Voicu), IGLHRC, sa doktorkom Marijom Angel (Maria Anghel), iz kaznenog zavoda Tirgsor, Rumunija, jul 1997. Videti i Human Rights Watch i IGLHRC, *Public Scandals: Sexual Orientation and Criminal Law in Romania*, 1998, str. 55-59.

148. Human Rights Watch, *All Too Familiar: Sexual Abuse of Women in US State Prisons*, 1996, str. 188.

149. Secretary of the Army's Senior Review Panel Report on Sexual Harassment, Vol. I 66, jul 1997 (izveštaj devetočlanog panela koji je formirala američka vojska da bi se istražile i pregledale institucionalne politike o seksualnom zlostavljanju nakon niza skandala), navod iz Servicemember's Legal Defense Network (SLDN), *Conduct Unbecoming: Fourth Annual Report on „Don't Ask, Don't Tell, Don't Pursue“*, 1998.

Grupa vojnika u Štutgartu, koja je sebe nazivala „Isterivači lezbejki“, 1984. godine sistematično se seksualno nabacivala vojnkinjama, prijavljujući sve one koje su odbijale njihove ponude kao lezbejke. Ta je grupa nosila posebne majice na kojima je pisalo „Bez lezbi“, i kada bi se okupljali u vojnom klubu gde su se upuštali u zlostavljanje, pevali su svoju verziju tematske pesme iz filma *Ghostbuster*, koju su naslovlili *Dykebuster*.¹⁵⁰

Godine 1988, počinje istraga nad ženama na brodu USS *Grapple*... kada je jedan muški član posade počeo da prenosi priče o bliskom prijateljstvu žene koja je odbila njegove seksualne ponude sa drugom mornarkom... Govorkanja je pratio incident u kojem je ovaj mornar, pred brodskom posadom i bar jednim od oficira, uzvikivao skaredne reči i optužbe na račun ovih žena, nazivajući ih lezbejkama. Na sledećem ukrcavanju posade, svuda na brodu su se pojavili leci na kojima je pisalo „Bez lezbača.“¹⁵¹

Mlada redovka prve klase koja se prvi put našla daleko od doma, bila je napadnuta i gotovo silovana u hodnicima baraka u Koreji. Kada je prijavila napad, počinio su uzvratili lažnim optužbama o njenoj uključenosti u lezbejske odnose. Komandant njene jedinice pritiskao ju je da optuži druge žene da su lezbejke, a kada je ona to odbila, poslao ju je na vojni sud pod lažnim navodima. Kada je vojni sudija odbacio optužbe protiv nje zbog manjka dokaznog materijala, komandant je pokušao da je otpusti. Od toga je odustao tek posle značajnih intervencija spolja.¹⁵²

Američka vojna policija je 1994. godine tobože počela da brani lezbejke i gej muškarce od uplitanja u njihove privatne živote. U stvari su zlostavljanje i nadziranje stalno rasli, te su u tom procesu narušena osnovna prava na privatnost i udruživanje. Otkako je ova politika implementirana, izbacivanja iz vojske zasnovana na seksualnoj orijentaciji skočila su na neverovatnih 86%.¹⁵³ Posebno su žene postale žrtve toga. Tokom 2003. godine, samo je 15% aktivne vojske otpadalo na žene, ali je čak 33% žena izbačeno iz vojske na temelju seksualne orijentacije.¹⁵⁴

Nije slučajno da su izbacivanja na temelju seksualne orijentacije postala sve ređa od 2001. godine, otkako SAD nastoji da ojača svoje vojne redove. Od invazije SAD na Avganistan 2001. godine, ovaj tip izbacivanja iz vojske proredio se za 30%; a od invazije na Irak u 2003. godini, za još 10% u odnosu na preavganistanske statistike.¹⁵⁵

Ženska tela, ponašanje i reči se u vojsci kontrolišu i koriste protiv njih. Mornari na jednom brodu su stalno nazivali jednu ženu „kučkom koja izgleda kao lezbejka“ i „buč kujom“. Drugoj ženi je rečeno da „mora da je lezbejka zato što nosi kratku kosu.“¹⁵⁶ Umesto

150. „The Military Ban and Lesbian-Baiting“, činjenice koje je izdao Pravni/programski odsek kampanje za vojnu službu (USA); videti i Michele Benecke i Kirstin Dodge, „Lesbian Baiting as Sexual Harassment“ u Craig Rimmerman, ur., *Gay Rights, Military Wrongs: Political perspectives on Lesbians and Gays in the Military* (New York: 1996).

151. Ibid.

152. Servicemembers Legal Defense Network (SLDN), *Conduct Unbecoming: Fourth Annual Report on „Don't Ask, Don't Tell, Don't Pursue“*, 1998.

153. SLDN izveštava da su „vojni lideri zaboravili svrhu... politike 'da pobudi skromne obzire prema legitimnoj privatnosti i pravima udruživanja svih članova'...Istraživači i službenici su se tiranski poneli prema pravima vojnika koja su im zajemčena zakonom, koristeći se preoštrim taktikama da ograniče i zastraše osumnjičene gej članove. SLDN, *Conduct Unbecoming: Fourth Annual Report on „Don't Ask, Don't Tell, Don't Pursue“*, 1998.

154. SLDN, *Fifth Annual Report*, 1999; the *Sixth Annual Report*, 2000, pokazuje da je ta cifra porasla na 31%.

155. „Annual Discharges Under Don't Ask, Don't Tell“, Servicemembers Legal Defense Network; <http://www.sldn.org/templates/dont/record.html?section=42&record=1455>.

156. SLDN, *Fifth Annual Report*, 1999.

da učini nešto da zaustavi zlostavljanje, vojska po pravilu kažnjava žrtve. Ispitivači često sprovode „lov na veštice“, masovna ispitivanja vojnkinja u kojima su osumnjičene primorane da navedu imena drugih lezbejki, da bi izbegle nečasno izbacivanje ili suđenje.¹⁵⁷

Jedna oficirka mornarice izjavljuje da je „bila jedna od pedeset žena koju je pogodio lov na veštice na brodu USS *Simon Lake*. Dve druge žene dale su pisanu izjavu pri federalnom sudu, kojom tvrde da im je prećeno zatvorom, ukoliko [nju] ne optuže da je lezbejka ili priznaju da su one same lezbejke.“¹⁵⁸ Oblaska straža je 1998. godine započela tromesečno ispitivanje grupe žena za koju je ustanovljeno da se nisu družile sa muškarcima na jednoj zabavi.¹⁵⁹

U svim tim situacijama, na sve ove načine, optužba za lezbejstvo koristi se da bi se ženama onemogućilo da uživaju u svojim osnovnim pravima. Optužbu potkrepljuju mržnja i stid – i predrasude koje od zlostavljanja žena prave nešto prihvatljivo, ako se ispostavi da su žene „seksualno izopačene“.

Mnogi će pred tom optužbom zanemeti, jer ona ugrožava egzistenciju. Ona osigurava da se o lezbejkama ništa ne čuje i da lezbejke ostanu nevidljive u mnogim društvima – čime se samo potvrđuju iskazi političkih vođa koji tvrde da je homoseksualnost strana ili nečuvena u njihovim zemljama. Nevidljivost lezbejki je naizgled nesalomiva. Proročke reči jednog Mugabea ili jednog Moija ispunjavaju se same po sebi: što češće ponavljaju da homoseksualnost ne postoji, to će biti manje onih homoseksualnih osoba koje će se usuđivati na višestruko rizično isticanje svog postojanja.

Doroti Akenova iz Međunarodnog centra za reproduktivno zdravlje i seksualna prava u Nigeriji, suprotstavlja se ovim tvrdnjama navodeći sopstveno istraživanje koje dokazuje postojanje imena za istopolno seksualno ponašanje u brojnim nigerijskim jezicima. Ona pita: „Kako može biti imenâ za ono što ne postoji?“¹⁶⁰

Akenova ne osuđuje samo homofobiju, nego i „licemerje“ ljudi koji poriču da homoseksualnost uopšte postoji u Nigeriji: „Ljudi znaju da se to ovde događa. U ovom kulturnom miljeu ima prostora za [homoseksualne odnose]. Ljudi kažu da će se ‘bogovi uznemiriti i da se treba pročistiti’, a činjenica da postoje načini na koje se time valja baviti, dokazuje da ovi odnosi postoje.“¹⁶¹

Njeno pitanje, međutim, udara u same korene – i središnji paradoks – napada i žigosanja uperenog protiv ženskog zalaganja za seksualna prava. Cilj tih napada je da se seksualnost izbaci iz javne rasprave. Pa ipak, u nastojanju da se izbrišu te reči, one se koriste. Izopačene seksualnosti se pojavljuju kao sablasti, samo da bi se poreklo njihovo stvarno postojanje. O homoseksualnosti se govori samo kao o opasnosti, ali se onda pokazuje da je ona nama strana i bez osnova. Seksualna prava se izvrću ruglu; no neophodnost da se to učini što temeljitije ukazuje na njihovu potencijalnu moć, sugerišući da bi njihovo nesmetano uživanje bilo izvor zapanjujuće snage.

Gde leži pretnja? I kakav je potencijal?

157. „The Military Ban and Lesbian-Baiting“, činjenice koje je izdao Pravni/programski odsek kampanje za vojnu službu.

158. SLDN, *Fourth Annual Report*, 1998.

159. SLDN, *Fifth Annual Report*, 1999.

160. Dorothy Aken'Ova, govor na panelu o „Preprekama organizovanju za seksualna prava“ pri Komisiji o statusu žena, Njujork, 7. mart 2000.

161. IGLHRC intervju sa Doroti Akenova, mart 2000.

Ž E N E P R A V E K O L A Č E : D I S K R E D I T O V A N J E L I D E R K I

Feministkinje se konstruišu kao lake, promiskuitetne žene. Vaš status političke aktivistkinje, vaša akademska pozadina znači manje ili čak postaje uprljana, ako niste u vezi sa muškarcem. Sve se može upotrebiti protiv vas i sve će biti upotrebjeno, kao i to da li imate dece ili ne. Ako nemate, mogu vas etiketirati kao neprirodnu ženu koja ne ispunjava 'odgovarajuće rodne uloge'. Ako, pak, imate decu, onda vas osuđuju zato što ih zanemarujete... Stvarno me čudi što nas ne spaljuju na lomači...¹⁶²

Bernedet Mutjen, južnoafrička aktivistkinja

Ako imate supruga, misle da ga zapostavljate. Ako ga nemate, pitaju se zašto je tako. Ako ste razvedeni, kažu da ste ga oterali. Ako ste udovica, verovatno ste ga vi ubili.¹⁶³

Barbara Li, osnivačica fondacije koja pomaže ženama da dođu do političkog položaja u SAD, o preprekama sa kojima se suočavaju kandidatkinje

162 IGLHRC intervju sa Bernedet Mutjen, avgust 2004.

163 Elizabeth Mehren, „Lee Chips Away at 'Ultimate' Glass Ceiling“, Women's E-News, 15. oktobar 2004. Članak dostupan na <http://womensenews.org/article.cfm/dyn/aid/2016/context/archive>

U ovom poglavlju razmatramo progone na temelju seksualnosti i progone lezbejki kojem su izložene liderke čak i kada se njihov rad ne usredsređuje na seksualnost. Primećujemo da su progoni opšti fenomen koji prelazi granice i političke sisteme, a u mnogim instancama i društvene pokrete. Ženska seksualnost shvata se kao gotovo univerzalna meta: ona nije samo predmet muške rasprave i kontrole, već i „tačka pritiska“ koja služi diskreditovanju političkih programa, bilo da su povezani sa rodom i seksualnošću ili ne. Ovo poglavlje ispituje progone žena koje zauzimaju liderske pozicije u državnom i nevladinom sektoru.

Oko istaknutih žena širom sveta neretko se podiže mnogo buke. Odveć često njihova seksualnost postaje implicitna ili eksplicitna komponenta napada na njih. Kada se nalaze na nekom javnom položaju, mogu ih kritikovati zato što zauzimaju javni prostor koji obično pripada muškarcima, zato što se zalažu za feminističke programe, a ponekad i zato što se zalažu za programe određenih političkih stranaka. Žene u političkoj areni se ponekad kude kao nepodobni modeli za druge žene i devojke, kao loše majke i supruge, ili im se pripisuje da žele da izgledaju i da se ponašaju kao muškarci. Nasuprot muškarcima koji se nalaze u istim ulogama, moralnost žena se ne dovodi u pitanje samo zbog onoga što rade u političkoj areni, već i zbog toga što se uopšte odlučuju da u nju uđu.

Koristeći svoje pravo da dobiju pristup javnoj areni i da se u njoj organizuju, žene se suočavaju sa otvorenim i prikrivenim izazovima. Iako su napadi često usmereni na politički rad žena, oni udaraju i na temeljne aspekte njihovih ličnosti. Specijalna izveštačica Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija za branioce ljudskih prava primećuje da „profesionalni integritet žena i njihov položaj u društvu može biti ugrožen i diskreditovan na specifične načine, kao što je odveć poznati izgovor da se dovede u pitanje njihova čestitost...“¹⁶⁴ Progona na temelju seksualnosti se veoma često prenose u *mainstream* medijima, gde se interesi političkih partija i korporacija mešaju u cilju promovisanja – ili razaranja – reputacije žena.

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

Malo je političarki u Sjedinjenim Američkim Državama koje su istovremeno toliko voljene i toliko omražene kao Hilari Klinton (Hillary Clinton), senatorka države Njujork u američkom Kongresu i supruga bivšeg predsednika Bila Klintona (Bill Clinton). Tokom trke za predsednika 1992. godine, Hilari Klinton je u javnosti izašla na zao glas zbog svoje pravničke karijere. Štampa je burno reagovala na njen komentar da je odlučila da „ne ostane kod kuće, mesi kolače i pije čaj“, zbog čega je posavetovana da za predsedničku kampanju malo popravi svoj imidž. Tada je smekšala i počela da odvrća pažnju od svoje pravničke pozadine, stavljajući glasačima do znanja da je veoma dobra u kuhinji, ali i – što je verovatno bilo najvažnije – da ume da umesi opasno dobre hrskave čokoladne kolače. „Recept za hrskave čokoladne kolačiće Hilari Klinton“ odmah se pojavio u novinama i na veb stranicama usred konzervativnog medijskog ludila oko toga da li je ona „radikalna feministkinja“ koja ustaje „protiv porodice“.¹⁶⁵ Organizacija za praćenje medija sa sedištem u SAD, Ispravnost i tačnost u izveštavanju (FAIR), tvrdi da je „kolač

164 Izveštaj Specijalne predstavnice Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o braniocima i braniteljama ljudskih prava, Komisija o ljudskim pravima, februar 2002, E/CN.4/2002/106 27, paragraf #13.

165 Recept za hrskave čokoladne kolače Hilari Klinton može se naći na veb stranici www.ichef.com

postao simbol podobnosti Hilari Klinton za ulogu žene." Hilari Klinton i njeni kolači su toliko postali isprepleteni u štampi, da su na kraju mediji pisali o svom sopstvenom „zagorelom“ pisanju o toj stvari.¹⁶⁶

Međutim, progoni Hilari Klinton nisu se okončali s hrskavim kolačićima. Kao politički angažovana Prva dama, ona je ponovo opaučena 1993. godine, nedugo posle peha u procesu restrukturiranja američkog sistema zdravstvene zaštite kada nije došlo do povećanja broja osiguranika, smanjenja troškova i povećanja nacionalnih izdvajanja za osiguranje. Protivnici reforme, u koje spada i industrija zdravstvenog osiguranja, nazivala ju je „socijalistkinjom“ ili „komunistkinjom“, što su izrazi koji će prosečnog građanina SAD uvek navesti da ustukne. Verski ekstremisti i „veliki biznis“, u ovom slučaju multimilijarderska osiguravajuća industrija, skovali su neformalni ali snažan savez koji je tako efikasno uprljao ugled Hilari Klinton da se ona i dan danas oporavlja od ovih progona.

Nakon skandala sa kolačima i reformom zdravstva, desničarske grupe započele su sa otvorenim progonima Hilari Klinton zbog lezbejstva i feminizma u štampi i na sopstvenim veb stranicama. Kada je pokrenula kampanju za mesto senatorke, Mreža hrišćanske akcije je osmislila televizijski proglas kojim se tvrdilo da kruže priče da je lezbejka i da podržava gej brakove. Jedan konzervativni znalac, poznat po svojim zapaljivim i u načelu nepreciznim tekstovima, upotrebio je Hilari Klinton da bi podrio ugled drugih žena u politici u svojoj knjizi *Velika sestra te posmatra – Hilari Klinton i druge feministkinje u Beloj kući*. Tekst koji reklamira knjigu na veb stranici izdavača, Moć predskazanja, tvrdi:

Velika sestra te posmatra dokazuje da je Hilari lezbejka i komunistkinja, ali i da je okultistkinja u Njuejdž sektu koja se bavi crnom magijom i komunicira sa mrtvima. Njene drugarice – Dženet „Buč“ Rino (Janet Reno) [vrhovna tužiteljka u administraciji Bila Klintonaj], bivša striptizeta, i pesnikinja Maja Angelou (Maya Aneglou) [afro-američka pesnikinja koja je dobila Nobelovu nagradu za književnost 1993. godine], i druge – takođe se prvi put pokazuju u pravom svetlu. Otkrijte kako Hilari vlada mračnim silama nad svojim mužem, Bilom Klintonom, i šta najmoćnija žena Amerike planira da uradi kada sama bude postala predsednica 2005. godine.¹⁶⁷

I 2005. godine, Hilari Klinton je i dalje veoma omražena u desničarskim krugovima i popularna izvan njih. Kritika koja joj se najčešće upućuje počiva na optužbama da je njena politika odveć liberalna; međutim, ne može se smetnuti s uma da se Hilari Klinton ne napada samo zbog svojih političkih programa, već i zbog toga kako je društvo vidi... i, što nije u neskladu sa ovim, zbog osobe za koju je udata. Ona je i dalje izložena progonima kao javna liderka zato što je snažna, pametna i ima sopstveni stav, te stoga nije „dobra, tradicionalna žena“, ali i zbog kontroverze koja okružuje seksualne „prestupe“ njenog supruga, dok je bio na dužnosti.

Kada konzervativci pokušavaju da diskredituju liberalne programe napadajući Bila Klintona na osnovu njegovih vanbračnih odnosa, njihovi se zaključci proširuju i na Hilari, čime dodatno kaljaju njen ugled, čineći njene političke programe sumnjivim. Ona je „polno“ određena, i o njoj se sudi tako što se upućuje, ili se naprosto poziva na njenog muža. I sve dok bude bila izložena pogledu javnosti, Hilari Klinton će verovatno i dalje biti na meti zbog sopstvenog identiteta i ponašanja svog supruga, budući da vlada opšte mišljenje da je upravo ona potencijalna kandidatkinja za predsednicu tokom sledeće decenije.

166 Dorothee Benz, „The Media Factor Behind the 'Hillary Factor'“, *Fairness and Accuracy in Reporting*, okt/nov 1992; www.fair.org/extra/9210/hillary.html

167 *Big Sister is Watching You*, <http://www.textemarrs.com/cgi-bin/miva?Merchant/merchant.mv+Screen=PROD&Store-Code=catalog&Product-Code=Book+bigsis>.

MALEZIJA

Napadi tabloida nisu, dakako, ograničeni samo na heteroseksualne ekscese. Azalina Otman Said (Azalina Othman Said) poznata je kao harizmatična, snažna mlada liderka u malezijskom političkom sistemu. U vreme izbora 2002. godine, kada se kandidovala za lokalni položaj ispred vladajuće partije Nacionalne organizacije ujedinjenih Malajaca (UMNO), postala je predmet progona tabloida koji su je optuživali za lezbejstvo, i zato što je od stranačkih fondova kupila skupi nemački automobil za svoju navodnu ljubavnicu.

Verovatno nije slučajno što je glavni urednik i izdavač *Perdana Sari* bio Kalid Džafri (Khalid Jafri), novinar čije su homofobične dijatribe povezane sa hapšenjem i zatvaranjem bivšeg malezijskog premijera, Anvara Ibrahima (Anwar Ibrahim) 1988. godine. Mnogi su pretpostavljali da su ovi napadi bili politički motivisani i da su za njih bar delom odgovorni i drugi članovi UMNO, njene stranke. Skandal se pojavljivao u novinama uz senzacionalističke naslove; u jednom članku, naslovljenom „Mogu da dokažem da je Azalina lezbejka: Rivalka“, Umi Hafilda (Ummi Hafilda), politička suparnica koja je od nje izgubila na izborima, tvrdi da prikuplja dokaze i nalazi svedoke da bi pokazala da je Said lezbejka. Hafilda potom optužuje Azalinu Otman Said da je upotrebila ime premijera da bi uticala na druge u stranci i pridobila njihovu podršku. Hafildin svedok je rekao da namerava da da izjavu u policiji protiv Azaline Said, jer se upustila u neprirodne seksualne odnose.¹⁶⁸

Uz očitu podršku i savet premijera Mahatira bin Mohameda (Mahathir bin Mohamed), Said je odlučila da odreauguje oprezno. Iako je rekla da neće pravno goniti novine ili autora članka, ona je ipak odlučila da imenuje osnovne tačke progona lezbejki: „Da li kažete da sam lezbejka, zato što sam neudata i nemam supruga ili decu? Ili zato što nosim pantalone i ne pokrивam glavu? Da li zato što se smejem i govorim glasno? Ili zbog toga što ne izgledam ženstveno i što se ne smeškam svima?“¹⁶⁹

Zaina Anvar, malezijska aktivistkinja za ženska prava i upravnica organizacije Sestre u islamu, zapaža da Said „nije išla đonom“, delom zato što je imala zaštitu premijera, delom zbog toga što su počinioci progona imali program zasnovan na principima svoje političke partije, ali nisu imali podršku viših krugova vlade. No, kako je Said poznata kao „nepopustljiva“, ona je bila u stanju da izađe na kraj s napadima. Anvar kaže i da su pokušaji da se ukalja ugled snažnih žena, ili žena koje imaju posebne političke programe, učestali. „Sa tim se sve vreme suočavamo, te nam opstanak ponekad može zagarantovati samo harizma ili ličnost koja vas krasi.“¹⁷⁰

NIKARAGVA

Žene koje prolaze kroz progone na temelju seksualnosti ponekad se moraju boriti sa državnim činiocima koji se oslanjaju na drakonske zakonodavne mere, suprotstavljene seksualnim i reproduktivnim pravima, kojim pravdaju svoje konzervativne pozicije i izazivaju žene izabrane ili naimenovane na pozicije političke moći. O tome svedoči slučaj seksualnog

168. „I Can Prove Azalina is a Lesbian: Rival“, *New Strait Times*, 30. oktobar 2002, <http://straitstimes.asial.com.sg/asia/story.0,4386,151827,00.html>. Videti i „Malaysia's bigwigs get down and dirty“, *Asia Times On Line*, 15. maj 2002, <http://www.atimes.com/se-asia/DE15Ae04.html>.

169. „Thinking Allowed“, *Aliran Monthly*, <http://www.malaysia.net/aliran/monthly/2002/4k.html>; u članku se ukazuje na to da je rad novina *Perdana Sari* tri meseca suspendovan nedugo posle skandala Said, iako tome navodno nisu bili uzrok članci o njoj.

170. IGLHRC intervju sa Zainom Anvar, oktobar 2004.

napada o kojem se 2003. godine puno pisalo, kada je devetogodišnja nikaragvanska devojčica, koja je sa roditeljima, radnicima na farmi, živela u Kostariki, bila silovana i ostala u drugom stanju. Njeni roditelji odlučuju da se vrate u Nikaragvu, da bi se tamo izveo abortus, iako član 162 nikaragvanskog Krivičnog zakonika zabranjuje abortus, kažnjava osobe koje ga omogućuju, a žene i devojke koje ga traže može odvesti pred sud.

Odluka porodice da se sprovede „abortus u svrhu terapije“ izazvala je pažnju i srdžbu raznih državnih agencija, organizacija civilnog društva i Vatikana: nikaragvansko Ministarstvo za porodicu usprotivilo se abortusu, dok je Ministarstvo zdravlja otišlo tako daleko da je porodici zabranilo pristup svim državnim bolnicama. Nikaragvanski Komitet za odbranu života pokrenuo je javnu kampanju s ciljem da se devojčici onemogućí prekid trudnoće, no bez uspeha, pošto je abortus obavljen u jednoj privatnoj bolnici u februaru 2003. godine. Kada se to dogodilo, rimokatolička crkva je roditeljima zapretila izopštenjem. Mreža žena protiv nasilja, nikaragvanski NVO koji se bori protiv nasilja nad ženama i seksualnih napada, pružila je podršku devojčici i njenim roditeljima, a članice grupe su se javno zalagale za to da se devojčici omogućí da prekine trudnoću do koje je došlo silovanjem.

Međutim, kontroverza nije počela da jenjava kada je trudnoća ovog deteta prekinuta. Violeta Delgado (Violeta Delgado) iz Mreže žena protiv nasilja priseća se da je, nedugo pošto je javnost obavestena o izvršenom abortusu, šest hrišćanskih fundamentalističkih organizacija, uključujući i nikaragvanski Komitet za odbranu života, objavilo pismo u najčitanijem dnevnom listu, *La Prensa*, u kojem se predsednik, Enrike Bolanos (Enrique Bolanos), poziva da isključi Violetu Delgado i Anu Kiros (Ana Quiroz) (iz Coordinadora Civil para la Emergencia y Reconstruccion de Nicaragua i Mreže žena protiv nasilja) iz Nacionalnog saveta za ekonomsko i socijalno planiranje, savetodavnog tela pri kabinetu predsednika.¹⁷¹ Pismo kojim se traži njihovo otpuštanje, tvrdi da ove dve žene ne podržavaju moralne, etičke i kulturne vrednosti nikaragvanskog društva, pošto se zalažu za pravo na abortus i homoseksualnost.¹⁷² Svetska organizacija protiv torture (OMCT) primećuje da je *La Prensa* radila na klevetanju Delgado i Kiros, koje su aktivne u čitavom nizu nikaragvanskih društvenih pokreta, uključujući i one koje nastoje da pojačaju učešće organizacija civilnog društva u vlasti.¹⁷³

Kiros i Delgado nisu bile jedine mete ove kampanje: lekari koji su izveli abortus, pa čak i roditelji devojčice, bili su takođe predmet javnog rugla. Violeta Delgado veruje da je ova ultrakonzervativna klevetnička i „dezinformišuća“ kampanja trebalo da postigne mnogo više od toga da njih isključi iz savetodavnog komiteta i od kažnjavanja konkretnih lekara. Baš u to vreme, nikaragvanski parlament je trebalo da razmatra zakon o jednakim mogućnostima i reforme federalnog krivičnog zakona, uključujući i predlog za proširenje definicije šta konstituiše terapijski abortus.

171. U godišnjem izveštaju za 2003. godnu, "Human Rights Defenders in a Security First Enviroment", Svetska organizacija protiv torture (OMCT) uključuje odeljak o klevetama i pretnjama organizacijama za zaštitu žena, dece i omladine. Oni su postali jedna od retkih organizacija za ljudska prava koja sada otvoreno imenuju i izveštavaju o diskreditovanju kao taktici koja se koristi da bi se podriile reputacije i politički programi.

172. Stefano War, „One Rose and Many Thorns“, www.area7.ch/area7/leggi.asp?IDA=871&Edizione=621 (bez datuma); Elizabeth Romero, www.angel.org.ni/2003-59/notininez2htm,22/2/03; OMCT/FIDH report Human Rights Defenders in a Security First Enviroment, str. 149.

173. „Acusan a Representantes de Comite Pro Vida“, *La Prensa*, 2. april 2003, <http://www.laprensa.com.ni/cronologico/2003/abril/02/nacionales/>.

Nacionalna skupština je zapravo pozvala Mrežu žena protiv nasilja da priloži svoj predlog za novi nacrt Krivičnog zakonika. Među stavkama na kojima su insistirali Mreža i njeni koalicioni partneri bilo je uklanjanje zakona o sodomiji, poništavanje prava očitstva silovatelja koji zahtevaju starateljstvo nad decom začetom tokom čina seksualnog nasilja i pravno priznanje silovanja u porodici (to jest, incesta i silovanja u braku).¹⁷⁴ Violeta Delgado sugerije da se opozicija sa kojom su se Ana Kiros i ona suočile jednako ticala širih političkih programa fundamentalističkih organizacija koje su se protivile njihovim preporukama za promenu Krivičnog zakonika, i tog specifičnog slučaja seksualnog zlostavljanja. Progoni koje su one preživjele u suštini su bili potpora konzervativnim nastojanjima da se utiče na parlamentarne odluke.

PERU

U decembru 2003. godine, prva peruanska premijerka, Beatris Merino (Beatriz Merino), otputovala je u kratku poslovnu posetu Sjedinjenim Američkim Državama. Neposredno po njenom povratku u Peru, Merino se ponovo našla na birou rada. Naime, dok je bila odsutna, predsednik ove konzervativne rimokatoličke zemlje, Alehando Toledo (Alejandro Toledo), tražio je njenu ostavku i otpuštanje preostalih petnaest članova njenog kabineta, zbog sve većeg skandala oko njene ličnosti. Merino je javno okrivljena za korupciju, pošto je optužena da je zapošljavala svoje prijatelje.

No, kada je skandal obelodanjen u štampi, Merino je uplela i svog političkog rivala, Luisa Solarija (Luis Solari), koga je optužila da je poglavaru peruanske katoličke crkve rekao da je lezbejka – što je poricala. Prema izveštajima u štampi, crkveni zvaničnik je rekao Beatris Merino da mu je Solari spomenuo da je ugovor o vlasništvu kuće koju poseduje i deli sa prijateljicom dokaz o njenom nemoralnom lezbejskom stilu života.¹⁷⁵

Izveštaji o prinudnoj ostavci postavljaju brojna pitanja: da li je Merino izgubila Toledovo poverenje pošto se javno žalila na prljavu kampanju o njenom seksualnom identitetu? Ili su Toledo i drugi politički rivali Beatris Merino, zavideli na njenoj popularnosti?¹⁷⁶ Prema istraživanju sprovedenom nekoliko dana pošto je od nje zatraženo da napusti svoj položaj, podrška Beatris Merino se gotovo utrostručila.¹⁷⁷ Međutim, popularnost nije bila dovoljna da bi Merino zadržala svoj položaj. Bilo da je bilo neke istine u navodima o njenom seksualnom identitetu, bilo u njenim iskazima o tome kako su njeni protivnici povelj prljavu homofobičnu kampanju, slučaj ostaje nejasan zbog moći samih govorkanja. Lezbejka u kabinetu ili žena koja se brine zato što javno otpušena da je lezbejka, predstavlja dovoljnu opasnost već krhkoj vladi, što je onda prema nekim zvaničnicima dovoljno opravdanje da se popularna političarka skloni s javne scene.

174. Challenging Violence Against Women: Nicaragua, Special Report, *Nicaragua Solidarity Report*, <http://www.nicaraguasc.org.uk/archive/cvaw.htm>.

175. "Prime Minister May Step Down for Personal Life", *Chinadaily*, 13. decembar 2003, http://www.chinadaily.com.cn/en/doc/2003-12/13/content_290110.htm, www.theglobeandmail.com/servlet/story, 13. decembar 2003.

176. „Peruvian Leader Sacks Popular PM“, www.news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/3315525.stm, 13. decembar 2003.

177. Drew Benson, „President Swears in New Cabinet“, www.americas.org/item_505.

BRAZIL

Sonja Sampajo (Sonia Sampaio), predsednica opštine Mogi des Cruses u Sao Paulu, bila je izložena lezbejskom progону 2002. godine, pošto je započela istragu oko skandala s podmićivanjem u odseku za gradski prevoz. Neki od predstavnika vlade koje je Sampajo optužila za korupciju, uključujući tu i gradonačelnika i sekretara transporta, odgovorili su na optužbe „optužujući“ je da je lezbejka i zahtevajući opoziv njenog mandata na tom temelju. Sindikalni sektor gradskih prevoznika podneo je pisani zahtev vladi u kojem se tvrdi da je Sampajo osramotila Gradski savet i da je lično nepodobna za učešće u toj ustanovi. Odustavši od jezika kakav se tradicionalno koristio u zahtevima za otpuštanje državnih zvaničnika, tužba je takođe predstavljala priliku da se iznesu opširni opisi lezbejstva i lezbejskih seksualnih odnosa, uz posebne opise lezbejki i orgazma, statističke informacije o izgledu žena koje se identifikuju kao lezbejke.¹⁷⁸ Sindikati su insistirali na posebnoj sesiji na kojoj će se govoriti o seksualnom identitetu Sonje Sampajo, verovatno da bi je ponizili i da bi osigurali da će navodi izaći u javnost.

Tokom halabuke koja ju je pratila, Sampajo nijednom nije otkrila svoju seksualnost. Umesto toga, ostala je usredsređena na podmićivanje, ne dopuštajući ni u jednom trenutku da to pitanje izađe izvan okvira njenog obraćanja javnosti. Coletivo de Feministas Lesbianas, lezbejska grupa iz Brazila, podnela je žalbu u njenu odbranu i protiv advokata koji je ponudio nacrt zahteva za opoziv njenog mandata Etičkom tribunalu Organizaçao de Advogados de Brasil (Asocijaciji brazilskih advokata).¹⁷⁹ Naponi da se Sampajo ukloni nisu urodili plodom. Ona i 2005. godine ostaje u gradskom savetu i to kao članica stranke Zelenih.¹⁸⁰

PROGONI:

BRANITELJKE LJUDSKIH PRAVA IZLOŽENE RIZIKU

Progon lezbejki nije strategija koja se primenjuje samo protiv osoba koje se nalaze na nekom istaknutom državnom položaju. Žene koje se pojavljuju u javnosti, primera radi, ispred nevladinih organizacija, suočavaju se sa sličnim rizicima, osobito ako ih njihov rad stavlja u središte pažnje javnosti, i ako se shvata kao nešto što ugrožava „prirodni poredak stvari“ (kako ga uglavnom definišu muškarci). Ove su žene, kao i žene koje predstavljaju državu, izložene riziku od progona, bilo da se njihovi politički projekti temelje na seksualnosti ili ne. U tim uslovima, uživanje čitavog niza ljudskih prava postaje ugroženo; a to se posebno odnosi na žensko pravo na okupljanje i izražavanje i pravo na učešće u javnom životu.¹⁸¹ Međutim, posledice kršenja prava često ostaju duboko urezane, i ožiljci mogu ostati dugo po svršetku konkretnih incidenata.¹⁸² Bilo da su verbalni ili fizički, napadi na žensko telo, duh ili reputaciju ostaju taktika koja se koristi s različitim uspehom i koja se ponekad primenjuje sofisticirano, tehnološki i na druge načine, a ponekad ne.

178. „Protest Homophobic Attack Against a City Councilor“, IGLHRC, 4. april 2002, www.iglhrc.org/php/section.php?id=5&detail=69.

179. IGLHRC Action Alert, april 2002.

180. Više informacija o ovom slučaju dobijeno je tokom intervjua sa Alehandrom Sardom (Alejandra Sarda), IGLHRC, avgust 2004.

181. *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima posebno govore o pravima na okupljanje i učešće u javnom životu*; videti UDHR, čl. 20 i 21; ICCPR čl. 21,22, i 23.

182. IGLHRC intervju sa Vahidom Nainar, Ženska inicijativa za rodnu pravdu, februar 2005.

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

Posljednjih godina, tehnološki napredak omogućio je sve rašireniju pojavu aktivizma na globalnoj internet mreži, što pokazuje koliko brzo dolazi do mobilisanja konzervativnih snaga. Shodno tome, progoni na temelju lezbejstva ili seksualnosti mogu doći do populacije čitave zemlje ili planete za samo nekoliko klikova mišem. Oktobra 2003. godine, Patriša Ajrlend (Patricia Ireland), bivša predsjednica Nacionalne organizacije za žene sa sedištem u SAD, a u to doba direktorka američke Hrišćanske asocijacije mladih žena (YWCA), dala je izjavu za javnost koja je iznenadila mnoge aktivistkinje za ženska prava: tvrdila je da je odbor direktora od nje tražio da napusti svoj položaj u YWCA, i da je otpuštena kada je mirno odbila da tako učini.

Impuls koji je doveo do ove odluke odbora direktora bila je kampanja kojom se tražilo isključenje Patriše Ajrlend, a koju je pokrenula Koalicija za tradicionalne vrednosti (TVC), desničarsko-ekstremistička grupa sa sedištem u SAD. TVC otvoreno dovodi u pitanje njene sposobnosti da bude uzor devojčicama, stavljajući pod znak pitanja i njen lični život i njenu političku istoriju.¹⁸³ U članku objavljenom na svojoj veb stranici, naslovljenom „YWCA ne sme da prihvati Patrišu Ajrlend kao novu liderku“, TVC prlja njen ugled sofisticiranim strategijama, koje bi trebalo da pokrenu posetioce mreže da preduzmu korake u pravcu njenog otpuštanja.

Patriša Ajrlend teško može biti adekvatan uzor za devojke – niti može voditi Hrišćansku asocijaciju mladih žena. Podstičemo pobornike TVC-a da stupe u kontakt sa Odri Pipls (Audrey Peeples), predsedavajućom u nacionalnom koordinacionom odboru YWCA, koji je pozvao Patrišu Ajrlend da preuzme organizaciju. Pipls i koordinatorski odbor moraju odmah prekinuti sve veze sa Ajrlend da bi zaštitili devojke od njenog radikalnog biseksualnog, transvestitskog programa koji se zalaže za abortus.¹⁸⁴

Čitaoci se podstiču da kliknu na link pri dnu stranice, čime će potpisati pismo namenjeno Odri Pipls u kojem izražavaju svoju zabrinutost, i da ga proslede lokalnim medijima. To je bar bilo lako: ukoliko se klikne na državu na interaktivnoj mapi na stranici TVC-a, pojavila bi se duga lista lokalnih novina uz imena, brojeve faksa i telefona i email adrese urednika i novinara. U vezi sa tim je i zahtev koji je TVC uputio američkom ministru zdravlja da ponovo razmotri sumu od 114 miliona dolara, koliko je na federalnom nivou dodeljeno YWCA organizacijama.¹⁸⁵

Posle manje od šest meseci pošto je stupila na položaj, odbor YWCA traži od Patriše Ajrlend da da ostavku. Ona to odbija da učini da ne bi „ostavila utisak da beži kad je najgušće“, te joj nedugo potom biva uručen otkaz. Štampa kasnije navodi da je Odri Pipls bila iznenađena silinom kritike upućene Patriši Ajrlend.¹⁸⁶ TVC je sebi pripisivao zasluge za otkaz koji joj je uručen.

Iako su progoni ove vrste olakšani sofisticiranim informacionim i komunikacionim tehnologijama, drugi oblici napada koji imaju jednako štetne posledice oslanjaju se na

183. Pola Etelbrick (Paula Etelbrick) iz Međunarodne komisije za gej i lezbejska ljudska prava smatra da su žene posebno podložne diskreditovanju kada se njihova funkcija modela za devojke i decu dovede u pitanje. Ti su napadi osobito delotvorni, tvrdi ona, pošto odmah prizivaju čitav niz rizika koji nosi uticaj „opasnih žena“ na mlade ljude. Ona smatra da je korišćenje taktike modela jedna od uobičajenih taktika progona. IGLHRC intervju sa Polom Etelbrick, avgust 2004.

184. Traditional Values Coalition, <http://www.traditionalvalues.org/catid.php?catid=8>.

185. „Conservative Groups Oppose New Leader Chosen by YWCA“, *New York Times on the Web*, 22. maj 2003, <http://lists.uua.org/pipermail/bgilt-news/2003-june/001025.html>

186. Brian Wingfield, „A Target of Conservatives' Ire, YWCA Chief is Dismissed“, *New York Times*, 21. oktobar 2003, p.A23.

manipulisanje tradicijom posredstvom sve naprednijih tehnoloških metoda. Uzmimo za primer internet „Banku fatvi“, projekt Islam Online.net, koji posetiocu omogućuje da pretražuje bazu fatvi, po pretpostavci učenih i verskih odgovora na društvena i pravna pitanja, u svom „Šerijatskom ćošetu.“¹⁸⁷ Ženskom organizovanju se sve delotvornije suprotstavlja kampanjama na mreži ili javnim izdavanjem fatvi koje doseže do konzervativnih i *mainstream* jedinica, što vodi željenom cilju, otpuštanju sa položaja, ili dugoročnom sputavanju feminističkih i drugih progresivnih programa.

MALEZIJA

Zaina Anvar je direktorka Sestara u islamu (SII), ženske organizacije sa sedištem u Maleziji koja radi na promociji prava žena u islamskim okvirima. Zaina Anvar i organizacija se zalažu protiv prava ulamana (verskih učitelja) da govore kao da predstavljaju islam u celini. „Ulamani nemaju monopol nad islamom“, tvrdi ona. „Naša se legitimnost dovodi u pitanje jer nas ne krasi vidljive oznake ‘dobrih muslimana’: nismo pokriveni, nemamo turbane, ne nosimo brade, pa nam zato kažu da ne možemo da govorimo o islamu...“¹⁸⁸

Optužbe protiv SII-a i liderki koje se javno izjašnjavaju protiv izvesnih aspekata islamskih zakona, veoma su ozbiljne: da nameću zapadne vrednosti tradicionalnim zajednicama, da su protiv Boga i religije. Govori im se da ugrožavaju „zajednicu“, ruše „porodicu“ i na druge načine vređaju islam. U ovim se kritikama implicitno, a ponekad čak i sasvim otvoreno, javljaju optužbe da su „lake“, promiskuitetne, da se ne daju kontrolisati, da su preljubnice i/ili lezbejke.

Udruženje ulamana 2002. godine izdaje *fatve* protiv Zaine Anvar i četiri druge liderke tokom Konferencije vladara, devet sultana sa direktnim predstavnicima na federalnom nivou, zbog uvrede islamu. Takva optužba povlači novčane kazne ili pritvor. „Greška“ Zaine Anvar, prema Udruženju ulamana, bila je što je kritikovala shvatanje da je poligamija pravo muškarca u islamskoj kulturi.

Budući da je moguće platiti da se postane mula i kako mnoge mule stoga nisu učenjaci, primećuje Anvar, *fatve* su često politički motivisane, što pokazuje i njeno iskustvo. Međutim, bilo da je motivacija „verska“ ili „politička“, reagovanje na nju može iscrpeti resurse jedne organizacije. To je osobito pogubno kada optužbe vode hapšenjima i novčanim gubicima. Anvar i četiri druge žene odlučile su da aktivno odbijaju *fatvu*, radeći na prikupljanju podrške civilnog društva i drugih nevladinih organizacija. Razvile su strategiju pokretanja javnog mnjenja u svoju korist, koja je počivala na principu da slobodni govor ne treba kriminalizovati. Dvadeset organizacija i više od dvadeset pojedinaca na visokim položajima potpisalo je javno pismo podrške; organizatorke su izdale izjavu za javnost, održale konferenciju za štampu i zatražile podršku od malezijske Komisije za ljudska prava, dobivši je i od mnogih akademskih ličnosti.

U svoju odbranu, obratile su se i neposredno Konferenciji vladara. Zaina Anvar i druge sastaju se sa predstavnicima Konferencije, koji na kraju zaključuju da je reč o političkom pitanju, a ne o pitanju vere. Shodno tome, slučaj se „prebacuje“ vladi. Anvar i druge žene se tada obraćaju premijeru i njegovom zameniku. Tada ih pozivaju na razgovor

187. *Fatwa* je zvanični odgovor učitelja na pravno pitanje, ali se uobičajeno (i često netačno) shvata kao poziv da se usmrti osoba za koju učenjak ili učenjaci veruju da je prekršila verske ili kulturne norme. Banka fatvi može se naći na <http://www.islamonline.net/completesearch/english/CounsellorSearch.asp?hID=0>

188. IGLHRC intervju sa Zainom Anvar, Sestre u islamu, oktobar 2004.

u Ministarstvo vera, gde su, rečima Zaine Anvar, „dale objašnjenje o svom radu. Ironija je da je to na kraju bila dobra prilika da izrazimo svoje ideje.“ Posle ovog sastanka, na slučaju se više nije radilo.

Međutim, došlo je do novih neprilika posle izricanja *fatve* 2002. godine. „Zauzimanje čvrstih pozicija košta. Napadi na nas nikada nisu prestali; posle novih kampanja o monogamiji, ponovo smo pozivane u Ministarstvo vera. Mule su nas zbog toga linčovale, i ne prestaju da nam postavljaju pitanje: ‘Odakle vam pravo da dovodite u pitanje Boga?’.“¹⁸⁹

ARGENTINA

U maju 2003. godine, federalna vlada Argentine donela je nacionalni zakon o seksualnom zdravlju i odgovornoj reprodukciji, što je u isto vreme jedna uspešna priča o seksualnim pravima i izvor besa konzervativnih fundamentalista. Usvajanje zakona i nastanak povezanog Nacionalnog programa o seksualnom zdravlju i odgovornom roditeljstvu primetan je rezultat dugogodišnjeg aktivizma, razvoja i izgradnje odnosa među državnim institucijama i sektorima civilnog društva.¹⁹⁰ Od kada je Program ušao u fazu razvoja, konzervativne grupe su davale sve od sebe da raznim, ponekad i sudskim, sredstvima zaustave njegovu implementaciju.

Iako je mnoštvo takvih pokušaja propalo, oni su ipak doveli bar do dve značajne stvari: pokrenuli su aktivizam koji se zalaže za seksualna prava i solidarnost organizacija civilnog društva, što je sa svoje strane osnažilo zalaganje za novi zakon na nivou provincija i cele nacije. Međutim, oni su poslužili i isušivanju resursa tih istih grupa, pošto su sudske tužbe konzervativaca zahtevale trošenje fondova i vremena na izgradnju pravnih i aktivističkih reakcija. Desnica je sve vreme bila aktivna – samo u 2003. godini, fundamentalističke konzervativne grupe, poput 25 de Marzo i Asocijacije žena za život, organizacije povezane sa sektom Opus dei, nastojale su da zaustave implementaciju nacionalnog programa seksualnog i reproduktivnog zdravlja, ali i da redukuju ili sasvim zabrane proizvodnju i prodaju argentinskih kontraceptiva, da promovišu kampanju protiv nacionalnog susreta žena, XVIII Encuentro Nacional de Mujeres, i da otpuste sve članove federalnog predstavničkog doma u Kordobi, pošto su preokrenuli odluku konzervativnog sudije.¹⁹¹

U Kordobi, domu snažnih pokreta za ženska seksualna i reproduktivna prava i reproduktivno zdravlje, poslednjih godina se razvija sve jači aktivizam verskih ekstremističkih organizacija. Ta ideološka napetost može dovesti do ozbiljnih političkih udara, i već je vodila progonima na nivou organizacija. U februaru 2004. godine,

189. Ibid.

190. Prema Populacionom fondu UN-a (UNFPA), Ukaz No. 1282/2003, koji implementira zakon No. 25673 o seksualnom zdravlju i odgovornoj reprodukciji. Ukaz vodi stvaranju Nacionalnog programa o seksualnom zdravlju i odgovornoj reprodukciji (koji se ponekad naziva i Odgovorno roditeljstvo), u okviru Ministarstva zdravlja, čija je dužnost posmatranje i procena oblasnih programa, s naglaskom na širenju informacija i saveta o kontraceptivnim sredstvima i njihovoj upotrebi, kao i pomaganje pri proširenju i poboljšanju mreža podrške kojima će se zadovoljiti zahtev za novim službama. <http://www.unfpa.org/ipci/newsletters/issue6.htm>. U zaključnim opaskama sa sesije održane u julu 2004. godine, CEDAW komitet pozdravlja novi zakon, ali poziva argentinsku vladu da snažnije podstakne primenu njegovih mera. Videti C/2004/II/CRP.3/Add.4/Rev.1 na <http://64.233.161.104/search?q=cache:yBMhPTDstoJw:www.ohchr.org/tbru/cedaw/Argentina.Pdf+argentina+2003+sexual+health+law&hl=en>.

191. Frente a la Censura Para Hablar del Aborto: Nuestra Boca ed Fundamental, Catolicas por el Derecho a Decidir – Cordoba, August 2004.

Dirección de Inspección de Personas Jurídicas (DIPJ), oblasno telo koje je nadležno za određivanje pravnog statusa organizacija, obavestava Católicas por el Derecho a Decidir – Córdoba (CDD) da je njihovu registraciju na pravnom nivou doveo u pitanje advokat koji predstavlja Internacionalnu organizaciju za ljudski život (HLI).¹⁹² Zalažući se za to da se pravo na život od začeca mora očuvati, HLI je pokušao da dokaže da su ciljevi CDD-a „suprotni opštem dobru i zakonu“. Deo pravne strategije HLI-a bio je da zapravo iskoristi programski jezik samog CDD-a, da bi otkrio protivrečnosti između njihovog rada i novog nacionalnog zakona o seksualnom i reproduktivnom zdravlju.

Odgovor CDD-a bio je brz i obuhvatan. Pripremili su pravni odgovor na poziv za njihovu deregistraciju i osmislili kampanju koja je pokrenula organizacije i pojedince iz različitih oblasti delovanja, kao što su rad, HIV/AIDS i lezbejski i gej pokret. Zatražili su i intervenciju Nacionalnog sekretarijata za ljudska prava, državne agencije, ali i od drugih tela i organizacija za ljudska prava i nacionalne i oblasne vlasti. Verovatno da bi izneli na videlo taktiku zlostavljanja HLI-a, ali i da bi ojačali sprovođenje demokratskih principa, od vlasti su zatražili da zajemče transparentnost svojih zvaničnih odgovora. CDD tada dobija podršku mnogih organizacija afiliranih sa nebrojenim pokretima i državnim organima.

U aprilu 2004. godine, Sekretarijat za ljudska prava obavestava CDD kako je prošao njihov zahtev upućen Dirección de Inspección de Personas Jurídicas da im se ne poništi zakonski status. DIPJ primećuje da u srži problema nisu aktivnosti CDD-a koje se protive zakonu o seksualnom zdravlju, kako tvrdi HLI, već napor da se ograniče prava na slobodno izražavanje i udruživanje, iza kojih ne stoji samo federalni ustav, nego i međunarodni zakoni. U svojoj odluci koja je prednost davala demokratskoj participaciji civilnog društva, DIPJ nalazi da su aktivnosti CDD-a bile saobrazne nacionalnom zakonu, zbog čega su iskazi HLI-a lažni i nemaju zakonskog osnova. Shodno tome, nema razloga da se pravni status CDD-a dovede u pitanje ili opozove. Iako ishod ovog slučaja ukazuje na to da je prednost očito data CDD-u i da je podrška pravu na udruživanje ostala snažna, HLI je odlučio da podnese žalbu na donesenu odluku, i sigurno će nastaviti da pokušava da dovede do deregistracije i delegitimacije CDD-a.

TAJLAND

Ravadi Praserčarensuk (Ravadee Prasercharoensuk) je direktorka tajlandske Fondacije za održivi razvoj, a zauzima i vodeći položaj u NVO koordinatorskom komitetu Tajlanda, koji je u sporu sa vladom. Budući da se nalazi na ova dva položaja, Praserčarensuk je postala meta ličnog i političkog progona. Proganjanje je osobito žestoko zbog onoga što ona naziva anti-NVO kulturom tajlandske države. Fondacija za održivi razvoj zalaže se za prava ruralnih zajednica čiji su životi i sredstva za život ugroženi ili obustavljeni etabliranjem razvojnih projekata. Njihov rad se usredsređuje na poboljšanje učešća predstavnika zajednice u raspravama o prirodnim resursima, i može se baviti doznakom lokalnih resursa, kao što su voda, riba i zemlja. Iako Fondacija ne specifikuje bavljenje pitanjima ženskih prava, ona u svoj program ipak uključuje analizu načina na koje projekti za razvoj utiču na žene i na porodice.

Prema Ravadi Praserčarensuk, sadašnji premijer Tajlanda, Taksin Šinavatra (Thaksin Shinawatra), veoma je neprijateljski raspoložen prema NVO aktivizmu. Predstavnici vlade neretko tvrde da ljudi koji rade u NVO pokretima „nemaju šta da rade u životu, pa hoće da

192. Ibid. CDD je stekao pravni status 1998. godine

preuzmu na sebe ono što spada u odgovornost vlade; a lideri NVO pokreta rade sve radi sopstvene dobrobiti, žele da budu slavni ili da se pojave na medijima.”¹⁹³ Ona dalje primećuje da se ovaj način diskreditovanja posebno primenjuje na liderke.¹⁹⁴

Lične pretnje Ravadi Praserčarensuk praćene su pojačanim pritiskom na NVO aktivistkinje i na zajednice čiji se životi remete. Tokom javnih demonstracija na kojima su predstavljane obe grupe, policija je fizički napala ženu za mikrofonom. Iako je napad ostao zabeležen na video snimku, gde se pokazalo i da je policija rastrzala odeću ove žene na komade, u klipu prikazanom na televiziji izostao je deo o isključenosti policije. U zvaničnom odgovoru države i policije odgovornost za napad je prebačena na seljane i NVO zajednicu. „Rekli su da su žene cepale brushaltere da bi se pojavile na televiziji!” Taj incident je vodio pojačanom nadzoru grupa koje su iznosile kritike na račun društva. „Posle tog incidenta, vlada je pokušala da nas rastroji i da nam zada više posla; tri NVO-a, uključena u demonstracije, svakog petka su morala da šalju izveštaje državnom sudu.”

KAD PROGONI DOBIJU FIZIČKU DIMENZIJU

Zavisno od činilaca i okolnosti koje su u igri, razlike i klizanja između klevete, verbalne pretnje i fizičkog napada mogu biti prilično posredne. Međunarodne *mainstream* organizacije za ljudska prava, poput Amnesty Internešnal i Human Rights Watch, izveštavale su o fizičkim napadima i rizičnim situacijama u koje su dovođene braniteljke ljudskih prava, čiji intenzitet varira od verbalnog zlostavljanja do fizičkog i seksualnog napadanja, a sprovode ga i državni akteri i predstavnici zajednica. Specijalna predstavnica Ujedinjenih nacija za ljudska prava izveštava da „žene širom sveta koje brane ljudska prava, plaćaju visoku cenu zato što brane i promovišu ljudska prava drugih.”¹⁹⁵ Ni ovde se žene ne moraju baviti pitanjima povezanim sa seksualnošću, da bi se izložile riziku progona na temelju seksualnosti, iako one kojima to jeste u fokusu svakako lakše postaju mete.

No, i to nam ilustruje veliki broj pomenutih slučajeva, žene koje se pozivaju na ljudska prava uopšte uzev, a ne iz posebne vizure seksualnosti ili reprodukcije, bivaju izložene rizicima upravo zato što ugrožavaju rodni poredak. Amnesty ukazuje na sledeće:

Kako se ženska prava često ne prepoznaju kao ljudska prava, vlade i drugi društveni pokreti ih ne razmatraju kao prioritete. To utiče na kredibilitet i legitimnost braniteljki ljudskih prava koje se zalažu za specifično ženske interese. Ranjivost braniteljki se povećava zato što se posebno ženski interesi izoluju u odnosu na interese drugih pokreta. Žene koje se usuđuju da se usprotive društvenim konvencijama mogu biti žrtve uvredljivih ili opakih javnih optužbi koje treba da diskredituju njihov rad.¹⁹⁶

Osnivačica i predsednica brazilske Asocijacije majki i rođaka žrtava nasilja, Marija das Gracas Nascimento Nakort (Maria das Gracas Nascimento Nacort), 2002. godine obavestava o pretnjama i verbalnom zlostavljanju predstavnika javnog reda, koje su njoj i članicama njene organizacije bile upućene dok su pripremale marš povodom Međunarodnog dana žena. U njenom izveštaju nalazi se rečenica koju je izgovorio policijac: „Moramo da

193. IGHLCR intervju sa Ravadi Praserčarensuk, oktobar 2004.

194. Ibid.

195. Videti Izveštaj Specijalne predstavnice o braniocima i braniteljicama ljudskih prava, E/CN.4/2002/106, paragraf 83.

196. Amnesty International, „Essential Actors of Our Time: Human Rights Defenders in the Americas“, novembar 2003, str. 37.

ubijemo tu nečast od žene, jer đavolice neće da učuti." Das Gragas takođe izveštava da su joj pretnje upućivane od 2000. godine, kada je osnovala organizaciju.¹⁹⁷

Policija predstavlja samo jedan sloj aktera u zajednici koji nadziru i ugrožavaju braniteljke ženskih prava. U konfliktnim situacijama, granice između državnih i nedržavnih aktera takođe se gube, pošto neformalni savezi „odmetnika“ ili „vođa bandi“ često za cilj imaju kontrolu ženskog izražavanja, izgleda i aktivnosti. Hjuman rajts voč prenosi kako je aktivistkinja za ženska ljudska prava iz Avganistana primala brojne anonimne pisane pretnje od poznatog „vođe bande“, gde joj se upućuju sledeća upozorenja: „Treba da prekineš sa svojim radom, jer pokušavaš da pokažeš drugim ženama kakva su im prava...“ U drugom pismu je stajalo: „Treba da zatvoriš ured i da prestaneš da radiš, da bi prestala da pokazuješ ženama šta su jednaka prava. Postaviću bombu 'na mestu gde se žene porađaju' (njen izraz), a s tobom ću završiti po kratkom postupku, ako ne prestaneš da radiš.“ Njen odgovor na ovo osobito preteće iskustvo proganjanja bio je hrabar, i on odražava predanost brojnih branilaca i braniteljki ljudskih prava: „To je moja dužnost, i dok god krv teče mojim venama, neću odustati i prestati da radim.“¹⁹⁸

197. Ibid, str. 38.

198. Human Rights Watch: „Afghanistan – 'Killing You is a Very Easy Thing for Us: Human Rights Abuses in Southeast Afghanistan“, jul 2003, intervju, str. 57-8.

„TEŠKO ĆEMO S TIM OTIĆI KUĆI“

STRAH OD SEKSUALNOSTI U MEĐUNARODNOJ SFERI

Međunarodne konferencije su ključna mesta za razvoj pristupa seksualnim pravima: mesta na kojima žene dele priče, raspravljaju o raznim problemima i pojmovima koji im pomažu da misle o svojim životima. Takvi međunarodni skupovi potvrđuju da jezik telesnog integriteta i seksualne autonomije, toliko ukorenjen u lokalnim potrebama, aktivizmu i neposrednom iskustvu tlačenja, nije „kosmopolitski“ namet koji dolazi iz ruku birokrata. Ta okupljanja predstavljaju retku priliku za žene koje se bave lokalnim radom da među sobom podele iskustva koja prevazilaze kulture i nacionalne granice.¹⁹⁹ Uz te razgovore, novi se uvidi pretvaraju u akciju, a odnosi solidarnosti mogu pružiti novu snagu. Skupovi u organizaciji Ujedinjenih nacija, i druga okupljanja koja sponzorišu međudržavne organizacije – uprkos njihovoj impersonalnosti – ponekad mogu biti jedina prilika za mnoge žene da se okupe, pošto su regionalne mreže ženskih ili lezbejskih NVO-a malobrojne i često oskudnih resursa, a i zato što su žene neretko isključene iz drugih arena gde se definišu međunarodne institucionalne prakse i politike.

Ovakve konferencije nude i više od solidarnosti. Formalni autoritet finalnih programa i sporazuma, kada ga države usvoje, može biti neznatan u odsustvu mehanizma za

199. Jedna feministička aktivistkinja iz bivše Jugoslavije priseća se kako je ovo drugo bilo moćno: „Užasno mi je teško da shvatim da mi je sada jednostavnije da svoje sestre iz Hrvatske i Slovenije vidim u Beču (na Svetskoj konferenciji o ljudskim pravima 1993. godine), nego prelazeći granice zemlje koja je nekada bila naša.“ Intervju Skota Langa, IGLHRC, sa Lepom Mladenović iz Žena u crnom, Beograd, 1994.

njihovo sprovođenje. Međutim, lokalni aktivisti i aktivistkinje ga mogu koristiti da bi pozivali vlasti na odgovornost prema datim obećanjima. Jednostavne klauzule, zakopane u složenim dokumentima, mogu postati oruđe za lobiranje i obrazovanje, pa čak i za sramoćenje predstavnika vlasti.

Lokalni aktivisti i aktivistkinje su na dobitku kada se njihovi interesi prepoznaju na međunarodnim skupovima i ostaju sačuvani u pisanoj formi. S takvim uspesima može se otići nazad i moguće ih je nekako iskoristiti. Vrednost takvih skupova – kao i snaga aktivizma za ljudska prava, koja dolazi do izražaja ako su neki glasovi arbitrarno isključeni sa njih – formalno je priznata međunarodnim zakonima. *Konvencija o eliminaciji diskriminacije nad ženama* članom 8. naređuje državama da ženama zajemče „mogućnost da bez diskriminacije predstavljaju svoje države na međunarodnom nivou, i da učestvuju u radu međunarodnih organizacija“.

Međutim, ako se može reći da su pružili snažnu podršku zalaganju za seksualna prava, međunarodni skupovi su takođe doveli i do nekih poraza. Aktivisti iz različitih oblasti ujedinjeni homofobijom, koristili su skupove Ujedinjenih nacija za izgradnju novih saveza. Konzervativne hrišćanske crkve i islamski fundamentalisti, desničari antikomunisti i levičari „suverenisti“ stoje ujedinjeni spram reproduktivne slobode žena, homoseksualnosti i zahteva za univerzalnošću ljudskih prava, kao svojih zajedničkih neprijatelja. Oni izmišljaju retoriku koja objedinjuje nacionalizam, tradicionalizam i verski fundamentalizam; iza nje stoje kompjuteri i mobilni telefoni, a upakovana je tako da se lako prenosi preko nacionalnih granica.

Ovo poglavlje će se usredsrediti na načine na koje je ženska seksualnost korišćena da bi se napalo žensko organizovanje na ključnim međunarodnim konferencijama tokom poslednjih pet godina. Pokazaće se kako se retorika napada razvila. Pokazaćemo i kako su aktivistkinje, ali i njihovi oponenti, svojim domovima pošli s naukom iz stečenog iskustva, što će biti upotrebljeno u lokalne svrhe.

PEKING: KAD SE DESNICA LATI LJUDSKIH PRAVA

U septembru 1995. godine, na hiljade žena iz celoga sveta se okupilo u Kini, u Pekingu na Četvrtoj svetskoj konferenciji Ujedinjenih nacija o ženama. *Platforma za akciju* (PFA), najopipljiviji zvanični rezultat skupa, javlja se kao opsežan skup smernica kojem je cilj zaštita, ali i osnaženje žena širom sveta.

Sve konferencije grade na ranijim iskustvima. Napreci ostvareni u Pekingu izrasli su iz rasprava na Međunarodnoj konferenciji o stanovništvu i razvoju u Kairu 1994. godine, i Svetskoj konferenciji o ljudskim pravima u Beču 1993. godine – ali i iz aktivizma sa ranijih Svetskih konferencija o ženama.²⁰⁰ Međutim, u Pekingu je okvir ljudskih prava korišćen obuhvatnije nego ikada pre u artikulaciji zahteva žena. Slogan „Ženska prava su ljudska prava“ od tada postaje poklič koji se mogao čuti na svakom kontinentu i u svakoj regiji. Štaviše, postalo je sve jasnije da je zalaganje za telesni integritet i autonomiju ženske seksualnosti od središnjeg značaja za okvir ljudskih prava. U to ulazi i činjenica da je jezik kojim se imenuje „seksualna orijentacija“ kao izvor diskriminacije i kao status koji treba štiti,

200. Videti Charlotte Bunch i Claudia Hinojosa, „Lesbians Travel the Roads of Feminism Globally“ u John D’Emilio, William B. Turner i Urvasji Vaid, ur. *Creating Change: Public Policy, Civil Rights and Sexuality* (New York, 2000). Videti i Ara Wilson, „Lesbian Visibility and Sexual Rights in Beijing“, *Signs*, jesen 1996, str. 214-218.

otišao dalje od svih dotadašnjih konferencija Ujedinjenih nacija. Za neke je i samo to da se o seksualnoj orijentaciji raspravljalo na centralnoj sesiji Glavnog komiteta bio ključni uspeh ove konferencije.

Međutim, jednako je bilo istaknuto i protivljenje ovom činu. Sveta stolica je uspostavila neke, ponekad sasvim neočekivane, saveze s državnim delegacijama i konzervativnim nevladinim organizacijama, kojima se borila protiv svakog pomena seksualnih prava ili pojave seksualno nekonformističkog ponašanja tokom konferencije. Njihova pogrdna retorika je na paradoksalan način u jednakoj meri eksploatisala moralni univerzalizam i nacionalistički partikularizam. Taj novi lik desnice odisao je dvoličnošću, pošto je pred pobornicima sa Zapada afirmisala nepromenljive božanske principe, braneći lokalnu raznovrsnost svaki put kada bi se obraćala ostatku sveta. Insistirala je kako na tome da apsolutni moralni zakoni svuda i uvek osuđuju seksualnu slobodu, tako i na tome da je integritet nebrojenih nacionalnih kultura, uz njihove međusobno neuporedive norme, ugrožen talasom zapadnog individualizma, ravnodušnog prema lokalnim razlikama.

Pa ipak, uprkos tome što su reference na seksualnu orijentaciju izbačene iz konačnog nacra *Platforme za akciju*, činjenica da su one opstale do poslednje sesije sa sobom donosi nivo globalne vidljivosti i podrške pravima gej muškaraca i lezbejki koji nema presedana. Iako su se neki aktivisti i aktivistkinje sporili oko toga koliko lezbejke treba da budu vidljive, brojne saveznice su se ujedinili u odbrani lezbejskih pitanja pod kišobranom seksualnih prava. Načelni principi telesnog integriteta i seksualne autonomije svih žena, stekli su široku podršku.

Zalaganje za te načelne principe pri Ujedinjenim nacijama ima dugu istoriju. Tako je na Međunarodnoj konferenciji o stanovništvu i razvoju u Kairu 1994. godine 184 država postiglo konsenzus o dvadesetogodišnjem *Programu delovanja*. Jednakost žena, osnaženje, reproduktivno i seksualno zdravlje i reproduktivna prava našli su se u središtu strategija o stanovništvu i razvoju. Tokom priprema za Peking, delegacije su usvojile sporazum da se o rezultatima do kojih se došlo u Kairu neće ponovo pregovorati na Svetskoj konferenciji o ženama.

Izvestan broj država koje nisu u potpunosti prihvatile rezultate konferencija u Kairu i Beču nastojale su da ponište već učinjeno. Ti su napadi na kraju potpomogli ojačavanju saveza oko reproduktivnih prava i seksualnog zdravlja. Oni su takođe pomogli da se potvrdi značaj izražavanja tih pitanja u kontekstu ljudskih prava. Na konferenciji je konačno odobren široki opseg principa seksualnih prava. *Platforma za akciju* priznaje da je slobodni doživljaj sopstvene seksualnosti u osnovi uživanja ženskih prava: „U ženska ljudska prava spada pravo žena da kontrolišu svoju seksualnost, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, bez prinude, diskriminacije i nasilja, i da o tome slobodno i odgovorno odlučuju.“²⁰¹

Okupljanje oko pitanja seksualne orijentacije bilo je sa svoje strane od ključnog značaja za zalaganje za seksualna prava. Lezbejke su – imenujući i javno govoreći o diskriminaciji, nasilju i zlostavljanju do kojeg dovodi homofobija – ukazale na jedan od preovlađujućih i najbrutalnijih načina na koje države i društva kontrolišu seksualnost svih žena: marginalizovanjem i kažnjavanjem disidentskih oblika seksualnog izražavanja. Pripreme za Pekinšku konferenciju omogućile su lezbejkama širom sveta da razgovaraju, prave strategije i da se ujedine. Mnoge lokalne lezbejske aktivistkinje tada su prvi put počele da promišljaju kako bi se sve mogli upotrebiti međunarodni sistemi, ali je ovo za mnoge bila i prva prilika za razmenu iskustava i znanja sa ženama iz različitih regija.

Na hiljade pojedinaca i pojedinki i organizacija iz više od 60 zemalja potpisalo je peticiju da se „Seksualnost stavi na program Svetske konferencije o ženama“, u kojoj se Uje-

201. UN Fourth World Conference on Women, Beijing Platform for Action, paragraf 96.

dinjene nacije pozivaju da „priznaju pravo da se odluči o sopstvenom seksualnom identitetu; pravo da se kontroliše sopstveno telo, osobito u domenu intimnih odnosa; i pravo da se odluči da li, kada i sa kim će se rađati ili podizati deca; te da se ta prava tretiraju kao fundamentalni element ljudskih prava svih žena bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju.”²⁰² Iskaz lezbejki iz azijsko-pacifičkog regiona pozivao je organizatore konferencije da priznaju obespravljen položaj velikog broja žena koje se odlučuju da primarni odnosi u koje stupaju budu sa ženama. Ovim se traži da im se obezbedi sledeće:

- Da reference na lezbejke ne budu uklonjene iz dokumenata i da formulacije u tim dokumentima i rezolucijama otvoreno ili prikryveno ne obespravljuju ili marginalizuju lezbejke.
- Da se priznaje pravo žena da odaberu životni stil i partnere/partnerke bez diskriminacije.
- Da tretman ženskih pitanja ne oduzima glas pojedinačnim ženama koje odlučuju da se ne udaju i ne žive sa muškarcem.
- Da se nasilje i diskriminacija lezbejki koje podstiče homofobija, a odobravaju državne, verske i kulturne ustanove, osudi i da se preduzmu koraci da se to nasilje okonča.²⁰³

Slični iskazi pristigli su i sa drugih kontinenata. Na regionalnom sastanku latino-američkih i karipskih lezbejki iznet je zahtev da se na predstojećoj svetskoj konferenciji radi na eliminisanju nasilja prema lezbejkama u privatnoj i javnoj sferi, kao i „diskriminacije na polju zapošljavanja, obrazovanja, stanovanja itd”. Tu se naglašava „značaj ojačavanja demokratskih procesa kojima se garantuju stvarni mehanizmi političke, društvene i ekonomske participacije svih žena bez razlike u svim sferama odlučivanja i moći u društvu, u pravnim okvirima i s obzirom na raznovrsnost seksualnih orijentacija.” Takođe se zahteva „da se slobodan izbor seksualne orijentacije ustanovi kao neotuđivo ljudsko pravo.”²⁰⁴

U samom Pekingu lezbejke su bile vidljive u svojoj globalnoj raznolikosti. Lezbejski šator bio je jedan od mnogih šatora podignutih na NVO Forumu u Huairou. Time je obezbeđen prostor gde su lezbejke iz svih delova sveta mogle da razgovaraju, prave strategije i da jedna drugoj pružaju snagu tokom tih iscrpljujućih dana.

Šator je bio siguran prostor gde su žene mogle slobodno da razgovaraju sa drugim ženama o seksualnosti. Mnoge žene su posetile šator da bi postavljale pitanja o lezbejskom životu, budući da mnoge nikada ranije nisu imale prilike da susretnu žene koje se otvoreno izjašnjavaju kao lezbejke i da sa njima razgovaraju. Šator je bio sklonište u koje su žene mogle lagodno doći s pitanjima i gde su se lezbejke mogle upuštati u rasprave bez neposrednog straha od toga da će ih drugi učesnici i njihovi programi ućutkati ili osporiti. Šator je takođe bio izvor aktivističke energije. Iako je naizgled reč o prostoj stvari, lezbejski šator se sasvim uklopio u ideju Pekinške konferencije: ponudio je jedinstveno mesto na kojem su se mogle okupiti žene različitih kultura, identiteta i iz različitih regija, da bi podelile priče o svojim životima i slavile sopstvenu seksualnost.

Pa ipak, nijedan prostor nije bio sasvim siguran. Lezbejski identitet koji nikada nije bio toliko vidljiv kao u Pekingu, takođe je bio ranjiv. No, nisu samo lezbejke preživljavale zlo-

202. U Rachel Rosenbloom, ur., *Unspoken Rules: Sexual Orientation and Women's Human Rights* (IGLHRC, 1993), str. 243.

203. Ibid, str. 248.

204. Ibid, str. 249-251.

stavljanje u Peking. Konferencija je održana u autoritarnoj državi; kineska vlada nikada nije bila domaćin nekoj sličnoj manifestaciji. Nekim predstavnicima nevladinih organizacija (uključujući aktivistkinje sa Tibeta i iz Tajvana), nisu odobrene vize. Žene na konferenciji su posmatrane, i na to su često podsećane. Upadalo se u hotelske sobe, obijao se zaključani prtljag, preturalo se po ličnim stvarima, koje su ostajale razbacane po krevetima.

Žene povezane sa organizacijama za ljudska prava posebno su posmatrane. Neke žene su po svoj prilici premeštane iz hotela u hotel bez nekog posebnog objašnjenja, očito da bi se poremetili kontakti koje su uspostavljale. „Činilo mi se da u tom svom nadziranju uopšte nisu bili diskretni“, primećuje jedna žena: „sigurno nisu imali razloga za to... šta smo mi mogle da učinimo?“²⁰⁵ Jedna aktivistkinja se priseća: „Ako bi u [hotelskoj] sobi bilo 'previše' ljudi“, obezbeđenje bi „kucalo na vrata da vidi šta se dešava.“ Ta žena još kaže da je bilo „zastrašujuće, i malo je učinjeno da se to prikrije – zapravo se radilo na tome da svima bude vrlo vidljivo... To nam nije izmenilo taktiku, ali nas je navelo da budemo pažljivije nego što smo navikle. To je značilo da je i posla i pritisaka bilo više.“²⁰⁶

Lezbejke su, međutim, predstavljale grupu koju su kineske vlasti smatrale posebno sumnjivom. Nekoliko primera ilustruje atmosferu. Na samom početku konferencije, žene iz lezbejske neformalne grupe otišle su u jednu pekinšku diskoteku.²⁰⁷ Policija i vojska takođe je došla u diskoteku da bi se „održavao red“. Jedna se žena priseća da je srazmera uniformisanih lica i žena bila jedan prema jedan. Žene su praćene po celom klubu; neke su bile praćene čak i u toaletima.

Potom, tokom plenarne sesije na kojoj su učestvovalе državne delegacije oko 35 žena iz lezbejske grupe razmotale su veliku zastavu na kojoj je pisalo „Lezbejska prava su ljudska prava.“ Mišel Hil nam priča o incidentu: „Nas dve smo ga pravile cele noći u holu hotela... na iznenađenje zaposlenih u hotelu... očito je da smo ih zabavljale, ali mislim da nisu znali šta na platnu piše.“²⁰⁸ Sledećeg dana, informisale smo medije da će se nešto dogoditi, da bi došli... U naznačeno vreme razmotale smo zastavu, koja je bila dovoljno velika da su je mogli videti svi prisutni na plenarnoj sesiji... Samo nekoliko trenutaka kasnije, obezbeđenje UN-a došlo je do nas i otrglo nam zastavu... nismo pružale otpor, kako je i bilo planirano. Onda su nas zamolili da napustimo prostoriju. Ponovo nismo pružale otpor... no, dok smo ustajale da izađemo, jedan pripadnik obezbeđenja je uhvatio jednu od žena pored mene i počeo da je vuče i gura napolje... nije bilo nikakvog razloga da među svim drugim ženama izabere baš nju... samo su je zgrabili. [Šelag Daj (Shelgh Day)] se čvrsto uhvatila za ruku žene koju su povukli i nije htela da je pusti, pa su povelі obe žene... sve smo krenule za njima van, pa niz stepenice ka uredu obezbeđenja gde su odveli žene, ostavljajući nas ostale ispred vrata. Bili su veoma grubi prema nama, ja sam imala modrice na nogama od guranja po sedištima... a neke žene su od guranja padale na zemlju.²⁰⁹

205. Mišel Hil (Michelle Hill), e-mail komunikacija sa IGLHRC, 3. april 2000. Tokom 1995. godine, Hil je bila potpredsednica Komiteta za nacionalno delovanje i status žena, Kanada.

206. IGLHRC intervju sa Suzanom Frajd (Susana Fried), april 2000.

207. Prisutni na skupovima Ujedinjenih nacija često formiraju neformalne „radne grupe“ koje se usredsređuju na određene teme. Te neformalne grupe se ponekad nazivaju „kokusima“, i trebalo bi da omogućе pregovore i lobiranje, ali i da stvore vidljivi prostor za sebe preko panela ili drugih događaja.

208. Mišel Hil, e-mail komunikacija sa IGLHRC, 3. april 2000.

209. Ibid. Šelag Daj dodaje, „kada smo prvi put pustile zastavu preko balkona, pala je naopako. Morale smo vrlo brzo da smislimo, a nas dvadesetak se tu motalo oko nje, kako da je okrenemo i da je ponovo pustimo niz balkon, da bi predstavnici medija i delegati mogli da je vide pre nego što dođe obezbeđenje!“ Šelag Daj, e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 8. april 2000.

Prema Šelag Daj,

Pripadnici obezbeđenja Ujedinjenih nacija uradili su rutinsku policijsku stvar – oduzeli nam bedževe i lične karte, ostavili nas da se malo znojimo nasamo, vratili se nazad i postavljali pitanja o tome koliko je ljudi u ovo uključeno, da li planiramo još neke demonstracije, drugim rečima, da li je ovo neka velika, opasna i dobro isplanirana lezbejska zavera za koju će biti potrebno još obezbeđenja.²¹⁰

Žene su na kraju puštene. Ali snažna reakcija obezbeđenja očito ukazuje na duboku uznemirenost zvaničnika zbog prisustva lezbejki na ovoj konferenciji. Kineska je štampa, na kraju krajeva, pisala o nagim ženama na ulicama tokom skupa; krenula su i govorkanja kako vlada dostavlja dodatnu posteljinu hotelima i na drugim mestima okupljanja, u slučaju da bude potrebe za pokrivanjem ženskih tela.²¹¹

Pred kraj konferencije, žene iz lezbejske neformalne grupe organizovale su lezbejski marš ulicama Huairoua. Reagujući na klimu prethodnih dešavanja, organizatorke marša su pokušale da stvore slavljenički javni prostor gde bi žene mogle da budu „otvorene“ po pitanju svoje seksualnosti, ponosne i glasne. Jedna od organizatorki tvrdi da su učesnice marša bile „ushićene i radosne, i sve smo se sjajno zabavljale.“²¹² Učesnici na konferenciji organizovali su kontramiting, ali ih je više od pet stotina žena koje su marširale ulicama Huairoua, nadmašilo u brojnosti. Jedna od žena se seća da je „atmosfera stvorena napadima na žensku seksualnost bila toliko opresivna, a napetost je čak i među saveznicima bila toliko neugodna, da su neke lezbejke osećale da im gnev daje snagu. Bilo je u tome neke ‘revolucionarne razdraganosti’.“²¹³

Kineska vlast i obezbeđenje Ujedinjenih nacija nisu, međutim, bili jedini koji su motivisali napad. Najopakiji – i nadelotvorniji – napadi dopirali su od već opisane koalicije: koalicije verskih grupa, nepomirljivih država i konzervativnih NVO-a. Na tom mestu se utvrđivao i proširivao stari obrazac, koji najviše određuje kako se reaguje na pravo žena da se organizuju.

Lezbejke su na ovoj konferenciji predstavljale, u izvesnom smislu, „ranjivo krilo“ boraca i borkinja za seksualna prava, pa i čitavog ženskog pokreta.²¹⁴ Oponenti su eksploatisali njihovo prisustvo, koristeći ga da bi napali principe seksualnih prava i nastojeći da diskredituju pojam „roda“ i celokupnu ideju reproduktivnih prava. Pamfleti i flajeri su cirkulisali sesijama državnih i nevladinih organizacija tokom čitave konferencije, upozoravajući na zaveru „feministkinja roda“ i podstičući bočne napade na predloženu *Platformu za akciju*. Mnoge pamflete su potpisale neke sumnjive „Koalicije“ nevladinih organizacija, od kojih neke nisu ostavljale ni adresu niti bilo kakvu informaciju o sebi kojom bi se mogle identifikovati. Poreklu nekih flajera uopšte se nije moglo ući u trag.²¹⁵

Tim napadima dominirao je veliki broj tema. Ideja da bi seksualna orijentacija ili seksualna prava mogla predstavljati neko neprihvatljivo „novo pravo“, jedna je od njih.

210. Šelag Daj, e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 8. april 2000.

211. IGLHRC intervju sa Rejčel Kajt (Rachel Kyte), mart 2000.

212. IGLHRC intervju sa Rejčel Rosenblum (Rachel Rosenbloom), april 2000.

213. IGLHRC intervju sa Ajlinom Lendsberg-Luis (Ilana Landsberg-Lewis), april 2000.

214. IGLHRC intervju sa Vidni Braun, Human Rights Watch, april 2000.

215. Većina najglasnijih NVO-a koji se hrane homofobijom potiče sa globalnog Severa, posebno iz SAD, kakve su Katolička kampanja za Ameriku i Fokus na porodicu. Praktična anonimnost flajera koji su cirkulisali na konferenciji (gde članovi takvih „Koalicija“ poput, recimo, „NVO koalicije o ženama i porodici“, nikada nisu imenovani) mogla je biti način da se prikrije američko sedište tih grupa – kao i nepostojanje bilo kakvih stvarnih „koalicija.“

Međutim, na konferenciji u Kairu postignut je načelni sporazum „da upotreba jezika reproduktivnih prava ne stvara nova prava u okviru sistema Ujedinjenih nacija, već da treba da omogući da se tumačenja postojećih prava prošire i na područje porodice i reproduktivnih odnosa.“ Seksualna prava naprosto šire tu paradigmu, obuhvatajući nove domene iskustva ili, na šta ukazuje jedna feministkinja, proširujući „međunarodnu zaštitu ljudskih prava na teren seksualnosti.“²¹⁶ Bilo kako bilo, konzervativne snage neprestano su upozoravale delegate da se ljudska prava olabavljaju i na taj način degradiraju.

U praksi, te su iste snage po sebi težile slabljenju ključnih pravnih zaštita. Neki konzervativci su radili na podrivanju centralne ideje o nedeljivosti ljudskih prava, zalažući se za to da su neka prava jednakija od drugih: neke delegacije su strateški postavljale pojam „univerzalna“ ispred izvesnih prava, nagoveštavajući da oko tih prava postoji jednodušno slaganje, dok su ostala prava još uvek otvorena za raspravu. Prema drugima, pak, „univerzalna ljudska prava“ isključuju „pravo žena da uživaju nacionalno zaštićena ljudska prava koja mogu nadilaziti prava zajemčena međunarodnim zakonom.“²¹⁷ Utoliko se nacionalne mere (poput ustavne zabrane Južnoafričke Republike svake diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji) koje su otišle dalje od svojih internacionalnih prethodnika, mogu vratiti unazad u ime užih interpretacija diskriminacije.

Ti su argumenti nastojali da dokažu da ženska tela i životi žena uopšte ne spadaju u domen koji treba štiti, već pripadaju porodici i lekarima, ako ne i državnoj kontroli. Nepotpisani list koji je kružio konferencijom to pokazuje:

Feministkinje roda nastoje da... nas dovedu u zabunu, povezujući seksualna i reproduktivna prava sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem. Termin seksualna i reproduktivna prava, kako ga one koriste, upućuje na pravo na upuštanje u različite oblike ponašanja. Zdravlje ne obuhvata pravo na upuštanje u odnose koji su nezdravi ili opasni po društvo i posebno po decu. Ni za žene ni za muškarce se ne može reći da imaju apsolutna seksualna i reproduktivna prava...[osim] pravo da se venčaju i zasnuju porodicu.²¹⁸

Druga, usko povezana tema tiče se pretnji „porodici.“ Značajno je da je ovaj termin retko korišćen u množini. Raznolikost porodica u različitim kulturama, kao i čitav niz ljudskih odnosa i izbora, izgubljen je u ovoj usamljenoj, monolitnoj imenici. Konzervativne snage očito su nastojale da promovišu oblik porodice koji je specifičan uglavnom za industrijalizovani severni deo sveta. Drugi nepotpisani list je tako upozoravao da nacrt Platforme, koja „promoviše homoseksualni/lezbejski program“, „iskazuje neprijateljski stav prema porodici, braku, materinstvu i očinstvu.“ Kako primećuje australijska advokatkinja, Dajana Oto (Diane Otto): „iako su se države [na ranijim konferencijama] složile oko toga da ‘postoje različite forme porodica’, u Pekingu se radilo na ograničenju njenog značenja na dvojni heteroseksualnu porodicu u kojoj je uloga žene prvenstveno uloga majke.“²¹⁹ Ona dalje kaže:

216. Barbara Klugman, „Sexual Rights in Southern Africa: A Beijing Discourse or a Strategic Necessity“ u *Health and Human Rights: An International Quarterly Journal*, vol. 4, br. 2., 2000.

217. „Report of the Women’s Human Rights Caucus at the Fourth World Conference on Women – Beijing 1995“, izveštaj pripremila Suzana Frajd za Centar za globalno liderstvo žena, uz pomoć Divi Holcomb (Deevy Holcomb), Šarlotte Banč i Alis Miler (Alice Miller).

218. Svi flajeri sa Pekinške konferencije koji se navode u ovom poglavlju mogu će naći u IGLHRC-u.

219. Diane Otto, „Holding Up Half the Sky, But for Whose Benefit? A Critical Analysis of the Fourth World Conference of Women“, *Australian Feminist Law Journal*, vol. 6, 1996, str. 26.

Ženska seksualna i reproduktivna prava se stoga razumevaju kao „ljudska prava“ samo ukoliko ih žene dele sa svojim muškim partnerima u kontekstu heteroseksualnih porodičnih formacija. Odatle sledi da su reproduktivna i seksualna prava ženama dostupna kao ljudska prava samo ako se dovedu u vezu sa muškarcima, na temelju ravnopravnosti sa muškarcima, ali ih žene ne mogu uživati kao ljudska prava koja su specifično povezana sa ženskim telima i nezavisno od muškaraca.²²⁰

Treća tema koju je pokrenulo pitanje seksualnih prava ticala se suverenosti, a pratilo ju je buđenje nacionalizma. Borbe za ravnopravnost stavljene su nasuprot nacionalnoj nezavisnosti i integritetu. Na flajeru – koji su u opticaj pustili „Međunarodni koordinator asocijacija Peking '95 (potpisan kao „nevladina organizacija koja reprezentuje 50 miliona žena širom sveta“), Koalicija za žene i porodicu i Muslimanska kampanja za žene i porodicu“ – piše:

GOVORI DA TE SVI ČUJU...ILI PREDAJ SVOJU SUVERENOST... Ne dopusti da Evropska unija nametene svoje propale institucionalne prakse i politiku tvojoj naciji... insistiranjem na nacionalnoj suverenosti... predstavljajući preovlađujuću većinu žena (i muškaraca) svoje nacije: posebno oko tako važnih pitanja kao što su porodica, roditeljska prava i dužnosti, seksualna prava i reproduktivno zdravlje.

Flajer koji potpisuju „Članovi razvijenih zemalja iz NVO koalicije za žene i porodicu“ nudi „izvinjenje ljudima iz manje razvijenog sveta“ zbog „direktnog napada na vrednosti, kulture, tradicije i verska uverenja ogromne većine naroda sveta“ iznetog u Platformi za akciju. Taj flajer pokušava da učvrsti lojalnost hrišćanskoj verziji moralnog zakona zemalja u razvoju: „Tragično je da zemlje u razvoju moraju da se skrivaju iza suverenosti svojih nacija da bi branile univerzalna načela poštovanja prema porodici, materinstvu, braku, moralnosti i čestitosti, kao da je reč o nekim neobičnim zaostalim običajima.“²²¹

Argument koji se, međutim, stalno iznova mogao čuti bio je da je svako spominjanje „roda“, „seksualnosti“, „seksualnih prava“ ili srodnih termina zvanično aminovanje seksualne perverzije. „Izrazi ‘seksualna prava’ i ‘seksualna orijentacija’“, upozorava jedan flajer, se koriste da bi promovisali:

- Homoseksualnost
- Lezbejstvo
- Seksualne odnose van braka
- Seksualne odnose adolescenata

Drugi flajer je upozoravao da Platforma za akciju „hoće da promoviše abortus, izopačeno seksualno ponašanje, lezbejstvo, promiskuitet i seks za decu.“ Drugi su pitali: „Da li seksualna prava i seksualna orijentacija uključuju: pravo na seksualni odnos sa detetom

220. Ibid., str. 16.

221. Argumenti o suverenosti kristalizovali su se u vezi sa jednom fusnotom koja je predložena kao dodatak odeljku o zdravlju u *Platformi za akciju*. Fusnota nudi mogućnost da pojedinačne zemlje odlučuju da li će i kako štiti ženska prava na zdravlje. Tu se, naime, tvrdi da je implementacija prava „suvereno pravo svake zemlje, u skladu sa nacionalnim zakonima i razvojnim prioritetima, s punim poštovanjem raznovrsnih verskih i etičkih vrednosti i kulturne pozadine naroda, shodno univerzalno priznatim ljudskim pravima.“ Oko fusnote nije postignut konsenzus, a aktivisti i aktivistkinje za ljudska prava su njeno isključenje smatrali značajnom pobedom, iako su njene različite verzije ponovo zaživljavale na narednim konferencijama.

(pedofiliju), pravo da se kupuje i prodaje žensko telo (prostituciju),²²² pravo na odnos sa članovima vlastite porodice (incest), pravo na odnos sa suprugom druge osobe (preljubu)?“ Tekst se završava dramatičnim upozorenjem: „Seksualna aktivnost izvan bračne zajednice ne dovodi samo do ugrožavanja zdravlja uključenih pojedinaca, već može preneti bolesti nevinim supružnicima i njihovoj deci.“

Lezbejke iz nevladinih organizacija i njihovi saveznici teško su mogli odgovoriti na te napade usled nedovoljno fleksibilne strukture i okvira konferencije. Bilo je, pre svega, fizički teško pristupiti zvaničnim plenarnim sesijama. NVO forum je bio u Huairou, od koga je potrebno sat vremena da bi se došlo do Pekinga gde su se održavale zvanične državne sesije. Sveta stolica – sa svojim posmatračkim statusom pri Ujedinjenim nacijama koji joj je omogućio da prisustvuje zvaničnim događajima, i jakim vezama sa konzervativnim verskim nevladinim organizacijama, čije je sedište uglavnom na globalnom Severu – imala je jedinstvenu ulogu u distribuciji informacija, resursa i osoblja, čemu nije smetala institucionalna i fizička podela između državnih delegacija i NVO.

Vidljivost lezbejki kritikovale su i neke žene. Nisu se sve aktivistkinje za seksualna prava slagale sa taktikom lezbejske grupe. Demonstracije su mogle, nagoveštavano je, da se mešaju u „programme od kritično velikog značaja“ na konferenciji. Neke aktivistkinje za seksualna prava prekorevale su grupu zbog toga što se nisu ophodile u „UN maniru.“²²³ Drugi su smatrali da je vidljivost lezbejki bila od suštinske važnosti za konferenciju: lezbejski pokreti dobiće neprocenjivo mnogo od javnog prisustva na međunarodnoj sceni, a zalaganje za seksualna prava će ojačati vatrene pobornice čije su slabosti, pa čak i životi, na kocki.

Do poslednje nedelje konferencije, u tekstu nacrtu *Platforme za akciju* ostale su svega četiri reference na seksualnu orijentaciju, i to u onim odeljcima koji su se bavili zdravljem i diskriminacijom. Rejčel Kajt, koja se u to vreme bavila ženskim zdravljem u jednom američkom NVO-u, sugeriše da „većina boraca i borkinja za seksualna prava i seksualnu orijentaciju uopšte nije očekivala da će te reference doći do tog stupnja. Niko nije bio zbilja pripremljen... u poređenju sa tim kako su druga pitanja iz oblasti ljudskih prava i zdravlja bila strateški organizovana.“²²⁴

Mnoge žene se prisećaju neprijateljske i zategnute atmosfere na kraju konferencije. Moglo se čuti da je „seksualna orijentacija“ maska za bestijalnost.²²⁵ Jedna učesnica se seća da su neki prostori, namenjeni otvorenim razgovorima o ženskim pravima, postali „neverovatno opresivna“ mesta „perverzne i izopačene mržnje.“²²⁶ Ovo je, međutim, za mnoge bio samo jasan znak da je neophodno uveriti UN u ozbiljnost pitanja seksualne orijentacije.

NVO i neformalne grupe su 13. septembra dobile priliku da se obrate vladinim delegacijama na Glavnom komitetu konferencije. Paleza Beverli Ditsi (Palesa Beverly Ditsie), južnoafrička veteranka iz vremena borbe protiv aparthejda, snažno je govorila ispred lezbejske neformalne grupe:

222. Jedna od značajnih stvari u vezi sa seksualnim pravima tiče se zaštite seksualnih radnica od krivičnog gonjenja i eksploatacije, i zaštite svih žena od prisile. Prostitucija se ovde, međutim, navodi uglavnom kao znak seksualnog zasićenja, takoreći – da bi povezala seksualnu orijentaciju sa drugim stigmatizovanim i seksualizovanim identitetom.

223. IGLHRC intervju sa Rejčel Rosenblum, februar 2000.

224. IGLHRC intervju sa Rejčel Kajt, mart 2000. Kajt je predstavljala Međunarodnu koaliciju za žensko zdravlje.

225. Kajt podseća na bedževe „Ponesite kućne ljubimce u Peking“ koje su napravile neke aktivistkinje za lezbejska prava odgovarajući na optužbe za bestijalnost.

226. IGLHRC intervju sa Ilejn Landsberg-Luis, april 2000.

Svakoga dana, u zemljama širom sveta, lezbejke trpe nasilje, diskriminaciju i zlostavljanje zbog svoje seksualne orijentacije. Njihova se osnovna ljudska prava – kao što je pravo na život, na telesni integritet, slobodu udruživanja i izražavanja – narušavaju. Žene koje vole žene dobijaju otkaze; prisiljavaju se na brak; kod kuće i na ulici bivaju pretučene ili ubijene; a neprijateljski sudovi im oduzimaju decu. Neke od njih izvrše samoubistvo zbog izolacije i žigosanja koje doživljavaju u svojim porodicama, verskim ustanovama i u široj zajednici.

Ako Svetska konferencija o ženama treba da razmotri interese svih žena, onda se na sličan način mora uvažiti činjenica da diskriminacija zasnovana na seksualnoj orijentaciji predstavlja kršenje osnovnih ljudskih prava... Ako termin „seksualna orijentacija“ bude izostavljen iz relevantnih paragrafa, onda će *Platforma za akciju* biti još jedan simbol diskriminacije sa kojom se lezbejke suočavaju, i izostanak priznanja samog našeg postojanja.

Nema žene koja može odrediti pravac svog života ukoliko nije u stanju da odredi sopstvenu seksualnost. Seksualnost je integralni deo života svakog ljudskog bića, i to ne bi trebalo da bude predmet rasprava ili prinude. Bilo ko odista posvećen radu na ženskim ljudskim pravima mora uvažiti činjenicu da svaka žena ima pravo da odredi sopstvenu seksualnost bez diskriminacije i tlačenja.

Negde oko 3.30 izjutra 15. septembra na poslednjoj pregovaračkoj sesiji na konferenciji, preostale reference na seksualnu orijentaciju došle su na red za diskusiju. Napeta debata o univerzalnosti ljudskih prava i jednako važnim kulturnim i verskim normama upravo se okončala.²²⁷ Delegatkinje i predstavnice nevladinih organizacija bile su već iscrpljene; mnoge su se međusobno gurkale da se razbude, znajući da će poslednji trenuci večeri biti ne samo dramatični, nego da će ustanoviti kurs sveg budućeg rada na seksualnim pravima.²²⁸

Južnoafrička ministarka zdravlja, dr Nkosazana Dlamini-Zuma (Nkosazana Dlamini-Zuma), započinje raspravu sledećim rečima:

Nakon duge istorije diskriminacije u Južnoafričkoj Republici, odlučili smo da kada mi dođemo na vlast, nećemo diskriminisati nijednu grupu ljudi, bez obzira na njenu veličinu u odnosu na čitavo društvo. Da bismo pokazali da nemamo kratko pamćenje kada je reč o diskriminaciji, naš ustav ima klauzulu o nediskriminaciji, te je diskriminacija na temelju seksualne orijentacije zabranjena. Iako je broj ljudi možda mali, mi ih ne diskriminišemo, kao što ne diskriminišemo nikoga drugog. Zbog toga podržavamo uključivanje seksualne orijentacije u *Platformu*.²²⁹

Mnogo više zemalja no što je bilo očekivano podržalo je južnoafrički stav, ukazujući na to da je diskriminacija pitanje od središnje važnosti. Novi Zeland izjavljuje, „Ovde je reč o potpunoj ravnopravnosti i tome šta ona znači za žene. Na delu je diskriminacija i traži se pravo da se u svim prilikama nje oslobodimo. Upućivanje na seksualnu orijentaciju je priznanje ovog prava.“ Švajcarska tvrdi: „Brisanje reference na seksualnu orijentaciju neće obri-

227. Diane Otto, „Holding Up Half the Sky, But For Whose Benefit: A Critical Analysis of the Forth World Conference On Women“, *Australian Feminist Law Journal*, Vol. 6, 1996, str. 19.

228. IGLHRC intervju sa Sofijom Gruskin (Sofia Gruskin), direktorkom programa za ljudska prava Centra Francois Xavier Bag-noud za zdravlje i ljudska prava, februar 2000.

229. Sve iskaze sa poslednje rasprave zabeležili su Šelag Daj i nepoznati novinar *Earth Times*-a.

sati ljude koje bi ona trebalo da zaštiti.” Slovenija potvrđuje ovaj stav: „Ovo je pitanje osnovnog prava žene da slobodno odlučuje o sopstvenom telu i seksualnosti. Današnja rasprava pokazuje nam da je to ključno pitanje za ženska ljudska prava.” A Barbados tvrdi: „Jednakost je suštinski element za razvoj i mir. Moramo osigurati da se ni nad jednom ženom neće vršiti diskriminacija.”

Primedbe na reference (kao i brojni komentari podrške) pozdravljeni su povremenim uzvicima podrške koji su dopirali iz publike. Benin izjavljuje: „To nije predmet ove konferencije... Ne želimo da se ova konferencija upamti kao konferencija o seksualnoj revoluciji... Želimo dostojanstvenu *Platformu* koja će imati istorijsku vrednost.” Bangladeš upozorava: „Seksualna orijentacija ima prikriveno značenje. Ona će razrušiti brane i dovesti do toga da u budućnosti postanu dopušteni brojni oblici ponašanja koje ne možemo prihvatiti... Dignitet ovog dokumenta i žena širom sveta time će sasvim nestati.” Obala Slonovače izriče: „Većina žena ima stvarne probleme. Seksualna orijentacija se tiče samo zapadnih žena koje nemaju nikakve druge probleme.” Venecuela izjavljuje: „Reč je o ličnoj i privatnoj stvari koju stoga ne treba uključivati u *Platformu*.”

Neki delegati pokazali su da ne shvataju o čemu je ovde zapravo reč. Sudan tvrdi: „Teško je definisati značenje ove stvari na engleskom i arapskom. To je nešto neprirodno. Umesto da trošimo vreme na izmišljanje nove terminologije, treba utvrditi prioritete. Većina žena u svetu od nas očekuje da se bavimo siromaštvom i bolešću. Prigovaramo upotrebi ovog termina. Ovo je odbijanje, a ne rezerva.” Delegat iz Belizea poistovetio je lezbejke i druge seksualizovane grupe, upozoravajući da bi dokument mogao štiti „striptiz i prostituciju”. Sirija je postavila pitanje: „Zbog čega radimo na štetu drugih važnih pitanja, tražeći izuzetke? Trebalo bi da obrišemo te formulacije i da odemo kućama imajući na umu jednakost i dostojanstvo ljudskih prava.” Jemenska delegacija je izjavila da će, ako upotrebljeni jezik ostane, „teško s tim otići kući.” Nigerija je izjavila da „seksualna orijentacija treba da ostane što dalje od naših očiju.”

Neke delegacije su irazile zabrinutost zbog pogrđnog tona opozicije. Sjedinjene Američke Države su prigovorile „da takvim komentarima nije mesto na ženskoj konferenciji.” Brazijski delegat je izjavio da je „uznemiren načinom na koji se u ovoj prostoriji bavilo tim pitanjem.” Posle jednočasovne rasprave, međutim, Predsedavajući izjavljuje da se ne može postići konsenzus i da mu „nema druge do da obriše tekst u zgradama.” Licitacija je završena.

Neki konzervativni delegati i predstavnici nevladinih organizacija tada ustaju i grle se uz radosne uzvike, proslavljajući isključenje referenci. Bol njihovih pobornica bio je vidljiv i jak. Rejčel Kajt se tog trenutka seća kao „neverovatne usamljenosti; žene su bile na rubu suza.”²³⁰

Seksualna orijentacija je ispisana iz *Platforme*. Bilo kako bilo, ostala je za stalno upisana u sećanje učesnica i učesnika. Kajt se priseća:

Jedna žena, delegatkinja, ispričala je kako je tokom poslednje noćne sesije gledala oko sebe po sobi, videvši žene iz svih delova sveta od kojih su mnoge bile strankinje – i tada joj je postalo jasno da je pitanje seksualnosti bilo duboko lično, što je odražavao bol na njihovim licima. Postalo joj je jasno da je u ove pregovore uneto toliko ličnog. To joj je pokazalo da pregovori nužno podrazumevaju pregovaranje o ljudskim životima, ljudskim izborima, životnim stilovima i integritetu.²³¹

230. IGLHRC intervju sa Rejčel Kajt, mart 2000.

231. Ibid.

Pitanje seksualne orijentacije dobilo je reč; ono postaje predmet duge i gorke rasprave tokom ključnog UN susreta. Savezi koje su načinile lezbejke u Pekingu, kako među sobom, tako i sa drugim ženama, i dalje su moćan podstrek za delovanje.

No, „seksualna orijentacija“ nije sredstvo samo za lezbejke i njihove saveznike. Katoličke zemlje (koje je predvodila Sveta stolica, ali su glasovi Gvatemale, Hondurasa i drugih zemalja Latinske Amerike bili takođe snažni) pridružile su se islamskim zemljama, poput Irana, Sudana i Sirije, i kritičnoj masi podsaharskih afričkih država. Sila koja je povezivala ovu neverovatnu alijansu bio je strah da seksualna orijentacija i seksualnost uopšte uzev mogu uzeti maha. Retorika koja je kombinovala nacionalizam, moralni apsolutizam i netolerantnost dokazala je da može prevazići sopstvene logičke protivrečnosti, ukoliko se konsekventno poziva na svog strašnog neprijatelja. Njihova moć će se i dalje dokazivati i na lokalnom i na međunarodnom planu.

STRAH OD RODA, STRAH OD SEKSUALNOSTI, STRAH OD PRAVDE

Pekinška konferencija se još nije ni završila, kada su ponovo počeli napadi na *Platformu za akciju*. Rezerve u odnosu na dokument koje je iznela Sveta stolica, ukazivale su na tip napada koji će uslediti. Vatikan je tvrdio da je dokumentom dominirala seksualnost.

Sigurno postoje bolji načini da se pozabavimo zdravstvenim potrebama devojaka i žena od toga da obraćamo nesrazmerno veliku pažnju na seksualno i reproduktivno zdravlje. Štaviše, dvosmisleni jezik koji se odnosi na nekvalifikovanu kontrolu seksualnosti i plodnosti, može se interpretirati kao da podržava prekid neželjene trudnoće i homoseksualnost... [Pravo žena da kontrolišu svoju seksualnost je] dvosmislen termin koji se može razumeti kao podrška seksualnim vezama izvan heteroseksualnog braka.

Odeljak o zdravlju „posvećuje preveliku pažnju seksualnom i reproduktivnom zdravlju u poređenju sa drugim zdravstvenim potrebama žena... Dokument koji uzima u obzir dostojanstvo žena trebalo bi da obrati pažnju na njeno celokupno zdravlje. Dokument koji poštuje inteligenciju žena, trebalo bi da posveti pismenosti bar onoliko pažnje koliko posvećuje plodnosti.“ I „onakve primere kao što je ‘žensko pravo da se kontroliše sopstvena seksualnost’ i ‘žensko pravo da se kontroliše... plodnost’, Sveta stolica može tumačiti samo kao odgovornu upotrebu seksualnosti unutar bračne zajednice.“

U svojoj kritici principa ljudskih prava u *Platformi*, Sveta stolica upućuje na reč „rod“ i njene potencijalno subverzivne mogućnosti, što će nastaviti da radi i u budućnosti:

Prihvativši da reč „rod“ u ovom dokumentu treba razumeti u skladu s njenom uobičajenom upotrebom u dokumentima Ujedinjenih nacija, Sveta stolica uzima obično značenje te reči, u jezicima u kojima ona postoji. Termin „rod“ bi trebalo da ima utemeljenje u biološkom seksualnom identitetu, muškom ili ženskom... Sveta stolica utoliko isključuje sumnjiva tumačenja zasnovana na svetonazorima koji počivaju na uverenju da se identitet može u nedogled prilagođavati da bi izašao u susret različitim, novim svrhama.²³²

232. Videti fusnotu #9 gde je više rečeno o Vatikanovom glosaru o rodnim pojmovima iz 2003. godine.

Tu rezervu je pratila izjava, „Sveta stolica se ne seća da je mandat Četvrte svetske konferencije o ženama uključivao afirmisanje nekih novih ljudskih prava.“²³³

Sve ove teme će se javiti ponovo. Opet se susreću i mešaju tokom pregovora Ujedinjenih nacija u Rimu 1998. godine oko zaključivanja ugovora o stvaranju Međunarodnog krivičnog suda (ICC).²³⁴ Pripremajući se za Diplomatsku konferenciju kojom će se ugovor dovesti u finalnu fazu, aktivistkinje za ženska ljudska prava širom sveta oformile su Žensku neformalnu grupu za rodnu pravdu. Ženska neformalna grupa trebalo je da osigura da novi sud ima značajnu zakonodavnu moć u slučajevima ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti, kao i da će rodno nasilje i gonjenje biti uključeno u te kategorije. Tokom susreta Pripremnog komiteta koji će voditi Rimskoj konferenciji, Ženska neformalna grupa uspela je u definicije da uvede silovanje, seksualno ropstvo, nametnutu trudnoću, prisilnu sterilizaciju, prisilnu prostituciju i druge zločine koji se služe seksualnim nasiljem. Termin „rod“ uključen je u nacrt dokumenta na nekoliko različitih mesta. Bitka koja se vodila u Rimu trebalo je da osigura da će te reference ostati gde im je i mesto.

Te formulacije će umnogome uvećati sposobnost žena da na sud izlaze s tužbama protiv počinilaca. Ženska neformalna grupa takođe je nastojala da promovise adekvatnu nadoknadu, radeći na tome da na sudu postoji ravnoteža između sudija i sutkinja, kao i stručno osoblje u oblasti nasilja na rodnoj osnovi, što bi jemčilo i učešće i zaštitu žrtava i svedoka.

Alda Fasio, jedna od osnivačica Ženske neformalne grupe i njena prva izvršna direktorka, primećuje da žene „nisu znale kako će snažni biti napadi na rod, Žensku neformalnu grupu i pojedinke tokom čitavog događaja.“²³⁵

Rečima Ronde Kopelon (Rhonda Copelon), jedne od osnivačica: „Grupa nije bila opšteprihvaćena. Mnogi delegati smatrali su da je posebno obraćanje pažnje na preduslove za rodnu pravdu nepotrebno, pošto bi, po njihovom mišljenju, 'neutralna pravila obavila posao kako treba'. Mnogima je ovo bilo prvi put da se suoče sa pitanjima ženskih prava, ali i sa borbinjama za ta prava koje se javljaju kao organizovana sila. Mnogi su imali poneki 'savet' ili kritiku za našu grupu: 'Nemojte da budete toliko napadne'; 'Niste prikladno obučene'; 'Ne brinite se, mi ćemo se postarati o vašim problemima'.“²³⁶

Napadi na rodna pitanja tokom ICC pregovora bili su zasnovani na istim načelima kao i napadi u Pekingu, a često su dolazili i od istih aktera. Oslanjajući se posebno na delegate iz zemalja Latinske Amerike i Afrike, Sveta stolica će udružiti snage s brojnim delegacijama Arapske lige, čime započinju zajednički sistematski napadi na upotrebu termina „rod“ i rodne probleme u dokumentu. Ronda Kopelon tvrdi da su „im pomagale sve brojnije severnoameričke grupe, prepoznatljive po stavu koji se oštro protivio abortusu, feminizmu, gej identitetu i Ujedinjenim nacijama.“ Te su se grupe zalagale za izbacivanje svih jedanaest referenci na „rod“ iz nacrta dokumenta: za eliminaciju kriminalizovanja zločina na rodnoj osnovi, svih upućivanja na rodno nasilje i svih zahteva za ekspertizom u oblasti roda.

233. Izveštaj sa Četvrte svetske konferencije o ženama UN-a, „Rezerve i interpretativni iskazi o Pekinškoj deklaraciji i *Platformi za akciju*.“

234. U trenutku kada je 60 zemalja ratifikovalo ugovor, ICC je uspostavljen kao permanentna ustanova koja ima jurisdikciju „nad osobama koje su počinile najozbiljnije zločine od međunarodnog značaja, uključujući ratne zločine, genocid i zločine protiv čovečnosti“, Član I, Rimski statut ICC-a.

235. IGLHRC intervju sa Aldom Fasio, direktorkom Programa *Žene, rod i pravda* pri Latinskoameričkom institutu za sprečavanje zločina Ujedinjenih nacija, mart 2000. Fasio je takođe bila članica državne delegacije Kostarike u Rimu.

236. Ronda Kopelon, faks komunikacija sa IGLHRC-om, 28. april 2000.

Kako su pregovori napredovali uglavnom ostaje omotano velom tajne. Ključne stvari su se odigrale tokom takozvanih „neformalnih“ sesija, koje su obično zatvorene za članove nevladinih organizacija; nema nikakvih pisanih beležaka. Iako su delegati ponekad napuštali sastanke da bi razgovarali sa predstavnicima nevladinih organizacija, manjak transparentnosti tokom pregovora i isključenje reprezentata civilnog društva iz mnogih procesa UN-a, stajalo je na putu aktivističkim zalaganjima.²³⁷ Sveta stolica je i ovog puta mogla da iskoristi svoj posmatrački status da prevaziđe te poteškoće, što je aktivistkinjama teže polazilo za rukom.

Bilo kako bilo, jasno je da je kampanju za brisanje roda iz sporazuma podupiralo promovisanje ideje da termin „rod“ podrazumeva i „seksualnu orijentaciju“. Iako u Rimu nije bilo ni gej i lezbejskog lobija ni lobija za seksualna prava, jedna predstavica NVO-a smatra da su „napadi na rodnu pravdu učinili da izgleda da je lobi za seksualnu orijentaciju ipak bio prisutan.“²³⁸ Pitanja roda u sebi su navodno skrivala seksualnu orijentaciju.

Protivnici uključenja roda u Sporazum ICC-a namerno su poistovećivali rod i homoseksualnost, insistirajući na tome da se rod koristi da bi se homoseksualnost „ispod žita“ uvela u statut. Tvrdnje nekih delegata da se „rod“ ne može lako prevesti u mnogim jezicima ili da oni nikada pre nisu čuli za taj pojam, činile su ovu taktiku delotvornijom.²³⁹ Prema Vidni Braun, bivšoj direktorki Odseka za ženska prava pri Hjuman Rajts Voču, delegat iz Azerbejdžana je zaista izašao sa jednog od sastanaka da bi od predstavnika NVO-a potražio razjašnjenje značenja „roda.“ On je tvrdio da je delegatima rečeno da se radi o homoseksualnosti: pošto je homoseksualnost bila nezakonita u Azerberdžanu, on nije znao kako da postupi.²⁴⁰

Alda Fasio se priseća da je rasprava o definiciji i implikacijama „roda“ trajala bar tri dana. Protivnici su se zalagali za njeno potpuno izbacivanje, ili za tumačenja roda koja privileguju „suštinske“ ili biološki zasnovane uloge žena i muškaraca. Ronda Kopelon sugerije da su „mnogi komentari bili indikativni za one iracionalne strahove koje izaziva ravnopravnost žena i muškaraca.“ Tokom kratke rasprave otvorene za NVO, priseća se Kopelon, sirijski delegat je tvrdio da žene više neće rađati decu, ako postanu ravnopravne.²⁴¹

Protivnici rodne pravde su tim preterivanjem, međutim, proigrali svoje šanse. Vidni Braun smatra da je moguće da je baš ta taktika navela državne delegate da uporede vlastite zabeleške i pronađu pogrešne informacije kojima su kljukani. U skladu s tim, podrška tome da se „rod“ zadrži u dokumentu stalno je rasla.²⁴² Ronda Kopelon primećuje da je sama ekstremnost predloga Svete stolice, Ujedinjenih arapskih emirata i drugih, da se klauzula o diskriminaciji u celosti izbacila iz dokumenta, izmenila sudbinu u korist roda.²⁴³

I premda nije ispisan iz statuta, na kraju je ograđen raznim kvalifikacijama. Igre „rodom“ nisu bile samo igre rečima; imale su i praktične učinke, jer su desničari lobisti u ime morala zahtevali da se osigura da lezbejke i gej muškarci nikada neće moći da iskoriste ICC da bi tražili obeštećenje. Član 7. Statuta – koji definiše „gonjenje“ kao „namerno i surovo oduzimanje temeljnih prava u suprotnosti sa međunarodnim zakonima, a usled identiteta grupe ili kolektiviteta“ – zadržao je jezik koji specifikuje „gonjenje svake odredive

237. IGLHRC intervju sa Anom Elenom Obando (Ana Elena Obando), članicom Ženske neformalne grupe, i sa Vidni Braun, direktorkom Odseka za ženska prava pri Hjuman Rajts Voču, april 2000.

238. IGLHRC intervju sa anonimnom članicom Ženske neformalne mreže, februar 2000.

239. IGLHRC intervju sa Aldom Fasio, mart 2000, i Rondon Kopelon, april 2000.

240. IGLHRC intervju sa Vidni Braun, februar 2000.

241. IGLHRC intervju sa Aldom Fasio, mart 2000, i Rondon Kopelon, april 2000.

242. IGLHRC intervju sa Vidni Braun, februar 2000.

243. IGLHRC intervju sa Rondon Kopelon, april 2000.

grupe ili kolektiviteta na političkim, rasnim, nacionalnim, etničkim, kulturnim, verskim, rodnim [osnovama].“ Na drugim mestima, međutim, rod se definiše restriktivno i dvosmisleno, da bi se to uključenje moglo progutati – i da bi se suzili njegovi mogući učinci. Paragraf 3 Člana 7. izriče:

Za svrhe ovog Statuta, termin „rod“ shvaćen je kao referenca na dva pola, muški i ženski, u društvenom kontekstu. Termin „rod“ ne upućuje na neko drugo značenje osim ovog.

Konzervativne delegacije su se nadale da će ove kvalifikacije onemogućiti čitanje „roda“ kao seksualne orijentacije, ili da će gej muškarcima i lezbejkama onemogućiti da se prepoznaju kao „odrediva grupa ili kolektivitet“ izložen gonjenju. Sudu ostaje da odluči o tačnom značenju tog jezika: težnje obe strane da se očuva dvosmislenost bile su tako uspešne, da se implikacije tih formulacija ne mogu sasvim proceniti dok sporazum ne stupi na snagu.

Napadi na rod lako se pretvaraju u napade na pojedine aktivistkinje. Beti Murungi (Betty Murungi), članica Ženske neformalne mreže iz Kenije, priča o situaciji koja se stalno ponavlja: „Oslovia su me dva [afrička] delegata koji su hteli da znaju zašto se družim s... tom 'gomilom lezbejki' (njegove reči) i zašto sebi dopuštam da me koriste američki lobisti za abortus.“ Jedan od delegata „rekao je kako se brine da bih i ja mogla da postanem lezbejka, na šta sam odgovorila da bi to bio moj lični izbor.“ Murungi je takođe bila meta agresivnog lobiranja američkih i kanadskih delegata i predstavnika NVO koji su se borili protiv reproduktivnih sloboda, kao i Svete stolice, „kojima se očito činilo da ja nemam svoju glavu i da se samo povodim za onim što nalože moje američke prijateljice. Neprestano sam morala da im ponavljam da je Ženska neformalna grupa sastavljena od pripadnica različitih nacionalnosti.“²⁴⁴

Prema Aldi Fasio, neke žene su se u javnosti identifikovale kao majke ili supruge da bi izbegle etiketu lezbejki.²⁴⁵ Jedna žena iz Ženske neformalne grupe seća se kako je prišla jednom državnom delegatu, započevši raspravu o neuspesima suđenja za ratne zločine. „Tokom prvih nekoliko minuta razgovora koji nije imao nikakve veze sa rodom, on me je pogledao i rekao 'Odvratna si'.“ Posle toga je naprasno odšetao. „Ostala sam razmišljajući“, priseća se ova žena, „kako mogu bilo šta da postignem u političkom poslu koji radim, ako je sve što neko u meni vidi moja seksualnost.“²⁴⁶

„B“, članica latinoameričke državne delegacije koja je saradivala i sa Ženskom neformalnom mrežom, seća se jednog oštrog napada na nju. Ambasador Vatikana u latinoameričkoj zemlji koju je reprezentovala poslao je pismo predsedniku države, zahtevajući da ukloni „B“ iz delegacije zato što je lezbejka. „B“ tvrdi da je još jedan latinoamerički delegat koji je imao veze sa katoličkom grupom Opus Dei, pozvao njenog predsednika prenoseći pogrešne informacije o njenim iskazima tokom konferencije. Njena vlada je nije uklonila iz delegacije, ali je ipak ograničila učešće NVO-a u slučaju budućih međunarodnih konferencija. Vatikan, kaže „B“, ima „jake veze s našom vladom“: „Oni vladi nalažu šta da radi sa seksualnom edukacijom u školama i reproduktivnim pitanjima... U tome su vrlo uspešni, pošto ne moraju da pokrivaju veliku teritoriju. Njih se previše ne tiču smrtna kazna, trgovina oružjem ili žrtve kršenja ljudskih prava. Tako su prljavi, jer mogu da lažu i uništavaju ljudske živote, a da se istovremeno nazivaju katolicima.“²⁴⁷

244. Beti Murungi, advokatkinja i članica Ženske neformalne mreže, e-mail komunikacija sa IGLHRC, 6. maj 2000.

245. IGLHRC intervju sa Aldom Fasio, april 2000. Odavde proističu dve problematične pretpostavke: da su žene verovalе kako će heteroseksualnost učiniti njihove ideje i identitete ozbiljnijima, i da lezbejke nisu niti mogu biti roditeljke.

246. IGLHRC intervju sa anonimnom lezbejkom, članicom Ženske neformalne mreže, april 2000.

Takvi napadi i taktike nisu strani ni u drugim međunarodnim okruženjima. Na 44. seiji Komisije o statusu žena (CSW) u martu 2000. godine, bio je prisutan kontingent konzervativnih organizacija kojem nije bilo presedana. Dužnosti CSW-a podrazumevaju formulisanje institucionalnih politika koje se bave ženskim pitanjima i olakšavanje *mainstreaming*-a rodniha pitanja u sistemu Ujedinjenih nacija. Te godine, međutim, CSW je poslužio kao Pripremni komitet za *Peking +5*, petogodišnji pregled postignuća Pekinške konferencije. Konzervativci su u ovome videli priliku da pokidaju spone koje su u Pekingu ustanovljene između roda, seksualnosti i ljudskih prava.

Od 1700 pojedinačnih predstavnika nevladinih organizacija pri CSW-u, bilo je između 300 i 350 protivnika pekinške *Platforme za akciju*, od kojih je većina predstavljala američku religioznu desnicu, akreditovanu preko manje od deset NVO sa sedištem u SAD i Kanadi.²⁴⁸ Nasuprot tome, gotovo 300 organizacija sa sedištem u preko 50 zemalja iz svih delova sveta osnovalo je „Koaliciju NVO za podršku pekinškoj *Platformi za akciju*“.

CSW se sastao da bi vladine delegacije raspravljale o implementaciji pekinške *Platforme za akciju* u prethodnih pet godina. Cilj je bio stvaranje novog dokumenta koji bi služio kao vodič za potpuno postizanje ciljeva *Platforme*. Jezik koji spominje seksualnu orijentaciju bio je provizorno uključen u nacrtu dokumenta: predložene preporuke pozivale su na pregled i opoziv diskriminatornih zakona (među kojima su i zakoni kojima se zabranjuje sporazumni seksualni odnos među odraslim osobama istog pola).

Na to su se javili stari strahovi. Novine pod imenom *Vivant* – štampane svakodnevno tokom CSW-a pod patronažom „NVO neformalne grupe za stabilne porodice“, koje su sebe nazivale „Vesti u podršku porodici iz Ujedinjenih nacija“ – pisale su da su „zapadne delegacije radile zajedno sa radikalno-feminističkim NVO i srodnim agencijama UN-a na uvođenju fraza poput 'seksualna i reproduktivna prava', 'kontracepcija za krajnju nuždu' i 'seksualna orijentacija' u pregovarački dokument *Peking +5*... [zemlje u razvoju] dale su sve od sebe u borbi protiv termina 'raznovrsnost' koji još nije definisan u kontekstu UN rasprava, zbog straha da će zapadne delegacije i UN aktivisti tako proširiti ovaj pojam da kroz njega mogu provući odnose homoseksualnosti [sic] i druge prakse i politike uperene protiv porodice.“²⁴⁹ *Vivant* objašnjava da „lideri grupa koje se zalažu za porodicu kažu da unos referenci na 'seksualnu orijentaciju' u dokument *Peking +5* što promovišu Zapadnjaci predstavlja još jednu uvredu za suverenost religioznih... nacija. 'Unošenje homoseksualnosti u dokument očekivana je i tipična uvreda narodu sveta u razvoju od industrijalizovanog Zapada'.“²⁵⁰

Vivant brani militantne manire svojih lidera pred svojom čitalačkom publikom:

Drugo, da bi potisnuli suprotna mišljenja na skupovima UN-a, radikalni aktivisti i aktivistkinje često i pogrešno tvrde da se predstavnici nevladinih organizacija koje se bore za porodicu koriste nepoštenim taktikama. Stvarnost je drugačija: veliki broj pri-

247. IGLHRC intervju sa „B“, april 2000. Takvi incidenti i restrikcije gaze mere međunarodnog zakona. Uz CEDAW mere koje su pomenute nešto ranije u ovom poglavlju, *Deklaracija o braniocima ljudskih prava* Ujedinjenih nacija, u Članu 9.4, priznaje da „Svako ima pravo, pojedinačno ili udružen sa drugima, na nesputani pristup međunarodnim telima i na komunikaciju sa njima“ u domenu ljudskih prava.

248. Za analizu prisustva i taktike religiozne desnice pri CSW-u, videti Jennifer Butler, (Ecumenical Women 2000+, „300 Religious Right Representatives Attend Beijing Plus Five Preparatory Committee Meeting“, objavio Global Policy Forum, 25. april 2000.

249. „PrepCom concludes today“, *Vivant: Pro-Family News from the United Nations*, 17. mart 2000.

250. Celeste McGovern, „National Sovereignty First Major Battleground at Beijing +5“, *Vivant*, 8. mart 2000; navod pripada Ostinu Rusu (Austin Ruse), predsedniku Instituta za katoličku porodicu i ljudska prava.

padnika i pripadnica takvih organizacija danas se posebno ističe svojom učtivošću, svojom gotovošću da se upuste u konstruktivni dijalog i spremnim prihvatanjem demokratskog prava njihovih protivnika da slobodno izraze sopstveno mišljenje.²⁵¹

Ima i onih koji su to drugačije videli. Članice neformalne grupe za promociju lezbejskih pitanja, koje su nastojale da se redovno okupljaju tokom CSW-a, smatrale su da su aktivisti „za porodicu“ posebno nasrtljivi. Predstavnicu nevladinih organizacija koje se bore protiv homoseksualnosti dolazili su na njihove sastanke, i ponekad ih prekidali. Pitanja poverljivosti bila su najznačajnija za članice neformalne grupe: nekim od prisutnih žena pretela je velika lična opasnost, ukoliko bi se u njihovim zemljama saznalo da su lezbejke. Desnica je pokazivala zastrašujuće interesovanje ne samo za to kakve su strategije grupe i šta lezbejke imaju da kažu o njima, nego i za to ko su ove žene.

Zvanična Konferencija nevladinih organizacija o savetodavnom odnosu sa ekonomskim i socijalnim Savetom UN-a (CONGO) ustupila je sale za sastanke grupama tokom CSW-a. Vreme sastajanja je javno obznanjivano: svi NVO su mogli znati kada i gde se sastaje lezbejska neformalna grupa. Predstavnicu američke grupe „za porodicu“, uključujući i neke muške predstavnike, neprestano su se pojavljivali na okupljanjima lezbejske grupe. Prema jednom članu CONGO osoblja, na dan kada lezbejska neformalna grupa nije dobila prostor, dve žene koje su se identifikovale kao „braniteljke porodice i materinstva“ posetile su CONGO ured zahtevajući da im se kaže gde je sastanak. Kada su ljudi iz ureda objasnili da sastanak nije najavljen za taj dan, ove dve žene su optužile osoblje da kriju informacije i da štite lezbejsku neformalnu grupu. Insistirale su da ih puste u privatni ured pored CONGO ureda, pošto su (pogrešno) pretpostavile da se skup održava tamo.²⁵²

Tokom jedne radionice o pitanjima seksualnosti, članovi i članice američkih organizacija koje se protive reproduktivnim pravima – uključujući Zabrinute žene za Ameriku i Stranku Pravo na život – primećeni su kako prepisuju imena i kontakt-informacije sa lista prisutnih. Predstavljajući se, urednica *Vivant* novina komentariše kako je „lepo povezati lica sa svim vašim imenima.“ Šarlota Banč, predsedavajuća na panelu, ovaj iskaz shvata kao „jasno stavljanje do znanja da oni znaju ko su neke od nas, i da su im naša imena od ranije poznata.“²⁵³

Tokom drugog panela lezbejske neformalne grupe, sveštenici raspoređeni po svim delovima prostorije, čitali su delove biblija naglas, dok su trajale prezentacije. Jednu panelistkinju, bivšu kaluđericu, s prekorom je okružilo sedam verskih ekstremista, kada su čuli njenu prezentaciju. Pripadnici osiguranja UN-a morali su da reaguju da bi je izvukli iz tog kruga.

Četiri *mainstream* međunarodne NVO izdale su izjavu koja osuđuje mešanja američkih snaga „za porodicu“:

Sa zabrinutošću primećujemo da je ovom prilikom zloupotrebljena blizina mesta dešavanja i da su dovedeni ljudi od kojih mnogi ne poznaju procedure Ujedinjenih nacija... Njihove aktivnosti uključuju... uklanjanje dokumenata, zastrašivanje predstavnica nevladinih organizacija i davanje pristrasnih informacija. NVO zajednica je izuzetno zabrinuta zbog konsekvenci do kojih je došlo usled prisustva i metoda ove velike grupe, primenjenih među NVO i državnim delegacijama. Bojimo se da ove teškoće mogu voditi izrazito pogrešnom predstavljanju žena i njihovih interesa širom sveta.²⁵⁴

251. „Diversity is a a two-way street“, *Vivant*, 17. mart 2000.

252. IGLHRC intervjui sa Cinu Tesfaje (TSinu Tesfaye), CONGO, april 2000.

253. IGLHRC intervjui sa Šarlotom Banč, Centar za globalno žensko liderstvo, april 2000.

254. „Statement on NGO Representation in the Beijing +5 Process in New York, March 2000“, koji su izdali Međunarodna federacija biznismenki i profesionalki, Međunarodni savet žena, Međunarodni soroptimist i Zonta Internacional; 17. mart 2000.

Čak su i državne delegacije reagovalе. U završnom verbalnom iskazu Evropske unije ističe se da „je u saznanju delegata... da su rad nevladinih organizacija sputavali pojedini predstavnici organizacija koje su odlučile da izraze svoja shvatanja drugačije no što bi se očekivalo, nastojeći da poremete rad drugih.“²⁵⁵

Takvo „izrazito pogrešno predstavljanje“ postalo je stvar rutine na mnogim međunarodnim skupovima. Snage koje se okupljaju u borbi protiv ženskih prava na raspolaganju imaju izvesne prednosti. Jedna aktivistkinja za žensko zdravlje ukazuje na to da Sveta stolica, više no svi ostali, „ima snažno institucionalno pamćenje“, zato što ima dovoljno sredstava da šalje delegate – često iste delegate – na većinu konferencija UN-a na kojima bi se mogla razmatrati pitanja roda i ženske seksualnosti. Malo je nevladinih organizacija koje sebi mogu da priušte takav kontinuitet i ekspertizu.²⁵⁶

Vidni Braun ukazuje na neke političke cene koje su morale biti plaćene. Borba za ženska prava, smatra ona, predstavlja „ranjivo krilo“ i nimalo popularni, marginalni deo sveukupnog zalaganja za ljudska prava. Slično tome, sugeriše Braun, rad na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu predstavlja jednako „ranjivo krilo“ u taboru za ženska ljudska prava: isturenu tačku kojoj se u obuhvatnijem programu pruža najmanje podrške i odakle je sam program najlakše napasti.

Mi smo krilo koje reše da napadnu, pošto nas doživljavaju kao ranjive. Pod izgovorom da promovišu poštovanje kulturnih vrednosti, mi postajemo oruđe kojim se napada univerzalnost ljudskih prava. Ljudi mogu navoditi primere iz sopstvene kulture, govoreći „U našoj kulturi, žene to ne mogu da rade“ – pa žene tako postaju instrumenti pomoću kojih se drugi ubeđuju da prihvate argument o kulturnoj relativnosti i pomoću kojih se podriva univerzalnost. Rimska konferencija i druge konferencije dokazuju da ljudi koriste percepciju da je homoseksualnost „univerzalno gnusna“ da bi se napala ženska ljudska prava. Iz toga mogu da tvrde da rad na ženskim ljudskim pravima otvara vrata seksualnoj orijentaciji.²⁵⁷

Ronda Kopelon ukazuje na nešto slično. Desničarski lobisti izmišljaju lezbejke i tamo gde ih nema. Njima je neophodna seksualnost (uprkos njihovom glasnom zgražavanju nad njom) da bi poduprli vlastite pozicije. Jezik koji koriste o lezbejkama, „deo je njihovog napada na našu legitimnost“ i validnost čitave ideje rodne pravde. „Način na koji nas tretiraju, način na koji ljudi koriste optužbe da smo lezbejke, do kraja je u vezi sa njihovom idejom da 'žene negde ne pripadaju' i da se 'žene ne ponašaju kako dolikuje'.“ Govorkanja o ženama i pokušaji da se diskredituje rodno zalaganje zajedno reprezentuju, prema Rondi Kopelon, „napad na sva ženska prava [usredsređen na] žensko pravo na seksualnu i reproduktivnu slobodu.“²⁵⁸ Ti se napadi susreću u udaru na slobodu, a upravo tu feminizam i lezbejska egzistencija imaju svoje najjače političke veze.

255. Završni iskaz Evropske unije na 44. sesiji CSW-a, 17. mart 2000.

256. IGLHRC intervju sa Fransoaz Žirar (Francoise Girard), Međunarodna koalicija za žensko zdravlje, mart 2000.

257. IGLHRC intervju sa Vidni Braun, april 2000.

258. IGLHRC intervju sa Rondon Kopelon, mart 2000.

**„MA JESU LI ONI SLEPI?“
NOVIJE PRIČE O PROGONIMA NA TEMELJU SEKSUALNOSTI
UNUTAR UJEDINJENIH NACIJA**

Odeljak koji sledi iznosi na videlo neke primere progona na temelju seksualnosti koji su se odigrali pri UN-u u periodu od petogodišnjeg pregleda Četvrte svetske konferencije o ženama (Pekinška konferencija 1995. godine), održanog u Njujorku 2000. godine. U ovom odeljku otkrivamo čitav niz metoda proganjanja kojima se služe probrani akteri, uključujući i one koji su povezani sa državnim delegacijama i s nevladinim organizacijama. Iako ovo nije potpun izveštaj o slučajevima progona pri UN-u, odeljak će nastojati da pokaže saučesništvo pojedinaca i država, kao i ulogu medija u napadima na osobe i grupe na različitim forumima.

Mnogi aktivisti i aktivistkinje za seksualna prava ističu da su devedesete godine XX veka decenija značajnih uspeha za ženska ljudska prava pri Ujedinjenim nacijama. Od priznanja da ženska prava spadaju u ljudska prava i da je nasilje nad ženama pitanje ljudskih prava u Beču 1993. godine, preko stavljanja ženskih prava i osnaženja žena u žižu problema stanovništva i razvoja u Kairu 1994. godine, do otvorenog povezivanja ženskih prava i kontrole nad sopstvenom seksualnošću u Pekingu 1995. godine, svaka od tih ključnih konferencija Ujedinjenih nacija pružila je feministkinjama sredstva da svojim vladama mogu da pripišu odgovornost za poštovanje, zaštitu i ostvarenje ženskih prava – i telesni integritet samih žena.

Ti dobici su, međutim, sa sobom doneli revnosne i istančane desničarske reakcije nekih vlada, Vatikana i drugih verskih grupa i konzervativnih organizacija. Iako nije reč o nečemu nepoznatom, te su konzervativne snage stvorile nove ili obnovile postojeće saveze pri Ujedinjenim nacijama koji prekoračuju nacionalne granice i veroispovesti. Činjenica da se pitanja seksualnosti na konferencijama Ujedinjenih nacija retko tiču samo seksualnosti i roda, sada je takođe sve jasnija. Ona odveć često služe kao podloga za rasprave o širim državnim geopolitičkim i ekonomskim interesima. U mnogim instancama, način formulisanja pitanja roda i iskustva žena predmet je pregovora i balansiranja u bilateralnim i multilateralnim savezima koji se tiču sigurnosti i terorizma, pitanja strane pomoći, neravnoteže koju uzrokuje globalno dugovanje, zaostavštine kolonijalizma, rata, konflikta i političke/ekonomske tranzicije. Određene vlade mogu podržavati stavove o seksualnosti ili im se mogu protiviti, jer ih pritiskaju zemlje donatori, zbog regionalnih težnji i nekih političkih obećanja, ili to, na kraju krajeva, mogu činiti da bi pokazale da na njih ti pritisci nemaju uticaja.

Ponekad međunacionalni savezi unutar UN-a deluju logično, budući da pojedine vlade pokazuju srodna interesovanja u geopolitičkim raspravama ili pregovorima. Ponekad su, međutim, ti savezi u očitoj protivrečnosti sa formalnim institucionalnim praksama ili „vizijom“ neke zemlje ili regiona kakva se artikuliše u javnosti. Činjenica da su američke delegacije pri UN-u od 2001. godine ostvarivale blisku saradnju s delegacijama onih država koje američka administracija u javnosti izlaže najoštrijoj osudi, uključujući tu i neslavnu „Osovinu zla“, najistaknutija je od tih protivrečnosti.²⁵⁹ Savezi u koje ulazi Bušova administracija sa konzervativnim i ekstremističkim vladama iz Organizacije islamske konferencije (OIC) i njeno neprekinuto partnerstvo sa Svetom stolicom, imaju štetne učinke po sposobnost aktivista i aktivistkinja za seksualna prava da dalje unapređuju sporazume nastale devedestih godina. Oni su otkrili i da „neprijatelj“ zemlje na papiru i u javnim govorima, u kafeteriji može postati saradnik, posebno kada je reč o seksualnim i reproduktivnim pravima.

259. U svom javnom obraćanju u januaru 2002. godine, Džordž Buš imenuje države koje pripadaju „Osovini zla“: Irak, Iran i Severna Koreja. U maju 2002. godine, zvaničnici američke administracije toj listi dodaju i Libiju, Kubu i Siriju.

Programi konzervativnih ekstremista pri Ujedinjenim nacijama manifestuju se na bezbroj načina, a mnogi od njih su sa sobom doneli progone na temelju seksualnosti. Te taktike stvaraju neprijateljsku političku klimu, jer uz njih često idu i prikrivene pretnje kažnjavanjem pojedinih država zbog stava koji su zauzele po pitanjima seksualnih prava, otvoreni naponi da se seksualna prava predstave kao opasnost po nacionalnu suverenost, zastrašivanje učesnika na skupovima, a u izvesnim instancama i javno klevetanje ili patologizovanje čitavih zajednica. U osobito neprijatne taktike spada pokušaj da se stane na put učešću civilnog društva, da bi se unapred onemogućila rasprava o seksualnim pravima, kao da bi njihovo puko pominjanje moglo zauvek da izmeni pregovore pri UN-u i društveni poredak.

Ima neke ironije u tome što bi se mnogi aktivisti za seksualna prava složili sa ovom procenom: artikulaciju seksualnih i reproduktivnih prava u okvirima UN-a mnogi ne smatraju samo ciljem po sebi, već i ciljem koji utiče na institucionalne prakse na nacionalnom nivou i to tako da pomaže njihovim političkim programima. Ta napetost – s jedne strane, konzervativne države koje nastoje da ponište svaku mogućnost artikulacije seksualnih prava, s druge, pak, strastveno zalaganje za normalizaciju i demistifikaciju seksualnog – podstiče živi postpekinški napor da se u ovom novom milenijumu ode i nekoliko koraka dalje od već urađenog tokom devedesetih godina XX veka.

Izvesnog napretka u pripajanju analiza seksualnih prava bilo je u sporazumnim telima UN-a, od kojih su mnoga već razmatrala ova pitanja u svojim komentarima i preporukama. Komitet za ljudska prava (HRC), koji prati implementaciju Međunarodnog sporazuma o građanskim i političkim pravima (ICCPR), Komitet o pravima deteta (CRC) i Komitet o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima (CESCR) nude eksplicitne reference na seksualnost, velikim delom u kontekstu antidiskriminacije i seksualne orijentacije.²⁶⁰

Neke aktivistkinje, međutim, tvrde da su očevidni uspesi u domenu seksualnih prava, pa i sama upućivanja na ta pitanja, imali varljivog odjeka u radu jednog inače odanog saveznika – Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije nad ženama. To je predstavljalo veliki izazov za sve one koji se zalažu za CEDAW, i istovremeno koriste terminologiju seksualnih prava koju su ustanovili ICPD i Pekinška konferencija da bi razvili njene potencijale.²⁶¹ Doroti Akenova koja je u januaru 2003. godine održala javnu prezentaciju o seksualnim pravima pri CEDAW-u, primećuje da se Komitet postavlja „kao da je slep, kada je reč o seksualnom zdravlju.“ Podstičući CEDAW na smeliji rad na seksualnosti, ona zapaža da „treba da daju komentare vladama o ovim pitanjima, čime će nama pružiti više instrumenata da ostvarimo uslove za saradnju sa nevladinim organizacijama i da vladama pripišemo odgovornost. Komitet mora odavati utisak da je ovaj rad od suštinskog značaja.“²⁶²

260. Videti, na primer, sledeće novije reference: CESCR načelni komentar #14 o zdravlju iz 2000. godine; CRC Načelni komentar (2003) #4 o zdravlju adolescenata i razvoju; i HRC zaključnu primedbu (2004) o seksualnoj orijentaciji u Poljskoj. Za duži opis napredaka u oblasti seksualnosti pri UN-u, videti Ignacio Saiz, „Bracketing Sexuality: Human Rights and Sexual Orientation – A Decade of Development and Denial at the UN“, *Health and Human Rights: An International Journal*, Vol. 7, no. 2, 2004.

261. IGLHRC intervju sa Alis Miler, Centar za zakon i institucionalne prakse, Mailman škola javnog zdravlja, Univerzitet Kolumbija, oktobar 2004.

262. IGLHRC intervju sa Doroti Akenovom, INCREASE (Nigerija), septembar 2004.

2000: Peking +5

Tokom Specijalne sesije Generalne skupštine Ujedinjenih nacija na kojoj je trebalo razmotriti dostignuća i oceniti pekinšku *Platformu za akciju*, koja je održana u prostorijama UN-a u Njujorku i poznata pod imenom *Peking +5*, rasprave o seksualnosti dobile su priličnu vidljivost, kako na zvaničnim sesijama skupa, tako i tokom „sporednih događaja“ u NVO organizaciji, na pres konferencijama i na okupljanjima lezbejske neformalne grupe. No, uprkos tome što im je dodeljen izvestan javni prostor, aktivisti i aktivistkinje za seksualna prava bili su součeni sa otvoreno neprijateljskom klimom, kakvu ranije nisu osetili pri Ujedinjenim nacijama. Severnoameričke desničarske grupe poslale su mnogobrojne predstavnike i predstavnice iz svojih redova, od kojih je malo njih išta znalo o pitanjima seksualnih prava, UN-u, pa i o tome šta zapravo rade na skupu *Peking +5*.

Doroti Akenova iz Nigerije seća se veoma snažnog fizičkog prisustva tih grupa, u kojima je, po priči, bilo puno monaha koji su dovedeni u poslednjem trenutku, kao i brojnih mladih ljudi povezanih sa ekstremističkim grupama, koje je trebalo infiltrirati u omladinsku neformalnu grupu. „Dovedeni su tinejdžeri koji nisu imali pojma zašto su ovde, niti šta bi trebalo da rade. Prema izrazu na njihovim licima mogli ste reći da zbilja ne znaju šta tu traže.“²⁶³

Za neke, raspoloženje tokom skupa počelo je da se izopačuje u atmosferu zastrašivanja, koja je dobila nadrealne dimenzije tokom finalne pripremne konferencije za događaj u martu 2000. godine. Džoana Maning (Joanna Manning), kanadska teološkinja, aktivistkinja za prava na abortus i bivša kaluđerica, piše: „Taktika Svete stolice i njenih fundamentalističkih saveznika se promenila: više se nisu zadovoljavali kočenjem pregovora, nego su išli na zastrašivanje. Sveštenici u punoj odeždi mahali su brojanicama da bi oterali zle duhove tokom sastanaka na kojima su se okupljale ženske neformalne grupe. Neki su izvodili egzorcizam u prostoriji u kojoj se okupljala lezbejska neformalna grupa.“²⁶⁴

Tokom prenatrpanog panela o seksualnim pravima, hrišćanski sveštenici stajali su po obodu prostorije u kojoj se skup održavao, čitajući biblije, dok su aktivistkinje rečito i silovito govorile o ukrštanjima seksualnosti i ljudskih prava u vlastitim životima. Stojeći pored učesnica i ostalih prisutnih koji su sedeli, odeveni u tamnu odeždu, mrmljali su molitve dok su žene pričale o nasilju i državnoj i verskoj diskriminaciji na temelju seksualnosti. Iako je rasprava išla tokom koji su zamislili organizatori, kada su ljudi krenuli da napuštaju prostoriju, u holu je počela da se odvija nova neprijatna situacija: izlazeći sa panela o seksualnim pravima, Džoanu Maning praktično je okružila grupa muškaraca koji su je glasno optužili da „nije prava katolkinja“. Njeni saveznici su otrčali po obezbeđenje, koje je prekinulo taj iznenadni verbalni napad.

Na međudržavnoj sesiji tokom skupa *Peking +5*, pregovori o završnom obliku dokumenta potpuno su stali, pošto su konzervativne koalicije dovele do toga da svako spominjanje termina „seksualna orijentacija“ pokrene otegnutu debatu. Čak je i jezik kojim se imenovalo postojanje svedočanstava o nasilju na osnovu seksualne orijentacije, ili se upućivalo na činjenicu da izvesne zemlje imaju antidiskriminatorno zakonodavstvo koje štiti lezbejke i gej muškarce, sada postao kontroverzan. Tokom ove sesije, diplomatija Ujedinjenih nacija sklanjala je sve razdorne i homofobične komentare iz vidokruga, pošto su delegati nekih vlada izricali da se oni ne mogu složiti s uključenjem tog pojma, jer „homoseksualnost ne postoji u njihovoj zemlji“, ili zato što su smatrali da će „otvorena refe-

263. Ibid.

264. Joanna Manning, „The Devil and the Deep Holy See“, http://www.geocities.com/glowmaid/glowing_maidrant15.html

265. Lične beleške autorke, 2000.

renca legitimisati tu bolest."²⁶⁵ Kako se pokazalo pet godina ranije, tokom pregovora u Peking, konzervativne delegacije su marljivo radile na tome da ne bude upućivanja na termin „seksualna orijentacija“ u konačnoj verziji dokumenta.

Kontroverza se nije ograničavala samo na zvanične pregovore. Panel o seksualnim pravima, obeležen kao prva sesija o ovoj temi, predstavljen je kao sporedni događaj konferencije koju sponzorise UN na kojem je učestvovao Visoki komesar za ljudska prava (OHCHR). Delom zbog prisustva OHCHR-a na panelu, događaju je pridana neporeciva legitimnost, te su državni delegati i predstavnici nevladinih organizacija ispunili veliku prostoriiju još tokom pauze za ručak. Reagujući na tvrdnje aktivista i aktivistkinja za seksualna prava da su zvanični pregovori usporeni baražom homofobičnih komentara, konzervativne grupe su se postarale da niko u publici ne ostane uskraćen za flajer, koji je obaveštavao da su konferenciju „preoteli homoseksualci i zapadni imperijalisti“ koji ugrožavaju nacionalnu suverenost zemalja globalnog Juga.

Neprijateljska atmosfera stvarana mesecima unapred tokom pripremnih konferencija dala je ton raspravama o seksualnim i reproduktivnim pravima na zvaničnoj sesiji skupa. Doroti Akenova primećuje:

Bili smo vrlo odlučni da ne dopustimo da nas zastraše. To, međutim, pokazuje koliko je malo sigurnosti za ljude koji pripadaju seksualnim manjinama i za one koji rade na seksualnim pravima. Od svih aktivnosti u kojima sam učestvovala pri Ujedinjenim nacijama, ova je bila najprljavija; ono sa čim smo bili suočeni bilo je zaista nečuveno. Dovođeni su ljudi koji do sada nisu imali nikakvog iskustva sa događajima i procedurama UN-a, ili su ga imali malo, nije im bilo jasno šta ovde treba da rade, osim da se mole za naše duše i da nam smetaju. Grupa belih, severnoameričkih kaluđerica prisustvovala je jednom od susreta afričke neformalne grupe o zdravlju, govoreći nam šta je najbolje za Afrikance, kao da one to znaju. Te kaluđerice nemaju nikakvog dodira sa realnošću. Došle su da govore stvari koje se protive našim idejama, kao da znaju nešto o Nigeriji ili Africi.²⁶⁶

2001: SPECIJALNA SESIJA GENERALNE SKUPŠTINE UJEDINJENIH NACIJA O HIV/AIDS-U

U junu naredne godine, UN je ostvario prvu Specijalnu sesiju Generalne skupštine (UNGASS) o HIV/AIDS-u u Njujorku. Prisustvo civilnog društva već je bilo prilično ograničeno, aktivisti za seksualna prava bili su izloženi stalnom nadzoru, a u izvesnim trenucima nalazili su se u središtu kontroverze koja je ugrožavala slobodu izražavanja i u samom UN-u. Predstavnica Međunarodne komisije za gej i lezbejska ljudska prava (IGLHRC) odabrana je, uz druge predstavnike vlada, nevladinih organizacija i agencija Ujedinjenih nacija, da održi petominutnu prezentaciju tokom zvaničnog okruglog stola o HIV/AIDS-u i ljudskim pravima. Veliki broj konzervativnih muslimanskih država protivio se uključenju IGLHRC-a u raspravu, insistirajući dva puta na prebrojavanju glasova za i protiv uključenja, u čemu je učestvovalo oko 190 država članica, što je krajnje neobičan potez za Ujedinjene nacije u kojima se neguje tradicija konsenzusa.

Na kraju glasanja, Karin Kaplan (Karyn Kaplan), predstavnici IGLHRC-a, dopušteno

266. IGLHRC intervju sa Doroti Akenovom, INCREASE, septembar 2004.

je da uzme reč i da se obrati predstavnicima vlada i civilnog društva o pitanjima ljudskih prava, HIV-a i seksualne orijentacije.²⁶⁷ Iako se tvrdilo da se pribegava proceduralnim manevrima zbog seksualne orijentacije, neki su aktivisti smatrali da se ovim konfliktom namerno manipuliralo da bi se sprečilo pomeranje rasprave na druge stvari – recimo, na odgovornost države za HIV pandemiju. Kako je vreme proticalo, rasprava se sve više ticala pitanja učešća i legitimiteta ove grupe, umesto politike vlada i predanosti utvrđivanju razornih posledica koje je sa sobom donela HIV/AIDS kriza. Kako primećuje Suzana T. Frajd iz IGLHRC-a: „Bio je to prefrigani način da nas učukaju: aktivisti za seksualna prava došli su sa jasnim analizama institucionalnih praksi i politika za koje smo hteli da lobiramo. Umesto da smo, međutim, radili na oblikovanju naše poruke, mi smo trošili vreme na ubeđivanje vlada da nam dopuste da koristimo mikrofon.“²⁶⁸

Iako je ova kontroverza u izvesnom trenutku počela da jenjava, do nove nepogode se čekalo samo nekoliko dana, koja je izbila tokom pregovora oko finalnog dokumenta konferencije. Kada se došlo do odeljka o transmisiji HIV-a, usledila je vatrena rasprava oko uključivanja terminâ „muškarci koji imaju seksualne odnose sa drugim muškarcima“ i „seksualni radnici/e“, termina koji predstavljaju „ranjive grupe“ koje bi potencijalno trebalo da dobiju posebnu pažnju da bi se ustanovile stope transmisije. Konzervativne delegacije isticala su da bi uključivanje referenci na ove zajednice – čak i u odnosu prema epidemiologiji HIV transmisije – davalo neprihvatljivi stepen legitimnosti samoj njihovoj egzistenciji. Dakle, dati ime ili učiniti vidljivim one koji su najsnažnije pogođeni HIV/AIDS krizom po sebi već predstavlja dovoljnu opasnost, te je to sasvim zaustavilo raspravu do kraja Specijalne sesije. Na kraju, lista ranjivih populacija, na kojoj je trebalo da se nađu i druge manje kontroverzne grupacije, nije uključena u dokument, u kojem su ostale samo načelne reference.

2002: SPECIJALNA SESIJA GENERALNE SKUPŠTINE UJEDINJENIH NACIJA O DECI

Kada je UN 2002. godine održao Specijalnu sesiju Generalne skupštine o deci, aktivisti i aktivistkinje za seksualna prava iz svih delova sveta sučeljeni su sa nekim već poznatim preprekama, ali i sa novim izazovima. Imajući na umu da je u međuvremenu došlo do smene Klintonove administracije, koja je u bila u načelu otvorena za pitanja seksualnih prava, i da ju je zamenila Bušova ultradesničarska administracija, aktivisti i aktivistkinje za seksualna prava bili su odmah suočeni s novostečenim pozicijama moći koje su pripale ekstremističkim nevladinim grupama, novim savetnicima američke delegacije pri UN-u.

Tokom pripremnih konferencija za UNGASS, kao i tokom same finalne sesije, američka delegacija odlučila se da joj unutrašnji savetnici budu desničarske, ekstremističke organizacije poput Fokusa na porodicu, Saveta za istraživanje porodice i Zabrinutih žena za Ameriku.²⁶⁹ Umerene grupe nisu bile valjano zastupljene u savetodavnom telu, a grupe koje se zalažu za feminističke vizije rodne ravnopravnosti i seksualnih prava ostale su isključene iz njega.

Te su grupe neposredno uticale na konzervativne stavove koje je američka delegacija

267. IGLHRC je bila jedina lezbejska i gej organizacija pozvana da govori na ovoj sesiji. Iako je konačni zbir glasova išao u korist učešću IGLHRC-a, oko 30 država se uzdržalo od glasanja, što su neki aktivisti i aktivistkinje shvatili kao dokaz o strahu da se ostane zabeležen kao država koja podržava uključivanje jedne homoseksualne grupe.

268. IGLHRC intervju sa Suzanom Frajd, januar 2005.

269. Videti fusnotu #118 u ovom izveštaju za dalju raspravu o Fokusu na porodicu.

zastupala u pregovorima po čitavom nizu pitanja koja se jesu ticala seksualnosti ili sa njom nisu imala nikakve veze. Američka delegacija je prednjačila u podršci programima apstinencije kao jedinoj validnoj opciji seksualnog obrazovanja za mlade; aktivno su se suprostavljali upućivanjima na značaj korišćenja prezervativa i kontracepcije; nastojali su da oslabe reference na ljudska prava mladih; protivili su se upotrebi jezika kojim bi se ojačao globalni poziv da se ukine smrtna kazna za osobe mlađe od 18 godina; i radili su na podrivanju značaja Konvencije o pravima deteta (CRC), koju samo Sjedinjene Američke Države i Somalija nisu ratifikovale.²⁷⁰ Predstavnici različitih pokreta okupljali su se da bi oformili labavu koaliciju, koju su podržali i neki članovi Kongresa, koja bi izvršila pritisak na američku administraciju da preispita svoje pozicije.

Upravo su tokom te Specijalne sesije o deci Sjedinjene Američke Države najavile svoje bučno protivljenje upotrebi termina „službe za reproduktivno zdravlje“ u pregovorima. Taj se termin sada shvatao kao oznaka – a prema konzervativnim tumačenjima i kao kamuflaža – za abortus. Ta se kontroverza pojavila tokom pripremne konferencije za Specijalnu sesiju o deci, i upravo će ona pokrenuti zvanično saopštenje američkog ministarstva unutrašnjih poslova, upućenog izvesnim državama Latinske Amerike, koje su upozorile svoje vlade o zabrinutosti Sjedinjenih Američkih Država zbog termina „službe za reproduktivno zdravlje“ i njegove navodne veze sa abortusom. Zvanično saopštenje sugerise da države ne bi trebalo da se zalažu za upotrebu termina u dokumentu koji će biti rezultat pregovora UNGASS-a.²⁷¹

Kako je konzervativna opozicija „službama za reproduktivno zdravlje“ rasla, aktivistkinje za seksualna prava shvatale su da su čak i one zdravstvene službe koje nisu imale nikakve veze s abortusom i reproduktivnim pravima izložene riziku. Sjedinjene Američke Države su na kraju bile prilično izolovane u svom stavu, budući da su zemlje Latinske Amerike ostale istrajne u podršci načela Konvencije o pravima deteta (CRC). Ako ništa drugo, UNGASS o deci je otkrila da je došlo novo konzervativno doba koje se suprostavljalo progresivnim, feminističkim principima o seksualnim pravima, donoseći neke „nove i poboljšane“ strategije i izazove sa kojima će aktivisti za seksualna prava morati da se suoče na predstojećim sastancima Ujedinjenih nacija. Jedna od lekcija sa ove sesije ostaviće posebno trajan dojam: abortus i druga pitanja seksualnih prava biće postavljana kao mamac izvesnim državnim delegacijama, što će uvek ići uz moćan uticaj katoličke crkve i uz pitanja strane pomoći i trgovinskih sporazuma, da i ne spominjemo vojne saveze.

2003-2004:

ICPD + 10 REGIONALNE KONFERENCIJE UJEDINJENIH NACIJA

Uz otvorene pokušaje da utiču na pozicije vlada na državnom nivou i da zastraše one koji ih reprezentuju, predstavnici ekstremističkih grupa koriste različite taktike kojima obeležavaju prisustvo desnice, čime zastrašuju delegacije i druge koji dolaze iz nevladinog sektora, i osiguravaju da niko ne zaboravi kakvi su stavovi boraca protiv abortusa. Na regionalnom skupu Ekonomske komisije za Latinsku Ameriku i Karibe (ECLAC), održanom u Portoriku u junu 2004. godine, osnovni cilj programa bio je pregled implementacije *Programa*

270. Za raspravu o promovisanju apstinencije (i programa koji podržavaju apstinenciju kao jedino rešenje pre braka), američkoj delegaciji, desnici i UN-u, videti Cynthia Rothschild, „Abstinence Goes Global: The US, the Right Wing and Human Rights“, *American Sexuality Magazine*, <http://nsrc.sfsu.edu/HTML Article.cfm ?Article=165&PageID=51&SID=F77E0115EA6B7EDE3393C839FDACC865>, septembar 2003.

271. Dokument je u posedu autorke.

za *delovanje* (POA) na desetogodišnjicu Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju (ICPD). Kako su u središtu ovog skupa bile žene i reproduktivna prava, ne čudi što je bio prisutan veliki kontingent desničarskih grupa, koje su bile posebno poduprte moćnom katoličkom crkvom u Latinskoj Americi i ekstremističkim političkim grupama, kakva je Opus Dei.

Učesnici su morali da prođu kroz centralni hol hotela u kojem je održavana konferencija, da bi ušli u prostoriju za sastanke gde se odigravala formalna sesija. Veliki kompjuterski ekran, dug nekoliko stopa dijagonalno, postavljen je da bi se preko njega oglašavala zvanična veb stranica skupa, na kojoj se mogao videti ECLAC logo i logo UN-a, kao i naslov i datum konferencije. Džin Hed (Jeanne Head) iz Međunarodne federacije Pravo na život viđena je kako više puta pokušava da preusmeri sliku s ekrana na veb stranicu koja je prikazivala „izobličen i krvav“ prizor fetusa, koji su morali videti svi prolaznici koji su ulazili u salu. Džin Hed je bila jedina osoba koja je viđena kako pokušava da promeni zvaničnu veb stranicu konferencije; osvedočivši se o njenim upornim i uspešnim pokušajima da zameni slike ECLAC-a i UN-a slikom fetusa, omladinski kontingent koji se borio za seksualna prava na kraju se odlučio da na smene čuva kompjuter i zvaničnu veb stranicu.²⁷²

Uprkos takvim prepredenim taktikama i otvorenom pritisku na delegacije koji su vršile Sjedinjene Američke Države i Sveta stolica, konferencija je uglavnom reafirmisala principe *Programa za delovanje* iz Kaira. U stvari, sve regionalne komisije održane da bi se sastavio pregled postignuća i da bi se ocenio *Program za delovanje* ICPD-a, reafirmisale su program. Mnoge vlade su se ponovo posvetile poštovanju načela ljudskih prava, štiteći i promovišući žensko zdravlje i reproduktivna i seksualna prava, dok su im samo Sjedinjene Američke Države i Sveta stolica često predstavljale izolovanu opoziciju.

KOMISIJA O STANOVNIŠTVU I RAZVOJU (CPD) 2004. GODINE

I drugi skupovi Ujedinjenih nacija reafirmisali su načela *Programa za delovanje* Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju (ICPD), no ponekad tek posle poduzih borbi u kojima su konzervativne delegacije, Sveta stolica i njihovi nevladini partneri uskršavali stare kontroverze o abortusu i homoseksualnosti, ili su pravili nove. Iako su svi regionalni skupovi povodom ICPD podržali *Program za delovanje*, na skupu Komisije za stanovništvo i razvoj 2004. godine koja „nadgleda“ njegovu implementaciju, nije se došlo do konsenzusa o reafirmaciji tokom godišnjeg susreta u Njujorku u martu 2004. godine.

Konzervativni argumenti sada nisu počivali isključivo na sentimentu borbe protiv abortusa, ali su se okoristili medijskom bukom oko nedavnih sudskih presuda u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama u korist gej brakova. Nastojeći da probude strahove kod delegata koji su predstavljali izvesne države globalnog Juga, pobornici politike koja se borila protiv seksualnih prava upozoravali su da će afirmisanje principa *Programa za delovanje* prisiliti vlade da ozakone gej brakove.²⁷³ Taktike zastrašivanja nisu, međutim, uspele: nakon nekoliko nedelja dodatnih pregovora, od kojih su se mnogi odigrali u nezvaničnom okruženju, CPD Biro je konačno mogao da odobri rezoluciju koja je reafirmisala konsenzus postignut u Kairu.

272. IGLHRC intervju sa Melisom Diki (Melisa Dickie), Međunarodna koalicija za žensko zdravlje, oktobar 2004.

273. Lalaine Viado, e-mail IGLHRC-u, 25. oktobar 2004. *Program za delovanje* prepoznaje postojanje „različitih oblika porodice“ i, čineći to, priznaje stvarno postojanje čitavog niza mogućih formulacija, uključujući proširene porodice i porodice u zajednici, druge forme mreže srodstva, i nebrojene načine na koje se stara o deci kada izgube roditelje u nekom konfliktu ili zbog zdravstvenih problema. Konzervativci se često protive uključenju referenci na postojanje „različitih oblika porodice“ u UN okvirima, pošto nastoje da promovišu monolitno i redukcionističko shvatanje nuklearne, heteroseksualne porodične strukture.

2003. I 2004: SESIJE KOMISIJE O LJUDSKIM PRAVIMA

Kasnih devedesetih godina XX veka, a posebno u poslednjih nekoliko godina, Komisija o ljudskim pravima (CHR) sa sedištem u Ženevi postala je veoma produktivan prostor za aktivnosti u oblasti seksualnih prava. Mnogi uspesi koje je zabeležila CHR-a duguju feminističkom aktivizmu uopšte uzev, a posebno borbi protiv nasilja nad ženama i ženskim ljudskim pravima. Pojedini Specijalni izvišćaci Ujedinjenih nacija, nezavisni stručnjaci u svojim poljima, nastojali su da pripoje informacije o ljudskim pravima i ženskoj seksualnosti – i istopolnoj seksualnosti – u svoje izveštaje Komisiji. Tu su činjenicu pozdravljale mnoge aktivistkinje koje su se trudile da usklade svoj rad sa radom UN-ovih eksperata i ekspertkinja da bi uticale na izveštavanje i sadržaj rezolucija. Taj se rad stalno razvijao, ali njegov razvoj nije oslobođen progona i ožiljaka iz borbe, koja je vođena kako protiv aktivistkinja iz nevladinog sektora, tako i protiv samih UN-ovih stručnjakinja.

Okupljanje CHR-a 2004. godine svedočilo je o relativnom izlivu aktivnosti na polju seksualnosti: ono što je nekada bio skup relativno niskog profila iz perspektive tema i pitanja koja je obrađivao, sada se našao u središtu medijske pažnje, čemu su, uz aktivistkinje za seksualna i reproduktivna prava, jednako doprinele desnica i grupe za lezbejska, gej, biseksualna i transrodna prava.²⁷⁴ Najveća pažnja javnosti bila je usredsređena na ponovno predstavljanje rezolucije o ljudskim pravima i seksualnoj orijentaciji u Brazilu 2003. godine. Lezbejske, gej, biseksualne i transrodne (LGBT) aktivistkinje i aktivisti i druge aktivistkinje za seksualna prava radili su na promovisanju rezolucije dobrim delom godine i, premda su mnogi znali da je njeno usvajanje malo verovatno, pobornici rezolucije su našli da je podrška veća nego što je bilo očekivano. Opozicija Svete stolice i izvesnih država u Orga-nizaciji islamske konferencije (OIC), koje su tokom sesije 2003. godine vršile pritisak na države članice da se ne upuštaju u ovo pitanje, ili da insistiraju na odlaganju rasprave o rezoluciji za sledeću godinu, bila je, sa svoje strane, sasvim očekivana.

Do uzbune je došlo na predviđen način, njeni glavni akteri su bili svi očekivani protagonisti sa do sad već poznatim argumentima protiv mera zaštite ljudskih prava za osobe koje su gonjene zbog svog odnosa prema seksualnom ili rodnom identitetu. Dva faktora načinila su skup CHR 2004. godine posebno zanimljivim: prvo, veliko prisustvo LGBT grupa – oko 40 jakih organizacija koje su predstavljale i globalni Sever i globalni Jug; drugo, politička pozadina nedavno objavljenog rata između Sjedinjenih Američkih Država i Iraka. Ta su strujanja dala ton mnogim proceduralnim i ideološkim borbama, te je seksualnost tretirana i kao izvor sporenja za sebe, ali i kao kamuflaža za šire teme.

U dva skorija slučaja, od kojih se jedan vezuje za 2004. godinu, ovlašćenja i sposobnosti Specijalnih izveštaca javno su stavljeni na probu zbog njihovog angažovanja oko pitanja seksualnih prava i seksualne orijentacije. Komisija je 2000. godine u svoju rezoluciju o vansudskim, sumarnim i arbitrarnim kaznama unela termin „seksualna orijentacija“, upućujući na faktore identiteta koji ponekad vode nasilju. Tokom naredne godine, konzervativne delegacije dovele su u pitanje rad Komisije, javno preispitujući mandat Specijalne izveštalice o vansudskim, sumarnim i arbitrarnim kaznama, Asme Jahangir (Asma Jahangir), koja je u svom izveštaju obaveštavala o kršenju prava seksualnih manjina. Nacrt rezolucije nastao na osnovu tog izveštaja takođe je sadržavao referencu na seksualne manjine.

274. Istorijski, mediji koji prate rad CHR-a usredsređuju se na kritiku određenih zemalja. Uz izveštaje o konkretnim državama, 2005. godine su u središtu interesovanja nekih alternativnih i LGBT štampanih medija bila pitanja seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Iako je Asma Jahangir čvrsto stajala uz svoj izveštaj, a države koje su ranije pružale podršku i dalje nisu bile rade da cenzurišu referencu, oko termina se nisu složile državne delegacije, te je stoga izostavljen iz rezolucije 2001. godine.

Međutim, Asma Jahangir nastavlja da izveštava o seksualnoj orijentaciji i političkoj situaciji povezanoj sa njenim mandatom i u 2003. godini. „Osobe ubijene zbog svoje seksualne orijentacije“ bivaju ponovo svrstane među „specijalne grupe“, koje su prema rezoluciji o nestancima i sumarnim kaznama, nastaloj na osnovu njenog izveštaja, podložnije lišavanju prava na život. Ovoga puta, termin je ostao u izveštaju i posle glasanja o tome da li mu je u njemu mesto. Slične reference odobrene su 2003. i 2004. godine, iako su ih oba puta pratile kontroverze i agresivno javno preispitivanje ovlašćenja i nepristrasnosti Asme Jahangir.

Iako su progoni na temelju seksualnosti uglavnom upereni protiv žena, u izvesnim instancama i muškarci postaju mete progona na temelju seksualnosti, što predstavlja kaznu za promovisanje profeminističkih pozicija koje daju otvorenu podršku seksualnim pravima. Tokom sesije 2004. godine, novi naimenovani Specijalni izveštač o zdravlju, Pol Hant (Paul Hunt), bio je meta takvog napada tokom svog prvog predstavljanja u toj ulozi pred CHR-om, gde je mandat za pitanja zdravlja zvanično postavljen tek 2002. godine. Hantov izveštaj za 2004. godinu usredsređen je na seksualno i reproduktivno zdravlje i na smanjenje siromaštva, zbog čega je postao izvor velikog entuzijazma za branioce seksualnih prava i velike potištenosti za njihove neprijatelje.

Oni koji su pratili razvoj pitanja seksualnosti pri CHR-u, primećuju da Hantov izveštaj za 2004. godinu jamačno spada u jedan od najdalekosežnijih dokumenata Ujedinjenih nacija koji u sebi sadrži teme seksualne orijentacije, rodnog identiteta i zdravlja. Premda su upućivanja na žensku seksualnost bila jednako provokativna u izveštaju Specijalne izveštačice za nasilje nad ženama 1997. godine, Hant u svom izveštaju polazi od savremenih trendova koji neskriveno uvažavaju seksualnost i seksualna prava.²⁷⁵ Polazeći od načela ICPD-a u Kairu i pekinške *Platforme za akciju* (PFA), uz značajne osvrte na seksualno i reproduktivno zdravlje žena i devojčica, Hant zapaža da definicije u dokumentima sa ovih konferencija u izvesnim oblastima imaju zapravo ograničen domet u zaštiti i promovisanju prava ili zdravlja i da se, primera radi, razumevanjem seksualnih prava i seksualnog zdravlja treba više baviti.²⁷⁶ O pitanjima seksualnog i reproduktivnog zdravlja, on dalje ističe: „Ta pitanja spadaju u najkontroverznija i najosetljivija pitanja međunarodnog prava, ali su ona takođe i jedna od najvažnijih pitanja ljudskih prava“, i od središnjeg su značaja za razmatranje siromaštva. Hantu je očigledno bila namera da direktno oslovi ranije kontroverze i borbe pri Ujedinjenim nacijama oko spornog jezika, budući da iz paragrafa u paragraf imenuje neimenljivo:

Države bi trebalo da poboljšaju čitav niz službi za seksualno i reproduktivno zdravlje, u šta spada i pristup planiranju porodice, pre- i postnatalna nega, hitne akušerske službe i pristup informacijama.²⁷⁷

Kada se preklopi sa opšteprisutnim izostankom podrške ili zaštite za seksualne manjine od nasilja i diskriminacije, zakonska zabrana istopolnih odnosa u mnogim zemljama ometa seksualno i reproduktivno zdravlje mnogih ljudi koji se identifikuju ili ponašaju kao lezbejke, gej muškarci, biseksualne ili transrodne osobe.²⁷⁸

275. Videti fusnotu #70 za konkretni sadržaj izveštaja Specijalne izveštačice za nasilje nad ženama iz 1997. godine.

276. Izveštaj Specijalnog izveštača o pravu svakoga na uživanje najvišeg dostižnog standarda fizičkog i mentalnog zdravlja, Komisija o ljudskim pravima, E/CN./2004/49, 16. februar 2004, paragrafi 21 i 55.

277. Ibid. Para. 29.

U skladu sa slučajem *Toonen v. Australia* i nebrojenim drugim međunarodnim i lokalnim presudama, [države] treba da obezbede seksualne i druge zdravstvene službe muškarcima koji imaju seksualne odnose sa muškarcima, lezbejkama, biseksualnim i transrodnim osobama.

Takođe je važno osigurati da dobrovoljno savetovanje, testiranja i lečenje seksualno prenosivih infekcija budu dostupni seksualnim radnicima i radnicama.²⁷⁹

Iz perspektive nove, iscrpljujuće kontroverze oko ponovnog uvođenja rezolucije o seksualnoj orijentaciji u Brazilu, rasprave o Hantovom izveštaju predvodile su, pored ostalih, veoma glasne delegacije iz Sjedinjenih Američkih Država, Pakistana, Egipta i Saudijske Arabije. Hant je optužen da pokušava da proširi definicije „tradicionalnih“ ljudskih prava, da ne uspeva „prikladno“ da ih protumači, da izmišlja prava ili da radi nešto što ne spada u njegov mandat.²⁸⁰

Američka delegacija, koja se nije slučajno protivila samom stvaranju pozicije Specijalnog referenta za zdravlje 2002. godine, otkrila je svoje načelne stavove u pismu koje je kružilo među drugim delegacijama, u kojem optužuje Hanta za neprofesionalnost zbog nastojanja da legitimizuje „pravo na zdravlje.“ Čineći to, Sjedinjene Američke Države pokazale su svu složenost i slojevitost politike unutar Ujedinjenih nacija: dovodeći u sumnju Hantov lični kredibilitet, Sjedinjene Američke Države su sasvim nedvosmisleno iznele svoje protivljenje seksualnim i reproduktivnim pravima, ali su pokazale i da veruju da pravo na zdravlje ne može pripadati svakome bez razlike.²⁸¹

Desničarske organizacije koje prate rad UN-a poskočile su na ovu kontroverzu. Ekstremistička grupa sa sedištem u SAD nazvala je Hantov izveštaj „šokantnim“, tvrdeći: „Izgleda da se radi o koordiniranom nastojanju da se progura homoseksualna i transseksualna razbludnost sa više partnera, i abortus koji će bez restrikcija plaćati država.“ A Hanta su optužili ne samo za stvaranje lažnih „prava“, nego i zato što njih „iz hira“ pokušava da nametne zemljama.²⁸²

Osobe koje su pratile razvoj kontroverze primećuju da savezi između SAD i država koje pripadaju Organizaciji islamske konferencije (OIC) otkrivaju složenu geopolitičke i ekonomske veze koje su u to vreme bile aktuelne. Ako se uzme u obzir američki „rat protiv terorizma“ i prinudne mere finansiranja muslimanskih država u antiterorističke svrhe, Sjedinjene Američke Države ponovo uspostavljaju saveze sa državama koje se ne suprotstavljaju jeziku seksualnih i reproduktivnih prava ali podržavaju supersilu u svom regionu. Zdravlje žena, devojčica i svih onih nad kojima se vrši diskriminacija zbog njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta bilo je, po svoj prilici, ujedno primarno i sekundarno u ovoj raspravi.

278. Ibid. Para. 38.

279. Ibid. Para. 39.

280. „U.S Rebuke U.N. Official for Creating 'Sexual Rights'“, 4/21/2004, <http://www.cwfa.org/articles/5539/CWA/nation>.

281. Jedna aktivistkinja za seksualna i reproduktivna prava primećuje da „u poslednjih nekoliko godina, i na šezdesetogodišnjici CHR-a, SAD postaje sve unilateralnija, opstruktivnija i svojevoljnija u svom protivljenju ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima uopšte uzev. U svojoj ideološkoj opoziciji ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima, uključujući tu i pravo na zdravlje, SAD se ne slaže ni sa svojim saveznicima u borbi protiv seksualnih i reproduktivnih prava.“ Suki Bivers (Suki Beavers), Kanadska akcija za stanovništvo i razvoj, e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 26. novembar 2004.

282. „U.S Rebuke U.N. Official for Creating 'Sexual Rights'“, 4/21/2004, <http://www.cwfa.org/articles/5539/CWA/nation>. Videti i Real Women of Canada, http://www.realwomenca.com/newsletter/2004_may_jun/article_2.html.

SAD su insistirale da se glasa o paragrafu rezolucije koji je pozdravljao izveštaj Specijalnog izveštaića, i na tom su glasanju izgubile 36-13, uz četiri uzdržana glasa. Međutim, iako trinaest država nije htelo da podrži sporni paragraf, njih dvanaest od trinaest je htelo da podrži rezoluciju kao takvu, čime je priznato pravo na zdravlje. Sama rezolucija – u kojoj se obilato koristio jezik blagonaklon prema Hantovom izveštaju – na glasanju je prošla 52-1, gde je SAD imala jedini glas protiv.²⁸³ Hant na to kaže:

Bio sam razočaran što je ovo pitanje dominiralo raspravom, jer je to blokiralo druga vrlo ozbiljna pitanja kojima sam posvetio mesece rada. Takođe, kvalitet rasprave o kontroverzним pitanjima nije bio osobit; [bio je] ideološki i pripremljen za domaću publiku, zbog čega se nije ticao ni mene ni UN-a. Da, moj kredibilitet ili sud neki su doveli u pitanje, ali je, čini mi se, u očima drugih on znatno porastao.²⁸⁴

Ta vrsta proganjanja nije strana većini žena koje se zalažu za seksualna prava. Hantov rad u oblasti roda i seksualnosti odmah je taj rad i njegov lični integritet načinio podložnim kritici, što je čest fenomen u životima aktivistkinja. Jedna od ključnih distinkcija u iskustvima žena i muškaraca mogla bi se ticati relativnih razlika u privilegijama koje donosi rod – neko bi mogao tvrditi da muškarci, posebno muškarci koji dolaze iz zemalja globalnog Severa, mnogo lakše preusmeravaju ili „odbijaju“ te vrste optužbi, kakve prepoznamo u ovom napadu.

Među svim tim kontroverzama i pažnjom medija na međunarodnom nivou u 2004. godini, jedan uspeh prošao je gotovo neprimećeno: jezik paragrafa 96 pekinške *Platforme za akciju*, koji i dalje predstavlja najjasniju međunarodno usaglašenu referencu na pravo žena da kontrolišu sopstvenu seksualnost, odobren je – s malo buke – u rezoluciji o nasilju nad ženama.

Uspešni ishod ovog i brojnih drugih glasanja pri CHR-u proizlazi iz plodne konstelacije sve boljeg izveštavanja, građenja odnosa i strateškog lobiranja za pitanja seksualnosti, seksualne orijentacije i rodnog identiteta, koja su tokom poslednjih godina ušla u program velikog broja organizacija, državnih delegata, nekoliko stručnjaka i stručnjakinja i tela pri Ujedinjenim nacijama. Takođe izgleda da je do svega toga došlo lakše zbog sve veće spremnosti brojnih organizacija da uvedu seksualnost u ono što rade. Utoliko i dalje, uz stalnu opasnost od vraćanja unazad i mogućih poraza, pristižu i uspesi – ne, doduše, linearno, nego nepravilno uz stalne uspone i padove.

283. Videti Ana Elena Obando, *Women's Human Rights Net*, [http://www.whrnet.org/docs/issue-sexualrights commission.html](http://www.whrnet.org/docs/issue-sexualrights%20commission.html)

284. Pol Hant, e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 7. septembar 2004.

U S T A N I , O D G O V O R I : U T I C A J N A L O K A L N O O R G A N I Z O V A N J E

Ženska seksualnost, kao i ženski rad, koristi se u raznovrsne svrhe. Pitam se zašto su žene u tim trenucima tako važne, dok smo sve ostalo vreme na marginama gde jedva da nas i primećuju.²⁸⁵

Četiri priče koje slede, priče iz Kostarike, Indije, Poljske i Namibije, ilustruju kakvi su bili napadi na žensku seksualnost tokom poslednjih deset godina – dakle, pre i posle Svetske konferencije o ženama u Peking. Ti primeri pokazuju kako napadi mogu direktno uticati na sposobnost žena da se organizuju u političkom domenu i da koriste svoje osnovno pravo na izražavanje i udruživanje. Takođe pokazuju kako ideje iznesene tokom međunarodnih konferencija formiraju akcije na lokalnom i nacionalnom nivou. Nekada su te ideje izopačene i demonizovane; nekad, pak, ostaju netaknute, te pokreti u njima nalaze stabilan izvor podrške.

Ovo je poglavlje, prema tome, posvećeno civilnom društvu, sferi u kojoj ljudi za sebe konstruišu politički život: boreći se da promene centre državne moći ili da im naređuju, i radeći to izvan domenâ državne kontrole. Sve države koje su ovde opisane su, u formalnom smislu, demokratske: građani slobodno biraju vlast i politika države je u principu podložna kontroli naroda. Sve ovde opisane zemlje takođe imaju snažna civilna društva čije se organizacije, interesi i identiteti nekad nadmeću, nekad ujedinjuju u svom uticaju na vladu.

Ovo poglavlje sadrži dodatak iz 2005. godine za studije slučaja pojedinih zemalja koje su ovde opisane; svaki dodatak se nalazi nakon originalnog teksta, koji nije modifikovan.

285. Maja Šarma (Maya Sharma), aktivistkinja iz Nju Delhija, Indija, e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 24. april 2000

Ti primeri sugerišu, međutim, da demokratija nije bez mana, a i da svako civilno društvo samom sebi postavlja granice. Realizacija demokratske zajednice u kojoj su svi građani ravnopravni i u kojoj je dostojanstvo opšti posed, a ne nešto što se mora dosegnuti ili steći, ostaje u formi obećanja. Ideja da demokratija počiva na premisi da su svi jednaki, u praksi se često okreće protiv same jednakosti. Političari eksploatišu nelagodu koja postoji usled rastegljivosti pojma jednakosti i tobožnje mogućnosti njenog proširenja na svakoga; oni obezbeđuju podršku svojoj politici fetišizovanjem granica i demonizovanjem drugih koji se nalaze s one strane. Civilno društvo, takođe, često prikriva izvesni nespokoj zbog mogućnosti da sve može izaći na videlo javnosti. Grupe koje smatraju da imaju više prava da budu tu gde jesu, mogu se opirati nadmetanju za prostor – i mogu pokazivati prezir prema drugim grupama koje se takođe koriste retorikom demokratije i prava.

U oba slučaja, opasnost koja dolazi spolja i iznutra lako može dobiti seksualizovan oblik. Lezbejske aktivistkinje, zajedno s drugim ženama, tvrde da je seksualnost nužno deo javne sfere – kao objekt nasilja i diskriminacije, ali i kao uporište otpora i zajednica u nastanku. U Kostariki, međutim, država na to odgovara zatvaranjem nacionalnih granica za lezbejke, što u jednom trenutku zbilja znači proterivanje svih turistkinja koje u zemlju nisu došle u pratnji muškaraca. U Namibiji, pak, političari dobijaju podršku naroda upućujući nasilne pretnje „stranim“ homoseksualcima. Neprijatelji civilnog društva su utoliko eksploatisali seksualnost da bi izvitoperili slobodni razvitak obe stvari. Civilno društvo je takođe nastojalo da se oslobodi seksualnosti. Veterani demokratskog aktivizma u Indiji i Poljskoj gledali su postrance na žene koje nisu govorile samo o apstraktnim slobodama, nego o telima i želji.

Tela i želje nisu pretnja demokratiji. Ćutanje o njima, međutim, jeste. Demokratija i jezik o pravima ostaju šturi, ukoliko se seksualnost ne uzima u obzir. Indijske mainstream nevladine organizacije koje krase duga istorija odbrane građanskih prava, nisu bile pripremljene kada je Indiju zahvatio talas nacionalističkog nasilja, u kojem su žudnje disidentkinja bile omiljena meta. Suprotno tome, feministička organizacija u Namibiji napravila je veliki proboj u odnosu na monolitnu vladajuću stranku, poučavajući većinski mušku i politički tradicionalnu opoziciju kako se pravi jedan politički pokret.

Utoliko se ovo poglavlje najvećma bavi okupljanjem žena, njihovom borbom protiv represije i učenjem iz sopstvenih iskustava. Ukoliko neko nastoji da na osnovu seksualnosti podeli ženske organizacije, ili pokušava sasvim da ih učutka, one ne moraju da se predaju ili da podlegnu. Savezi su postignuti i ojačani; otpor je već imao mnogo uspeha. Neke organizacije su odlučile da ignorišu napade; druge su se odlučivale na kampanje kojima mogu delotvorno da uzvrate. Primeri koje ovde prenosimo, otkrivaju kako su se žene hrabro suočile s mržnjom, strpljivo se boreći protiv predrasuda.

KOSTARIKA: „STVARNO SMO VEROVALE DA SMO SLOBODNE“

Da li postoje sigurni prostori gde se žene mogu okupljati kao lezbejke? Može li razgovor o ženskoj seksualnosti teći uz osećaj bezbednosti?

Pre deset godina, kostarikanske lezbejke su verovala da je to moguće. Pokazalo se, međutim, da je drugačije. Otkrile su da obična rasprava o ženskoj seksualnosti toliko ugrožava Crkvu i državu da su njihovi skupovi, čak i kada su postali tajni i skriveni, bili meta lova na veštice. Aktuelna vlast tada je pokazala da je spremna da zatvori državne granice za sve žene koje se ne saobražavaju modelu – dajući uputstva zvaničnicima da odbiju pristup svim ženama koje putuju bez muškaraca – da bi sprečila da se rasprava odigra: to je bio još jedan dokaz da na nacionalnoj teritoriji nije bilo prostora gde se moglo govoriti ili sakriti.

Kostarikanska lezbejska grupa Las Entendidas organizovala je 1990. godine „Encuentro“ (susret) za lezbejke iz latinskoameričkog regiona. Događaj je osmišljen po modelu feminističkih Encuentros-a, veselih skupova koji su održavani svake treće godine negde u regionu, kojem su prisustvovala različite žene, a za lezbejke je to bila prilika da se sastanu i otkriju zajedničke planove. Ovo je trebalo da bude tek drugi Encuentro na kojem su se okupljale samo lezbejke – pre njega je održan samo susret u Meksiku 1987. godine. Kostarikanke su bile veoma uzbuđene što će se takav događaj odigrati u njihovoj zemlji: uzornoj državi Latinske Amerike, sa demokratskom vladom, ustavom koji štiti slobode govora i udruživanja, i s relativno popustljivom klimom prema manjinama, uključujući i lezbejke i gej muškarce.

Nad ovim grupama je ponekad dolazilo do zlostavljanja, policijskog nasilja i nasilja javnosti, no ono nikada nije bilo obesno. Nemali broj lezbejskih i gej barova u centru San Hozea pružao je relativno siguran prostor gde su ljudi mogli da se druže i da budu otvoreni po pitanju svoje seksualnosti. Encuentro je delovao kao uzbudljiva prilika za organizovanje i kao mesto gde će žene iz regiona moći da razgovaraju, prave strategije i političke planove, i gde će moći da se upoznaju u opuštenoj atmosferi. Tako su bar organizatorke mislile.

Sigurnog prostora tu, međutim, nije moglo biti. Umesto toga, Encuentro 1990. godine se pretvorio u najljući i najjetkiji javni napad na lezbejke kojem je Kostarika ikada svedočila. Rečima jedne od glavnih organizatorki događaja, Alde Fasio, „bile smo tako naivne i uzbuđene, da uopšte nismo mislile o skrivanju ili o mogućnostima da do nasilja dođe.“²⁸⁶

Skup je trebalo da se odigra poslednje nedelje aprila 1990. godine. Sredinom marta konačno je odlučeno da mesto događanja bude prostor koji je ponudila episkopalna crkva. Pet dana pošto je to potvrđeno, u jednom od glavnih nacionalnih dnevnih listova, *El Expresu*, pojavio se članak o okupljanju lezbejki. Ovaj članak, prvi u nizu napada štampe, pozivao je na otkazivanje skupa i „povratak“ moralnim standardima kostarikanskog društva. Članak je upozoravao da se „moralne grupe“ okupljaju u znak protesta protiv skupa, uz naznaku da te grupe imaju podršku rimokatoličke crkve.²⁸⁷ Članak je upozoravao da će skup pokvariti imidž zemlje, kao i moralno obrazovanje omladine. „Okupljanja ove vrste uobičajena su za Sjedinjene Američke Države“, naglašava se u članku, ali je u Kostariki javno, i ponosno, prisustvo lezbejki u raznim gradovima „ekstremno“ i predstavlja opasnost za nacionalne „norme“.

Članak u *El Expresu* ističe činjenicu da prvi dan skupa pada na Veliki petak. Autor članka nalazi da činjenica da se susret poklapa sa Svetlom nedeljom predstavlja direktni napad na „kostarikanske verske običaje“. Prema analizama Las Entendidas štampanih medija koji su pratili događaj, naknadni članci su u okupljanju lezbejki videli frontalni napad na Crkvu; štampa je optuživala lezbejke da promovišu rituale, navodeći čitaoce da poveruju da su mnoge žene ubijale odojčad da bi izrazile svoj prezir prema hrišćanstvu. U jednom antisemitskom ispadu, tvrdi Alda Fasio, oni su takođe povezivali lezbejke i Jevreje: Jevreji su hristoubice, pa ako se hristoubice i lezbejke okupljaju u dane svete za Hristovu smrt, oni praktično ponovo izvode čin raspeća.²⁸⁸

Preklapanje Svetle nedelje i Encuentra nije bilo slučajno. To, međutim, nije trebalo da bude rukavica bačena Crkvi u lice. Organizatorke skupa znale su da većina zaposlenih u

286. IGLHRC intervju sa Aldom Fasio, direktorkom Programa *Žene, rod i pravda* pri UN Latinskoameričkom institutu za sprečavanje zločina, april 2000.

287. „Congreso de lesbianas se hara en Costa Rica“, *El Expreso*, 22. mart 1990. Preštampano u *Memoria de un encuentro inolvidable. Encuentro Lésbico Feminista de América Latina y el Caribe*, 2do, Abril de 1990, dokumentacija o Encuentru koju se kasnije prikupile Las Entendidas.

288. IGLHRC intervju sa Aldom Fasio, april 2000.

Latinskoj Americi praznuje Svetlu nedelju, te je to za žene bila prilika da putuju, ne uzimajući slobodne dane. Štaviše, mnoge lezbejke su na radnom mestu prikrivale svoju orijentaciju, plašeći se da će ostati bez posla ako o tome budu otvorene. Fasio sugerise da su „žene mogle reći da odlaze iz grada na Svetlu nedelju; nisu nužno morale da kažu da idu na lezbejski skup u San Hozeu.”

Članak iz *El Expresa* svima je naneo štetu. Prema ustavu Kostarike, katoličanstvo je zvanična državna religija, zbog čega država finansira Crkvu. No, intimna veza između Crkve i vlade ne utiče samo na politiku države, već i na narav štampe. Fasio tvrdi da u Kostariki „zbilja nema desničarske štampe”, jer je „štampa u celini konzervativna – pa i nema alternative.” Sve ključne novine, izuzev univerzitetskih, direktno su povezane sa Crkvom ili predstavljaju stavove Crkve o najvećem broju pitanja.²⁸⁹ Katolička crkva takođe je veoma prisutna i na kostarikanskim radio talasima. Taj uticaj imao je neposredne i zastrašujuće posledice po lezbejski Encuentro.

Novinarka iz drugog *mainstream* dnevnog lista, *La Nacion*, stupila je u dodir sa jednom od organizatorki Encuentra nekoliko dana nakon prvog članka u *El Expresu*, tražeći intervju. Kada je organizatorka odbila razgovor, novinarka je pretila da će objaviti štetne informacije o skupu i da organizatorkama neće dopustiti da reaguju na to. Dve žene iz organizacije su tada pristale na intervju pod uslovom da ostanu anonimne.

Kada se najzad pojavio, članak je navodio njihove reči: „Strejt žene i lezbejke će, zajedno sa stručnjacima za AIDS, društvenim teoretičarkama i psihološkinjama, analizirati razne teme, od feminizma i lezbejstva, problema majki lezbejki, preko seksualnosti, rekreacije, bolesti zavisnosti, do nasilja i tlačenja. Miroljubiv, teorijski orijentisan skup ne može se smatrati nemoralnim. Kostarikansko društvo ne može poricati da lezbejke postoje.”²⁹⁰

Ta odbrana nije imala osobitog učinka. Narednog dana, *La Nacion* objavljuje pismo Romana Arijete Viljalobosa (Roman Arrieta Villalobos), nadbiskupa San Hozea, u kojem on govori o „dubokom bolu” koji mu je nanela priča o Encuentru. On je zahtevao da vlasti intervenišu i zabrane događaj, koji je bogohulno planiran „baš kada i uzvišene misterije stradanja, smrti i uskrsnuća našega Gospoda.” Pobožnost je začinio patriotizmom: „Kostariku su oduvek odlikovale njene ljudske i duhovne vrednosti, te je okupljanje ove vrste šamar čitavoj zemlji.”

Od tog časa, rečima Alde Fasio, „lezbejke su svakoga dana u štampi optuživane da uništavaju kostarikansko društvo.”²⁹¹ Lidija Alpisar, kostarikanska aktivistkinja za ženska prava, tvrdi da „je ovo u štampi imalo efekat eksploziva – bio je to veliki skandal.”²⁹²

Telefoni organizatorki nisu prestajali da zvone – zvali su ih kako predstavnici medija, tako i razni ljudi koji su hteli da zastraše ili priprete ženama koje su bile zadužene za planiranje Encuentra. Napetost u grupi Las Entendidas je stalno rasla. Brojne članice su se pribojavale da će biti „otkrivene”, bilo u štampi ili inače, i da će zbog toga izgubiti posao. Organizatorke Encuentra odlučile su da pomere datum održavanja skupa, prikrivajući i tačno mesto – da bi stale na put novim napadima u štampi, i da bi zaštitile žene koje su planirale da prisustvuju. Složile su se i oko toga da više ništa ne objavljuju u javnosti i da nastave planiranje skupa pod velom tajne. Međutim, kako tvrdi i Alda Fasio, ubrzo je postalo sasvim jasno da neko iz organizacionog tima odaje informacije štampi.

289. IGLHRC intervju sa Anom Elenom Obando, decembar 1999; IGLHRC intervju sa Aldom Fasio, april 2000.

290. Patricia Navarro Molina, „Encuentro Latinoamericano: Lesbianas se reüniran aqui”, *La Nacion*, tačan datum nepoznat.

291. Patricia Navarro Molina, „Arzobispo censura reunion de lesbianas”, *La Nacion*, tačan datum nepoznat.

292. IGLHRC intervju sa Lidijom Alpisar, april 2000.

Od sada se planiranje sastanaka odigravalo po kućama, umesto na javnim mestima. Grupa organizatorke, spremna na borbu, sada je već imala ćelijsku strukturu, a informacije su strateški prosleđivane samo onima kojima se moglo verovati i koje su morale da ih znaju. Primera radi, samo dve osobe su znale gde će se odigrati Encuentro; ostatak grupe je na to mesto trebalo da dođe tik pred početak čitavog događaja i to tek pošto bi sve prošle kroz složeni niz sigurnosnih mera predostrožnosti.

Mere predostrožnosti nisu, međutim, imale uspeha. Štampa je doznala da je datum okupljanja pomeren i da će se Encuentro naći na nekoj novoj lokaciji. Novine su pozivale javnost da pruži informacije o potencijalnom mestu okupljanja, upućujući čitaoce da paze na velike grupe žena koje idu zajedno.²⁹³ Čitaoci su pozivani da odmah obaveste štampu, ukoliko naiđu na takve „sumnjive“ grupe. Atmosfera koju je izazvalo ovo medijsko beščenje bila je vrlo neprijateljska, tvrdi Fasio.

Alvares Desanti (Alvarez Desanti), ministar vlade, 11. aprila izjavljuje da on neće dopustiti da strane lezbejke uđu u zemlju za dve nedelje, kada je mislio da se skup održava. (Encuentro je po novom rasporedu trebalo da se održi baš tog dana kada je on predstavio svoju strategiju kako da zaustavi dolazak lezbejki u Kostariku.) Kada je pritisnut da objasni kako se može ustanoviti ko je lezbejka, on je rekao da se žene sa kratkom kosom koje nose pantalone i ne putuju u pratnji muškarca mogu identifikovati kao lezbejke. Instruirao je kostarikanske konzulate da ne izdaju vize ženama koje ne putuju sa muškarcima, upozoravajući da će sve takve žene biti zaustavljene na aerodromima. Ministar je informisao avio kompanije da će, ukoliko budu prodavale karte ženama koje putuju same, ili bi se po njihovom izgledu moglo reći da idu na Encuentro, biti u obavezi da im obezbede besplatan let nazad.

„Ovo je demokratska zemlja“, izjavio je ministar, „gde je pravo na slobodno okupljanje zaštićeno zakonom. Uprkos tome, postoje etičke i moralne vrednosti koje nacionalne vlasti moraju braniti: mi utoliko smatramo da ovakav kongres utiče na naš stil života i ugrožava obrazovanje i moralna načela kojima pokušavamo da naučimo našu decu.“²⁹⁴

Dok je ministar objašnjavao kako identifikovati lezbejku, žene iz organizacionog odbora sastale su se u jednom restoranu. Tu su primile zapečaćena pisma u kojima su bila imena onih koje je trebalo da pokupe sa aerodroma. Pošto pokupe žene koje su uspele da prođu carinsku kontrolu, trebalo je da se sastanu na određenom mestu odakle će nastaviti ka svojoj konačnoj destinaciji, pošto pre toga još jednom stanu na označenom mestu da bi zbunile svakoga ko bi mogao da ih prati. Samo je glavnoj vozačici svakog konvoja data informacija o destinaciji: ostalima je rečeno samo da prate prvi auto u koloni. Ta strateška tajnovitost možda je i pomogla da se štampa drži na odstupnici, ali su se zbog toga neke organizatorke i potencijalne učesnice zagubile. Prema Aldi Fasio, „mnogo se žena izgubilo; one nisu znale kuda da idu, a mi nismo znale gde da ih tražimo.“

Na mestu događaja – u iznajmljenoj kući koju su ukruživali visoki zidovi – žene su patrolirale od sumraka do svitanja, a vrata su sve vreme bila zavravljena. Sasvim izdvojen, sa oslabljenim redovima zastrašenih učesnica, Encuentro se na kraju ipak odigrao, iako ni u ovim okolnostima nisu izostali incidenti. Tokom plenarne sesije poslednjeg dana skupa, i ovo skrovište je otkriveno: kuću je okružila grupa muškaraca koju su uzvikivali uvrede i psovke, bacajući kamenje preko zidova ograde. U jednom trenutku su pokušali da probiju kapije. „Bile smo zaista skamenjene. Neke žene su htele da istrče napolje, ali smo ih ubedile da bi

293. IGLHRC intervju sa Aldom Fasio, april 2000.

294. „Guerra a lesbianias“, *Diario Extra*, 11. april 1990.

to po sve bilo opasno.”²⁹⁵ Iako su napadači na kraju popustili, preostali društveni događaji su otkazani zbog straha od daljeg zlostavljanja i zastrašivanja. „Žene su tu noć provele u strepnji i ogromnom strahu.”²⁹⁶

Narednog dana, žene su brižljivo prevezene sa područja kuće; a automobili su primili onoliko žena koliko je moglo da stane u njih.

Mali broj žena koje su odlučile da ne prisustvuju Encuentru kasnije su pisanim iskazom objasnile da su tu odluku donele kada je počela homofobična kampanja u medijima. Rekle su da su se plašile da prisustvuju skupu zbog potencijalnih posledica: neke su se pribojavale za svoj posao, jer su se starale o porodici i nisu smele da dozvole da budu otpuštene, druge su živеле bez dozvole boravka i nisu smele da rizikuju deportaciju.²⁹⁷ Ako se uzme u obzir jetkost medijske kampanje koja je pogodila sve učesnice Encuentra, takvi strahovi svakako nisu bili bez osnova.

Mnoge od tih žena iz pozadine su pomagale oko Encuentra do poslednjeg časa, znajući da neće moći da prisustvuju. Neke od njih su dodale svoja imena na „listu osoba za podršku u slučaju nužde”, na kojoj su se našle advokatkinje i druge na koje bi se moglo računati ukoliko bude bilo neophodno. Mnoge su, međutim, rekle i da ih je strah sprečio da ponovo uspostave kontakt sa Las Entendidas nakon celog događaja.²⁹⁸

Grupa Las Entendidas (kojoj država Kostarika nikada nije dala pravni status organizacije)²⁹⁹ ozbiljno je oštećena napadima na Encuentro. Ovaj događaj je u zaveštanje ostavio sumnju i strah. Alda Fasio sugerše da su „žene bile prilično uplašene zbog mržnje koja se razlila medijima, i osećale su da su sve vreme izložene opasnosti, jer nisu ustanovile ko je među njima odavao tajne informacije štampi.”

Ana Elena Obando, kostarikanska aktivistkinja koja se bori za ženska prava, pamti Encuentro kao primer „pionirske političke organizacije jedne lezbejske feminističke grupe.” Encuentro je otkrio koliko je veliki problem diskriminacije nad lezbejkama i koliki je potencijal za nasilje u kostarikanskom društvu. Pokazao je da država ponosna na svoju demokratiju ima granice u toleranciji, a te se granice poklapaju sa seksualnom prilagođenošću – i mogu se preklopiti sa nacionalnim granicama, kada su na njima nepoželjni svi oni čiji izgled ukazuje na to da se ne prilagođavaju. Ovaj događaj je razvejavao sve iluzije, jasno pokazujući koliko se brzo mora delovati. Alda Fasio se priseća „kako smo”, do Encuentra, „stvarno verovala da smo slobodne.”³⁰⁰

DODATAK ZA 2005. GODINU: KOSTARIKA ZONA TOLERANCIJE?

Ana Elena Obando

Pokušaj kostarikanskih lezbejki da organizuju drugi Lezbejski i feministički latino-američki i karipski Encuentro 1990. godine, imao je dugotrajan učinak na LGBT pokret. Događaj i kontroverze oko njega i dalje utiču na vidljivost i politički prostor za aktivnosti i organizovanje. Progoni lezbejki se, doduše, ne javljaju na onaj način kojim smo svedočili

295. IGLHRC intervju sa Aldom Fasio, april 2000.

296. *Memoria de un encuentro inolvidable. Encuentro Lésbico Feminista de América Latina y el Caribe*, 2do, Abril de 1990.

297. Ibid.

298. Ibid.

299. Ana Elena Obando, e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 1. maj 2000.

300. IGLHRC intervju sa Anom Elenom Obando, decembar 1999, i Aldom Fasio, april 2000.

tokom Encuentra 1990. godine ili godišnjeg Lezbejskog festivala i prve LGBT konferencije za Centralnu Ameriku o ljudskim pravima i HIV/AIDS-u 1998. godine. Izgleda da je preporuka Ombudsmana predsedniku republike da zaustavi diskriminaciju nad LGBT populacijom imala učinka. Pa ipak, četrnaest godina kasnije, pozitivne promene koje su se odigrale u životima lezbejki više se naziru na individualnom nego na političkom nivou.³⁰¹

Pravno priznavanje i prava

Grupa Las Entendidas nikada nije pravno priznata od vlade. Najveća prepreka je premošćena 1995. godine, kada je pravno registrovana Asociación Triángulo Rosa kao organizacija koja se bori za slobodu seksualne orijentacije. Uz to, šef javnog registra odbio je da registruje versku asocijaciju koja je za jedan od svojih ciljeva postavila reformu homoseksualaca.

Uprkos pravnom priznavanju, nacionalno zakonodavstvo još uvek ne priznaje u potpunosti prava LGBT osoba. Lezbejke su i dalje izložene seksualnom zlostavljanju i proterivanju sa posla. Štaviše, državna ustanova posvećena radu s maloletnicima, PANI (Patronato Nacional de la Infancia), sve agresivnije oduzima decu majkama lezbejkama. Porodični zakon zabranjuje bračnu zajednicu osoba istog pola, a specijalni zakon o vanbračnim zajednicama priznaje samo zajednicu muškarca i žene. To znači da su prava nasleđivanja, korišćenja zajednički stečene imovine i pravo na osiguranje i penziju rezervisana samo za heteroseksualne parove. Međutim, preko autonomne državne ustanove koja se bavi osiguranjima, lezbejka je u mogućnosti da označi svoju partnerku kao baštinicu.

Štaviše, iako se neki zakoni tumače tako da isključe LGBT osobe, zakon o nasilju u porodici štiti lezbejke i gej muškarce koje su zlostavljali članovi porodice ili partneri. Uz to, Član 48. Opšteg zakona o HIV/AIDS-u iz 1998. godine, zabranjuje diskriminaciju zasnovanu na seksualnoj orijentaciji, pored ostalih, i traži kaznu za one koji su se upuštali u diskriminaciju (Zakon br. 7771, 29. april 1998, objavljen u Gaceta No. 96, 20. maj 1998).

Organizovanje i organizacije

Kada su Las Entedidas počele da se raspadaju kao grupa posle Encuentra, pojavila se nova lezbejska grupa, „Colectiva Humanas”, koju su oformile mlade žene. U opisu stoji da grupa predstavlja „mogućnost okupljanja lezbejki koje će zajedno sazrevati kao ljudska bića, prijateljice i saradnice, radeći na svesti i solidarnosti u borbi za svoja prava.”³⁰² Grupa se, međutim, raspala dve godine kasnije, kada je počela da diskutuje da se usmeri na političke umesto na socijalne aktivnosti. Danas postoje tri lezbejske grupe: el Reguero, čija se glavna aktivnost sastoji u organizovanju godišnjeg lezbejskog festivala; lezbejska grupa za samopomoć koja se sastaje u CIPACDH (Centro de Investigación y Promoción para América Central de Derechos Humanos); i grupa mladih lezbejki koje se okupljaju u feminističkoj organizaciji koja radi na seksualnim i reproduktivnim pravima. Prema Rozmari Maden (Ro-

301. Esther Serrano Madrigal, *De la Memoria Individual a la Historia Social Grupos de Encuentro de las Mujeres Lesbianas Costarricenses*, Universidad Nacional, Universidad de Costa Rica, Sistema de Estudios de Posgrado de Maestría en Estudios de la Mujer, Ciudad Universitaria „Omar Dengo“, Heredia, Costa Rica, 2002.

302. Colectiva Humanas. Reflexiones ed torno al trabajo en grupo. 20 de Agosto de 1992. S.p. en Serrano, E. (1994) *Breve historia de las organizaciones formales de mujeres lesbianas en Costa Rica*. Trabajo final del curso: Subordinacion y Discriminacion de la Mujer en Centroamericana. Maestría en Estudios de la Mujer. UNA-UCR. Costa Rica, str. 9.

semary Madden), lezbejskoj feminističkoj aktivistkinji, „izostanak političkog organizovanja ima loš uticaj na lezbejska prava. Mnoge lezbejke nisu svesne diskriminacije, pa i ne osećaju potrebu da se organizuju. Činjenica da je represivnog ponašanja policije sve manje, utiče na to da veruju da je i diskriminacija nekako nestala.”³⁰³

Lezbejski prostori

Izvestan broj gej barova u glavnom gradu pruža siguran prostor za socijalizaciju lezbejki, nudeći im osećaj o postojanju kolektivnog identiteta. Ova su mesta ponekad jedina gde se lezbejke osećaju dovoljno sigurno da otvoreno pokazuju svoju seksualnost. Roxana Rejes (Roxana Reyes), lezbejska feministička filozofkinja, smatra da „mnoge lezbejke veruju da ti prostori reprezentuju slobodu, te njihov prioritet nije organizovanje u borbi za svoja prava. Njihova unutrašnja lezbofobija kod njih takođe stvara osećaj da ne treba da traže svoja ljudska prava.”³⁰⁴ I premda barovi prvenstveno služe druženju, u nekim slučajevima su lezbejke u tim prostorima započinjale odbranu prava i promovisanje znanja o njima.

Na bojnopolju: mediji i katolička crkva

Iako su lezbejke stekle izvesne pravne olakšice, u koje spada i mogućnost preduzimanja formalnih poteza u borbi protiv diskriminacije, mediji i katolička crkva i dalje su veliki protivnici mogućnosti da LGBT osobe u potpunosti uživaju svoja ljudska prava u Kostariki.

Mediji

Javne informacije o seksualnosti u Kostariki se i dalje izrazito izvrđavaju. Primera radi, kada god se pitanje seksualne raznovrsnosti spomene u štampi, intervjuišu se visoki predstavnici katoličke crkve, ali se LGBT organizacije retko navode. Kada mediji razmatraju LGBT pitanja, lezbejke, interseksualne i transrodne osobe su i dalje slabije zastupljene od homoseksualaca i transvestitske populacije. Prema Rozmari Maden, „mediji sada pokušavaju da budu pažljiviji kada se pežorativno izražavaju o LGBT populaciji, i to se izgleda jedino promenilo.” Od Encuentra, progoni lezbejki u štampi postali su znatno ređi, uz neke izuzetke.

Katolička crkva: napast u mantiji

Između katoličke crkve i vlade još uvek postoji snažna pravna i politička veza. Feminističke organizacije, poput Agenda Política de Mujeres i drugih, zalagale su se za okončanje tog bliskog odnosa i za konstruisanje jedne u pravom smislu sekularne države. Feministkinje su isticale kako ta „sveta veza” utiče na ženska seksualna i reproduktivna prava, ali i na državnu politiku i štampu, kao i na način predstavljanja moralnih i etičkih vrednosti u kostarikanskom društvu. Kostarikanski zakon Nacionalnoj episkopalnoj konferenciji (NEC) pruža faktičku vlast da zabrani versko obrazovanje u državnim školama za sve veroispovesti osim za rimokatolicizam, kao i da svim osobama koje nisu katolici onemogućiti da postanu veroučitelji. Hijerarhija NEC-a deo je Odbora direktora kostarikanskog sistema za društvenu sigurnost.

303. Intervju sa Rozmari Maden, San Hoze, Kostarika, oktobar 2004.

304. Intervju sa Roxsanom Rejes, San Hoze, Kostarika, oktobar 2004.

Godine 1994, NEC naređuje ministarstvu obrazovanja (MEP) da povuče programe seksualnog obrazovanja, pošto su priređeni u skladu sa ljudskim pravima ustanovljenim u Kairu i Pekingu. Godine 2001, MEP odbija da razvija programe seksualnog obrazovanja u skladu sa tim zahtevima. U ovom trenutku, NEC daje recenzije za sve udžbenike i obrazovne programe koji se bave seksualnošću, i odbacuje sve koji protivreče katoličkim uverenjima.³⁰⁵ Bilo kako bilo, pre dve godine izbio je skandal kada se otkrilo da je vrlo poznati sveštenik, Minor Kalvo (Minor Calvo), seksualno zlostavljao dete, te je to, uz govor o sličnim skandalima u mnogim zemljama, ukazalo na licemerje Crkve. LGBT pokret nije neposredno učestvovao u tome, ali su ti događaji pomogli da se pokaže koliko je ironije u crkvenom prikazu LGBT osoba kao perverznojaka, i da se, s druge strane, razotkrije seksualno zlostavljanje dece čiji su počinci sveštena lica.

Vlada

Korupcija kostarikanskih političkih stranaka se poslednjih godina proširila čak i na bivše predsednike. Tako su na videlo izašli dvostruki standardi izvršne vlasti. To je podriilo i kredibilitet zvanične retorike u javnom mnjenju. Rečima Rozmari Maden, „vlada sve ređe vrši negativne pritiske, od kako je politika kažnjavanja vlasnika gej i lezbejskih barova prestala da bude na snazi, te Ured gradonačelnika sada daje zakonske dozvole za okupljanja.“ Maden smatra da je iskaz predsednika Međuameričkog suda za ljudska prava o tome da ne sme biti diskriminacije nad LGBT populacijom, uticao na odluku vlade da zapošljava i LGBT osobe. Međutim, LGBT osobe koje rade u pravosuđu, pribojavaju se da će naići na odmazdu, ukoliko njihova seksualna orijentacija ili rodni identitet budu otkriveni. Kada se pretpostavlja da je seksualna orijentacija nekog pripadnika javnog osoblja gej, zauzima se stav: „ne pitaj i nemoj da kažeš.“

Činjenica da neke organizacije unutar feminističkog pokreta sve više uključuju lezbejska pitanja u svoje programe, takođe je imala uticaja na držanje vlade. Tokom procesa Peking +5, organizacija el Reguero pokrenula je ove teme zajedno sa drugim ženskim organizacijama, među kojima se našao i nacionalni mehanizam za žene. El Reguero i CIPACDH takođe su učestvovala u inicijativi prvog Ženskog parlamenta pred Nacionalnim kongresom.³⁰⁶ Feministička parlamentarka, Epsi Kampbel (Epsy Campbell), otvorila je pre dve godine prostor u parlamentu za organizacije koje predstavljaju civilno društvo, te je CIPACDH sada u prilici da u skupštini iznosi pitanja od značaja za LGBT zajednicu. Antonio Alvares Desanti, ministar vlade tokom Encuentra 1991. godine koji je naredio imigracionim vlastima da zaustave lezbejke na aerodromima, pokušao je da razjasni svoju poziciju i izvinio se zbog svog stava. On sada vodi kampanju za predsednika republike. Međutim, kako Kostarika pokazuje tendenciju da se svrstava s politikom SAD-a i Vatikana, spoljna politika vlade je još uvek lezbo-homo-trans-travesto-fobična, kada se upušta u razmatranje seksualnih i reproduktivnih prava.

Pogled unapred

Država nema definisanu politiku prema LGBT diskriminaciji, tako da stupnjevi tolerancije zavise od poruka koje šalje politička stranka na vlasti. Izostanak organizovanja i opipljivih aktivističkih rezultata ostavlja lezbejska pitanja i prava na marginama rada unutar

305. Agenda Política de Mujeres, *Shadow Report*, Costa Rica. CEDAW, 2003.

306. Intervju sa Roksanom Rejes, San Hoze, Kostarika, oktobar 2004.

organizacija koje se bave ljudskim pravima i još uvek poriču postojanje različitih oblika seksualnosti. Budućnost lezbejskog pokreta u uskoj je vezi s potrebom za političkom strateškom vizijom koja povezuje LGBT pitanja sa aktuelnim društvenim, ekonomskim i političkim nacionalnim i internacionalnim kontekstima.

Ana Elena Obando je kostarikanska feministička i lezbejska advokatkinja, aktivistkinja za ženska prava, nezavisna konsultantkinja za nacionalne i međunarodne organizacije, mirotvorka i braniteljka prava svih živih bića.

INDIJA: „ZBOG ČEGA TO TREBA PRIKAZIVATI?“

Ne čine sve aktivistkinje koje se širom sveta bave onim što bi se na globalnom Severu i Zapadu nazivalo „lezbejskim pitanjima“, to kao lezbejke. To delom svedoči o osobenostima imenovanja: u mnogim kulturama i okruženjima, žene koje vole žene u terminu „lezbejka“ vide nešto nametnuto, što ne može prikladno opisati bogatu višeslojnost njihovih života. Ovo nam takođe govori i da pitanja koja su od središnjeg značaja za žensku seksualnost – pored drugih, pitanja telesnog integriteta i zdravlja, slobode da se definišemo izvan tradicionalnih društvenih struktura, i osnovo pravo izražavanja i udruživanja – ne mogu i ne smeju da se nazivaju „lezbejskim pitanjima“. Ona su važna za sve žene. Ma koliko višestruk bio njihov uticaj, on preseca klase, mesto i kulture. To su pitanja života i smrti i za one žene kojima nikada nije prošlo kroz glavu da sebe opišu kao „lezbejke“.

Indija pruža moćan primer složenosti, podela i saveza do kojih može dovesti aktivizam posvećen ženskoj seksualnosti. U Indiji se politički aktivizam usredsređen na lezbejske živote i identitete dugo godina odvijao u kontekstu feminističkog organizovanja oko „samostalnih neudatih žena.“* Taj pokret nastoji da ispita i odbrani živote Indijki koje biraju da žive izvan ustanove heteroseksualnog braka, ili koje tako moraju da žive zato što su udovice, razvedene ili napuštene. Izveštaj pripremljen za Nacionalni seminar o samostalnim neudatim ženama 1993. godine ukazuje na to da heteroseksualni brak i rađanje muške dece ženama daje privilegije, priznanja i identitet, pozajmljen od muškarca kojem su privržene – kao i izvesna zakonom odobrena prava, koja se uskraćuju samostalnim neudatim ženama. Ukoliko se ne uda, žena nije uspela u životu ili je negde zastranila. Samostalne neudate žene se patologizuju i privatizuju, budući da se retko posmatraju kao kolektivni identitet ili grupa koja se suočava s diskriminacijom.³⁰⁷

Pokret samostalnih neudatih žena nastoji da podstakne nastanak političkih identiteta žena koje nisu udate, žena koje se, ako se za njih uopšte zna, smatraju devijantnim, zato što su ili sasvim aseksualne ili svima seksualno dostupne. On takođe nastoji da „samostalnost

■ U originalu je izraz *single (women)*. „Single“ se na srpski jezik najčešće prevodi kao „neudata/neoženjen“, dakle, nema samostalan status, već se definiše u odnosu na bračno stanje (koje sledi ili je izostalo). U feminističkom kontekstu, u kojem heteroseksualna bračna zajednica ne mora da bude jedini referentni okvir, izraz „single“ može imati pozitivnu konotaciju (jer može upućivati i na žene koje ne žele, jer znaju da ne moraju da udaju). Izraz će stoga ovde biti preveden kao „samostalna neudata žena“, umesto kao „samica“ što je jedna od alternativnih opcija prevoda, iako na umu treba zadržati i ove negativne socijalne konotacije koje izraz sa sobom nosi (*Prim. prev.*).

307. Iznošenje problema samostalnih neudatih žena čak se i unutar ženskog pokreta pokazalo teškim. Priča se da je na feminističkoj konferenciji početkom devedesetih godina jedna neudata žena zahtevala „sesiju o samostalnim neudatim ženama“, na šta su druge žene odgovorile organizovanjem rivalske „sesije o udatim ženama.“ Ašvini Suktankar (Ashwini Sukthankar), e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 27. april 2000.

učini održivom alternativom normama prinudnog braka i nekog oblika porodice, preispitujući ih na taj način.”³⁰⁸

Samostalnim neudatim ženama u Indiji ne pretili samo nevidljivost, već i potpuno istrebljenje. Unutar „dominantne zajednice opšte je prihvaćeno da žena bez supruga ne zaslužuje da živi.”³⁰⁹ Posle smrti muža, udovicama ne pretili samo ožalošćenost: neke se bore za finansijski opstanak, jer muški članovi porodice nasleđuju poslove mrtvog supruga, a pošto oni često odbijaju da im pruže podršku, bore se sa siromaštvom; mogu se suočiti s pritiskom da se preudaju za rođake umrlog da bi zadržale svojinu u okvirima porodice. Neke su na smrt spaljene; neke su izvršile samoubistvo, posramljene zbog gubitka sredstava za život i „časti”.³¹⁰ Samostalne neudate žene eksploatisane su i finansijski: kako se veruje da imaju manje potreba, i njihove su plate manje od drugih. Žene koje supruzi ostave suočavaju se sa sličnim preprekama kako pod hinduističkim običajima, tako i pod muslimanskim porodičnim zakonom. Često se moraju boriti da se odvoje od porodica svojih muževa; ostaje im malo poseda i malo mogućnosti da se zaposle.

Neudate lezbejke potpadaju pod kategoriju samostalnih neudatih žena (i preko nje počinju da dobijaju glas). I one se suočavaju sa endemskom diskriminacijom koju nad njima vrše porodice i država. I lezbejke – suočene s homofobijom i nevidljivošću, te čestim pokušajima porodica i države da ih rastave od njihovih ljubavnica – ponekad probaju da izvrše samoubistvo. Rečima indijskih aktivistkinja: „Samostalna žena koja odbija brak i bira da kontroliše sopstvenu seksualnost, koja bira sopstvene seksualne partnere ili partnerke, predstavlja najveću opasnost i dato joj je najmanje društvenih dozvola u odnosu na sve druge grupe žena koje žive same.”³¹¹

Podvođenje lezbejskih pitanja pod šira pitanja pokreta samostalnih neudatih žena dovelo je, međutim, do napetosti, kada su lezbejke tražile veću vidljivost u pokretu.³¹² Iako su ova pitanja s vremena na vreme potezana na brojnim ženskim mestima okupljanja, reakcije su, prema lezbejskim aktivistkinjama, varirale od „neprijateljstva i odbacivanja do vrlo opreznog uvažavanja.”³¹³

Te tenzije su kulminirale kada je krajem 1998. godine Šiv Sena – hinduistička nacionalistička partija, srodna s vladajućom strankom Bharatja Janata (BJP) – počela silovitu kampanju protiv filma koji je predstavljao emotivnu i fizičku vezu dve Indijke iz srednje klase. Lezbejski identitet prvi put iskrsava kao javno pitanje preko ovih napada. Film i identitet koji predstavlja, postavljaju se kao nešto strano naciji i religiji, kao pretnja porodičnoj strukturi, braku i reprodukciji, koja je prema shvatanjima desnice od vitalnog značaja za opstanak indijske države. Kao takav, film postaje korisno sredstvo u dugoj desničarskoj borbi demontiranja već nepostojanog sekularnog i multietničkog karaktera ove države.

Tokom tri meseca koliko je trajala jagma, *mainstream* branioci problematičnog filma retko su spominjali njegov lezbejski sadržaj: termin „lezbejstvo” je prepušten nacionalistima

308. Single Women Project Team, Jagori, izveštaj priređen za Pripremni skup za Nacionalni seminar o samostalnim neudatim ženama, 1993.

309. Ibid.

310. Maja Šarma, aktivistkinja iz Nju Delhija, tvrdi da oduzimanje sopstvenog života ponekad može biti čin protesta i oblik otpora protiv života u nepravdnoj senci „beščašća”, kada žene imaju tako ograničene izbore u patrijarhalnim strukturama.

311. Single Women Project Team, Jagori, izveštaj pripremljen za Pripremni skup za Nacionalni seminar o samostalnim ženama, 1993.

312. IGLHRC intervju sa Ašvini Suktankar, januar 2000.

313. S. Manorama, B. Fernandez, S. Mahajan, N.B. Gomathy i C. Shah, tekst predstavljen na konferenciji Rod – pravdeni zakoni, Bombaj, 1996.

koji su njime vitlali naokolo. Branioци filma su bili usredsređeni na građanska prava, odbranu sekularne države, slobodu izražavanja i umetničke slobode. Ti koji su branili tolerantnu i raznovrnu državu, lezbejski identitet koji su nacionalisti koristili kao ubitačno oruđe, i dalje su shvatali kao nešto što treba ignorisati i izvrđavati. Shodno tome, prema lezbejskim aktivistkinjama, „Šiv Sena i njeni simpatizeri mogli su, gotovo bez ijednog glasa protesta, da iznose svoje osude na račun alternativne seksualnosti.“³¹⁴

Indijske lezbejske grupe, poput Saki, Sangini i Stri Sangam – kako više nisu nalazile okrilje u pokretu samostalnih neudatih žena – nagnane su na to da istupe u javnosti. Napade i pokušaje da se stane na put prikazivanju filma nazvale su nasiljem nad ženama uopšte, a posebno nad lezbejkama.³¹⁵ Nakon tog protesta, grupe koje su stale u odbranu lezbejskog identiteta formalno su ustanovile Kampanju za lezbejska prava (CALERI) – da bi odgovorile na nacionalističke napade, da bi se suprotstavile „društvenom potiskivanju ženske seksualnosti“, ali i da bi „artikulisale i podsticale bolje odnose lezbejki u/sa ženskim pokretom.“³¹⁶ Kampanja je nastala da bi se izgradila javna svest o lezbejkama i među lezbejkama, i da bi se jasnije artikulisala pitanja sa kojima se one suočavaju.

Njihovo viđenje kontroverze objavljeno je na dvadesetpetogodišnjicu zloglasnog vanrednog stanja, koje je zavela Indira Gandhi (Indira Gandhi): ono razmatra napetost koja iskrsava iz novog nacionalističkog „vanrednog stanja“ i lezbejskog „pomaljanja“. Tekst koji sledi uglavnom je zasnovan na tom dokumentu.

Vatra, film Dipe Mehte (Deepa Mehta), premijerno je prikazan u Indiji krajem 1998. godine. U njemu dve žene, jetrve koje žive pod istim krovom, postaju sve bliskije, iznurene kako svojim muževima, tako i indijskom patrijarhalnom tradicijom. Njihova solidarnost se, međutim, pretvara u seksualni i senzualni odnos. U opisu filma koji su objavile grupe protivne cenzuri (od kojih su mnoge kasnije osnovale CALERI) stoji da je *Vatra* prvi indijski film koji „eksplicitno priznaje postojanje lezbejstva... stavljajući takođe u svoj fokus važno pitanje prisilnih brakova i prinudne heteroseksualnosti.“³¹⁷ To je bar jedan od razloga zbog kojeg je film izazvao toliku buru.³¹⁸

Protesti su započeli u Mumbaiju, jer je Šiv Sena bila veoma zastupljena u vlasti federalne države Maharaštra. Bioskop „Nova imperija“ u Mumbaiju 2. decembra 1998. godine, „poharalo“ je 200 članova Šiv Sene koji su razbijali izloge, kvarili kase na kojima su se prodavale karte i spaljivali postere za film. Nešto ranije istog dana, demonstranti Šiv Sene iznudili su prekid prikazivanja filma u još jednom bioskopu.

Indijska verzija *Vatre* uklonjena je iz svih bioskopa u Puni 3. decembra, uz novi talas protesta. Istog dana, u Suratju je Badžrang Dal, nacionalistička organizacija srodna Šiv Seni, sprovela napad na dva bioskopa u kojima se prikazivala *Vatra*, uništavajući „sve pred sobom, nateravši publiku u beg.“³¹⁹ Nekoliko video klubova i videoteka je tog dana u Nju Delhiju sa svojih policia sklonilo *Vatru*.

314. „Sound and Fury“, u Kampanji za lezbejska prava (CALERI), *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence* (New Delhi, 1999), str. 9.

315. „For Immedate Release“, u CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 22.

316. „Introduction“, u CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 4.

317. „For Immedate Release“, u CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 22.

318. Prema CALERI-ju, u zavisnosti od publike i regije, film i jeste i nije lezbejski. Reakcija CALERI-ja na napade na film nije trebalo da bude neposredna podrška filmu, već suprotstavljanje napadima na žensku seksualnost koja se nalazila u osnovi napada na film. Kampanja sugeriše u *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence* da je film na mnogo načina „problematičan kao i napadi Šiv Sene na njegovo prikazivanje“ (str. 7).

319. „The Life of a Controversy“, CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 12.

Tokom narednih dana i sedmica, dogodilo se još nekoliko napada na bioskope u Nju Delhiju, Mumbaiu i drugim gradovima. Borbe oko ženske seksualnosti, „suštinske“ indijske kulture i hinduističkog nacionalizma nastavljale su da se sudaraju u parlamentarnim i medijskim raspravama. Državni zvaničnici su se suprotstavljali protestu ili su ga podržavali, zavisno od sopstvenih principa i od principa svoje partije.

U tom procesu, priroda lezbejstva postaje tema kojoj se posvećuju političke rasprave u skupštini. Muktar Nakvi (Mukhtar Naqui), federalni ministar za informisanje i emitovanje, nazvao je lezbejstvo „pseudofeminističkim trendom, pozajmljenim sa Zapada, koji ne pripada indijskoj ženstvenosti.“³²⁰ Jedan novinar je pokušao da sasvim izbriše lezbejstvo iz redova seksualnosti: „Lezbejstvo, prema tome, uopšte i nije seksualna sklonost, već nešto čemu se pribegava kad se ne zna za bolje.“³²¹ Lezbejska seksualnost javila se tako i kao epidemija i kao nešto što valja čuvati u najdubljoj privatnosti. Bal Takerej (Bal Thackerey), vođa Šiv Sene, pita: „Pa zar se lezbejstvo raširilo kao kuga, te ga mi sada prikazujemo kao vodič za nesrećne žene koje ne žele da zavise od svojih muževa?“³²² Madukar Sapotdar (Madhukar Sapotdar), drugi predstavnik Šiv Sene, takođe se pita: „Imamo li mi lezbejsku kulturu u našim porodicama? Ovaj film nas je sve prikazao u sramotnom svetlu.“³²³ Treći zvaničnik iste partije otvoreno pita: „Čak i da se te stvari dešavaju, zašto mi moramo da ih prikazujemo?“³²⁴

Iako je Obor za cenzuru i odobravanje filmova (CB) video i odobrio *Vatru*, članovi Šiv Sene javno su pozivali na naknadnu reviziju. Ministarstvo za informisanje i emitovanje 4. decembra šalje film nazad CB-u na ponovnu reviziju, pošto je „izazvao srdžbu javnosti što je dovelo do nasilnih demonstracija i protesta u celoj zemlji.“³²⁵ Dok su cenzori revidirali film, neki bioskopi su nastavili da ga prikazuju, dok je u drugima skinut s ekrana. Bal Takerej počeo je da iznosi uslove pod kojima će grupa dozvoliti vraćanje filma u bioskope. Neko je tražio da se hinduistička imena glavnih protagonistkinja (Sita i Radha) promene u muslimanska imena (Šabana i Saira).

U parlamentu je bilo i onih koji su branili film od cenzure na pola srca, insistirajući na tome da će hajka na film načiniti mučenice od lezbejki. „Čineći to, guramo alternativne perspektive i tačke gledišta pod tepih, praveći heroje i heroine od ubica i lezbejki. Naciji ne činimo uslugu... predstavljajući ubistvo i seksualnu izopačenost kao nešto junačko.“³²⁶ Odbor za cenzuru je optužen da je odobrio film samo zbog korupcije u vladi.

Lokalne vlade su pozvane da sprovedu policijske istrage nasilnih protesta. Istaknuti glumci, filmadžije i pisci su 7. decembra poslali peticiju Vrhovnom sudu, tražeći objašnjenje od federalne države Maharaštra zbog čega nije uspjela da omogući sigurno prikazivanje filma. Istoga dana, trideset i dve organizacije, umetničke, ženske i lezbejske, uz grupe drugih zabrinutih građana, izvele su mirne proteste u kojima je učestvovalo tri stotine ljudi, protiv vandalizma Šiv Sene i napada na *Vatru*. Organizacija koja je zahtevala „sveopštu kolaboraciju“ progresivnih grupa Indije, dovela je do toga da se za samo tri dana razviju demonstracije velikih razmera, koje je predvodila koalicija grupa.³²⁷ Lezbejke su radile na tome da tokom demonstracija njihovo prisustvo bude zapaženo, te je rezultat bio formiranje CALERI-ja.

320. Mukhtar Naqui, citiran u „Quote-Unquote“, CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 16.

321. Lakshmi Lal, citiran u „Quote-Unquote“, CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 17.

322. Bal Thackerey, citiran u „Quote-Unquote“, CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 16.

323. Madhukar Sapotdar, citiran u „Quote-Unquote“, CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 16.

324. Jai Bhagwan Goel, citiran u „Quote-Unquote“, CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 16.

325. Navedeno u „The Life of a Controversy“, CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 12.

326. Pritish Nandy, 3. decembar 1998. „Sound and Fury“, CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 9.

327. IGLHRC intervju sa Surabi Kuke (Surabhi Kukke), februar 2000.

Neki bioskopi su otkazali prikazivanje *Vatre*, dok je u drugima, kao i u Varanasiju, pojačano obezbeđenje, jer je prikazivanje nastavljeno. Protesti su trajali u mnogim gradovima i regijama, poput Nju Delhija, Mumbaija i zapadnog Bengala. Socijalni savet građana Džanakpura zahtevao je od producenata i režiserke filma da se javno izvine zato što su napravili film koji je uvredio hindu stanovništvo prikazivanjem lezbejstva. Režiserki i bar jednoj od glavnih glumica u filmu prečeno je smrću; Nandita Das (Nandita Das), jedna od dve glavne junakinje u filmu, rekla je, „pomislila sam da bi ovo mogao biti moj poslednji film.”³²⁸

Osmoro ljudi ušlo je u jedan bioskop sa palicama i noževima 4. januara 1999. godine. Badžrang Dal 10. januara najavljuje da će ohrabriti Vrhovni sud da ospori prikazivanje *Vatre*, kao i objavljivanje antologije pakistanskih spisateljica, pošto bi to „povredilo osećanja hindu populacije.”³²⁹ Odbor za cenzuru objavljuje da će odobriti film bez izmena imena glavnih likova i brisanja pojedinih sekvenci 12. februara. Film ponovo dobija formalnu autorizaciju za emitovanje 25. februara. Istog dana, međutim, jedan od producenata objavljuje da se *Vatra* neće pojaviti u bioskopima bez dozvole Šiv Sene. Narednog dana, producenti nose jednu „neznatnu” promenu na zahtev Bal Takereja: složili su se da izostave ime jedne od ženskih likova u bioskopima u Mumbaiju.

Jedna članica Kampanje piše da je već 8. decembra, samo dan posle masovnog protesta protiv napada Šiv Sene na film, reč „lezbejka” bila na naslovnim stranama gotovo svih dnevnih novina u Nju Delhiju, što je u oštroj suprotnosti prema bezglasju i nevidljivosti koja je tako dugo pratila lezbejke u indijskoj kulturi i u ženskom pokretu glavnog toka. Taj kontrast je nadahnuo drugu ravan borbe – Kampanja nije trebalo samo da osudi napade na film, nego i da razvije zajedničke strategije i saveze između lezbejki i heteroseksualnih feministkinja.

Kampanja za lezbejska prava nastala je kao labava koalicija lezbejki i saveznika koji su već imali veze sa rodnim pokretom, ili nekim drugim grupama koje su se borile za socijalnu pravdu. Grupe i pojedinci i pojedinke koji su formirali Kampanju imali su „minimalno zajedničko polazište o vezi između lezbejstva i demokratskih prava, iako su celu stvar gurali napred na različite načine prema sopstvenim viđenjima.”³³⁰

Maja Šarma tvrdi da je „bilo teško baviti se pitanjima seksualnosti čak i unutar samih ženskih pokreta.” Jedan od razloga za to svakako je činjenica da se lezbejstvo našlo kao jedan u nizu problema samostalnih neudatih žena. Ašvini Suktankar, druga lezbejska aktivistkinja koja je u to vreme živela u Nju Delhiju, sugerise da je, imajući na umu političku klimu i vrednost koju je indijsko društvo dalo izvesnim patrijarhalnim manifestacijama kulture i tradicije, „u mnogim ortodoksnim okolnostima već dovoljno teško iznositi ženska pitanja. Lezbejske i ženske grupe su brinule o svom kredibilitetu – za šta su itekako imale razloga.”³³¹

Šarma definiše osnovni sukob sa kojim se suočavaju lezbejke i druge žene, kada razmatraju kako da odreaguju na kontroverzu s *Vatrom*:

328. Intervju sa Nanditom Das postavljen na zvaničnu veb stranicu filma Zemlja Dipe Mehte, <http://24.114.4.134/earth/html/case-Nandita/htm>.

329. „The Life of a Controversy”, CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 16.

330. „For Immediate Release”, CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 15.

331. Maja Šarma, e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 26. april 2000; IGLHRC intervju sa Ašvini Suktankar, januar 2000.

Dok smo organizovale protest oko *Vatre*, nosile smo se s ovom razlikom: bilo je ženskih grupa koje su taj problem posmatrale kao napad na slobodu izražavanja. A bilo je i drugih... koje su smatrale da bi ograničavanje problema [samo na] slobodu izražavanja bilo daleko od istine. Do napada je došlo zato što se film bavio lezbejkama. I bilo je važno da to učinimo vidljivim... Zbog toga smo se veoma usprotivile ženama koje su smatrale da tako nikome ne činimo uslugu i da će nam [isticanje lezbejskog iskustva] oduzeti svu podršku, i da time unosimo razdor među žene.³³²

Napadi koji su za cilj imali podelu nacionalne države po etničkim linijama sada su se ponavljali u ženskom pokretu, gde je podela bila strateške prirode. I pre no što će izbiti kontroverza s *Vatrom*, bilo je jasno da grupe s različitim oblašću delovanja daju prednost izvesnim načinima preispitivanja pitanja seksualnosti. Međutim, kada kontroverzu više nije bilo moguće odložiti, „ta ne sasvim jasna linija namah je postala oštra“, i rastao je sukob među grupama koje su u prvi plan isticale da su napadi bili upućeni lezbejkama (čak i kada su lezbejska pitanja ostala šifrovana kao „pitanja samostalnih neudatih žena“) i drugih koje su strahovale da će lezbejska seksualnost biti stalni izvor podela i okidač za vraćanje unazad. „A ta briga nije bila bez osnova“, dodaje Ašvini Suktankar.³³³

Podele se nisu svele na proste kategorije koje bi lezbejke suprotstavile heteroseksualnim ženama. „Stvari se nikako nisu mogle svesti na to imaš posla sa 'stretj ženom koja ne kapira'“, kaže Suktankar. „Izostanak razgovora trebalo je da mapira granice i strategije. [Nismo do kraja smislile] kako da razmotrimo lezbejska pitanja u kontekstu šireg organizovanja i ženskih borbi.“³³⁴ Pre eksplozije koju je izazvala *Vatra*, za te rasprave nije bilo prostora; sada, usred svih tih napada, više nije bilo vremena.

CALERI sugerije da Šiv Sena – kao i publika uopšte uzev – najverovatnije nije očekivala glasnu, vidljivu reakciju lezbejki na napade na film. „Sve dok je Šiv Sena otvoreno napadala film zbog njegovog eksplicitno lezbejskog sadržaja, mogli su biti sigurni da im niko neće pokvariti zabavu. Pa ko bi uopšte govorio u korist lezbejki?“³³⁵ Tokom tih nedelja dok je kontroverza trajala, lezbejke su bile toliko vidljive i tako jasno imenovane kao grupa, da ih je autorka filma *Vatra* optužila da su „preotele protest samo za sebe.“³³⁶ Čak su se i neke lezbejke plašile rezultata. Prema CALERI-ju,

Iako smo bili u ulozi organizatora spremnih na demonstracije, koji su zato unapred nastojali da obezbede solidarnu podršku drugih grupa, među sobom smo bili sukobljeni. Neki su se bunili zbog upotrebe reči „lezbejka“ u izjavi za štampu. Vršen je pritisak da se umesto toga govori o „odnosu žene i žene“. Bilo je problema i sa rečju „seksualnost“... Čule su se tvrdnje da običan čovek nije spreman da čuje takve reči.³³⁷

Lezbejke su se pitale kako da ne stupe u konfliktne situacije sa drugim grupama u protestu, među kojima su se našle grupe za građanska prava, demokratiju i ljudska prava.

332. Maja Šarma, e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 26. april 2000.

333. IGLHRC intervju sa Ašvini Suktankar, januar 2000.

334. Ibid.

335. „Democracy for All: Emergency for You“, CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 19.

336. „The Life of a Controversy“, CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 14. Zanimljivo je (iako bi to moglo izazvati ozlojeđenost Šiv Sena) ukazati na globalnu podršku i paralelno organizovanje, pokrenuto zalaganjem lezbejki u Indiji. U SAD, primera radi, Južnoazijska lezbejska i geј asocijacija organizovala je proteste u indijskom konzulatu u Njujorku, potpomažući finansijski rad CALERI-ja u Indiji.

337. „Fire! Fire! It's the Lesbians“, CALERI, *Emergency Jaari Hai/Lesbian Emergence*, str. 19.

Neki od tih saveza su tokom kontroverze postali još snažniji. U prošlosti, kaže Ašvini Suktankar, te su grupe posmatrale gej i lezbejska prava kao „stvar ‘ličnog izbora’ – što stoga nije legitimno pripadalo širem okviru demokratskih (ili) ljudskih prava.“³³⁸ Rad CALERI-ja i pomama oko *Vatre* „nagnala je na javno preispitivanje tog stava.“ Kada su počeli napadi na film, aktivistkinje koje su nastojale da se približe mainstream organizacijama „više nisu morale da tvrde kako lezbejska i gej pitanja nisu samo stvar ličnog izbora. Među grupama koje se bore za socijalnu pravdu razvio se snažniji osećaj solidarnosti.“³³⁹

O strategijama koje su pravile ženske i lezbejske grupe tokom sedmica kada je besnela kontroverza oko *Vatre*, Suktankar kaže:

Mislim da je mnogo nas u Kampanji smatralo da je pri stvaranju koalicija korisnije misliti o problemima, a ne o identitetima. Usredsredili smo se na „lezbejsku seksualnost“, ali nismo bili „lezbejska grupa“ – među nama je bilo i strejt muškaraca, strejt žena i gej muškaraca. Takođe smo smatrali da je najbolji način da se preispita konflikt među ljudima koji rade zajedno, njihov zajednički rad – ako imate pred sobom rokove, imate i inicijativu da brzo i konkretno razmotrite svoje probleme, tako da vam oni posle ne stoje na putu. I, kako je naša kampanja bila namenjena veoma različitim tipovima ljudi, od pravnik na Vrhovnom sudu do običnih ljudi iz naroda, mi smo morali vrlo brzo da rešavamo pitanja klase, te da se suočimo s tim da hindi mora da nam bude radni jezik, jer naša poruka mora da bude dostupna ljudima.³⁴⁰

Ašvini Suktankar dodaje,

Lični odnosi su bili u potpunoj pometnji. Neprestano smo pregovarali o reakcijama na napade, raspravama i strategijama. Najviše nas je nerviralo kada nismo mogli da završimo poslove. Ulazili smo u beskrajne pregovore i kompromise, tražeći neku srednju poziciju. Strategije su se vrlo brzo razvijale, a bilo je i nekih lomava – koji se neće izlečiti tako lako. Jedna ženska grupa osetila se izdanom. Njihova istančana i tiha strategija promovisanja lezbejskih prava dovedena je u pitanje... [Ali] je mnogo ženskih grupa počelo da gura pitanje lezbejskih prava, što ranije nije spadalo u domen njihovih interesovanja. Kada se razmotri u celini, protest oko *Vatre* je bio vrlo konstruktivan – on nas je naterao da odmah zauzmemo stav, i ubrzao već postojeću nužnost da se pozabavimo svim tim pitanjima.³⁴¹

Sve dok je nacionalistička vlada na vlasti, lezbejsko organizovanje u Indiji ne prestaje da bude u opasnosti, isto važi i za lezbejsku vidljivost. Početkom 2000. godine, Šiv Sena – još uvek zastupljena u federalnoj vladi Maharaštre – najavljuje da će pokušati da spreči Dipu Mehtu da napravi svoj novi film u toj državi. „Sena nikome neće dozvoliti da na slavnu tradiciju i kulturu Indije baci ljadu“, izjavio je ministar u vladi Maharaštre, dodajući: „U svakom društvu ima potresa. Mehta bi, recimo, mogla da nam skrene pažnju na protivrečnosti i diskrepancije u savremenom društvu Pakistana.“³⁴²

Vatra je političarima pružila prilike – i prednosti – da se beskompromisno pozicioniraju u odnosu na homoseksualnost; te njihovo oštro protivljenje ni danas nije drugačije.

338. Ašvini Suktankar, e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 28. april 2000.

339. IGLHRC intervju sa Ašvini Suktankar, januar 2000.

340. Ašvini Suktankar, e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 6. mart i 26. april 2000.

341. Ašvini Suktankar, e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 6. mart i 26. april 2000.

342. IGLHRC intervju sa Ašvini Suktankar, februar 2000, i e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 26. april 2000.

Uprkos tome, CALERI je proširio opseg delovanja. U njihove sadašnje aktivnosti čiji su koreni u prvobitnoj kampanji, spada rad na opozivanju indijskog zakona o sodomiji i preispitivanju suicidalnih obrazaca među indijskim lezbejkama. CALERI je distribuirao preko 7000 flajera, naslovljenih „Mitovi i stvarnost“, koji iznose stereotipe o lezbejskom identitetu.

Sve veća vidljivost lezbejki u javnosti do koje je došlo tokom ovog meteža, vodila je dijalogu i razvoju strategija između lezbejskih i ženskih grupa, ali i drugih progresivnih pokreta, koji su i dalje u toku. Promenio se politički pejzaž u kojem je organizovanje lezbejki moguće. Tu su promenu izdejstvovala nacionalističke snage, ali i otpor koji je u zaveštanje ostavio aktivizam indijskih žena. Ta je promena ostavila dubok trag na progresivne snage; stekavši realističnije shvatanje sopstvenih podela i jedinstva, i one su od tada postale snažnije.

Napadi Šiv Sene na film *Vatra* doveli su do formiranja CALERI-ja. Čudno je kako se sve ljudi okupljaju. Taj napad je zapravo postao izvor naše snage. Okupili smo se zbog njega. Time ne želim da kažem da su napadi bili dobri, ali se još jednom pokazalo da ranjivi najsnažnije osećaju koliko je važno da se ujedine kada su napadnuti. To stvara pukotinu u mirnoj, umrtvljenoj rutini. Poput šavova koji odjednom pucaju, i poderotine koja počinje da se širi. Sve što je njome bilo pokriveno i skrivano „izlazi na videlo“, kao što smo se i mi razdrmale i okupile. Okupili smo se uprkos svim našim razlikama.³⁴³

DODATAK ZA INDIJU 2005 KAKO SE SEKSUALNOST KORISTI DA BI SE NAPALO ŽENSKO ORGANIZOVANJE U INDIJI: 1999-2004

Šalini Mahadžan

Organizovanje lezbejki, biseksualnih i trans žena u Indiji i dalje se pomalja sa raznih strana, često iz feminističke i aktivističke perspektive, ali i iz organizacija koje rade na lezbejskim, gej, biseksualnim i transrodnim pitanjima, ljudskim pravima, seksualnom i reproduktivnim zdravlju i HIV/AIDS-u. I dok pojedine grupe svoje početke prepoznaju u organizovanju „samostalnih neudatih žena“, sve ih je više koje sebe definišu u odnosu na ukrštanja seksualnosti i feminističke misli. Tokom poslednjih pet godina nastale su grupe u Bombaju, Puni, Kalkuti, Bangaloru i Barodi, dok su u nekolicini drugih gradova grupe u procesu formiranja. U mnogim spomenutim gradovima, kao i u Nju Delhiju i Bombaju (gde su formirane prve grupe), zapaža se sve brojnije otvaranje telefonskih linija za pomoć queer ženama, i nastanak kako novih finansiranih organizacija, tako i volonterskih aktivističkih kolektiva.

Neke grupe biraju da se održavaju kao volonterski kolektivi bez finansijske podrške, usredsređene na uvećanje vidljivosti i svesti i na političku delatnost štampanja svojih izdanja, organizovanja filmskih festivala i kampanja. Druge su se odlučile na rad u servisnim uslugama, prvenstveno onim koje se tiču savetovanja, pravne pomoći i grupa podrške. Jedna ili dve organizacije nastoje da otvore skloništa za lezbejke. Složenost njihovog organizovanja odražava se i u promeni interesovanja tokom poslednjih nekoliko godina: transrodna pitanja, stvarni život žena koje „prolaze“ kao muškarci, i terapije za promenu pola, postaju važne teme o kojima se raspravlja u queer ženskim grupama. Klasni problemi u pokretu i potreba za održivim i sigurnim životom za sve najbitnija su pitanja, koja, međutim, postaju akutna kada seksualnost i rodno izražavanje posebno otežavaju nalaženje posla.

343. Maja Šarma, e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 26. april 2000.

Najzad, sve snažniji verski fundamentalizmi u neposrednoj su vezi sa kontrolom porodica i zajednica nad životima žena, njihovim telima i seksualnošću.

Organizovanje ove vrste uglavnom ne dopire do naslovnih strana i u javnosti često ostaje nevidljivo. Pa ipak, mnogo je toga dobijeno iz borbe društvenih pokreta za ljudska prava. Pored toga, jedan deo LGBT grupa takođe je počeo da uzima aktivnog učešća u kampanjama koje nemaju neposredne veze sa seksualnošću. Ukrštanje svojstveno našim ideologijama i udruženjima sada se prenosi i na naše aktivnosti.

Neke grupe poput OLAVA-e (Savez lezbejskih organizacija za vidljivost i delovanje) iz Pune, i Stri Sangam (koja je sada preimenovana u LABIA, Lezbejke i biseksualke u akciji) iz Bombaja, aktivno su učestvovala u građanskim i mirovnjačkim aktivnostima posle pokolja u Gudžaratu 2002. godine.³⁴⁴ Svetski socijalni forum, održan u Bombaju 2004. godine, bio je još jedno mesto gde su se LGBT grupe iz Indije priključile progresivnim organizacijama i učestvovala u značajnom broju. Mnoge sesije su organizovale grupe koje pripadaju transnacionalnim feminističkim i *queer* savezima, a nekoliko sesija koje su organizovale međunarodne koalicije ženskih grupa, poput „Dijaloga među pokretima“ i „Mreže za prava muslimanki“, bile su veoma usredsređene na lezbejska pitanja. Te rasprave, kao i izrazito vidljiv marš „Planeta duga“ organizovan tokom trajanja Foruma, odražavali su našu raznovrsnost, veze i razlike. Prisustvo *queer* i *queer-friendly* međunarodnih grupa doprinelo je uvećanju vidljivosti indijskih organizacija, podstičući druge progresivne pokrete u Indiji da se dodatno zauzmu za naše ciljeve.

Zajedničke akcije i sve veća vidljivost lezbejskog aktivizma učinile su medije osetljivijima, promovišući prilično istančan prikaz LGBT pitanja. Međutim, u medijima su još uvek prisutni propratni stereotipi, jezive predrasude i novinarska bezobzirnost u odnosu na sigurnost žena koje se „otkrivaju“ u javnosti.

Pojava „lezbejskog“ filma *Devojka* u junu 2004. godine, u sebi sažima te predrasude. Nasuprot *Vatri*, *Devojka* je loše urađena, i oslikava stereotipnu i negativnu sliku „lezbejke“, predstavljajući je kao opasnu osobu koja kipti od mržnje. Film eksploatiše lezbejstvo da bi izazvao uzbuđenje i da bi ostvario zaradu, osuđujući lik lezbejke na strašnu sudbinu koja joj nameće izbor da postane ubica ili da umre strašnom smrću.

I, kao i u slučaju *Vatre*, prikazivanje *Devojke* praćeno je vandalskim ponašanjem desničara koji su se opet bunili protiv „prikazivanja lezbejstva“. Progresivne grupe u zemlji su protestovale zbog obe stvari – protiv huliganstva i vandalizma desnice zbog lezbejstva na filmu, ali i zbog načina na koji sam film tretira pitanje lezbejske seksualnosti. U protestnom iskazu koji je deljen u Bombaju, LABIA insistira na tome da čin desnice i filmadžija „radi na tome da i tako nevidljivi životi (lezbejki) budu još više ugroženi i marginalizovani.“

Napadi na film ponovo su vodili čitavom nizu rasprava o lezbejkama u medijima. Neke od njih su imale pozitivnog uticaja, budući da su pomogle da se otkloni šteta koju je film naneo. Jedna od žalbi koja se mogla čuti u medijima, i to posebno na televiziji, bila je, međutim, da nije dovoljno žena „otkrilo“ svoju seksualnost, te da nije mnogo njih bilo spremno da o tome govori. Lezbejska zajednica optužena je kako ne pomaže medijima da se unapredi javno mnjenje o lezbejskim pitanjima. Uprkos tome, većina lezbejskih grupa i aktivistkinja je oprezna oko „otkrivanja“, budući da su strukture podrške i dalje vrlo slabe.

344. Sukobi zajednica u Gudžaratu 2002. godine obeležavaju jedan od najgorih genocidnih napada većinske na manjinsku zajednicu. Nasilje je buktalo četiri meseca tokom kojih je ubijeno na hiljade ljudi. S nasiljem je počelo 27. februara 2002. godine, i to je trajalo naredna četiri meseca. Životi, svojina i poslovi manjinske zajednice bili su izloženi velikom riziku, jednako kao i tela žena.

Državni aparat neprestano radi protiv širih interesa LGBT zajednica, podstičući na taj način progone na temelju seksualnosti. U pismenoj izjavi koju je dala Centralna vlada 9. septembra 2003. godine, reagujući na peticiju koju je Naz fondacija podnela Visokom sudu Nju Delhija 2001. godine, navodi se 42. izveštaj Zakonske komisije: „Indijsko društvo u principu i u pojedinačnim slučajevima ne odobrava homoseksualnost. Snažno negodovanje društva opravdava to što se homoseksualni odnos tretira kao krivično delo, čak i kada se u njega u privatnosti i na svoju inicijativu upuštaju odrasle osobe.” Ovo je bio zvanični odgovor na peticiju koja je zahtevala da se Odeljak 377 indijskog Krivičnog zakonika³⁴⁵ čita tako da dekriminalizuje seksualne odnose odraslih osoba koje na njih pristaju u privatnosti. Posle toga, 2. septembra 2004. godine, sud je odbio peticiju na temelju *locus standi*.

Uprkos vibrantnom pokretu za lezbejska, gej, biseksualna i transrodna prava, značajna dokumentacija takođe svedoči o stalnom i upornom kršenju ljudskih prava gej muškaraca, kota i hidžri, koji pate od ruku policije koja zlostavlja, ucenjuje i preti im da će protiv njih iskoristiti Odeljak 377 Krivičnog zakona.³⁴⁶ U međuvremenu, priče o ženama koje su želele da pobegnu da bi se udale, ali ih je u tome sprečila njihova porodica uz aktivnu pomoć policije, stalno se iznova pojavljuju. Policija je prokazana da obrlačuje, preti pritvorom uz pozivanje na Odeljak 377, pritvara ili nasilno razdvaja odrasle žene koje žele da žive zajedno. Porodice i zajednice su takođe reagovala na različite nasilne načine koji je žene ponekad navodio na to da pobegnu od kuće ili da pokušaju da izvrše samoubistvo. Čak i aktivistkinje iz urbanih centara koje imaju bolji pristup sistemima podrške van porodice, često moraju da se suoče s tim da su oni uslovn i privremeni.

Progresivni pokreti, među kojima je i indijski ženski pokret (sa kojim je veza lezbejskih grupa bila duga i složena), nisu bili jednodušni u svojoj podršci. Dakle, dok nekim mainstream grupama tek predstoji uvođenje seksualnosti u svoj okvir, druge su pokazale veću spremnost za saradnju. Primera radi, kada je radnike Barosa fonda, NVO-a iz Luknoa koji se bavi seksualnim zdravljem i HIV/AIDS-om, u julu 2001. godine zaključala policija, mnoge volonterske autonomne grupe, ženske grupe, advokati i organizacije koje se bore za ljudska prava i socijalnu pravdu pridružile su se nacionalnim protestima. Drugi primer nas vodi nekim ženskim grupama, među kojima su i one koje su ranije osećale nelagodu pri upotrebi reči „lezbejka“, koje su istupile sa veoma snažnim pismima protesta na odgovor države na peticiju o Odeljku 377. To nam govori o promeni u ženskom pokretu do koje je došlo kada je reč o lezbejskim pravima. U Nju Delhiju je nekoliko tih grupa formiralo koaliciju nazvanu „Glasovi protiv 377“.

Sve u svemu, sada ima više mogućnosti i primećuje se stalni napor lezbejskih ženskih grupa u najmanju ruku, da se upuste u dijalog i da zahtevaju svoj prostor unutar ženskog pokreta. Postoje pokušaji da se stvore aktivni savezi među grupama u najvećim gradovima. Rasprave o zakonima o seksualnim prestupima i kampanju protiv Odeljka 377 takođe je organizovalo više grupa, uz nastojanja da se prebrode nedostaci i poštuju razlike.

345. Odeljak 377 indijskog Krivičnog zakonika, ostatak iz doba viktorijanskih zakona protiv sodomije, glasi: „Protivprirodni zločin. Ko god svojevolljno stupi u telesni čin koji je protiv poretka prirode sa muškarcem, ženom ili životinjom, biće kažnjen doživotnim pritvorom, ili pritvorom koji može trajati do deset godina uz novčanu kaznu. Objašnjenje: penetracija je dovoljna za konstituisanje telesnog čina koji je nužan da bi se odredilo delo opisano u ovom odeljku.”

346. „Koti“ je termin koji se koristi širom južne Azije za feminizirane homoseksualne muškarce koji često ne govore engleski jezik i imaju ograničen pristup obrazovnim i ekonomskim resursima. „Hidžre“ se u Indiji posmatraju kao mitska, duhovna i sveta bića koja prekoračuju granice roda kao „treći pol“, delom i stoga što prolaze kroz iskustvo kastracije. People's Union for Civil Liberties, Karnataka (PUCL-K), *Human Rights Violations against the Transgender Community*, septembar 2003.

Pa ipak, bilo je i dubokih i nepremostivih pukotina. Neke aktivistkinje pričaju o volonterskoj lezbejskoj grupi u jednom od većih gradova koju je prvobitno podržavala poznata ženska grupa. Pre dve godine, ta lezbejska grupa prolazi kroz svoju najveću krizu. Mnoge njene članice, koje su istovremeno bile zaposlene i u spomenutom ženskom NVO-u, morale su da napuste organizaciju. Iako je bilo i organizacionih problema, neke žene su smatrale da je politika identiteta, uključujući i seksualnost, korišćena da bi se oslabila krupnija pitanja demokratizacije i moći. Možda zbog toga što seksualnost predstavlja tako podložno tlo za nastanak predrasuda, takođe su napadnute seksualnost žena i seksualni životi pojedinki. Neke od žena su „otkrivene“, njihovi lični životi i veze postaju teme čestih rasprava u NVO-u, a sve žene su izgubile posao, što je mnoge nagnalo da napuste i grad u potrazi za novim poslom.

Lezbejska organizacija je takođe dobila svoje i to višestruko. S jedne strane, najveći broj aktivnih članica napustilo je grad, te više nisu mogle da doprinose radu grupe kao ranije. S druge, većina ženskih grupa u tom gradu koje su ranije nudile solidarnu podršku, sada odlučuju da uđu u savez sa etabliranijim ženskim NVO-om. To je izolovalo lezbejsku grupu, učinivši njeno funkcionisanje još težim. Rasprave i pitanja koja su postavljena tokom ovog incidenta iznela su na videlo mnoge druge vrste stereotipa o lezbejkama, posebno među nekim „feminističkim“ grupama. Time je izneto i pitanje razlika u moći između finansiranih i nefinansiranih organizacija, što je dovelo do novih cepanja u *queer* grupama koje su ostale podeljene oko tumačenja i politizovanja ovog incidenta.

Ta vrsta marginalizovanja već marginalizovanih nije svojstvena samo ženskim ili nevladinim organizacijama koje se bave ljudskim pravima. U slučaju NVO-a iz Bangalora koji radi na seksualnim pravima, neke transrodne osobe, hidžre i seksualni radnici koji su tamo bili zaposleni, takođe su morali da odu. Iako je ova grupa pružala podršku tim zajednicama, pomažući im da se organizuju, ta je podrška imala granice, kao i u slučaju onog ženskog NVO-a. Nefinansirana volonterska grupa koja okuplja seksualne manjine i deluje uz podršku NVO-a, još uvek pokušava da se oporavi od posledica nastalih tenzija. U većem pokretu je još jednom bilo malo prostora za dijalog o nelagodnim pitanjima, a to je vodilo uznemirujućoj tišini koja je mogla proizvesti nova cepanja.

Takvi slučajevi za sobom ostavljaju veliku prazninu. Grupe su na razne načine aficirane, pojedinci su veoma potrešeni, mnogi su primorani da napuste organizacije pa čak i aktivističke prostore, a drugi se bore za opstanak. U situaciji u kojoj je spoljni svet i dalje surov i nepopustljiv, ti dodatni pritisci iznutra što dolaze od ljudi koje smo izabrali kao svoje, ostavljaju nas s brojnim započetim i nedovršenim poslovima. Još uvek nemamo načina da izađemo na kraj, da uzmemo u obzir, da se suočimo, da osiguramo da oni koji su već marginalizovani pretrpe minimalnu štetu. Dok to ne učinimo, nastavljamo da pravimo saveze i guramo dalje, koliko god možemo.

Šalini Mahadžan (Shalini Mahajan) je queer feministička spisateljica i aktivistkinja. Aktivna je članica grupe Lezbejke i biseksualne žene u akciji (bivši Stri Sangem) i Forumu protiv tlačenja iz Bombaja.

POLJSKA:

„NEOČEKIVANO NEŽELJENO DEJSTVO DEMOKRATIJE“

Osrodek Informacji Srodowisk Kobietych (OSKA), Nacionalni informacioni centar za žene je organizacija sa sedištem u Varšavi koja se bavi prikupljanjem i distribuiranjem informacija od značaja za žene širom Poljske. Pokrenule su je 12 partnerskih ženskih nevladinih organizacija; a jedna od grupa koje su učestvovala u osnivanju federacije jeste

lezbejska grupa iz Krakova, Građanke za ljudska prava. OSKA ima svoj bilten i podstiče rasprave u ženskoj NVO zajednici o pitanjima kakva su politička participacija, afirmativna akcija, obrazovanje, rad i seksualnost.

Čitav niz organizacija se pod tim kišobranom usredsređuje na reproduktivna i seksualna prava. Federacija za žene i planiranje porodice (FWFP), takođe iz Varšave, još je jedna od članica koje su učestvovala u osnivanju. Federacija je nastala 1992. godine kao odgovor na kampanju protiv abortusa na čijem je čelu bila rimokatolička crkva. Vanda Novicka (Wanda Nowicka), izvršna direktorka FWFP-a, izjavljuje da je opozicija desnice reproduktivnoj slobodi „učinila da naše postojanje bude stvarno.“

Godine 1989, Solidarnost prestaje da bude samo slogan, sindikat ili zabranjeni pokret: kao pobjednička politička partija, Solidarnost preuzima vlast na prvim demokratskim izborima u posljednjih pedeset godina. Ubrzo je, međutim, počela da se raspada, pošto njeni loše spojeni delovi – intelektualistički i populistički, sekularni i sektaški, socijalno-liberalni i nacionalistički – otkrivaju da se ne mogu usaglasiti oko zahtevnih zadataka koje pred njih postavlja vlast. Tokom odmetničkih godina provedenih u divljini zakona rata, katolička crkva je podržavala Solidarnost, mobilisanjem (u izvesnim granicama) pastve među građanstvom, ali i kanalisanjem raznovrsnih oblika zapadne pomoći u borbi protiv komunističke vlasti u Poljskoj. Većina grupa koje su formirale Solidarnost osećala je neku vrstu duga prema crkvi. Njeno politički konzervativno krilo postiglo je i duboku ideološku slogu. Pod konzervativnom vlašću, veza crkve i države je postajala sve bliskija, da bi crkva potom imala sve veću i veću kontrolu.³⁴⁷

Crkva i konzervativne snage stvorile su sliku o partnerstvu da bi pridobile glasove poljskog biračkog tela. Barbara Limanovska (Barbara Limanowska), izvršna direktorka OSKA-e, smatra da se poljsko društvo uljuckuje slikama svoje nezrelosti, koje bi trebalo da ubede građane da nisu u stanju da donose odluke ili da vladaju sopstvenim životom nakon dugog niza godina autoritarne vladavine. Crkva je pokazala volju da društvu pruži pomoć tokom njegovog demokratskog sazrevanja.

Novicka tvrdi da je „pod komunizmom, rimokatolička crkva pokazivala drugačije lice. Bila je otvorenija i svima je pružala dobrodošlicu. Desnica pod komunizmom nije mogla postojati; zbog toga smo u to vreme na Solidarnost gledali kao na demokratski pokret za slobodu. Niko ne bi ni pomislio da će samo nekoliko godina kasnije Solidarnost i Crkva biti konzervativne i restriktivne. Dugo nam je trebalo da uvidimo kako sada stoje stvari i kakvi su sada prioriteti.“³⁴⁸ Jedan od prvih programa koji je Solidarnost iznela kada je došla na vlast, bio je, njenim rečima, „protiv žena“. Godinu dana posle prvih slobodnih izbora, 1990. godine, u parlamentu su u prvi plan izbile rasprave o abortusu i kontracepciji. Okret ka ograničenjima ženskih reproduktivnih sloboda bilo je „neočekivano neželjeno dejstvo opovrljene demokratije.“³⁴⁹

347. Istaknuti istoričar, disident i vođa Solidarnosti, Adam Mihnuk (Adam Michnik), odao je priznanje heroizmu religijskog otpora, rekavši sociologu Alenu Turenu (Alain Touraine) 1980. godine, „da je početkom dvadesetog veka bio Francuz... učestvovao bi u bici protiv klerikalizma i bio bi za razdvajanje Crkve i države. Ali... nije moguće porediti demokratsku situaciju sa totalitarnom. U ovoj drugoj, Crkva predstavlja snagu koja se opire apsolutnoj moći, ona štiti civilno društvo od države, te stoga ima temeljno demokratsku ulogu, čak i kada zadržava kulturno konzervativne stavove koji ojačavaju njen uticaj na stanovništvo.“ Alain Touraine, Francois Dubet, Michel Wieworka i Jan Strzelecki, *Solidarity: The Analysis of a Social Movement* (Cambridge, 1983), str. 46. Mihnuk, koji je tokom devedesetih godina često doživljavao napade na konzervativnoj antisemitskoj osnovi, u demokratskoj vlasti čvrsto je stao u odbranu sekularne države.

348. IGLHRC intervju sa Vandom Novickom, april 2000.

349. Ibid.

To se nikako nije moglo očekivati, jer je napad na reproduktivna prava imao vrlo ograničenu podršku naroda. Istraživanje sprovedeno 1992. godine pokazalo je da samo 11 procenata Poljaka podržava potpunu zabranu abortusa – poduprtu kaznenim merama – za šta se zalagala Crkva. Otprilike 25% ispitanika je bilo za abortus na zahtev, dok su se ostali odlučivali da podrže abortus u nekim specifičnim okolnostima i uz ograničenja. Uopšte uzev, politički prestiž i autoritet Crkve nije se odražavao u njenoj potpunoj hegemoniji nad srcima i savešću Poljaka. Iako je 95% Poljaka sebe smatralo katolicima, studija iz 1990. godine pokazuje da se čak 57% njih osećalo slobodno da ignoriše zapovesti Crkve, ako su se kosile s njihovim moralnim načelima.

Crkva i konzervativne snage bile su, međutim, u stanju da na politički isplative načine pripoje imidž i ideologiju „porodice“. U mnogim postkomunističkim društvima, „porodica“ ima simbolički značaj koji građani kapitalističkog Zapada (koliko god da su priviknuti na retoriku „porodičnih vrednosti“) teško mogu da zamisle. Autoritarna vladavina stvorila je političku sferu lišenu svake mogućnosti za politički angažman, ispunjenu glasnom retorikom, ali ispražnjenu od značenja. Ono što bi se na Zapadu nazivalo „privatnom sferom“, mnogim građanima postaje rezervoar i prostor za smislenu komunikaciju i delovanje.

Apolitični pojedinci idealizuju dom – i heteroseksualizovanu porodicu – kao „izvor dostojanstva i kreativnosti u društvu koje odlikuju otuđeni procesi rada... kao harmonični kolektiv koji predstavlja suprotnost teškoćama i borbi koju donosi svakodnevnica.“³⁵⁰ To, međutim, ne podrazumeva potpunu privatizaciju politike, niti napuštanje interesovanja za spoljni svet. Pre bi se moglo reći da „u državnom socijalizmu nije funkcionisala dihotmija javno/privatno, nego država/podružica, u kojoj je porodica po sebi bila zamena za javnu sferu... kao oznaka za slobodu i antidržavu.“³⁵¹

U odnedavno demokratskoj Poljskoj, Crkva i konzervativne partije tvrde da je porodica u opasnosti. Građani i građanke koji su u načelu podržavali abortus (čak i oni koji su od njega imali neposredne koristi) mogli su se mobilizovati protiv opasnosti koja je pre bila proizvod društvene imaginacije nego društvena institucija. Nove pretnje su se stalno mogle proizvoditi: uz strance, feministkinje i homoseksualci se pridružuju agentima koji ne pokušavaju da podriju temelje države, nego temelje antidržave, visoko vrednovanu antitezu poražene diktature. Retorika „porodice“ će dominirati u prvoj deceniji poljske demokratije, i to toliko da gotovo da sasvim potiskuje druge rasprave o ekonomiji i politici. Glasovi konzervativaca često su ostavljali utisak da porodica nije samo osnovna jedinica društva, nego da demokratsko društvo postoji jedino da bi opsluživalo porodicu. Ili, rečima neslavnog desničarskog političara, Kazimira Kapere (Kazimierz Kapera), porodica je mesto „na kojem se rađa budućnost svake države.“³⁵²

350. Barbara Einhorn, *Cinderella Goes to Market: Citizenship, Gender and Women's Movement in Eastern Europe* (New York, 1993), str. 59.

351. Nanette Funk, „Introduction“ u Nanette Funk i Magda Mueller, ur., *Gender Politics and Post-Communism* (London, 1993), str. 5. Bilo kako bilo, ta „sloboda“ u porodičnoj sferi nije baš oslobađala žene. Muškarci su kolonizovali simboličku geografiju istočnoevropskih domova, s prezirom gledajući na svaki pokušaj upada žena u prostore koje su sada oduzimali od njih (isto važi čak i za kuhinje u kojima su se u svim socijalističkim zemljama okupljali muški disidenti). Kako su imale pristup izvesnim beneficijama u socijalističkom režimu, žene su ponekad žigosane, jer šuraju s represivnom državom. Jedna antropološkinja primećuje da, „kada je porodica počela da se posmatra kao poslednji izvor autonomije od državne kontrole, povezivanje žena sa društvom i muškaraca sa porodicom žene i dalje dovodi u vezu sa zavisnošću (ovoga puta od države), a muškarce sa autonomijom.“ Joanna Goven, „Gender Politics in Hungary“ u Funk i Mueller, ur., str. 233.

352. Obraćanje na Svetskoj konferenciji ministara odgovornih za omladinu u organizaciji Ujedinjenih nacija, 10. avgust 1998.

U vreme kada je funkcionisala kao podzemna organizacija, Solidarnost je stvorila bogato i raznovrsno alternativno društvo, puno *samizdat* izdanja, ilegalnih interesnih grupa, mesta okupljanja i afilijacija – živu alternativu mrtvom Potemkinovom selu zvaničnih organa koje je komunizam nazivao „društvom”. Sada, kada je Solidarnost postala politička partija na vlasti, to je društvo postalo sve svedenije na poslugu privatnoj sferi – podređenu heteroseksualizovanom shvatanju porodice u kojem žene ponovo postaju nemoćno sredstvo reprodukcije.³⁵³

U prvoj vladi koju je formirala Solidarnost, osnovano je ministarstvo za žene i porodicu. Crkva je, doduše bez uspeha, vršila pritisak da se ministarstvo zove samo Ministarstvo za porodicu; insistirajući da prva osoba na tom položaju bude predana katolkinja, udata žena koja ima više od jednog deteta, u čemu je imala uspeha.³⁵⁴ Abortus (u Poljskoj prvi put kriminalizovan 1932. godine) legalan je od 1956. godine. U avgustu 1990. godine, parlament na čijem je čelu Solidarnost otvara raspravu o nacrtu povelje o zabrani abortusa, koja predviđa trogodišnji pritvor za „svakoga ko izazove smrt nerođenog deteta”. Pobožnici zakona tvrdili su da on predstavlja logičan razvoj demokratije: otnedavno zajemčena građanska prava trebalo bi proširiti i na fetus.³⁵⁵ Usledile su tri godine žestoke rasprave, da bi se 1993. godine najzad usvojio zakon koji delotvorno okončava slobodni abortus, dopuštajući njegovo izvođenje samo u slučaju opasnosti po majku, nepopravljive štete po fetus ili silovanja. Crkva se oštro protivila čak i ovim koncesijama, proglašavajući samo delimičnu pobedu.

Krajem 1993. godine, koalicija levičarskih stranaka stiće kontrolu nad parlamentom – delom i na temelju svoje kampanje protiv novog zakona o abortusu. (Kada su dobili vlast, oni ga, međutim, nisu opozvali.) Krajem devedesetih godina, na vlast ponovo dolaze konzervativne snage. OSKA i Federacija tada primećuju razliku u pristupu. Prema Barbari Limanovskoj, žene koje su u periodu socijaldemokratske vlasti činile kancelariju Vladinog opunomoćenika za žene i porodične poslove, „podržavale su ženske nevladine organizacije, tako da je postojala neka vrsta saradnje sa izvesnim ljudima u vladi, kao i osećaj da se na njih moglo uticati da podrže ženska prava.”³⁵⁶ Uspostavljanjem konzervativne vlade, došlo je i do preokreta u odnosu prema ženskim nevladinim organizacijama, na koje je bar delom uticala promena za koju se dugo zalagala Crkva: žene su najzad izostavljene iz imena ministarstva, a naziv je postao Ured za porodične poslove. „Osoba koja je došla na funkciju u Uredu za porodične poslove bio je jedan vrlo konzervativan muškarac, katolik i jedan od lidera Asocijacije za katoličke porodice. Sada više neće da imaju nikakvog posla s nama.”

353. Pristup ženskim pitanjima u Solidarnosti je oduvek bio ambivalentan u načinu i učincima. Prve štrajkove u Gdanjsku 1980. godine, proteste protiv povećanja cena hrane koji su na kraju doveli do formiranja Solidarnosti, vodila je jedna radnica, Ana Valentinovic (Anna Walentyńowicz). Videti Jolanta Plakowicz, „Between Church and State: Polish Women’s Experience” u Chris Corrin, ur., *Superwomen and the Double Burden* (London, 1992), str. 79. Radnička pogodba iz Gdanjska 1980. godine o kojoj je sindikat pregovarao sa komunističkom vladom, uključivala je i ekstenzivno porodiljsko odsustvo i bolovanje za majke; u praksi, međutim, to je žene izlagalo većem riziku od otpuštanja, osobito kada je nezaposlenost (nekada poricana i skrivana) postala „zvanična” – što se dogodilo kada je Solidarnost osvojila vlast 1989. godine. Videti Ewa Hauser, Barbara Heyns, i Jane Mansbridge, „Poland in Transition” u Funk i Mueller, ur., *Gender Politics and Post-Communism* (London, 1993), str. 270.

354. Hauser, Heyns, i Mansbridge, „Poland in Transition” u Funk i Mueller, ur., *Gender Politics and Post-Communism* (London, 1993), str. 271. Izabrana ministarka, Ana Popovic (Anna Popowicz), dobija otkaz 1992. godine, jer se protivila zakonima o abortusu koje je promovisala Crkva.

355. Małgorzata Fuszara, „Abortion in Poland” u Funk i Mueller, ur., *Gender Politics and Post-Communism* (London, 1993), str. 244.

356. IGLHRC intervju sa Barbarom Limanovskom, mart 2000.

Taj čovek je Kazimir Kapera. Kapera je i ranije bio u konzervativnim vladama. Kada je 1991. godine bio zamenik ministra zdravlja, izjavio je da je homoseksualni „problem ograničen na mali broj seksualnih izopačenika, i da će strogo moralno vladanje svakoga dovoljno štiti od AIDS-a.”³⁵⁷ Zbog tih opaski na kraju je izbačen iz vlade.

Sada se, međutim, vraća, iako je opremljen sličnim stavovima. Ured za žene je ranije, kako kaže Limanovska, održavao sastanke jednom mesečno sa velikom savetodavnom grupom NVO. „Sada su jedine grupe sa kojima se Ured za porodične poslove sastajao, bile katoličke grupe.”³⁵⁸ Ranije je za ženske projekte izdvajana mala suma novca, i to pre svega za one projekte koji su se bavili žrtvama koje su preživjele nasilje. Poljska vlada i Razvojni program Ujedinjenih nacija finansirali su podizanje skloništa za žrtve nasilja, i treninge za savetodavne i pravne usluge o nasilju u porodici. Kapera odustaje od podrške ovom projektu, pošto veruje da bi on mogao obeshrabrati parove da stupaju u brak.

Kapera takođe osuđuje legalni razvod braka i kritikuje nacionalnu kampanju protiv nasilja u porodici, zato što ona, kako kaže, predstavlja poljskog muškarca kao „alkoholičara i primitivnog perverznojaka koji zlostavlja svoju ženu.”³⁵⁹ Vlada je povukla subvencije za kontraceptive, zbog čega ih mnoge žene nisu mogle priuštiti; istovremeno, Kapera nije imao ništa protiv da se beneficira Viagra, da bi se promovisala bračna sreća za muškarce.³⁶⁰

U avgustu 1999. godine, Kapera je još jednom bio primoran da podnese ostavku – ovoga puta zato što je upozoravao da će Azijati zbog abortusa beloj rasi uskoro oduzeti vodeću ulogu u svetu.³⁶¹ Stanovište prema reproduktivnim slobodama i ženskim pravima, koje je on reprezentovao svojim likom i delom, i dalje je, međutim, predstavljalo državnu politiku. Zakon o „Planiranju porodice i zaštiti ljudskog fetusa” iz 1999. godine dodatno je ograničio reproduktivna prava, predviđajući dve godine zatvora za svakoga ko dovede u opasnost život ili zdravlje „začetog deteta”. Vladin „Izveštaj o situaciji poljskih porodica” izražavao je prezir prema samohranim majkama i razvedenim ženama; takođe je izravno kritikovao feminizam, optužujući žensku štampu da stavlja prevelik naglasak na nasilje u porodici i zlostavljanje dece. Takvi članci „mogli bi da zbune čitaoce i čak da ih navedu na to da oslabe sopstveni sistem vrednosti”, ističe se u Izveštaju.³⁶²

Napadom na nezavisnu štampu, izveštaj postaje nasrtaj na jedan od malobrojnih stubova odbrane društvenih pokreta koji se bori protiv njegovog pogrešnog predstavljanja u masovnim medijima. „Štampa”, kaže Barbara Limanovska, „ne razume koliko su ta pitanja složena, već samo ponavlja stvari za koje smatra da su zabavne. A u tu svrhu biraju snishodljive stavove koje iznose državni zvaničnici.”³⁶³

Štampa često napada aktivistkinje koje se bore za ženska prava, stavljajući na nišan njihove odnose prema muškarcima, ženama i državi. Aktivistkinje se stereotipno proglašavaju „radikalnim feministkinjama”, lezbejkama koje mrze muškarce i koje se istovremeno

357. Hauser, Heyns, i Mansbridge, „Poland in Transition” u Funk i Mueller, ur., *Gender Politics and Post-Communism* (London, 1993), str. 268.

358. IGLHRC intervju sa Barbarom Limanovskom, mart 2000.

359. Ibid; Family Violence Prevention Fund, *News From the Front*, zima 1998-99.

360. „Sexual Tide”, *Wall Street Journal Europe/Central European Economic Review*, 28. septembar 1998; Kapera je Poljskom radiju navodno rekao da, ako će Viagra „zaista da poveća stopu nataliteta u našoj zemlji, ja svim srcem pristajem uz nju.” *Radio Free Europe Newsline*, Central and Eastern Europe Edition, 10. septembar 1998.

361. „Last Week in Poland”, *Central Europe Review*, vol. 1, no. 10, 30. avgust 1999.

362. Videti Urszula Nowakowska, „The Position of Woman in the Family”, u *Polish Women in the 90s*, izveštaj Centra za ženska prava (Centrum prav kobiet), Varšava, 2000.

363. IGLHRC intervju sa Barbarom Limanovskom, mart 2000.

bore „protiv pravih žena“; one zamenjuju stvarne veze koje pružaju porodica i heteroseksualnost za neprimodnu zavisnost od države i njenih beneficija.

Krajem 1999. godine, jedna od najpopularnijih desničarskih novina, *Nasz Dziennik* – *Naš dnevnik* – u čijem su izdavačkom odboru crkvene ličnosti, počela je jednom mesečno da objavljuje napade na OSKA-u. Napadi su kulminirali jednim dugim člankom, objavljenim 1. marta 2000.³⁶⁴ *Naš dnevnik* je povezan sa Radio Marijom, konzervativnom poljskom radio stanicom koja je nastala po modelu slične frekvencije u Italiji; a Stanislaw Krajski (Stanislaw Krajski), autor ovog članka o OSKA-i, bio je istaknuta figura ove stanice i novina. I stanica i novine poznati su po svojim ksenofobičnim, rasističkim i antiimigracionim komentarima. Oni „uče ljude da mrze i da svuda traže žrtvene jarce“, kaže Limanovska. Stanica je stvorila „Asocijaciju prijatelja Radio Marije“, koja je navodno brojala tri miliona članova – što bi, da je tako, bila najveće nevladino udruženje u Poljskoj.

Solidarnost među nevladinim organizacijama, međutim, nije bila deo plana Stanislava Krajskog. Nedelju dana pre nego što se članak pojavio, novine su štampale „pitalice“ – svakoga dana postavljana su provokativna pitanja, a kao odgovor čitaoci su dobijali priču o OSKA-i. Jedan od promotivnih slogana je bio: „Saznajte šta vaša kćer može da nauči na OSKA-inoj veb stranici.“ Osoblje OSKA-e se svakodnevno pitalo o čemu će članak pisati. „Nedelju dana nismo mogle da spavamo. Žene iz moje organizacije su svakog dana iščitavale čitavu stranicu, pokušavajući da proniknu šta će članak na kraju izdvojiti!“³⁶⁵

Kada se konačno pojavio, članak je praktično bio antologijski zapis stereotipa i insinucija protiv feministkinja, koji je preokretao OSKA-ine reči nastojeći da ispiše organizaciju iz poljskog društva kojim dominira Crkva. Fokusiran na OSKA-inu veb stranicu, članak se divi tehnološki opremljenim ženama – i pristupu finansijama koje im to omogućuju. A na početku i na kraju, članak je formulisan kao optužba homoseksualnosti.

Krajski sve vreme koristi tekstove iz OSKA-inog biltena, dajući im sopstveni ton. Na samom početku članka, podsmeva se jednom tekstu iz letnjeg broja 1998. godine, preispitujući (kako glasi sam tekst) „modele, ikone i mentorke dostupne ženama u Poljskoj“: raspravu o tome „da li i kako žene treba da uče jedna od druge i da formiraju mentorske mreže i modele. Da li im je to potrebno? Zar oni ne treba da budu slični – pa i isti – kao oni muški?“ Za Krajskog je već i samo pitanje subverzivno. On to pretvara u „pretpostavku da su odnosi među ženama bolji nego odnosi među muškarcima.“ Autorka jednog teksta opisuje „platonsku vezu“ sa lezbejkom, koju su njene prijateljice smatrале seksualnom. „Treba da govorimo o ženama koje su u vezi s drugim ženama, a ne samo s muškarcima“, piše ona. Krajski prenosi ovaj i slične odeljke, a njihova implikacija je jasna: odnosi među ženama van muške kontrole su opasni. OSKA promoviše lezbejstvo.

Krajski dalje razmatra prevod teksta Lin Fridman, američke feministkinje, u OSKA-inom biltenu, o jačanju fundamentalizama i njihovom uticaju na žene. Krajski sugerise da Fridman ima predrasude prema katoličanstvu i prema islamu. „O kome ona govori? Iz ovog članka saznajemo da govori o ‘Vatikanu, univerzitetu Al Azar, muslimanskom bratstvu’... Šta oni koriste, ti gadni fundamentalisti?... Ženska tela, njihovu seksualnost, njihovu društvenu ulogu... ključne teme u kampanjama za ženska i ljudska prava su takođe najvažniji instrumenti političkih programa fundamentalista.“

Krajski je koristio intervju sa seksualnim radnicama u OSKA-inom biltenu da bi sugerisao da OSKA želi da navede žene na prostituciju. Na mnoštvo načina on je insinuirao i

364. Stanislaw Krajski, „Sladami Fundacji Batorego: OSKA“, *Nasz Dziennik*, 1. mart 2000.

365. IGLHRC intervju sa Barbarom Limanovskom, mart 2000.

da se OSKA protivi katoličanstvu, nosećem stubu ove države. „Na istoj veb stranici nalazi se i 'naučni' članak o vešticama. To je dobro mesto za ovakvu temu. Na početku ovog članka saznajemo koliko je samo nevinih žena Crkva ubila. Tu takođe saznajemo kakva je vrsta ustanove očito ta Crkva.” Krajski optužuje OSKA-u da poredi katoličku crkvu i nacističku partiju.

U zaključku, Krajski dovodi OSKA-u u vezu sa kosmopolitskim „elitama”. Pored ostalih, konkretno navodi naziv Fondacije Batori, poljskog ureda međunarodog Instituta za otvoreno društvo.³⁶⁶ Fondacija Batori finansirala je OSKA-inu veb stranicu, a Krajski je pokušao da natukne kako su finansirali i čitavu organizaciju. Onda je istakao, zaključujući – maestralno povezujući krivce – da Fondacija podržava i jednu drugu marginalizovanu grupu:

Pokazao sam dovoljno citata... Od tih nam je navoda muka. Ali mislim da su sve-dočanstva koja sam izneo sasvim dovoljna. Ne želim ni da ih komentarišem. Verujem da će svaki čitalac našeg lista o njima imati svoje mišljenje. Ali, molim vas da se ne smejete onome što čitate na toj veb stranici i da ne potcenjujete ono što vidite u ovom tekstu – reč je o načinu mišljenja naših feministkinja. Ne potcenjujte ono što pokušavaju da kažu. One dele veoma važne ideje. Pre nekog vremena radilo se samo o folkloru. Sada je reč o pokretu koji infiltrira takozvane elite u našoj zemlji. To je lobi koji ima mnogo toga da kaže. Oni imaju podršku medija i uticajnih ljudi.

Imam samo jedan komentar. Kada vaša mlada kćer sedi za kompjuterom, treba da proverite da li je na internetu, pošto ga možda koristi da bi otvorila [OSKA-inu] veb stranicu, koju Fondacija Batori naziva „društveno korisnom inicijativom” ili „ambicioznim kulturnim događajem” i finansijski je podržava. Znam da vaše kćeri razmišljaju zdravo; racionalne su i nisu glupe. Ali „Bog pazi na ljude koji paze na sebe.” Neko bi mogao da kaže: „Ja nemam kćer. Ima li tu nešto za mog sina?” Fondacija Batori je mislila i na naše sinove. Imaju oni na internetu posebne predloge i za njih: sada su finansirali veb stranicu o „homoseksualnosti i gej pokretu.”

Krajskijev članak je pisan istančano, obiluje raznim naznakama i insinucijama i šifrovanim jezikom, koji je dobro poznat poljskoj desnici. Uskraćujući težnjama žena da uživaju u svojim pravima politički karakter i pretvarajući ih u nešto neprirodno, članak njihove iskaze predstavlja kao prestupe, a kršenje normi kao kršenje prirodnih granica. On poljski feminizam povezuje sa Zapadom, stranim novcem, Jevrejima, s prostitucijom i ateizmom i, u završnici, sa homoseksualnošću. Članak govori čak i o neobičnoj uzajamnoj pomoći nekih katolika desničara i islamskih fundamentalista. Limanovska kaže: „Predstavljaju nas kao opasnog i moćnog neprijatelja. Postoji izvesni obrazac kojim se sugerije da ne radimo stvari na svoju ruku – žene ne mogu ništa da urade same – nego se oslanjamo na novac i ideje koje dolaze sa strane. Prati nas priča da ne radimo u interesu žena, nego zato što nas vode zli interesi i zli planovi.”³⁶⁷

Krajskijev članak predstavlja paradigmatični primer protivrečnosti demokratskih promena u Poljskoj. Paradoksalno je da se tokom dugog niza godina borbe protiv diktature u Poljskoj razvijala treperava javna sfera, u kojoj je potreba za otvorenom raspravom bila prihvaćena kao vodeći princip. Sada, u doba demokratije, javnu sferu kolonizuju monolitne

366. Institut za otvoreno društvo, fondacija koju je osnovao Džordž Soroš (George Soros), finansijski je pomagala demokratske društvene pokrete širom Istočne Evrope od osamdesetih godina XX veka. Soroš je Jevrej in, a ta je činjenica od fondacije napravila metu antisemitskih ispada u brojnim zemljama, uključujući i Poljsku.

367. IGLHRC intervju sa Barbarom Limanovskom, mart 2000.

snage koje nemaju strpljenja za suprotna mišljenja. Te snage i dalje se koriste strahovima od seksualnosti da bi zadržale vlast.

Poljske aktivistkinje koje se bore za ženska prava nerado ulaze u spor sa štampom. Članice OSKA-e pretpostavljaju da im neće biti dat odgovarajući prostor da objasne sva složena pitanja ili da ubede čitaoce konzervativnih medija. Štaviše, Krajskijevi napadi udarili su na njihove izvore finansiranja.

OSKA je stoga odlučila da ne odgovara na napade direktno. Ta bi se taktika, međutim, mogla izmeniti, jer zemlja nastavlja da tone u politički konzervativizam. Limanovska pretpostavlja da je „konflikt na pomolu“. „Oni pretpostavljaju da je OSKA vrlo bogata, snažna i moćna, i da nam je cilj da ih uništimo. Mediji se postavljaju kao da zaista moraju da se bore protiv nas. I dok se zemlja kreće udesno, konflikt mora biti na pomolu.“

Nešto od toga moglo se dogoditi kada je objavljen članak u poslednjem broju OSKA-inog biltena: Iza Filipak (Iza Filipiak), slavna spisateljica koja je lezbejka, ispitivala je nevidljivost lezbejki u poljskom ženskom pokretu.³⁶⁸ Članak je kritikovao težnju feminizma da deluje u javnoj, političkoj sferi, naglašavajući da se solidarnost među ženama žrtvuje zbog odluke da se uđe u taj patrijarhalni domen:

Paradoks je intelektualnog feminizma da on, s jedne strane, sve vreme govori o isključivanju žena iz univerzalnog prostora, dok s druge ima ugrađeni strah od prostora koji će pripadati samo ženama. Poljski feminizam čeka da bude primećen, prihvaćen i pripojen univerzalnog kulturnom i političkom diskursu. Lezbejstvu se na isti način kaže da čeka dok ga ne primete feminističke sestre i njihovo polje diskursa i iskustva. Moraće, međutim, dugo da počeka na to, pošto situacija sa heteroseksualnim ženama i feminizmom, kako nam kažu, nije tako dobra.

Autorka optužuje ženski pokret da doprinosi isključivanju lezbejki u Poljskoj i gušenju njihovih glasova – i da ne uspeva da se suprotstavi kulturnom i političkom konzervativizmu nedvosmislenom podrškom lezbejkama. U narednom broju biltena, posvećenom istoriji ženskog pokreta, biće štampana dva odgovora. Limanovska se nada da će to otvoriti razgovor o feminizmu i seksualnosti. „Do sada nije bilo otvorenih rasprava o ulozi lezbejki u ženskom pokretu.“

Ironično je, međutim – ako se uzme u obzir kako članak lamentira nad gubitkom ženskog prostora – da će se ta rasprava odigrati u javnosti, posredstvom biltena, koji Krajski i *Naš dnevnik* nadgledaju. OSKA i ženski pokret nalaze se između dužnosti da budu transparentni, što je implicitno njihovoj ulozi u javnosti i civilnom društvu koje je Poljska mukotrpno stvarala; i žudnje za zatvorenim prostorom u kojem će moći da se pozabave pitanjima koja unose razdor. „Brine me“, kaže Limanovska, „šta će se dogoditi ako mediji preuzmu tu raspravu od nas. Kada se to bude dogodilo, moraćemo da se nosimo s tim.“

Moć seksualnosti je tolika da sva druga pitanja u medijima namah mogu izgubiti na značaju. U jednom trenutku, priseća se Barbara Limanovska, OSKA je pozvala predstavnike štampe da prisustvuju raspravi o trening programu za žene. Lezbejska grupa iznela je svoju prezentaciju, a članci u novinama usredsredili su se samo na nju, „pa su sledećeg dana učesnice našeg programa saznale da su bile na treningu za lezbejke.“

Limanovska kaže: „Naš cilj u OSKA-i je da pokušamo da omogućimo ženama koje rade kod nas da se osećaju dobro i ugodno. Dokle se može ići da bi se moglo susresti i razgovarati bezbedno?“ S neizbežnom raspravom o lezbejkama i pokretu za ženska prava, plaši

368. Iza Filipiak, „Kontrakt albo Seks“ (Ugovor ili seks), u *OSKA Biuletyn*, april 2000.

se Limanovska, „mi s nečim započinjemo, ali nad tim nemamo kontrolu. Iz mog sopstvenog iskustva i iz povesti drugih grupa, znam da sve to može biti bolno.“³⁶⁹

DODATAK ZA POLJSKU 2005

VEŠTIČIJA KAŠA:

SEKSUALNA I REPRODUKTIVNA PRAVA ŽENA U POLJSKOJ

Vanda Novicka i Marta Abramovic

Uzbrdo i nizbrdo

Krajem novembra 2004. godine, poljsko zakonodavstvo objavilo je preliminarni pri-stanak na zakon koji će gej i lezbejskim parovima dati partnerska prava. Rimokatolička crkva odmah je reagovala oštrom kritikom. Otac Jirži Kloh (Jerzy Kloch), portparol poljskog epi-skopata, tvrdio je da će zakon „naneti nepopravljivu društvenu štetu braku i porodici i po-dizanju dece.“³⁷⁰

Protesti protiv zakona ne prestaju od kada je prvi put predstavljen. Početkom januara 2004. godine, grupa desničara i skinhedsa okupila se u Krakovu, gde je protestovala protiv au-torke zakona, senatorke Marije Siskovskave (Maria Szyszkowska), koja je bila ključna govornica na studentskom forumu na univerzitetu Jagielonian na spornom zakonu. Prema jednom izveštaju, senatorku je presreo vođa Svepoljske omladine, jedne nacionalističke grupe, koji „ju je nazvao vešticom, uručivši joj metlu.“³⁷¹ Senatorka Siskovskava se, prema navodima, nepre-stano suočavala sa zlostavljanjem zbog podrške koju je pružila lezbejskim i gej parovima.

Svepoljska omladina, grupa koja je predvodila protest, povezana je sa ultranaciona-lističkom Ligom poljskih porodica. Liga nikako ne odobrava partnerska prava za gej i lez-bejske parove, ali ima i beskompromisan stav prema abortusu, Evropskoj uniji i imigrantima. Utemeljena 2001. godine, Liga poljskih porodica dobija veliki broj glasova na parlamentar-nim izborima, bar delom zahvaljujući Radio Mariji, veoma popularnom konzervativnom radio programu.³⁷² Stranki od tada ide veoma dobro. Prema jednom medijskom izveštaju:

Ključni sastojak poljske homofobične veštičije kaše je mizoginija. Abortus je zabranjen, i na snazi su brojna kulturna i ekonomska ograničenja kako za žene, tako i za *queer* osobe. Umetnice koje se bave seksualnošću teško su pogođene cenzurom. Neke od njih, poput Dorote Niznalske (Dorota Nieznalska), bile su i fizički napadnute.³⁷³

I više od toga. Dorota Niznalska je okrivljena zato što je „povredila verska osećanja“, zbog čega je osuđena na šest meseci „ograničene slobode“ (zabranjeno joj je da napusti zemlju). Tužbu je podnela Liga poljskih porodica protiv njenog kontroverznog dela „Strast“.³⁷⁴

369. Barbara Limanovska, e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 6. maj 2000; IGLHRC intervju sa Barbarom Limanovskom, mart 2000.

370. „Poland gives preliminary approval to same-sex partnership rights“, *The Advocate*, 3. decembar 2004. Videti http://www.advocate.com/new_news.asp?ID=14510&sd=12/04/04-12/06/04.

371. Tomasz Kitlinski i Pawel Leszkowicz, „Hope for Love in Poland? Gay movement grows in Poland despite far-right surge“, *The Gully*, 12. januar 2004, www.thegully.com.

372. Ibid.

373. Ibid.

374. Instalacija je ispitivala muškost i patnju, prikazujući „krst na koji je postavljena fotografija fragmenta nagog muškog tela, uključujući i genitalije.“ Ibid, *The Gully*, 1/12/04.

Tokom pet godina od kad je prvi put izveštavano o progonima lezbejki i progonima na temelju seksualnosti, Poljska se suočila sa još nekoliko izazova koji su okončani s izvesnim uspehom. No, kada je reč o ostvarenju ženskih seksualnih i reproduktivnih prava, ostaju značajne prepreke. Nekoliko tela pri Ujedinjenim nacijama koja rade na sporazumima o ljudskim pravima izrazilo je zabrinutost zbog oštrog ograničenja ženskih seksualnih i reproduktivnih prava i zbog diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije.

Seksualna orijentacija

Zaključne opaske Komiteta za ljudska prava Ujedinjenih nacija na izveštaj poljske vlade 2004. godine upućen Komitetu, izdvajaju diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije kao ključno pitanje u kontekstu poljskog tretmana manjina. Primećuje se da „pravo seksualnih manjina da ne budu diskriminirane nije u potpunosti priznato, niti se... diskriminativni činovi i stavovi protiv tih osoba adekvatno preispituju i kažnjavaju“ u skladu sa članom 26 ICCPR-a.³⁷⁵

Prema najnovijem *Izveštaju o diskriminaciji na osnovu seksualne orijentacije u Poljskoj*, istraživanju koje je 2002. godine pripremila Asocijacija i kampanja protiv homofobije Lambda, broj incidenata fizičkog i psihološkog nasilja, diskriminacije na radnom mestu, diskriminacije u javnim službama i javnom životu, kao i diskriminacija Crkve, i dalje se nastavlja.

Noviji incidenti uspevaju da objasne zašto se žrtve homofobičnog nasilja policiji retko obraćaju za pomoć. Primera radi, u maju 2000. godine, Kampanja protiv homofobije organizovala je festival „Kultura tolerancije“ u Krakovu. Uz festival je išao i marš podrške demokratiji i pravima lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih ljudi u Poljskoj. U demonstracijama je učestovalo oko 1500 ljudi, ali ih je napalo oko 200 skinhedsa. Kada je policija stigla, shvatili su da ne mogu da zaustave napadače i marš je rasturen.

Policija je pokazala da nije u stanju da obezbedi sigurnost poljskih aktivista za seksualna prava, ali su i drugi predstavnici vlasti na sličan način omanuli u podršci pravima lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih ljudi da budu bezbedni od diskriminacije i nasilja. U junu 2004. godine, u Varšavi je zakazana „Parada jednakosti“, ali ju je varšavski gradonačelnik Leh Kacinski (Lech Kaczyński) zabranio. Gradonačelnik je izjavio da bi parada bila „seksualno skaredna“ i „opasnost za javni moral“. Gradonačelnik Kacinski rekao je da je cilj demonstracija bio širenje pornografije, i da se ne bi poštovala verska uverenja drugih.³⁷⁶

Restrikcije reproduktivnog zdravlja i prava

Zaključne opaske Komiteta za ljudska prava takođe su se odnosile na niz pitanja ženskih ljudskih prava, uključujući ravnopravnost među muškarcima i ženama u javnim službama i visok stupanj nasilja u porodici. Komitet je ukazao na to da nedostupnost abortusa, izostanak seksualnog obrazovanja i pristupa službama i metodama za planiranje porodice, staje na put ženama u Poljskoj da u potpunosti sprovedu svoja politička i građanska prava. Kada je reč o dostupnosti abortusa, Komitet naglašava potencijalno opasne efekte poljskog restriktivnog zakona o abortusu, primećujući da taj zakon može „navesti žene da se upuste u nebezbednu, nezakonitu proceduru, s pratećim rizicima po život i zdravlje.“³⁷⁷ Druga ba-

375. Ibid, paragraf 18. Član 26 ICCPR-a tiče se jednakosti i jednake zaštite pred zakonom.

376. Marta Abramowicz, Kampanja protiv homofobije, Poljska.

377. Komitet za ljudska prava, Zaključne opaske Komiteta za ljudska prava: Poljska. 05/11/2004. CCPR/CO/82/POL/Rev.1, 82. sesija, paragraf 8.

rijera uživanju građanskih i političkih prava koju navodi Komitet, odnosi se na nedostupnost abortusa čak i kada ga zakon odobrava, „na primer, u slučaju trudnoće do koje je došlo usled silovanja, i usled nedostatka informacija o upotrebi klauzule o mogućnosti pozivanja na savest medicinskog osoblja koje odbija da izvede zakonom dozvoljene abortuse.”³⁷⁸

Dokumentacija koju je obezbedila Poljska federacija o ženama i planiranju porodice pokazuje da je teško dobiti pravo na legalan abortus zbog zdravstvenih razloga. U jednoj od varšavskih bolnica ženi oboleloj od AIDS-a poricano je pravo na legalan abortus uz argument da HIV pozitivne majke mogu da rode zdravu decu.³⁷⁹ Direktori mogu odbiti da dozvole izvođenje abortusa u prostorijama svojih bolnica, a lekari često odbijaju da izvedu proceduru, ne upućujući pacijentkinje na druge lekare koji bi bili spremni na to, iako su, prema poljskom zakonu, lekari dužni da daju upute. Restrikcije na abortus često negativno utiču na pristup drugim službama za reproduktivno zdravlje. Trudne žene veoma često s teškoćom obavljaju preporođajne testove u javnim ustanovama.

Pravo na seksualno obrazovanje priznato je u konsenzusnim dokumentima, kakav je *Program za delovanje ICPD-a* ili pekinška *Platforma za akciju*, kao i onim dokumentima koji su proizišli iz petogodišnjih pregleda postignuća (*Kairo +5* i *Peking +5*). Bilo kako bilo, u Poljskoj od 1999. godine nije bilo obaveznog seksualnog obrazovanja na nacionalnom nivou. Umesto toga, od srednjih škola se zahteva da ponude programe „pripreme za porodični život” koji se usredsređuju na pripremanje adolescenata za brak i porodicu, uz malo informacija o seksualnosti i reproduktivnom zdravlju. Mnogim nastavnicima nedostaju kvalifikacije za predavanje tog predmeta.

Štaviše, struktura i sadržaj „programa za porodični život” pod velikim je uticajem rimokatoličke crkve, koja je učinila sve da školski programi odražavaju njen zvanični stav naspram modernog planiranja porodice, koji idu u prilog tradicionalnim ulogama žene i muškarca u porodici. Veoma često, crkva obeshrabruje upotrebu kontraceptiva, uključujući kondome i kontraceptivne pilule, promovišući isključivo takozvane prirodne metode zbog njihove visoke delotvornosti. „Tradicionalni” pristup seksualnosti i edukaciji u sukobu je sa izraženim preferencijama većine u Poljskoj. Istraživanje iz 1997. godine pokazuje da je 88% ispitanika želelo progama seksualnog obrazovanja u državnim školama, koje bi uključilo lekcije o izbegavanju seksualno prenosivih bolesti i neželjene trudnoće.³⁸⁰ Shodno tome, vlada koja je na vlasti od septembra 2001. godine, nije s odgovarajućom ozbiljnošću tretirala pitanje reproduktivnog i seksualnog zdravlja adolescenata.

Zaključak: poboljšanja s pristupom EU?

Izbori koji treba da se odigraju 2005. godine verovatno će svedočiti o većoj podršci konzervativnim strankama i strankama koje šuruju sa katoličkom crkvom. Iako su neki u pristupu Evropskoj uniji videli mogućnost da se poboljšaju seksualna i reproduktivna prava i zdravlje u Poljskoj, ovo se nije dogodilo. Tokom pregovora o pristupu, poljski lideri su tražili garancije da će moći da nastave da regulišu „moralna pitanja” bez uplitanja sa strane.³⁸¹ Kako komentarišu reporteri Kitlinski i Lokard (Kitlinski i Lockard), Poljska se našla usred sukoba kultura, u čijem su središtu ženska prava i seksualnost.

378. Ibid. Klauzula o mogućnosti pozivanja na savest je statutorna mera koja omogućuje pojedincima ili institucijama da odbiju da pruže ili da plate za medicinske procedure u koje spada i abortus, na temelju verskih i moralnih uverenja.

379. „Women’s Hell – Contemporary Story”, Federacija za žene i planiranje porodice, 2001.

380. Zbigniew Izdebski, „Selected Aspects of Evaluation of the National HIV/AIDS Prevention Program”, UNDP, 2002.

381. ILGA/Europe, 3. februar 2003, „Letter to Mr. Gunter Verheugen, Commissioner for Enlargement, European Commission.”

Kada su počele demonstracije [u Krakovu], skinhedsi iz Lige poljskih porodica napali su demonstrante, nastojeći da bace kaustičnu sodu na njih. U Istočnoj Evropi kiselina se koristi da se izbriše sećanje, manjinska kultura i raznovrsnost. Policija je branila demonstrante, a Stari grad u Krakovu, smešten pod brdom na kojem se nalazi kraljevski dvorac, bio je svedok te ulične borbe. Sukob kultura bio je dubok, ali bazičan: desnica koja se bori protiv prava žena, gejeva i sekularizma, s jedne, i gej i lezbejske aktivistkinje i aktivisti, s druge strane.³⁸²

Ukoliko se pokaže da anticipacije o uspehu desničarskih, ultranacionalističkih i fundamentalističkih političara na sledećim izborima imaju osnova, a imamo na umu da ženske organizacije i pokret za gej, lezbejska, biseksualna i transrodna prava postaju sve jači, onda će ovaj kulturni sukob bez promena opstajati uz dalje progone na temelju seksualnosti.

Vanda Novicka je direktorka Federacije za žene i planiranje porodice, Poljska; Marta Abramovic (Marta Abramowicz) je potpredsednica Kampanje protiv homofobije, Poljska.

NAMIBIJA:

“ŠTO SMO OTVORENIJE, TO VIŠE PODRŠKE JAVNOSTI DOBIJAMO”

Namibija je nova država sa starom političkom tradicijom. Organizacija jugozapadnih afričkih naroda (SWAPO), kao grupa boraca za slobodu, vodila je bitku za oslobođenje Namibije od južnoafričke dominacije od šezdesetih godina XX veka sve do 1990. godine, kada je zemlja stekla nezavisnost. Danas, kada funkcioniše kao politička partija, SWAPO ima apsolutnu parlamentarnu većinu i predsednika iz svojih redova.

Dvojica namibijskih gej aktivista primećuju da, „kada je SWAPO iz izgnanstva ulagao napore da dovede do nezavisnosti, uvek je mogao biti siguran da će imati podršku gej muškaraca i lezbejki.”³⁸³ Podršku koju su dobijali od ranjivih grupa, nisu uvek uzvraćali. Namibijske feministkinje i lezbejke, Liz Frenk (Liz Frank) i Elizabet Kaksas (Elizabeth Khaxas), ukazuju na to da je SWAPO zadržao svoje patrijarhalne prioritete, a sloboda nacije svakako je bila ispred ljudskih prava. Žene u SWAPO-u, sugerišu one, „trudile su se da ne optužuju svoje muške drugove za seksizam, jer bi njih posle optuživali da unose podele u pokret. Da bi bile izabrane u SWAPO-ov Savet žena, od žena se očekivalo da budu udate, poštovane i prihvatljive za muškarce.”³⁸⁴ Savet žena u okviru SWAPO-a osnovan je 1969. godine, da bi predstavljao interese žena – i da bi ih kanalisao u pravcu podrške pokretu za oslobođenje.

Moćni pritisci za rodnim konformizmom unutar revolucionarnog pokreta bili su, naravno, sasvim u skladu sa moralim i zakonskim nalozima aparthejd režima kojem se suprotstavljao. I običajni zakon i pisani krivični zakonik koje je južnoafrička vladavina uvezla u Namibiju, kriminalizovali su homoseksualnost. Ukaz o borbi protiv nemoralnih praksi iz 1980. godine, dakle, iz vremena aparthejda, definiše snošaj dvoje ljudi koji nisu u legalnom braku ili partneri u običajnom braku, kao „nezakonit telesni čin”.³⁸⁵

382. Tomasz Kitlinski i Joe Lockard, „Sex Slavery and Queer Resistance in Eastern Europe”, *Bad Subjects*, Issue #69, jun 2004.

383. Wolfram Hartmann i Andre du Pisani, „Let’s Get the Facts Straight on Gays”, *The Namibian*, 13. oktobar 1995.

384. Liz Frank i Elizabeth Khaxas, „Lesbians in Namibia” u Monika Reinfelder, ur. *Amazon to Zami: Towards a Global Lesbian Feminism* (London, 1996), str. 115. citat iz H. Becker, *Namibian Women’s Movement 1980 to 1992: From Anti-Colonial Resistance to Reconstruction* (Frankfurt, 1995).

385. „Sex Act to Test Government”, *The Namibian*, 12. decembar 1999.

Te se mere retko primenjuju, i do sada su uglavnom korišćene protiv muškaraca: ženska seksualnost, osobito neprilagođena ženska seksualnost, u očima zakona i politike često ostaje nevidljiva ili neverovatna. Međutim, feminističke aktivistkinje priključile su se mlađahnom gej i lezbejskom pokretu u Namibiji u zahtevima da se opozove zakon o sodomiji. U međuvremenu, primer Južnoafričke Republike u postaparthejd fazi imao je odziva u Namibiji. Susedna bivša kolonijalna sila uvela je dalekosežne zabrane protiv onih oblika diskriminacije koji su nekada održavali državu, a Namibija je bar donekle krenula istim putem.

Namibijski ustav iz 1990. godine ne spominje seksualnu orijentaciju (suprotno južnoafričkom ustavu koji je stupio na snagu šest godina kasnije), ali nudi široku zaštitu protiv nejednakog tretmana po čitavom nizu osnova.³⁸⁶ Namibijski Zakon o radu iz 1992. godine omogućuje obeštećenje pred Sudom rada, ukoliko su osobe suočene s diskriminacijom na poslu zbog svoje seksualne orijentacije. Međutim, kako piše Elizabet Kaksas, zakonska sredstva za koje malo ko zna, ne brišu učinke jednog često vrlo neprijateljskog društva:

Koliko nas zna da nas [zakon] eksplicitno štiti od zlostavljanja na radnom mestu? I koliko je nas spremno da se izloži mogućem zlostavljanju i bitkama na sudu koje slede oko našeg prava da živimo svoje živote i otvoreno volimo i na svom poslu? Šta ako roditelji u školi u kojoj sam direktorka, sutra odluče da ne žele da lezbejka predaje i bude u školskom odboru? Da li ću... tada morati da odvedem roditelje i ministarstvo na sud da bih potvrdila svoje pravo koje mi priznaje Zakon o radu? Izloženost toj vrsti stalnog straha na radnom mestu jedna je od formi diskriminacije. To me sprečava da sa kolegama s posla delim najvažnije aspekte svog života, jer svesno krijem stvari koje heteroseksualni ljudi otvoreno posmatraju kao deo svog života.³⁸⁷

Neprijateljska društvena klima predstavlja najrepresivniju silu u životima gej muškaraca i lezbejki Namibije. Nju je ojačala, ako ne i stvorila, država – i reči visokih državnih zvaničnika.

Nedugo pošto je predsednik Zimbabvea, Robert Mugabe, otpočeo svoju klevetničku kampanju protiv gej muškaraca i lezbejki 1995. godine, zvaničnici iz redova vladajuće stranke u Namibiji polaze istim putem. Tadašnji ministar za zemljište, raseljenje i rehabilitaciju krajem 1995. godine izjavljuje da je „homoseksualnost kao kancer ili AIDS i treba učiniti sve da se spreči njeno širenje u Namibiji.“³⁸⁸ Tome se ubrzo pridružio tadašnji ministar finansija, izjavom da je „homoseksualnost neprirodni poremećaj ponašanja tuđ afričkoj kulturi. Ona je proizvod zbrkanih gena i zastranjivanja okoline.“³⁸⁹ Predsednik Sem Nujoma (Sam Nujoma) – a neke su lezbejke u tome videle direktan udarac za ženske nevladine organizacije – uzima reč na Nacionalnoj konferenciji u organizaciji SWAPO-ovog Saveta žena 1996. godine, da bi upozorio da homoseksualni „elementi eksploatišu našu demokratiju.“³⁹⁰ Još jedan pripadnik SWAPO zvaničnika nedugo potom ponavlja slične reči:

386. Liz Frank i Elizabeth Khaxas, „Lesbians in Namibia” u Monika Reinfelder, ur. *Amazon to Zami: Towards a Global Lesbian Feminism*, str. 115. Član 14. namibijskog Ustava definiše brak kao odnos dveju odraslih osoba koje u tu zajednicu ulaze na osnovu slobodnog pristanka; on ne specificuje da te osobe moraju biti partneri suprotnog pola. Neki aktivisti u tome vide mogućnost za prava gej i lezbejskog braka.

387. „Pushing the Boundaries”, neobjavljeni tekst Elizabet Kaksas.

388. Fred Mwilima, „Homosexuality is like cancer or the AIDS scourge. Hishongwa blasts gays”, *New Era*, 5-11. oktobar 1995.

389. Videti Helmut Angula, „Homosexuality Is a Mental Disorder Which Can Be Cured”, članak u tri nastavka, *The Namibian*, 10, 17, 24. novembar 1995; videti slične članke u *New Era*, 21-27. decembar 1995.

390. Gretchen Luchsinger, „Out in Africa”, *Ms. Magazine*, april/maj 2000, str. 24.

Moralne vrednosti naše nacije... prisajedinjuju temeljne principe Prirode, i njih ne treba izjednačavati s onim što rade ništavni homoseksualci, što naše društvo vraća unazad. Treba primetiti da su u svojoj podršci ovih perverznejaka [sic] najpredaniji Evropljani, koji zamišljaju da su bedem civilizacije i prosvetiteljstva... Ako postoji tema koju bi što pre trebalo razmotriti, onda je to potreba da se revitalizuje nama inherentna kultura i njene moralne vrednosti, koje smo poistovetili sa stranim moralnim vrednostima. Promovisanjem homoseksualnosti u našem društvu pokazuje se prezir prema čitavom nizu vrednosti, te ono stoga uzdrma samu ideju moralnih načela inherentnih [sic] našoj ljudskoj ličnosti i dostojanstvu. Homoseksualnost zaslužuje prezir namibijskog naroda, i trebalo bi je sasvim iskoreniti.³⁹¹

U državi kojom vlada praktično samo jedna partija, ovi iskazi imaju ogromnu težinu. U različitim trenucima, davani su nagoveštaji da će spomenuto „iskorenjivanje“ dobiti doslovan i zakonski oblik. Ministar unutrašnjih poslova pretio je teškim kaznama za homoseksualnost pred parlamentom 1998. godine.³⁹² Govorkalo se da bi te nove kazne mogle uključiti i kastraciju gej muškaraca. Opasnost od novih, represivnih zakona – ili od osnaženja postojećih – stalno visi nad gej i lezbejskim političkim organizovanjem, i inhibira delotvornu reakciju na takve javne osude. Verbalni napadi predstavnika vlasti mogu imati i preteći podtekst: kao direktni signali namenjeni opoziciji ili disidentima unutar SWAPO-a. Jedan istaknuti namibijski novinar sugerise da su neke liberalne figure, osumnjicene za homoseksualnost, bile tajne i posebne mete načelnih ispada vlade.³⁹³

U tim neprijatnim okolnostima, feministička organizacija Sestra Namibija preuzela je odgovornost da govori protiv poziva vlade na mržnju. Formirana 1989. godine kao kolektiv, ova organizacija nikada nije bila povezana sa nekom političkom strankom, već se posvetila borbi za prava svih žena. Iako je u grupi bilo vrlo malo lezbejki, one 1995. godine daju izjavu za javnost: „Verujemo da gej muškarci i lezbejke treba da imaju ista prava kao heteroseksualne osobe u svim sferama života.“³⁹⁴ Naredne godine, osudile su Nujomin govor pri Savetu žena, izjavljujući: „Pitanja moralnosti ne može reprezentovati država niti glava države, jer bi nas to onda vodilo u totalitarizam. Sada moramo svi zajedno ustati i progovoriti protiv ove ili bilo koje vrste govora mržnje i tlačenja bilo kog člana naše zajednice.“³⁹⁵

Stav organizacije bio je hrabar i usamljen – malo je drugih pojedinaca i političkih grupa u Namibiji koje su bile spremne da se suprotstave SWAPO-u oko interesa male i neme manjine. Vlada je preteći odbrusila na intervencije Sestre Namibije. „U našem društvu postoji grupica lezbejki, homoseksualaca i sodomita koji su se namerili na organizovanu i orkestriranu kampanju da bi zauzeli ovu naciju svojim sebičnim, devijantnim aktivnostima“, pisao je 1997. godine dnevni list koji finansira vlada. „Namibijskom društvu lezbejki bi stoga bolje bilo da prihvati da zemlje kod kojih hrle za podršku već imaju dovoljno muka... Činjenica da ustav ove zemlje pruža jemstva za njihovu egzistenciju ne pravi od njih sveti savez.“³⁹⁶

391. Alpheus Naruseb, Odsek za informacije i javnost, SWAPO, u izjavi za štampu SWAPO partije, 28. januar 1997; videti i „Alpheus comes out on gay issue“, *The Namibian*, 29. januar 1997

392. „Govt. planning to criminalise gays“, *The Namibian*, 11. septembar 1998. Iako se vlada zvanično ogradila od tih pretnji, a premijer izjavio da nije bio svestan tog poteza, zamenik ministra unutrašnjih poslova ponavlja istu stvar samo jednu nedelju kasnije.

393. Intervju Skota Langa sa Gwenom Listerom (Gwen Lister), urednikom novine *The Namibian*, decembar 1998.

394. „Sister Collective Defends Gays“, *New Era*, 2-8. novembar 1995.

395. „Sister Namibia wants President to apologise“, *The Namibian*, 17. januar 1997.

396. „The Lesbian Issue“, *New Era*, 10-13. februar 1997.

Štaviše, Sestra Namibija uskoro postaje upletena u lokalne peripetije oko Pekinške konferencije. Namibijske žene su imale značajnu ulogu u pripremama za Peking. Delegatkinje namibijske vlade imale su uticaja – premda dvosmislenog – u procesu definisanja (ili ne definisanja) „roda“ za svrhe konferencije. Tokom pripremnog skupa za Pekinšku konferenciju početkom 1995. godine, „došlo je do spora oko termina ‘rod’.“³⁹⁷ Delegati su imenovali kontakt grupu da definiše pojam, a predsedavajući je trebalo da bude iz namibijske delegacije. Ostalo je zapisano da se namibijska delegacija snažno zalagala za to da se „rod“ definiše da upućuje samo na odnose muškaraca i žena, čime se iz njega isključuju sva lezbejska pitanja. Konačna odluka kontakt grupe (kasnije autoritativno pročitana na samoj konferenciji) predstavlja svojevrsno umeće izvrđavanja definisanja, pošto je reč definisana u svom „uobičajenom značenju“ a da samo značenje nigde nije specifikovano:

1. Reč „rod“ se uobičajeno koristi i razume u svojoj običnoj, opšteprihvaćenoj upotrebi primenjenoj na brojnim konferencijama i forumima Ujedinjenih nacija;
2. Nije bilo indikacija da *Platforma za akciju* nudi bilo kakvo novo značenje ili konotaciju, koja bi se razlikovala od ranije prihvaćenih;
3. U skladu s tim, kontakt grupa ponovo potvrđuje da se reč „rod“ u Platformi za akciju tumači i razumeva u svojoj uobičajenoj, opšteprihvaćenoj primeni...³⁹⁸.

Bilo kako bilo, shvatanje da su delegati u Pekingu jasno definisali „rod“ tako da ta definicija isključuje seksualnu orijentaciju, očito je opstalo među namibijskim zvaničnicima. Kao potpora za homofobiju, koncepcija je, paradoksalno, upravo obrnuta u odnosu na stav Svete stolice i desničara na brojnim međunarodnim konferencijama – da je „rod“ opasan termin baš zbog toga što u sebi pritaženo nosi seksualnu orijentaciju. Uprkos tome, on će na kraju poslužiti SWAPO-ovoj birokratiji kao oruđe za diskreditovanje „ekstremistkinja“ u Sestri Namibiji.

Trebalo je vremena da se sve okolnosti za to pogode. Zalaganje Sestre Namibije za seksualna prava 1999. godine, dovelo je grupu u do tada najotvoreniju konfrontaciju sa vladom. Verovatno nije slučajno što se to dogodilo s do sada najjednosmislenijim pokušajem grupe da integriše pitanja seksualnosti u obimnu problematiku ženskih prava – umesto da ih identifikuje kao problem „manjina“.

Sestra Namibija je 1999. godine organizovala radionicu o „Ženama u politici i procesima odlučivanja u Namibiji“, koja se fokusirala na pitanja obrazovanja, zaštite sredine, odgovornosti države i žena u politici. Radionici su prisustvovala žene iz narodne skupštine, nevladinih organizacija, sindikata, crkava i iz privatnog sektora. Sestra Namibija je tada dobila mandat da razvije objedinjeni program za žensku zajednicu, uključujući žene iz različitih političkih stranaka i nevladinih organizacija, u pripremama za predstojeće parlamentarne i predsedničke izbore, najavljene za decembar 1999. godine. Sestra Namibija je trebalo da se konsultuje sa nevladinim i vladinim ženskim organizacijama o *Ženskom manifestu*, koji bi edukovao civilno društvo i vladu o potrebama žena.³⁹⁹ Ta koalicija u nastanku, nazvana Mreža ženskog manifesta, sastojala se od preko 20 nevladinih organizacija i različitih političkih stranaka, uključujući i članice SWAPO-a.

397. Aneks IV *Platforma za akciju*, Četvrta svetska konferencija o ženama Ujedinjenih nacija: „Iskaz predsednice konferencije o uobičajenom shvatanju termina rod.“

398. Ibid.

399. Liz Frenk, neobjavljen nacrt izveštaja, „Campaign to Increase Women’s Participation in the Democratic Political Process in Namibia: Phase 1, March to December 1999.“

Ženski manifest se razvijao „u konsultaciji sa NVO, političkim partijama, parlamentom i svim drugim nivoima vlasti, kao i sa pojedinačnim aktivistkinjama.“⁴⁰⁰ Prvobitno je zamišljen kao podrška i ojačanje *Namibijskoj rodnoj politici*, dokumentu koji je predložio Odsek za ženske poslove (DWA), državni biro čije su se prostorije u to vreme nalazile u uredu predsednika. Jezik nacрта dokumenta bar se delimično oslanjao na pekinšku *Platformu za akciju*. Međutim, mnoge nevladine organizacije su smatrale da njihove preporuke treba da budu bolje zastupljene u konačnoj formi dokumenta. Delom da bi odgovorila na to, Mreža ženskog manifesta je nastojala da učini Rodnu politiku relevantnom za svakodnevni život: i to ne samo povećanjem političke participacije i broja žena liderki u Namibiji, već i informisanjem žena o njihovim pravima i nuđenjem sredstava da se interesi „žena, dece i drugih marginalizovanih grupa čvrsto ustanove u nacionalnim programima.“⁴⁰¹

Manifest je trebalo da bude objavljen 9. oktobra 1999. godine, odnosno, dva meseca pre izbora. Javno ga je podržalo pet političkih stranaka. SWAPO ga nije usvojila.

Ženski manifest ima 25 strana. Na tih 25 strana nalaze se dve reference na lezbejke. Obe su sadržane u odeljku o „Ljudskim pravima.“ One pozivaju na priznanje ljudskih prava svih žena, uključujući i lezbejke, i traže od političkih stranaka da se izjasne o ovom pitanju:

- „Ljudska prava svih žena koja garantuje Ustav, moraju se osigurati, a u njih spadaju prava devojčica, žena koje žive pod običajnim zakonima, žena iz marginalizovanih etničkih grupa, seksualnih radnica, žena sa invaliditetom, starih žena i lezbejki.“⁴⁰²
- *Ženski manifest* poziva političke partije da se „izjasne o ljudskim pravima, u šta spada nasilje nad ženama i decom, prava lezbejki i gej muškaraca, i običajne prakse koje mogu biti škodljive po žene i decu.“⁴⁰³

Pet dana pre objavljivanja *Manifesta*, 4. oktobra 1999. godine, SWAPO-ov Savet žena organizovao je štrajk. Održale su konferenciju za štampu tokom koje je Junis Ipinge (Eunice Ipinge), pomoćna sekretarka za informacije i istraživanje pri Savetu žena, izjavila:

Ima, nažalost, elemenata koji bi želeli da upotrebe rodnu ravnopravnost radi postizanja sopstvenih ciljeva koji nemaju nikakvog značaja za pitanja roda... Takozvani ženski manifest nema drugu namenu do da zbuni žene Namibije i da ih odvrti od suštinske ideje rodne ravnopravnosti, kako je definisana u pekinškoj *Platformi za akciju* i *Namibijskoj nacionalnoj rodnoj politici*... Savet žena SWAPO partije poziva sve svoje članice, pobornice i simpatizerke da ostanu fokusirane... i da budu budne pred tim snagama koje se izdaju da govore u ime rodne ravnopravnosti... Naša nada ostaje uz politiku SWAPO partije i zbog toga pozivamo žene Namibije da izađu u što većem broju i glasaju za SWAPO, jer je to jedini način da naša prava i budućnost naše dece ostanu zajemčena.⁴⁰⁴

Na konferenciji za štampu, Ipinge se pozivala i na stavove Namibije tokom pekinških rasprava o „rodu“ četiri godine pre toga. „Homoseksualnost“, tvrdi ona, „ne treba da bude povezana sa borbom za rodnu ravnopravnost, jer se rod tiče odnosa između žena i muškaraca.“ Istovremeno, Ipinge optužuje Mrežu ženskog manifesta da pravi duplikat *Namibijske*

400. Ibid.

401. IGLHRC intervju sa Liz Frenk, mart 2000.

402. *Namibian Women's Manifesto*, str. 8.

403. *Namibian Women's Manifesto*, str. 9.

404. Izjava za štampu Saveta žena SWAPO partije, 4. oktobar 1999.

rodne politike. „Jedina razlika je u tome što su one uključile pitanja homoseksualnosti u svoj takozvani manifest... Moraće da pronađu drugu platformu da bi razmatrale homoseksualnost, jer to ne mogu da čine u kontekstu roda.“⁴⁰⁵

Reagujući na to, Elizabet Kaksas, koja u to vreme vrši funkciju izvršne direktorke Sestre Namibije, ukazuje: „Na dokumentu od 25 strana samo devet reči govori o ljudskim pravima gejeva i lezbejki. Oni možda nisu pročitali dokument. Reč je o dokumentu koji upućuje na važna pitanja za namibijske žene i decu i druge značajne grupe u zemlji.“⁴⁰⁶

Međutim, i druge državne agencije ubrzo su počele da se distanciraju od dokumenta. Prema članicama Mreže ženskog manifesta, Odsek za ženske poslove primio je sve nacрте manifesta i više je puta pitan za mišljenje. DWA, međutim, dugo ni na koji način nije reagovao, da bi na kraju odlučio da povuče podršku kada je dokument otišao u štampu, uz napomenu da se ne slažu s tim da su lezbejska prava ljudska prava.⁴⁰⁷

Jedva da je prošlo pola sata pošto je DWA obavestila Sestru Namibiju da povlači podršku dokumentu, kada je usledio poziv Centra za multidisciplinarno istraživanje (MRC) univerziteta Namibije. Iako su Centru za društveno istraživanje takođe slani svi nacrti uz zahteve za mišljenje, i oni su zatražili da se ime Centra povuče sa liste pobornika. Predstavnice Sestre Namibije zaustavile su štampu i lično otišle u štampariju da uklone MRC i DWA sa finalne verzije dokumenta.

U pismu upućenom štampanim medijima, direktor MRC-a je nadugačko objašnjavao da *Manifest* sadrži „lažne iskaze o našem učešću i podršci ovom projektu... Ni u jednom trenutku niko od našeg osoblja nije učestvovao u izradi ovog dokumenta.“⁴⁰⁸ Pismo je očigledno poslano pod uverenjem da neće biti dovoljno vremena da se ime Centra povuče. Međutim, MRC se nije našao na listi; uklonjen je, kako je i zahtevano. U telefonskom razgovoru sa jednom članicom Sestre Namibije, direktor je tvrdio da je iznenađen da je pismo poslato medijima. To je Mrežu ženskog manifesta navelo na sumnju da ovim činom nije trebalo diskreditovati samo Manifest, već i organizacije koje su bile uključene u njegovo stvaranje.

Dan pre zakazanog objavljivanja dokumenta, verbalno išibani *Manifest* napadnut je još jednom, ovoga puta u govoru Netumbo Nandi-Ndaitvah (Netumbo Nandi-Ndaitwah), generalne direktorke DWA, na forumu političarki. (Nandi-Ndaitvah je takođe predvodila zvaničnu namibijsku delegaciju na konferenciji u Pekingu.) Značajan deo njenog govora posvećen je kritikovanju homoseksualnosti i Ženskog manifesta. Nandi-Ndaitvah se pozivala na pekinšku *Platformu za akciju* kao podršku *Nacionalnoj rodnoj politici*:

Neophodno je istaći da je pekinška *Platforma za akciju* definisala rod tako da se odnosi na muškarce i žene. Takva definicija je bila nužna... jer su neki oportunisti pokušali da uvedu teme koji nisu bile povezane sa rodom niti su to sada, da bi zadovoljili svoje lične potrebe. Kód koji je tada korišćen bio je seksualna orijentacija; to znači gej muškarci i lezbejke. Takav element je u potpunosti odbačen i reč [sic] seksualna orijentacija se ne pojavljuje u pekinškoj *Platformi za akciju*.⁴⁰⁹

405. Francis Xoagub, „SWC Unleashes Salvo at Women’s Manifesto”, *The Namibien*, 10. jun 1999.

406. Francis Xoagub, „SWC Unleashes Salvo at Women’s Manifesto”, *The Namibien*, 10. jun 1999.

407. IGLHRC intervju sa Liz Frenk, mart 2000.

408. Pismo Lazarusa Rangule (Lazarus Rangula), „UNAM Denies Support for Women’s Manifesto”, *The Namibien*, tačan datum nepoznat.

409. Iskaz uvažene Netumbo Nandi-Ndaitvah na Forumu političarki, 8. oktobar 1999.

Nandi-Ndaitvah je time u pogrešnom svjetlu predstavila *Platformu za akciju*, ali i sam *Manifest*. Mreža je nastojala da poveže seksualnost sa drugim pitanjima ljudskih prava – obrazovanjem, demokratijom i mirom, zajedno sa ključnim građanskim i političkim slobodama u koje spadaju ženska prava na izražavanje, udruživanje i političku participaciju. Ta veza je predstavljena kao nešto usko, individualističko i sasvim nebitno.

Što se tiče ostalog, Nandi-Ndaitvah je upotrebila čitav spektar lezbejskih i gej prava da bi „upozorila“ Namibijce na prevaru, insistirajući da je povratak politici i strukturama SWAPO-a najsigurnija alternativa.

Pokušaji da se manipuliše rodnom u nevažne svrhe nije se završila usvajanjem pekinške *Platforme za akciju*, ali ti oportunisti i dalje nastoje da zbune ljude stavljajući pitanja lezbejki i gej muškaraca u istu ravan sa borbom za Rodnu ravnopravnost. Ja bih, stoga, [želela] da upozorim namibijski narod, a posebno žene, da ne dopuste da ih zloupotrebe... Jedina poruka takozvanog *Ženskog manifesta*... je zahtev ženama Namibije da promovišu homoseksualnost. Isti dokument poziva na uvođenje „Obuhvatnog seksualnog obrazovanja u školama“, što nije ništa drugo do poziv našoj deci da postanu gejevi i lezbejke. Namibijske žene ne treba da zaborave na to kako da pomognu našim ženama od kojih su mnoge siromašne i treba im neko ko će govoriti za njih. Stoga, Namibijce, a naravno i Namibijci koji su posvećeni cilju rodne ravnopravnosti kakvu znamo, treba da odbace taj takozvani *Ženski manifest*. Političke stranke se pozivaju da upotrebe *Nacionalnu rodnu strategiju*...⁴¹⁰

Nandi-Ndaitvah definiše siromaštvo žena kao problem koji ni na koji način nije povezan sa lezbejkama – kao da nema lezbejke koja podnosi siromaštvo. Siromaštvo se ovde predstavlja kao permanentno stanje osiromašenja – siromašnima „treba neko ko će govoriti za njih“ – a to pruža šansu vladajućoj stranci i DWA da uskoče i postanu trbuhozborci siromaha. Kada su stvarne lezbejke izbrisane iz tog diskursa, seksualnost postaje instrument kojim se unosi razdor među žene i obezbeđuje opstanak postojećeg političkog poretka.

DWA je odnedavno stekao poziciju kabineta. Mreža ženskog manifesta je ovaj gest pozdravila, ali je izrazila i brigu što se u novoj vladi našlo samo 15%-18% žena.⁴¹¹

Sestra Namibija nije prestala da pokušava da stupi u dodir sa ministarkom ženskih poslova, pozivajući je čak da predsedava na poslednjoj radionici o miru. Taj poziv lično je odbijen. U razgovoru telefonom, ministarka je rekla da ne može da radi sa Sestrom Namibijom zbog njenog stava o lezbejskim pravima.⁴¹²

Bilo je i drugih koji su izražavali zabrinutost oko delotvornosti ministarstva, s obzirom na njegove napade na Mrežu ženskog manifesta. Uredništvo jednog od najrasprostranjenijih nezavisnih namibijskih dnevnih listova, *The Namibien*, 24. marta 2000. godine piše da „bi stvaranjem ministarstva za ženske poslove, žene mogle postati još marginalizovanije nego pre.“ Članak zapaža da su potezi ministarstva do sada bili „usmereni više na unutrašnje borbe nego na bilo šta drugo.“⁴¹³

Nezavisni mediji su podržavali *Ženski manifest* i njegove pokušaje obrazovanja javnosti. Kampanja je bila prilično pokrivena u medijima, a štampa je prenosila reklamne

410. Ibid.

411. „Cabinet Falls Short on Women“, *The Namibien*, 24. mart 2000. To je za 30% manje od broja koji propisuje Deklaracija južnoafričkog komiteta o rodu i razvoju, koji je Namibija potpisala 1997. godine.

412. Intervju sa anonimnom namibijskom aktivistkinjom, mart 2000.

413. Gwen Lister, „It's Hard to Think of Any Specific Achievements“, *The Namibien*, 24. mart 2000.

strane na kojima je *Manifest* prenošen na tri jezika. Liz Frenk tvrdi: „Ovde gejeve i lezbejke ne napadaju mediji; to radi samo vlada.”⁴¹⁴

SWAPO-ovo protivljenje homoseksualnosti još je, u najmanju ruku, ojačalo. Zauzevši beskompromisan stav, Sestra Namibija uspeva, međutim, da navede političare opozije da javno i glasno podrže rad na lezbejskim pravima. U novembru 1999. godine, gej i lezbejski aktivisti i aktivistkinje koordinirali su panel diskusiju na kojoj je prisustvovalo pet predstavnika opozicije. Četiri od pet partija jemčilo je javnu podršku lezbejskim pravima.

Imajući u vidu stav i moć vlade, organizovanje oko pitanja seksualnosti u Namibiji ostaje na probnom nivou i opasno. Međutim, pokušaji da se žene zavade nisu uspeli, jer je, kako kaže Liz Frenk, Kampanja ženskog manifesta dobila silnu podršku žena u ruralnim i urbanim sredinama. Stekavši veliki publicitet, Mreža je postala vidljivija van svoje urbane baze, što joj je omogućilo da stvara bolje kontakte izvan grada. Ženske nevladine organizacije ranije nisu lako dospevale do žena van gradova; samo je Liga žena SWAPO partije imala sredstva da dođe do udaljenih delova zemlje. Mreža je sada odista mreža na nacionalnom nivou, pošto uspeva da organizuje diskusione grupe i u mnogim selima.

Liz Frenk ponosno dodaje da rad koalicije okupljene oko *Ženskog manifesta*, posebno nakon napada ministarstva za ženske poslove, dobija sve veću podršku za lezbejska prava među ženama širom Namibije. Na radionicama Mreže u ruralnim oblastima, učesnice pokušavaju da pronađu argumente u korist lezbejskih prava, iako od njih to niko nije tražio: „One su naše kćeri, naše majke i sestre, ne možemo ih tek tako izbaciti; i one plaćaju porez kao i svi drugi; mi znamo ko ovde vodi ženski pokret i ko se bori za ženska prava” – čak su se upustile i u simulaciju odbrane *Manifesta* u svojim zajednicama protiv antilezbejskih napada, što je nekad bilo veoma duhovito. Tako sada imamo mnoge odane pobornice lezbejskih prava u ženama koje su *Manifest* u celini primile kao „svoj *Manifest*.” To su uradile žene sa sela i žene iz gradova sa kojima smo tek nedavno stupile u kontakt.⁴¹⁵

Sestra Namibija je uspevala da razvije novu lezbejsku radnu grupu u čijem je cilju kontakt sa crnkinjama u manjim gradovima. Liz Frenk se hvali uspehom Kampanje ženskog manifesta, ističući da je „SWAPO Liga žena ta koja mora da se skriva, a ne mi! Što smo otvorenije, to više podrške javnosti dobijamo, a oni zapadaju u sve veći škripac.”⁴¹⁶

DODATAK ZA NAMIBIJU 2005 KAMPANJA 50/50: MUŠKARCI I ŽENE U VLADI – POSTIGNIMO PRAVU RAVNOTEŽU!

Liz Frenk, Sestra Namibija

Na tragu uspeha koje je doneo namibijski *Ženski manifest* 1999. godine, Sestra Namibija je nastavila da razvija Kampanju 50/50, kao ključni aspekt programa Mreže manifesta namibijskih žena (NWMN). Ta mreža je tokom poslednjih godina porasla i sada uključuje 70 žena iz 35 gradova i sela širom zemlje, kao i njihove lokalne komitete. Kampanja 50/50 promovira štampanje postera i pamfleta koji pozivaju političke stranke da stave 50% kandidatkinja na „zebra” poslaničke liste.⁴¹⁷ Uz to, ona je ponudila pravniku koji treba da razvije

414. IGLHRC intervju sa Liz Frenk, mart 2000.

415. Liz Frenk, e-mail komunikacija sa IGLHRC-om, 1. maj 2000.

416. IGLHRC intervju sa Liz Frenk, mart 2000.

417. Na zebra listama muškarci i žene se ređaju naizmenično, kao crne i bele pruge na zebrinoj koži, čime se osigurava da žene neće završiti na dnu kandidatske liste.

Povelju 50/50 kojom bi se izmijenili postojeći izborni zakoni i obezbedila rodna ravnoteža na sva tri nivoa vlasti na svim budućim izborima, lobirajući za usvajanje povelje u parlamentu. Nevladine organizacije u Vindhuku nastavile su da pružaju javnu podršku štampanju postera i pamfleta, a 32 nevladine organizacije su nedavno javno usvojile revidirani *Manifest namibijskih žena*, štampan na četiri jezika, da bi se lobiralo za ženska pitanja tokom izbora za narodnu skupštinu i regionalni savet u novembru 2004. godine. Podrška koju Sestri Namibiji nude nevladine organizacije dolazi uz punu svest o neprekidnim homofobičnim i drugim napadima predsednika države i predstavnika vlade iz redova vladajuće SWAPO partije.

U radionicama o ženskim ljudskim pravima koje se održavaju po celoj zemlji, NWMN otkriva da žene žele da znaju više o lezbejskim pitanjima. Jedna od smešnijih epizoda dogodila se pre nekoliko godina, kada se grupa mladih gej muškaraca u jednom gradiću na jugu priključila radionici i maršu u okviru Kampanje 50/50, uz povike: „Mi smo žene, i hoćemo fifti-fifti!“ Na poslednjoj radionici-treningu za trenere na nacionalnom nivou, održanoj za NWMN u septembru 2004. godine, usvojena je revidirana verzija *Manifesta*, nakon diskusije o tome zašto je važno zadržati referencu na lezbejska prava u dokumentu, zašto se žene optužuju da su lezbejke i kako mogu da odgovore na tu vrstu etiketiranja. Odgovori žena na treningu bili su neverovatni: „Etiketiraju nas, zato što vide da je Mreža uspešna i da se uvećava, i da mi vladi pripisujemo odgovornost za obećanja data ženama.“ Druge su rekle: „Mi ne pravimo diskriminaciju, mi branimo prava svih žena, uključujući i lezbejke.“ Takva reakcija je omogućila *mainstreaming* lezbejskih prava u rad Kampanje 50/50.

Bilo kako bilo, homofobični napadi oko Kampanje 50/50 i drugih aktivnosti Mreže manifesta namibijskih žena i dalje traju. Primera radi, u junu 2002. godine, ministarka ženskih poslova, Netumbo Nandi-Ndaitvah odbila je da primi izveštaj Parlamentarnog komiteta za peticije, o peticiji NWMN-a koja je pozivala na ubrzano usvajanje Povelje o izdržavanju i Povelje o nasilju u porodici. Ministarka izjavljuje:

Do sada smo već svi morali shvatiti za šta se *Ženski manifest* izdaje. Iz izveštaja Komiteta o peticijama jasno je da su oni koji su predali peticiju oportunisti: pošto su shvatili da je vlada već puno toga uradila, oni bi da ostanu zapamćeni po tome što su ubrzali razmatranje spomenutih zakona u skupštini, kao da je to njihova zasluga, i taj argument koriste da bi zbunili javnost. I sve se to događa kada su neke od njihovih koleginja izgubile slučaj na sudu, pošto su dve žene želele da budu priznate kao „bračni par“, te ja zato upozoravam na njihove motive.⁴¹⁸

Ministarka ženskih poslova još uvek, dakle, koristi seksualnost da bi napala žensko organizovanje, a napadi na određene pojedinke u homofobičnom okruženju i dalje predstavljaju glavnu strategiju da se izbegne rasprava o pitanjima koja iznosi Mreža.

Generalna sekretarka Saveta žena SWAPO partije, Junis Ipinge, održala je konferenciju za štampu na kojoj je optužila Sestru Namibiju da koristi svoje radionice o ženskim ljudskim pravima za marginalizovane žene u ruralnim i urbanim sredinama, da bi promovisala glavnu opozicionu stranku, Kongres demokrata. Neposredno pre toga, predsednik Nujoma je vođu ove stranke, Bena Ulengu (Ben Ulenga), nazvao gejem u svom govoru mržnje na ošivambo jeziku u severnoj Namibiji. Utoliko „progoni“ ove vrste nisu ograničeni samo na žene, već se koriste i protiv muškaraca koji se shvataju kao ozbiljna politička pretnja

418. Iskaz ministarke za ženske poslove i dečje blagostanje pred parlamentom 27. juna 2002. godine. Sudski slučaj se zapravo ticao aplikacije za stalni boravak autorke ovog teksta, što bi joj omogućilo da nastavi da živi u Namibiji sa svojom partnerkom iz Namibije i njenim sinom, koga su zajedno podizale 12 godina.

vladajućoj partiji u Namibiji. Predsednik Nujoma i neki od ministara koji su duže vreme na funkciji povući će se sa dužnosti u martu 2005. godine, i to daje neku nadu da će se homofobija sponzorisan na državnom nivou, koju su oni stavili u pogon, najzad okončati.

Kampanja za lezbejska prava

Uprkos upornim kampanjama koje promovišu progone na temelju seksualnosti, čitav niz organizacija nastavlja da se zalaže za prava lezbejki, gej muškaraca, biseksualnih i transrodnih osoba. Na primer, Sestra Namibija i Projekt duga (TRP) – organizacija za LGBT ljudska prava u Namibiji – rade na podizanju svesti o LGBT pravima posredstvom brojnih javnih događaja i edukacija, u šta spadaju filmski festivali, večeri posvećene pričanju ličnih priča i marševi. Štaviše, nova generacija lezbejki spremna je da otvoreno izađe u javnost i govori o svojim pravima.

U avgustu 2004. godine, Sestra Namibija i Projekt duga organizovali su nedelju strateškog planiranja za Koaliciju afričkih lezbejki. Žene iz 14 afričkih zemalja (Sijera Leone, Gana, Nigerija, Liberija, Ruanda, Kenija, Uganda, Tanzanija, Zambija, Bocvana, Zimbabve, Južna Afrika, Mozambik i Namibija) okupile su se u glavnom gradu Namibije, Vindhuku, da razviju viziju, ciljeve i strategije organizacije. Učesnice su na osnovu svog bogatog iskustva osmišljavale viziju za novu afričku organizaciju: mrežu grupa posvećenih ravnopravnosti i vidljivosti afričkih lezbejki koje pretvaraju Afriku u mesto gde sve lezbejke mogu uživati pun opseg ljudskih prava, sigurne u sopstveni građanski status.

Z A K L J U Ć C I I P R E P O R U K E

MEĐUNARODNO PRAVO I NAPADI NA ŽENSKU SEKSUALNOST

Napadi na žensku seksualnost ne svode se samo na etiketiranje. Oni treba da odvrte žene od traženja sopstvenog mesta u javnoj sferi. Oni treba da odvrte žene od kršenja postavljenih granica prihvatljivog ponašanja. Oni su metode kontrole. Oni remete i degradiraju žensku privatnost, intimne živote jednako koliko i zbiljski prostor, bio on izolovan ili ne, u kojem se susreću i okupljaju.

Prava žena na izražavnje i udruživanje zajemčena su brojnim međunarodnim sporazumima i standardima. Član 19. *Međunarodnog sporazuma o građanskim i političkim pravima* (ICCPR) predviđa:

- Svako će imati pravo na svoje mišljenje bez mešanja drugog.
- Svako će imati pravo na slobodu izražavanja; to pravo će uključivati slobodu da se traže, primaju i dele informacije i ideje svih vrsta, bez obzira na državne granice, usmeno, pisano ili štampano, u formi umetnosti ili u bilo kom mediju po sopstvenom izboru⁴¹⁹

419. Ovaj član predviđa da sprovođenje prava po članu 2. može biti „podložno izvesnim restrikcijama“, koje moraju biti zakonski obrazložene i nužne „za poštovanje prava ili reputacije drugih“, ili za zaštitu „nacionalne sigurnosti“, „javnog poretka“ ili „javnog morala ili zdravlja“. U odlukama koje su oborile zakone o sodomiji u Ujedinjenom kraljevstvu, Irskoj i na Kipru, Evropski sud za ljudska prava držao je da slične mere o javnom poretku, moralu ili zdravlju ne opravdavaju ograničenje osnovnih prava zbog seksualne orijentacije. Videti posebno *Dudgeon v. United Kingdom*, 4. Eur. H. R. Rep. 149 (1981), i *Norris v. Ireland*, 13 Eur. H. R. Rep. 186 (1989).

Član 22. tvrdi da će „svako imati pravo na udruživanje sa drugima.“ Član 21. tvrdi da će „se priznati pravo na mirno okupljanje.“ Države krše ta prava kada, bilo eksplicitnim zakonima (kao u Rumuniji), bilo stavljanjem na snagu diskriminatornih institucionalnih politika i praksi (kao u Pakistanu), bilo neizgovorenim pravilima o „doličnom“ ponašanju (kao u Nigeriji), sprečavaju ženske grupe ili gej i lezbejske organizacije da se registruju i da postoje, ili kada sputavaju žene da pristupe javnoj sferi. Države krše ta prava kada, kao u Indiji, sprečavaju izražavanje lezbejskog identiteta i kada ga cenzurišu. Države krše ta prava kada, kao u Zimbabveu i Namibiji, njihove vođe promovišu nasilje i mržnju prema grupama koje nastoje da sprovedu svoje osnovne slobode u delo. Čineći to, države krše još jednu slobodu od suštinskog značaja, odbranjenu *Sporazumom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima* (Član 15.1) i u *Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima* (Član 27.1): pravo na „slobodno učešće u kulturnom životu zajednice“. Napadi na žene zbog njihove seksualnosti ugrožavaju osnovna prava na participaciju i pripadnost. Time se krše međunarodno priznate zaštite ljudskih prava.

Kada su ljudska bića izložena žigisanju i nejednakom tretmanu, još jedno načelo se izvrće ruglu: naime, zaštita od diskriminacije predstavlja samu srž ljudskih prava. Ideja o ravnopravnosti jednako nadahnjuje međunarodne sporazume i pojedinačne aktiviste. Čitav međunarodni ugovor *Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama* (CEDAW) posvećen je iskorenjivanju „svih razlika, isključivanja ili ograničenja zasnovanih na polu, čiji je cilj ili posledica slabljenje ili poništavanje priznanja, uživanja ili sprovođenja ženskih ljudskih prava i temeljnih sloboda u političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom i svakom drugom domenu, na temelju ravnopravnosti muškaraca i žena, i bez obzira na bračno stanje žena“ (CEDAW, Član 1).

CEDAW brani žene od diskriminacije u čitavom nizu aktivnosti i sfera. Dokument afirmiše njihovo pravo na učešće u javnom životu, uključujući i pravo na „učesće u nevladinim organizacijama i udruženjima koja se bave javnim i političkim životom zemlje“ (Član 7.c). On potvrđuje njihovo pravo da „predstavljaju svoje Vlade na međunarodnom nivou i da učestvuju u radu međunarodnih organizacija“ (Član 8). On potvrđuje njihovo pravo na ekonomsku i društvenu ravnopravnost, u šta spada i učesće u planiranju i osiguranju razvoja, i pravo na „učesće u svim aktivnostima zajednice“ (Član 11, Član 14). On afirmiše pravo žena na jednako obrazovanje, u šta spada i „eliminacija svakog stereotipnog shvatanja uloga žena i muškaraca na svim nivoima i u svim oblicima obrazovanja“ (Član 10.c). On, najzad, obavezuje države da „modifikuju društvene i kulturne obrasce ponašanja žena i muškaraca, da bi se uklonile predrasude, običajne i druge prakse koje su zasnovane na ideji inferiornosti ili superiornosti jednog od polova, ili na stereotipiziranim ulogama muškaraca i žena (Član 5.a).

Države krše ta prava, kada potiskuju organizovanje lezbejki ili žena uopšte uzev; kada ograničavaju ili ukidaju podršku ženskim organizacijama, ili organizacijama koje se bave pitanjima seksualnosti; kada sprečavaju žene da učestvuju na skupovima ili u delegacijama na međunarodnom nivou, ili ih zlostavljaju zato što to čine; kada eliminišu pitanja seksualnih prava i seksualnog zdravlja iz razvojnog planiranja, uništavaju forume na kojima se o njima raspravlja, i dopuštaju ekonomsku i pravnu diskriminaciju na temelju seksualne orijentacije; i kada šire stereotipe o ženama ili o lezbejkama koji treba da ograniče žene na normativne ili tradicionalne rodne uloge. Napadi na žene zbog njihove seksualnosti osnažuju i proširuju diskriminaciju nad ženama. Time se krše međunarodno priznate zaštite ljudskih prava.

ICCPR takođe potvrđuje jednakost pred zakonom i jemči „svim osobama jednaku i delotvornu zaštitu protiv diskriminacije po bilo kom osnovu kakav je rasa, boja kože, pol, jezik, veroispovest, političko ili drugo uverenje, nacionalno ili društveno poreklo, svojina, mesto

rođenja ili bilo koji drugi status“ (Član 26). Prema paradigmatičnoj presudi *Toonen v. Australia* iz 1994. godine, stav Komiteta za ljudska prava Ujedinjenih nacija bio je da „seksualna orijentacija“ ulazi u ovu pravnu meru (i, shodno tome, u slične mere korpusa međunarodnih zakona o ljudskim pravima), te je stoga status zaštićen od diskriminacije.⁴²⁰ Napadi na žene zbog njihove seksualnosti podstiču i konstituišu diskriminaciju na temelju seksualne orijentacije. Time se krše međunarodno priznate zaštite ljudskih prava.

„Sva ljudska bića“, stoji u Članu 1. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, „se rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima.“ Ideja da ljudska bića imaju dostojanstvo i da zaslužuju poštovanje temeljni je princip zaštita svih prava. Kada se poriče poštovanje i srozava dostojanstvo, sva prava postaju ugrožena. Kada vođa nacije kaže da su gej muškarci i lezbejke „gori od pasa i svinja“, kao što se dogodilo u Zimbabveu, kada države zatvaraju granice ženama koje donose zarazu seksualne neprilagođenosti, kako je bilo u Kostariki, oni ruše dostojanstvo ljudskih bića. Napadi na žene zbog njihove seksualnosti, napadi su na ključne ideje zajednice i legalnosti. Time se krše međunarodno priznate zaštite ljudskih prava.

Obaveze država nadilaze puko uzdržavanje od takvih napada. U preambuli *Deklaracije Ujedinjenih nacija o braniocima i braniteljicama ljudskih prava* ističe se da „primarna odgovornost i dužnost *promovisanja* i *zaštite* ljudskih prava i temeljnih sloboda, počiva na državi.“⁴²¹ U međunarodnom pravu je ustanovljen princip da države moraju štiti ljudska prava svih ljudi, ukoliko ih krše činioци van direktne državne kontrole: države moraju pokazati doličnu gotovost ne samo u zabrani kršenja, već te zabrane moraju biti smislene i delotvorne.⁴²² Ta se odgovornost ne odnosi samo na sprečavanje nasilja, već i na okončanje svake vrste diskriminacije koju bi mogao počinuti neki entitet ili činilac. CEDAW, primera radi, poziva države da „preduzmu sve prikladne mere da eliminišu diskriminaciju nad ženama koju bi mogla sprovesti neka osoba, organizacija ili preduzeće“ (Član 2.3).⁴²³

Države posebno moraju štiti ranjive grupe od napada i zlostavljanja. Ljudi koji brane prava od državne sile i njihovih aktivizam čini izloženima i ugroženima, zaslužuju da budu branjeni – i Ujedinjene nacije potvrđuju taj princip u *Deklaraciji o braniocima i braniteljicama ljudskih prava*.⁴²⁴ Međutim, oni čiji životi nisu pod političkim reflektorima, mogu biti ugro-

420. *Nicholas Toonen v. Australia*, UN GAOR, Hum. Rts. Comm., 15th Sess., Case no. 488/1992, UN Doc. CCPR/c/50/D/488/1992.

Komitet posebno insistira da se „referenca na pol u Članovima 2, par. 1, i 26. (u ICCPR-u) shvata kao da uključuje seksualnu orijentaciju.“

421. Deklaracija o pravu i odgovornosti pojedinaca, grupa i društvenih organa da promovišu i štite univerzalno priznata ljudska prava i temeljne slobode, G. A. rs.53/144, annex, 53 UN GAOR, Supp., UN Doc. A/RES/53/144 (1999); kurziv dodat.

422. Odluka Interameričkog suda za ljudska prava u slučaju *Velasquez Rodriguez* ustanovljuje, i to tako da se to načelo može primeniti i u drugim međunarodnim sistemima, odgovornost država za obrasce kršenja prava koje sprovede pojedinci. Sud obavezuje države da „preduzmu sve osnovane korake da spreče kršenje ljudskih prava i da iskoriste sredstva koja su im na raspolaganju da sprovedu ozbiljnu istragu počinjenog što spada u njihovu nadležnost, da identifikuju odgovorna lica, da izreknu odgovarajuće kazne i obezbede žrtvama adekvatnu odštetu za pretrpljeno“: slučaj *Velasquez Rodriguez* (Honduras), 4 Inter. Am. Ct. HR, Ser. C, No. 4, 1988.

423. O odnosu diskriminacije i nasilja videti i Načelnu primedbu 19. na Sporazum Komiteta Ujedinjenih nacija o eliminaciji diskriminacije nad ženama. Mnogi sporazumi pripisuju pozitivnu obavezu državama da spreče podsticanje na predrasude ili nasilje, i da zabrane verbalno degradiranje. ICCPR obavezuje na to da će „svako zagovaranje nacionalne, rasne ili verske mržnje koje konstituiše podsticaj na predrasudu ili nasilje, biti zabranjeno zakonom“ (Član 20.2). Njime se takođe zabranjuju „nezakoniti napadi na... čast i ugled“ (Član 17.2).

424. Deklaracija poziva države da „preduzmu sve neophodne mere da bi kompetentni organi štitali svakoga, pojedinačno ili udruženog sa drugima, od nasilja, pretnji, odmazde, de facto ili de jure diskriminacije, pritisaka ili drugih oblika arbitarnog delovanja koje proishodi“ iz njihovog rada na zaštiti prava (Član 12.2).

ženi upravo tom nevidljivošću i mogu nemo trpeti napade zajednice kojoj pripadaju. Specijalna izveštačica Ujedinjenih nacija o nasilju nad ženama ukazala je na to da su „žene koje žive svoju seksualnost u formi koja se razlikuje od heteroseksualnosti, često izložene nasilju i ponižavajućem ophođenju... Žene koje nisu 'zaštićene' brakom sa muškarcem, predstavljaju ranjive članove zajednice, često se marginalizuju društvenim praksama zajednice i žrtve su društvenog ostrakizma i zlostavljanja.”

Razmatranje te vrste osiromašenosti zahteva daleko više od krivičnog zakona. Kako objašnjava Specijalna izveštačica: „Izostanak mogućnosti izbora načina života u uskoj je vezi sa izostankom dostupnih opcija koje ženama donose ekonomsku nezavisnost u zajednici, bilo u svetlu sticanja moći ili u svetlu distribucije resursa.”⁴²⁵ Države ne smeju samo da sprečavaju diskriminaciju i da kažnjavaju nasilje: one moraju osigurati ekonomsku pravdu i pravičnost, podstičući sve žene, uključujući i lezbejke, da žive svoje živote, da delaju i da se organizuju u svoju korist.⁴²⁶

Države moraju stvoriti uslove u kojima će svi ljudi moći jednako da uživaju u svojim slobodama.⁴²⁷ Države moraju omogućiti da svi ljudi znaju svoja prava i da poštuju prava drugih. Sredstva kojima se to postiže su mnogobrojna. Komitet Ujedinjenih nacija za eliminaciju diskriminacije nad ženama, primera radi, ohrabruje države, da „preduzmu efektivne mere... kojima će osigurati da mediji poštuju žene i promovišu poštovanje žena.”⁴²⁸ Države takođe moraju edukovati građane o ljudskim pravima i seksualnom zdravlju, posredstvom školskog sistema i medija, naglašavajući značaj rodne i polne ravnopravnosti, i ističući u prvi plan s njima povezane vrednosti raznovrsnosti i slobode.⁴²⁹ Te obaveze su dalekosežne i moraju se hitno sprovesti u delo. U Članu 28. *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima* potvrđuje da „svako ima pravo na društveni i međunarodni poredak u kojem se prava i slobode, iznete u ovoj Deklaraciji, mogu realizovati.” Formulirana na taj način, prava su očito više od mrtvog slova na papiru: ona se moraju ostvariti i postati opipljiva u životima ljudi.

Ova priča postaje zaokružena, kada se, na kraju, prizna da je posedovanje tačnih informacija o seksualnom zdravlju takođe ljudsko pravo. Time smo vraćeni na značaj ne-

425. Izveštaj Specijalne izveštačice o nasilju nad ženama, njegovim uzrocima i posledicama, Komisija o ljudskim pravima, E/CN.4/1997/47, 12. februar 1997.

426. Videti i pekinšku Platformu za akciju, UN četvrta svetska konferencija o ženama, paragrafi 224-227, o shvatanju društvenih, kulturnih i ekonomskih barijera koje sputavaju žene da uživaju u svojim formalno priznatim pravima i da insistiraju na njima.

427. Prema Deklaraciji o braniocima i braniteljima ljudskih prava, „Primarna odgovornost i obaveza svake države je da zaštići, promoviše i implementira sva ljudska prava i temeljne slobode...da stvori sve neophodne uslove na društvenom, ekonomskom, političkom i drugim poljima, kao i sve nužne pravne garancije kojima će se osigurati da su sve osobe u njihovom nadležstvu, pojedinačno ili udružene s drugima, u stanju da i u praksi uživaju u svim tim pravima i slobodama.”

428. CEDAW General recom. 19, „Violence against Women” (Eleventh Session, 1992), A/47/38.

429. Bečka deklaracija i Program za delovanje, usvojeni na Svetskoj konferenciji o ljudskim pravima 25. juna 1993. godine, insistiraju na obrazovanju za ljudska prava koje „treba da promoviše razumevanje, toleranciju, mir i prijateljske odnose među nacijama i svim rasnim i verskim grupama” (deo I, 33), i „treba da uključi mir, demokratiju, razvoj i socijalnu pravdu, kako su formulisane u međunarodnim i regionalnim instrumentima ljudskih prava, da bi se dostiglo razumevanje i svest o potrebi ojačavanja univerzalne posvećenosti ljudskim pravima.” CEDAW traži (Član 10.e,h) obrazovne sisteme koji će se boriti protiv rodni stereotipa i koji će osposobiti za planiranje u oblasti reprodukcije. Pekinška Platforma za akciju insistira na potrebi da se stane na put rodni predrasudama u obrazovnim programima i medijima (paragraf 77. i dalje); ukazujući na to da je edukacija za ljudska prava „od suštinskog značaja za razumevanje ljudskih prava žena, u šta spadaju i mehanizmi preraspodele resursa” (paragraf 227); neprestano ukazujući na to da je izostanak informacija i obrazovanja o reproduktivnom i seksualnom zdravlju bitan faktor kojim se ženama odriče pravo na zdravlje (paragrafi 93, 94, 95).

dvosmislene zaštite seksualnih prava, telesnog integriteta i seksualne autonomije žena i muškaraca. To nisu „nova prava“. Ona su upletena u okvire osnovnih prava. Sigurnost tela i naša sposobnost da ga upotrebimo kako treba i kako želimo, preduslovi su za čitav niz drugih prava – građanskih i političkih prava na izražavanje i udruživanje, kao i ekonomskih, društvenih i kulturnih prava, poput prava na zapošljenje i zdravlje. Ova su prava, međutim, u jednakoj meri uslov za ispunjenje seksualnih prava: želja je besmislena ukoliko je ne možemo slobodno izraziti, a za telesni integritet je neophodan pravni sistem koji brani ljudska bića od mučenja i zlostavljanja.

Cilj napada na žensku seksualnost je unošenje razdora među žene. Njihov je cilj unošenje pukotina i u nerazmrsvi splet samih ljudskih prava – jer napadi nose poruku da ta prava nisu univerzalna, međusobno povezana i nedeljiva; da se neka prava mogu zaboraviti kao izgubljeni prtljag, kada se pređu izvesne nacionalne granice; da su neka prava „čista“, „dostojna poštovanja“ i „važna“, dok su druga prljava, prezira vredna i teško ih je i spomenuti; da su neka prava suštinska, dok druga predstavljaju luksuz.

Sloboda nije neka velika samoposluga u kojoj bi se mogli uzeti neki paketi i delovi tog „stanja slobode“, dok bi se drugi mogli odbaciti. Sloboda nema šavova, ona je osnaženje sopstva i društvenog sveta u celini, a ne samo njegovih amputiranih fragmenata. Oduzimanje bilo kog njenog aspekta utiče na cepanje celine. Kockati se slobodom i rasparčavati je, znači udariti na suštinu zaštite prava. Pravo na slobodno uživanje u sopstvenoj seksualnosti deo je celoživotnog rada sa ljudskim bićima, staranja o njima, njihove zaštite i poštovanja.

PREPORUKE MEĐUNARODNOJ ZAJEDNICI, DRŽAVAMA I CIVILNOM DRUŠTVU

Sve žene moraju moći da uživaju u svojim osnovnim pravima slobodno, pravedno i potpuno. Breme diskriminacije i pretnja zlostavljanjem koji inhibiraju lezbejsku egzistenciju, moraju nestati. Organizovanje oko seksualnosti i seksualnih prava mora postati priznata i prihvaćena komponenta civilnog društva.

Da bi se to ostvarilo, države moraju delati. Međutim, potrebno je i više od toga. Međunarodna zajednica takođe mora doprineti tome da se prekine tišina, a i civilno društvo u svakoj zemlji mora pokazati kooperativnost. Naše se preporuke stoga odnose na sve tri te sfere.

Međunarodna komisija za gej i lezbejska ljudska prava (IGLHRC) i Centar za globalno liderstvo žena (CWGL) daju sledeće preporuke *međudržavnim organizacijama*, uključujući i Ujedinjene nacije:

- UN treba da prati implementaciju svih mera pekinške Platforme za akciju u pojedinačnim državama, uključujući i one mere koje se tiču ženskih ljudskih prava i ženskog zdravlja, posebno obraćajući pažnju na to da li poštuju, štite, promovišu i ispunjavaju pravo žena na „kontrolu nad sopstvenom seksualnošću i slobodno i odgovorno odlučivanje o stvarima koje je se tiču, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, bez prinude, diskriminacije i nasilja.“
- Paralelno s procesima ustanovljenim u cilju integracije roda u rad mehanizama Ujedinjenih nacija za ljudska prava – i u skladu s međunarodnim pravnim presedanima, u koje spada i odluka *Toonen v. Australia* – UN bi trebalo da omogući sigurnu integraciju i *mainstreaming* pitanja diskriminacije, nasilja i zlostavljanja na temelju seksualne orijentacije u rad tih tela.

Od svih Specijalnih izvestilaca i izveštačica Ujedinjenih nacija bi trebalo tražiti da odrede kako njihov rad utiče i kako na rad utiču pitanja seksualnosti i seksualne orijentacije, uključujući i žensku seksualnost. Na primer, razmatrajući pitanja iz ovog izveštaja, Specijalni izvestilac o slobodi izražavanja trebalo bi da obrati dužnu pažnju na ograničenja tog prava koja osećaju žene, i posebno lezbejke, kao i na podsticaje na mržnju i nasilje na temelju seksualne orijentacije. Specijalni izvestilac o verskoj netoleranciji trebalo bi da obrati posebnu pažnju na podsticanje netolerancije i nasilja nad ženama zbog njihove seksualnosti ili seksualnog vladanja. Specijalni izvestilac o nasilju nad ženama i Specijalni izvestilac o vansudskim, sumarnim i arbitrarnim kaznama treba i dalje da istražuju slučajeve nasilja nad ženama i muškarcima na temelju njihove seksualne orijentacije, rodnog identiteta i neprilagođenosti kulturnim i društvenim normama kada je reč o seksualnom vladanju i/ili rodnom izražavanju.

- Na svim konferencijama Ujedinjenih nacija – bilo da je reč o ljudskim pravima, stanovništvu i razvoju, ženama, stanovanju, zaštiti sredine ili drugim oblastima – delegati bi trebalo da u celosti razmotre i integrišu pitanja seksualnosti i seksualne orijentacije i, kad god je to moguće, da imaju u vidu ukrštanja i međudnose svih oblika predrasuda i diskriminacije.
- Posredstvom svojih tela odlučivanja i programskih aktivnosti, Ujedinjene nacije treba da implementiraju definiciju „roda“ koja u ovom pojmu prepoznaje opis kulturno konstruisanih društvenih i polnih uloga koje se pripisuju muškarcima i ženama. Ta definicija treba da uzme u obzir da rodne uloge nisu fiksirane biološkom razlikom. Nju takođe ne treba shvatiti kao da se odnosi samo na odnose između muškaraca i žena.
- Ujedinjene nacije i druge međudržavne organizacije treba da teže potpunoj transparentnosti svih svojih skupova i pratećih događaja. Skupovi bi, u meri u kojoj je to moguće, trebalo da budu otvoreni za javnost, i trebalo bi obezbediti trajno postojanje pisanih beležaka koje su dostupne javnosti. Nevladine organizacije treba da imaju pun pristup delegatima i svim većanjima, i treba da im se obezbede adekvatna mesta za okupljanje i izražavanje njihovih gledišta. Nevladine organizacije koje funkcionišu na lokalnom i nacionalnom nivou treba da imaju jednake mogućnosti kao i međunarodne organizacije. Pristup skupovima Ujedinjenih nacija i drugih tela, kao i konsultantski status unutar tih tela, treba da bude dodeljen bez diskriminacije na temelju roda ili seksualne orijentacije članstva ili predstavništva određene organizacije, i treba da bude otvoren za sve organizacije čiji su ciljevi u skladu sa ciljevima Ujedinjenih nacija.
- Generalni sekretar Ujedinjenih nacija treba da razmotri sadašnji status Svete stolice koja se pojavljuje u svojstvu permanentnog posmatrača, a nije zemlja članica. Nijedna crkva ne treba da ima privilegovan status u odnosu na druge religije kao država članica. Sveta stolica treba da učestvuje fer i u potpunosti u odlučivanjima Ujedinjenih nacija, ali kao nevladina organizacija, jednako kao i sva druga verska tela.

IGLHRC i CWGL daju sledeće preporuke *državama i njihovim vladama*:

- Države koje to nisu učinile, treba da ratifikuju sve međunarodne i regionalne ugovore o ljudskim pravima, uključujući *Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima, Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama* (uključujući i njen *Opcioni protokol*) i *Konvenciju o pravima deteta*. Države bi trebalo da povuku sve restriktivne rezerve, izjave i shvatanja koje su pripojile tim konvencijama. Sve države treba u potpunosti da harmonizuju svoje zakonodavstvo, institucionalne politike i prakse sa merama iznetim u ovim ugovorima.
- Države treba da stave na snagu zakone i institucionalne prakse koje implementiraju sve mere pekinške *Platforme za akciju*, uključujući i one mere koje se tiču ženskih ljudskih prava i zdravlja; to treba da učine posebno obraćajući pažnju na poštovanje, zaštitu i promovisanje seksualne i reproduktivne slobode žena.
- Države koje to nisu učinile, treba da eliminišu zakone koji kriminalizuju sporazumni seksualni odnos odraslih osoba, u šta spadaju takozvani „zakoni o sodomiji“, kao i zakoni koji kažnjavaju preljubu ili predbračne ili vanbračne seksualne odnose, ili bilo koji drugi zakoni (uključujući one koji kažnjavaju činove koji „vređaju moral“ ili „izazivaju javni skandal“) koji se mogu upotrebiti da bi se kažnjavalo izražavanje lezbejskog ili gej identiteta, ili sprovođenje drugih osnovnih prava lezbejki, gej muškaraca, biseksualnih ili transrodnih osoba.
- Države treba da stave na snagu antidiskriminativne zakone koji nude obuhvatne zaštite od nejednakog postupanja zasnovanog na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu. Te zaštite treba da se odnose na sve oblasti života u koje spadaju – iako se ne ograničavaju samo na to – stanovanje, zaposlenje i porodica; treba da štite od nejednakog tretmana nedržavnih i državnih činilaca; treba da uključe kazne za diskriminaciju, kao i mere obeštećenja.
- Države treba da revidiraju i reformišu sve zakone koji regulišu bračne odnose, da bi bile sigurne da se njima sprečava brak sa detetom; omogućuje i štiti uzajamni pristanak; štiti rodna ravnopravnost u svakom aspektu bračnog odnosa; omogućava isti položaj istopolnih i heteroseksualnih veza; i omogućava jednaka dostupnost braka, pogodnosti i tereta koje on sa sobom nosi svim osobama bez diskriminacije. Države takođe treba da revidiraju i reformišu sve zakone iz svih oblasti, da bi eliminisale sve oblike diskriminacije zbog bračnog statusa, bilo da je osoba u braku ili ne.
- Države treba da imenuju sva kršenja prava, zasnovana na seksualnoj orijentaciji ili izazvana mržnjom na temelju roda, i treba na taj način da ih identifikuju. Treba da ustanove mehanizme kojima će se statistički dokumentovati aktovi nasilja, i prepoznavati specifične forme mržnje koje ih podstiču.
- Države treba da omoguće dostupnost – svih neophodnih pravnih i socijalnih službi – i punu podršku ženama koje su podložne diskriminaciji ili su žrtve diskriminacije ili nasilja zbog svog roda, seksualne orijentacije i/ili rodnog izražavanja.

- Države treba da preduzmu sve neophodne mere da zabrane i spreče kršenje prava žena, uključujući i prava lezbejki. Zakoni treba jasno i izričito da kazne sve forme nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici i sve oblike silovanja i seksualnih delikata; te zakone treba da podupire krivično pravosuđe koje svojom strukturom odražava rodnu ravnotežu i opremljen je takvim stručnim timom koji pokazuje razumevanje za sva pitanja roda i seksualne orijentacije.
- Države treba da ustanove i spremno otklone sve prepreke u koje spadaju ekonomske, kulturne ili socijalne barijere, koje ženama, uključujući lezbejke, biseksualne i transrodne žene, stoje na putu da fer i ravnopravno dođu do socijalnih službi, državnih beneficija i sistema krivične pravde.
- Države takođe ne treba da zanemare svoju odgovornost da promovišu ljudska prava, stvarajući kulturu u kojoj se poštuju raznovrsnost i ravnopravnost. Države treba da omoguće da obrazovni sistemi na svakom nivou, kao i državni mediji i svi drugi sistemi kojima se širi znanje, promovišu ljudska prava. Pitanja roda, seksualne orijentacije i rodnog izražavanja treba da budu sastavni deo tog obrazovanja, koje je tako oblikovano da osuđuje netolerantnost i promoviše ravnopravnost i poštovanje prava svih ljudi.
- Kao sastavni deo obrazovanja u oblasti ljudskih prava, države treba da podučavaju sve ljude seksualnim pravima, tako da oni mogu da odlučuju i delaju u skladu sa svojim seksualnim i rodnim ophođenjem i izrazom, da preuzmu odgovornost za svoje seksualno ponašanje i njegove posledice, da uživaju u seksualnom zdravlju i da iskoriste svoje reproduktivne slobode da bi sebi obezbedili siguran seksualni život koji im donosi zadovoljstvo.
- Države treba da ustanove i otklone sve nepotrebne pravne, regulativne ili socijalne barijere – zasnovane na rodu, bračnom ili ekonomskom ili zdravstvenom statusu, starosti, seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu ili nekom drugom statusu – koje stoje na putu sticanju informacija o seksualnim pravima, ili pristupu službama koje se bave seksualnim pravima i zdravljem.
- Države treba da se staraju o tome da njihove vlade u svim međunarodnim telima i na svim međunarodnim konferencijama budu otvorene za savete, učešće i nadzor civilnog društva. To, naime znači da nevladine organizacije treba da imaju mogućnost da se pridruže delegacijama na međunarodnim skupovima; i da je neophodan permanentni pisani trag o učešću, stavovima i intervencijama vlade, koji ostaje dokumentovan i dostupan javnosti.
- Države treba da se staraju o tome da sva verska tela koja imaju svoje predstavnike u nacionalnoj zajednici, budu jednako zastupljena u političkom životu, i o tome da njihov uticaj ne bude veći od onog koji se pridaje sekularnim organizacijama civilnog društva.
- Državne restrikcije koje se odnose na registraciju i pravno priznanje nevladinih organizacija treba da budu minimalne i nužne samo za uspostavljanje finansijske i zakonske odgovornosti, a procedure za to treba da budu ujedno i brze i fer. Države ne treba da diskriminišu grupe na osnovu roda, rodnog identiteta ili seksualne orijentacije članstva grupe, ili na osnovu identiteta ili statusa kojem grupe streme.

- U slučajevima kada države potpomažu organizacije civilnog društva novčanim sredstvima, tehničkom podrškom ili nekim drugim sredstvima, to treba da čine fer i pravično, ustanovivši proceduru dodele, da politički pritisci ne bi imali uticaja na procese odlučivanja, i da se ne bi diskriminirale organizacije ili osobe na osnovu svog roda ili seksualne orijentacije.
- Države treba da ustanove punu odgovornost državnih službenika ili činilaca, kao i nedržavnih aktera, koji zlostavljaju, gone ili krše prava na temelju roda ili seksualne orijentacije. Osoblje svih državnih agencija, od sistema krivične pravde do zaposlenih u socijalnim službama, treba da bude obučeno i osetljivo na pitanja roda i seksualne orijentacije.
- U svim državnim institucijama posebne vrste, u koje spadaju vojska, krivični sistem i psihijatrijske ustanove, treba da budu ustanovljene istražne i žalbene procedure koje štite prava svih osoba na pravično suđenje i obeštećenje, kao i na poverljivost i bezbednost. Zabrane diskriminacije na temelju roda ili seksualne orijentacije treba da budu uvedene. Seksualno zlostavljanje treba da bude izričito zabranjeno i kažnjeno. Zaštite privatnosti i zaštite od verbalnog ponižavanja treba da budu obezbeđene, a osoblje u takvim ustanovama treba da dobije posebnu vrstu obuke o pitanjima roda i seksualne orijentacije.

IGLHRC i CWGL pozivaju sve nevladine organizacije sveta, kao i druge *aktere civilnog društva*, da delaju solidarno u atmosferi uzajamnog poštovanja.

- Nevladine organizacije i drugi činioци civilnog društva treba da međusobno poštuju pravo na postojanje. Sve grupe moraju imati pravo na osnovne slobode izražavanja, udruživanja i okupljanja. Nijedan NVO ili grupa ne treba da pokuša da stane na put drugim grupama ili da pokuša da ograniči njihovo uživanje sloboda.
- NVO i drugi predstavnici civilnog društva, kakve god bile njihove ideologije i političke afilijacije, treba da brane osnovna prava onih drugih. Kada se jednoj grupi oduzme glas, glasovi svih drugih su u opasnosti. Kada se jedna grupa liši prostora i sigurnosti, i sve druge postaju ranjive. Kada se jednoj grupi poriče pravo na organizovanje, slobode svih su ugrožene. NVO moraju afirmisati nedeljivost osnovnih prava i sloboda, delajući u skladu s tim. Kada su ljudska prava ugrožena, oni ne smeju dozvoliti da ih podele. Kad god je to moguće, grupe moraju raditi u koaliciji, da bi ranjivima dali snagu i da bi onima bez glasa njihov glas vratili.

Z A H V A L N O S T

Verzija knjige *Izbrisano iz teksta* iz 2005. godine posvećena je sećanju na Fanien Edi, aktivistkinju iz Sijera Leonea, koja je mnoge od nas dirnula i svojim životom i svojom smrću, i sećanju na sve one čije priče o progonima možda nikada nećemo saznati, ali njihova iskustva otpora duboko poštujemo.

Ovaj izveštaj je napisala Sintija Rotšild, konsultantkinja Međunarodne komisije za gej i lezbejska ljudska prava (IGLHRC). Suzana Frajd, programska direktorka IGLHRC-a, priredila je prvobitnu verziju teksta, a značajno je doprinela i finalnoj, revidiranoj verziji teksta; Skot Long je učestvovao u reviziji i priređivanju ove, a bitno je doprineo pisanju prve verzije, objavljene 2000. godine.

Šarlota Banč, izvršna direktorka Centra za globalno liderstvo žena (CWGL), i Pola Etelbrik, izvršna direktorka IGLHRC-a, pružile su neprocenjivu pomoć u priređivanju ovog teksta. Kolektivna podrška osoblja IGLHRC-a i CWGL-a od temeljnog je značaja za njegov nastanak. Za pomoć se posebno zahvaljujemo Sangiti Budiradži (Sangeeta Budhiraja) (IGLHRC) i Džuel Deni (Jewel Daney) (CWGL). Alehandra Sarda (IGLHRC) nam je pomagala oko prevoda i istraživanja. Treba spomenuti i doprinose drugih članova IGLHRC-a, Marije-Elene Grant (Maria-Elena Grant), Toma Lejna (Tom Lane), Elze Montero (Elsa Monteiro), Stepana Sastravidaje (Stephan Sastravidajaja) i Aleksa Teiksere (Alex Teixeira).

Knjiga *Izbrisano iz teksta* od samog je početka predstavljala kolaborativni projekt. Nastanak revidiranog izdanja za 2005. godinu ne bi bio moguć bez suštinskih doprinosa velikog broja ljudi. Marti Abramovic, Liz Frenk, Vandi Novickoj, Ani Eleni Obando i Šalini Mahadžan dugujemo posebnu zahvalnost za njihove ozbiljne dodatke studijama slučaja za pojedinačne zemlje. Barbari Šulman (Barbara Schulman) se zahvaljujemo na njenim dragocanim istraživanjima i drugim vrstama pomoći. Meri Elen Mucio (Mary Ellen Muzio) je marljivo radila na kreativnom dizajnu ove knjige.

Izbrisano iz teksta je jedan splet priča koji uglavnom počiva na iskazima aktivista i aktivistkinja iz svih delova sveta, kojih je bilo preko 60 i koji su bili dovoljno ljubazni da sa nama podele svoja iskustva i misli. Ostali su priložili svoja istraživanja i druge materijale koji su pomogli pri priređivanju. IGLHRC i CWGL posebno žele da se zahvale Sunili Abejesekeri (Sunila Abeyesekera), Doroti Akenova, Zaini Anvar, Kasandri Balčin, Suki Bivers, Noelin Blekvel (Noeleen Blackwell), Catolicas por el Derecho a Decidir (Katolkinje za pravo

na izbor), Melisi Diki, Sofiji Gruskin, Anisi Heli, Marijame Heli-Lukas, Keri Hauard, Polu Hantu, Hini Džilani (Hina Jilani), Aleksandri Kosin (Alexandra Kossin), Rašidu Kangu (Rashid Kang), Rejčel Kac, Surabi Kuke, Debri Libovic (Debra Liebowitz), Skotu Longu, Benu Majekodunmiju, Aliju Mileru (Ali Miller), Marijani Molman (Marianne Mollman), Doris Mpoumou (Doris Mpoumou), Bernedet Mutjen, Vahidi Nainar, Lori Peri (Laura Perry), Karen Flaker (Karen Pflaker), Ravadi Praserčaroensuk, Meri Džejn Ril, Ignjaciju Saisu (Ignatio Saiz), Šari Sand (Shara Sand), Meg Satertvajt (Meg Satterthwaite), Salili Šen (Salila Shen), Ašvini Suktankar, Lalajni Viado (Lalaine Viado) i Korin Vitaker (Corinne Whitaker).

IGLHRC i CWGL žele da izraze svoju duboku zahvalnost donatorima za njihovu izdašnu finansijsku podršku, zbog koje je štampanje revidiranog izdanja za 2005. godinu postalo moguće. IGLHRC želi da se zahvali za doprinose i podršku dr Alisiji Gasper de Alba (Alicia Gasper de Alba), dr Majlej Blekvel (Maylei Blackwell), dr M. P. Brejdi (M. P. Brady), Džin Hardisti (Jean Hardisty), dr Elizabet Džej Fridman (Elisabeth Jay Friedman), Keti Levinson (Kathy Levinson) & Fondaciji iz Silikonske doline za lezbejsku pravdu, Emili Rozenberg (Emily Rosenberg) & Darlin de Maninkor (Darlene de Manincor), i Tamari Kin (Tamara Qin).

Zahvalnost za izvornu verziju

Mnoge već spomenute osobe dale su svoj doprinos originalnoj verziji knjige *Izbrisanost iz teksta*. U izdanju za 2000. godinu, IGLHRC i CWGL izrazili su zahvalnost nekim bivšim i nekim sadašnjim članovima svog osoblja.

Dugujemo posebnu zahvalnost Kamalu Fizaziju, Lindi Poslužni (Linda Posluszny), Alehandri Sardi i Lusi Vidal (Lucy Vidal) kako za pomoć oko prevoda, tako i za besprekorno koristan feedback i savete. Liza Klark je pružila nezamenljive informacije, kao i Danijel Li (Daniel Lee), Sindi Melon (Cindy Mellon) i Lesli Mino (Leslie Minot). Majkl Mils (Michael Mills) pružio je osobeno efikasnu podršku tokom procesa proizvodnje.

Šarlota Banč, Suzana Frajd i Alis Miler ponudile su neprocenjivu pomoć i svoje veliko znanje u priređivačkom poslu.

Barbara Limanovska i Barbara Rasin (Barbara Rusin) su pomagale oko prevoda; a Kejt Kenedi (Kate Kennedy) je pomogla oko istraživačkog procesa provere činjenica, često i u poslednjem trenutku.

Nije moguće spomenuti poimence sve koji su ponudili ideje, svoje priče i povesti od kojih se sastoji ovaj izveštaj. Pa ipak, želeli bismo da se posebno zahvalimo sledećim aktivistima i aktivistkinjama na njihovoj podršci i smernicama: Bisi Adeleje-Fajemi, Doroti Akenova, Lidiji Alpisar, Vidni Braun, Gloriji Kareagi Peres, Roksani Kariljo (Roxanna Carrillo), Lizi Klark, Eleanor Konda (Eleanor Conda), Rondi Kopelon, Šelag Daj, Maliki Dut (Mallika Dutt), Aldi Fasio, Liz Frenk, Lin Fridman, Fransoaz Žirar, Sofiji Gruskin, Mišel Hil, Vesni Kesić, Elizabet Kaksas, Surabi Kuke, Rejčel Kajt, Ilejn Landsberg-Luis, Barbari Limanovskoj, Kristini Lipat (Christine Lipat), Moni Nikoari, Vandi Novickoj, Ani Eleni Obando, Dijani Oto, Barbari Palmer (Barbara Palmer), Ajlin Pitavej, Reganu Ralfu, Madlen Ris, Džoani Regulskej (Joanna Regulska), Rejčel Rosenblum, Bei Sandor (Bea Sandor), Barbari Šulman, Svati Šah (Svati Shah), Maji Šarmi, Zibi Šoriš-Šamli (Zieba Shorish-Shamley), Ašvini Suktankar, Doroti Tomas (Dorothy Thomas), Ari Vilson i Zoni Vuds (Zonny Woods).

Žene se izlažu rizicima kada govore o seksualnosti, kako na ličnom tako i na političkom nivou. Zbog toga želimo da izrazimo duboku zahvalnost i dug prema mnogim hrabrim aktivistkinjama koje su priložile svoje priče ovom izveštaju, ali su iz različitih razloga želele da ne spominjemo njihova imena. Ovaj izveštaj je, na kraju krajeva, nastao upravo da bi bar njihove priče „ostale zapisane.“